

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANLARININ YÖNETİMİ
İSTANBUL YENİKAPI ÖRNEĞİ**

YASEMİN AYDOĞDU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ
KENTSEL KORUMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. OYA AKIN**

İSTANBUL, 2011

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANLARININ YÖNETİMİ
İSTANBUL YENİKAPI ÖRNEĞİ

Yasemin AYDOĞDU tarafından hazırlanan tez çalışması 21.03.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Oya AKIN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Oya AKIN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz CAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Tarihi kentsel alanın karakteri, parçalarının toplamından her zaman daha fazladır. Bu bütünlüğü korumak, kent kimliğini ve kentin geçmişiyle olan bellek bağıını korumak anlamına gelmektedir. Tarihi kentlerde kent kimliğinin yitirilmesi tehdi ile karşılaşılması; kültürel değerlerin korunmasının sağlanamaması, koruma yönetiminin kurumsallaşamaması, korumadan sorumlu kurumların dahi koruma bilinci ve felsefesinden uzakta olmaları nedeniyle görülmektedir. Bu bağlamda tez çalışmasının; Yenikapı kentsel arkeolojik koruma alanı özelinde, koruma bilinci ve kentsel koruma ile ilgili yapılan çalışmalara bir katkı olarak değerlendirilmesi ümit edilmektedir.

Tez çalışmasının tüm aşamalarında verdikleri destek için öncelikle aileme; anne ve babama ve kardeşim Onur'a en derin şükranlarımı sunarım. Çalışmam sırasındaki yapıcı eleştiri, öneri ve değerlendirmeleri ve moral desteği nedeniyle tez çalışmama büyük destek olan sayın tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Oya AKIN'a içtenlikle teşekkür ederim. Değerlendirme ve önerileriyle teze önemli katkılarda bulunan sayın hocalarım Prof. Dr. İclal DİNÇER ve Prof. Dr. Cengiz CAN'a sonsuz teşekkür ederim. İlgi ve destekleri nedeniyle sayın hocalarım Prof. Dr. Zekiye YENEN ve Yrd. Doç. Dr. Hülya YAKAR'a çok teşekkür ederim. Tez yazımı sırasındaki yardımları ve dostluğu için sevgili arkadaşım Ülkü SEMİZ'e ayrıca ve özellikle teşekkür ederim. Teze katkıları için sevgili arkadaşlarım Rebecca Suzanne INGRAM, Yurdanur AKPINAR ve Gülru Evren İŞINAK BRUCE'a; temel bazı kaynaklara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Michael Rice JONES, Hasan BİNAY, Ahu ÇEZİKER, Abdullah HACAR, Töre SEÇİLMİŞLER ve A.Pınar GÖNÜLER'e teşekkürler ederim.

Onlarsız bu tez yazılamazdı.

Mart, 2011

Yasemin AYDOĞDU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
ÇİZELGE LİSTESİ	XII
ÖZET	XIII
ABSTRACT.....	XV
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Hipotez.....	2
BÖLÜM 2	
KORUMA KAVRAMI : DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE İZLENEN SÜREÇ.....	5
2.1 Kültürel Kaynakların Korunması	5
2.2 Dünya'da Kentsel ve Arkeolojik Alanları Koruma Anlayışının Gelişimi.....	6
2.3 Uluslararası Tüzük ve Tavsiye Kararlarındaki Kentsel ve Arkeolojik Alan Korumasının Evrimsel Gelişimi	11
2.4 Türkiye’de Kentsel ve Arkeolojik Alanları Koruma Anlayışının Gelişimi	18
2.4.1 Türkiye’de Kentsel ve Arkeolojik Alanlara Yönelik Yasal ve Kurumsal İçerik	23
2.5 Bölüm Değerlendirmesi	25
BÖLÜM 3	
KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANLARININ YÖNETİMİ.....	27
3.1 Koruma Alanı Yönetim Planı ve Hedefleri	29
3.2 Koruma Alanı Yönetim Planı Hazırlama Süreci	32
3.2.1 Kimliklendirme ve Tanımlama.....	33
3.2.2 Analiz ve Değerlendirme	35
3.2.3 Karar Üretme	37

3.3	Koruma Alanı Yönetim Planı İçeriği.....	38
3.4	Uygulama,Sunum ve Yorumlama Evresi.....	39
3.5	İzleme ve Gözden Geçirme Evresi.....	40
3.6	Kentsel Arkeolojik Koruma Alanları Yönetim Uygulamaları	44
3.6.1	İskoçya-Edinburgh Dünya Miras Alanı Yönetim Planı	44
3.6.2	İtalya Pisa San Rossore Antik Liman Kazı Yönetimi	52
3.6.3	Yunanistan Atina Kent Merkezi Kazı Yönetimi	58
3.7	Bölüm Değerlendirmesi	66

BÖLÜM 4

İSTANBUL YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANI PLANLAMA VE YÖNETİM SORUNLARI; KORUMA DEĞERLERİ VE ALAN YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNİN SORGULANMASI

4.1	Alan Tanımı, Konumu ve Koruma Statüsü	68
4.1.1	Yenikapı Bölgesi Nüfus ve Sosyal Yapı Özellikleri	68
4.1.2	Yenikapı Bölgesi Fiziki Yapı Özellikleri ve Koruma Değerleri	70
4.1.3	Tarihi Yarımada ve Yenikapı Bölgesi'ne İlişkin Planlama Süreci	76
4.1.4	Devam Eden Kentsel Ölçekli Proje Uygulamaları	84
4.2	Yenikapı Arkeolojik Kazı Çalışma Sürecinin Değerlendirilmesi	96
4.2.1	Arkeolojik Kazı Örgütlenme ve Belgeleme Çalışmaları	98
4.2.2	Kazı Çalışma Bulguları	104
4.2.3	Trafo Kazısı	133
4.3	Bölüm Değerlendirmesi	135
4.3.1	Yenikapı Bölgesi Bütününe İlişkin Planlama Kararlarının Değerlendirilmesi	135
4.3.2	Arkeolojik Kazı Çalışmalarının Değerlendirilmesi	138

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER.....

KAYNAKLAR

EK-A

EDINBURGH RİSKLER VE ÇÖZÜM POLİTİKALARI

EK-B

02.11.1990 ONANLI 1/5000 ÖLÇEKLİ TARİHİ YARIMADA KORUMA

NAZİM İMAR PLANI

EK-C

07.02.1994 ONANLI 1/1000 ÖLÇEKLİ FATİH UYGULAMA İMAR PLANI.....

EK-D

23.02.1994 ONANLI FATİH İLÇESİ 1/1000 ÖLÇEKLİ SİT KORUMA

UYGULAMA İMAR PLANI

EK-E

26.01.2005/403 SAYILI KTVKK ONAYLI FATİH 1/1000 ÖLÇEKLİ KORUMA	
AMAÇLI UYGULAMA İMAR PLANI (BAŞKANLIK ONAYI 21.05.2005)	167
ÖZGEÇMİŞ	168

KISALTMA LİSTESİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
COE	Council of Europe
DLH	Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
GDYK	Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları
ICAHM	International Committee on Archaeological Heritage Management
ICCROM	The International Centre for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property
ICOM	International Council of Museums
ICOMOS	The International Council On Monuments and Sites
INA	Institute of Nautical Archaeology
IUCN	International Union for Conservation of Nature
İUAP	İstanbul Ulaşım Ana Planı
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KUDEB	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
SAT	Soprintendenza ai Beni Archeologici della Toscana
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
KTVKYK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
YPK	Yüksek Planlama Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3. 1	Edinburgh koruma bölgeleri ve Dünya miras sitesi 45
Şekil 3. 2	Edinburgh kent görünümü 45
Şekil 3. 3	Edinburgh Kalesi 46
Şekil 3. 4	Holyroodhouse Sarayı 46
Şekil 3. 5	Pisa kent merkezindeki kazı alanının konumu 53
Şekil 3. 6	Pisa antik limanı genel vaziyet planı 54
Şekil 3. 7	Pisa San Rossore arkeolojik kazı alanı genel görünüm 54
Şekil 3. 8	Pisa San Rossore arkeolojik kazı alanı genel görünüm 54
Şekil 3. 9	Çelik kaplamalarla kesilmiş batık gemi örnekleri (Gemi P) 55
Şekil 3. 10	Çelik kaplamalarla kesilmiş batık gemi örnekleri (Gemi A) 55
Şekil 3. 11	Piazza Del Duomo; ünlü Eğik Kule, Duomo Katedrali ve Vaftizhanesi... 56
Şekil 3. 12	Pisa kıyı çizgisi 57
Şekil 3. 13	İtalya Pisa Piazza del Duomo Dünya miras alanı ve tampon bölgesi 57
Şekil 3. 14	Medicei Arsenali 58
Şekil 3. 15	Medicei Arsenali 58
Şekil 3. 16	Pisa Piazza Del Duomo Dünya miras alanı, tampon bölgesi Mediceii Arsenali ve Pisa San Rossore arkeolojik kazı alanı 58
Şekil 3. 17	Atina Akropolis istasyonu kazı planı, konum ve mimari buluntular 59
Şekil 3. 18	Akropolis metro istasyonu ve müze-istasyonda sergilenen kopya eserler 60
Şekil 3. 19	Monastiraki İstasyonu yerinde (in situ) korunan mimari buluntular 60
Şekil 3. 20	Atina Akropolis Dünya miras alanı, tampon bölgesi , Yeni Akropolis Müzesi ve metro istasyonunun konumu 61
Şekil 3. 21	Atina Akropolisi ve Yeni Arkeoloji Müzesi 65
Şekil 3. 22	Yeni Akropolis Müzesi tasarımı 65
Şekil 3. 23	Yeni Akropolis Müzesi 65
Şekil 4. 1	Tarihi Yarımada'da Yenikapı konum 68
Şekil 4. 2	Yenikapı Bölgesi arazi kullanım verileri 71
Şekil 4. 3	Yalı Mahallesi'nin Tarihi Yarımada içindeki yeri ve tescilli yapıları 71
Şekil 4. 4	Yalı Mahallesi konut dokusu 71
Şekil 4. 5	Surp Tertios Partihiminos Kilisesi 71
Şekil 4. 6	Yenikapı tren istasyonu 73
Şekil 4. 7	Yenikapı silüet, önde Yenikapı feribot iskelesi 74
Şekil 4. 8	Yenikapı 1946 yılı hava fotoğrafı 75
Şekil 4. 9	Yenikapı 1966 yılı hava fotoğrafı 75
Şekil 4. 10	Tarihi Yarımada Dünya miras alanları 78
Şekil 4. 11	Tarihi Yarımada'da sit ilan edilmiş alanların mekânsal dağılımları 81

Şekil 4. 12	1860 yılı Boğaz sualtı geçiş projesi	84
Şekil 4. 13	Marmaray Projesi geçiş güzergahı	88
Şekil 4. 14	Kazlıçeşme-Söğütlüçeşme arası kesit planı	88
Şekil 4. 15	Fatih ilçesi Yedikule Yenikapı III. etap yenileme avan proje alanı	91
Şekil 4. 16	Yenileme projesi temel önerileri	93
Şekil 4. 17	Yenikapı elektrik trafo projesi konumu.....	95
Şekil 4. 18	Yenikapı Metro- Marmaray istasyon kazı alanı	99
Şekil 4. 19	Yenikapı Metro -Marmaray kazı alanları planı	99
Şekil 4. 20	Mustafa Kemal Caddesi'nden batıya doğru görünüş, 2007	100
Şekil 4. 21	Namık Kemal Caddesi'nden doğuya doğru görünüş, 2010	100
Şekil 4. 22	Yenikapı kazı alanının geliştirilmiş stratigrafik kesiti ve istifin genel görünüşü.....	103
Şekil 4. 23	Pervititch haritalarında Yenikapı (1934-1936)	105
Şekil 4. 24	Tarihi Yarımada bostan alanları krokisi –küçük resim- ve 1883 tarihinde Langa Bostanları –büyük resim-	106
Şekil 4. 25	Buondelmonti İstanbul'unun Roma versiyonu, 1465'ler	107
Şekil 4. 26	Buondelmonti İstanbul'unun Düsseldorf versiyonu, 1480'ler	107
Şekil 4. 27	Matrakçı Nasuh'un İstanbul minyatürü, 1537.....	108
Şekil 4. 28	Bostan kuyusu	109
Şekil 4. 29	Osmanlı dönemi bostan yolu	109
Şekil 4. 30	Osmanlı dönemi yapı kompleksi	109
Şekil 4. 31	Sahil kilisesi mimari çizim	111
Şekil 4. 32	Sahil kilisesi kuzeydoğudan görünüş	111
Şekil 4. 33	Konstantinopolis kent bölgeleri.....	113
Şekil 4. 34	Konstantinopolis kent bölgeleri ve limanları, 4.yy.	114
Şekil 4. 35	Yenikapı'daki liman ve çevreleyen sur hattı	115
Şekil 4. 36	Theodosius Limanı	115
Şekil 4. 37	Metro kazı alanı batı taraftaki iskele	116
Şekil 4. 38	Metro kazı alanı doğu taraftaki iskele	116
Şekil 4. 39	İskele kazıkları	117
Şekil 4. 40	Liman surununun 1993 yılındaki durumu	118
Şekil 4. 41	Yenikapı Metro alanının kuzeybatısındaki sur duvarları	118
Şekil 4. 42	Yenikapı 100 Ada konum	119
Şekil 4. 43	Yenikapı 100 Ada Bölgesi mimari plan	120
Şekil 4. 44	Yenikapı 100 Ada Bölgesi mimari buluntuları kuzeyden görünüm	120
Şekil 4. 45	Yenikapı 100 Ada Bölgesi Sahil Surları ve Mendirek	121
Şekil 4. 46	Yenikapı 100 Ada Bölgesi Surlar ve rıhtım	122
Şekil 4. 47	Yenikapı 100 Ada Bölgesi Surlar ve rıhtım	122
Şekil 4. 48	Gizli geçit	123
Şekil 4. 49	Hipoje yapısı.....	123
Şekil 4. 50	İşlik yapıları.....	124
Şekil 4. 51	Pasif korumaya alınan Yüzada Bölgesi	124
Şekil 4. 52	Neolitik dönem yapı temeli.	126
Şekil 4. 53	Neolitik dönem yapı temel çizimi	126
Şekil 4. 54	Hoker gömü	127
Şekil 4. 55	Urne mezar	127
Şekil 4. 56	Hoker ve urne gömü	127
Şekil 4. 57	Urne mezar	127
Şekil 4. 58	Yenikapı Metro-Marmaray gemi batıkları vaziyet planı	129
Şekil 4. 59	YK 14 no'lu gemi	129

Şekil 4. 60	YK 2 no'lu gemi	129
Şekil 4. 61	YK 12 (MRY 7) no'lu gemi batığı kargosuyla birlikte ve kargosu alındıktan sonra, gemi içindeki maltız ve kiraz sepeti.....	130
Şekil 4. 62	Yenikapı 5 no'lu gemi batığını kaldırma çalışmaları	130
Şekil 4. 63	Yenikapı 2 no'lu gemi batığını kaldırma çalışmaları	130
Şekil 4. 64	Batık gemi ahşaplarının korunduğu havuzlar	130
Şekil 4. 65	Kandil, M.S.17.-19.yy.	132
Şekil 4. 66	İnsan yüzlü kap, M.S.7.-8.yy.	132
Şekil 4. 67	Oinochoe (şarap testisi), M.Ö.6.yy.	132
Şekil 4. 68	Çömlek parçası, Demir çağı	132
Şekil 4. 69	Kap parçası, Kalkolitik dönem	132
Şekil 4. 70	Taş çapa, M.S.5-7.yy.....	132
Şekil 4. 71	Kandil, pişmiş toprak, M.S.5-6.yy.	132
Şekil 4. 72	Ahşap tarak, M.S.9.-10.yy.	132
Şekil 4. 73	Yenikapı trafo proje alanının genel görünümü	134
Şekil 4. 74	Yığma taş dizisi	134
Şekil 4. 75	Kuyu	134
Şekil 4. 76	Trafo kazı alanındaki gemi batığı ve üzerine çakılan beton kazık	134
Şekil 4. 77	Yenikapı raylı sistem ve Boğaz tüp geçiş entegrasyonu, aktarma üssü	137
Şekil 4. 78	MRY 8 no'lu gemi batığına çakılan beton kazıklar	139
Şekil 4. 79	Metro alanının kuzeydoğusundaki yapıya çakılan beton kazıklar	. 139

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 3. 1	Planlama süreci metodolojisini gösteren akış 41
Çizelge 3. 2	Yönetim planı hazırlama evreleri..... 42
Çizelge 3. 3	Yönetim planı içeriği 43
Çizelge 4. 1	Tarihi Yarımada (Eminönü-Fatih) yıllara göre genel nüfus sayımı..... 70
Çizelge 4. 2	Tarihi Yarımada 2009-2010 yılları nüfus, cinsiyet ve yaş grupları 70
Çizelge 4. 3	Yenikapı kazı yönetim şeması 102

KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANLARININ YÖNETİMİ İSTANBUL YENİKAPI ÖPNEĞİ

Yasemin AYDOĞDU

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Oya AKIN

Kültürel kaynak değerleri; insanoğlunun tarih boyunca yarattığı ve yok edildiğinde geri dönüşü mümkün olmayan ortak değerler bütünüdür. Hızlı nüfus artışı ve yapılaşma baskısı altındaki kentlerde; kültürel kaynak değerlerinin korunması önemli bir sorun başlığı haline gelmektedir. Artan toprak değeri ve değişen yaşam koşulları; kültürel kaynakları, fiziksel, ekonomik ve sosyal eskimeye maruz bırakmaktadır. Nüfus artışı, hızlı teknolojik gelişim, politik kararların sorgulanamazlığı, yasaların esnekliği, rant ve yapılaşma baskısı gibi etkenler, kentsel ve arkeolojik koruma alanlarının hızla tahrip edilmesi tehdidi ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Kentsel gelişmenin giderek standartlaştığı, kimliksizleştiği bir dönemde eskiye dair yapılar ve diğer buluntular, bir kentin diğer kentlerden farkını ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla kentsel koruma alanları; bir şehrin belleğini, kentsel kimliğin önemli bir girdisini oluşturmaktadır.

Ancak kentsel alanlardaki bayındırlık faaliyetleri nedeniyle başlatılan belgelemeye yönelik arkeolojik çalışmaların, alanı kentin kalanıyla bütünleştirmeye ve korumaya yetmediği ortadadır. UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin 1998 yılından bu yana Dünya Mirası Listesi'nde yer almak için başvuran taraf ülkelerden 'alan yönetim planı' talep etmesi, kültürel ve doğal tüm koruma alanlarında bilimsel koruma yaklaşımlarının esas alındığı bir yönetim anlayışının gerekliliğinin görülmesi nedeniyledir. Böylelikle Dünya Miras Alanları için alan yönetim planı hazırlanması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu doğrultuda **tez çalışmasının amacı**; arkeolojik koruma alanlarının etkin yönetimi için Dünyada ve ülkemizde alan yönetimi planlama sürecinin karşılaştırmalı olarak irdelenmesi ve bu değerlendirmeden çıkan sonuç bulgularla örnek çalışma alanı olarak seçilen Tarihi Yarımada Yenikapı arkeolojik koruma alanının yönetimine ilişkin bir sorun saptama çalışması yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda arkeolojik koruma alanlarının önem ve değerinin irdelenmesi, çalışmanın başlıca hedefi olmaktadır.

Çalışma; belirlenen sorunlardan yola çıkarak izlenmesi gereken yöntemin/yöntemlerin belirlenmesinde öneri geliştirme ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yenikapı, Eleutherios, Theodosius, Kaesarios, Langa, bostan, Tarihi Yarımada, kentsel arkeoloji, kentsel koruma, alan yönetimi, Marmaray, metro, ulaşım.

ABSTRACT

MANAGEMENT OF URBAN ARCHAEOLOGICAL SITES İSTANBUL YENİKAPI AS A CASE STUDY

Yasemin AYDOĞDU

Department of Urban and Regional Planning
MSc. Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. Oya AKIN

In historical cities, the needs of modern life sometimes conflict with the history of the city and the archaeological values. As a result of rising population and the rapid growth of the cities, large areas are newly being developed; utility, road construction, and other such developments threaten the archeological heritage. Careful scientific site management is needed in order to preserve historical areas, adapting the construction plan to accomodate the historical remains with the modern building plans. The countries which applied to be on the World Heritage Sites list are required by UNESCO to draft a management plan, which is aimed to establish the procedure of management planning in order to have an effective administration of the protected areas.

My research concerns the evolution and current status of site preservation in Turkey and abroad. I discuss in detail the goals, preparation process, and implementation of site management based on management models from World Heritage Sites. In the demonstration part of the research, I aimed to show a necessity of management plan for the preservation areas in Yenikapı in the historical peninsula. In the results and evaluation section, I discuss the preservation and usage of the heritage sites and the usage of site management in the process of solving the issues of the urban functions.

Key Words : Yenikapı, Eleutherios, Theodosius, Kaesarios, Langa, historical peninsula, urban archaeology, urban preservation, site management, Marmaray, railway, transportation.

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Tez çalışmasında izlenen çalışma yöntemi iki aşamalıdır. Koruma, kültürel kaynak, koruma alanı, kentsel ve arkeolojik sit kavramları; yerli ve yabancı kaynaklardan literatür taraması yapılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Dünya’da ve Türkiye’de kültürel kaynak koruması ve koruma alanı yönetimi konuları, tezin kapsamına giren ve karşılaştırmalı olarak kavramsal bölümde açıklanan konulardır. Örnek çalışma alanları, Türkiye ile benzer kültürel kaynak değerlerine sahip ülkelerden seçilerek; benzer süreçlerle ilgili durum, yönetim ve işleyişlerine dair veriler toplanmıştır. Belirlenen konulara ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklardan çeşitli tez, kitap, makale, rapor, bildiri ve internet yayınları olmak üzere kaynak taraması yapılmıştır.

Kullanılan bir diğer çalışma yöntemi; izlenen politikalar neticesinde İstanbul’daki kentsel ve arkeolojik alanlar üzerinde bir alan çalışması yapılmasıdır. Bu bağlamda örnek alan olarak Tarihi Yarımada Yenikapı bölgesi seçilmiş, bilfiil görev alınan arkeolojik kazı çalışmaları kapsamında ise; alanda devam eden arkeolojik kazı çalışmalarının yönetim ve işleyişi, kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan maddi buluntular, arkeologlar ve diğer bilim adamlarınca maddi buluntuların bilimsel değerlendirme ve yorumlama çalışmaları incelenmiştir. Bununla birlikte; alana yönelik çalışma raporları, makale ve bildiri yayınları taranmış, fotoğraf, çizim, plan ve diğer görseller yardımcı elaman olarak kullanılarak, kentsel ölçekteki gelişim projeleri ve olası etkileri de değerlendirilmiştir. Son olarak, alan çalışmasından elde edilen veriler ile kavramsal bölümlerde açıklanan kabuller karşılaştırılmış; koruma odaklı yönetim ilkeleri açısından değerlendirmeler ve çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Tezin amacı; arkeolojik koruma alanlarının etkin yönetimi için Dünyada ve ülkemizde alan yönetimi planlama sürecinin karşılaştırmalı olarak irdelenmesi ve bu değerlendirmeden çıkan sonuç bulgularla örnek çalışma alanı olarak seçilen Yenikapı arkeolojik koruma alanının yönetimine ilişkin bir sorun saptama çalışması yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda kentsel arkeolojik koruma alanlarının önem ve değerinin irdelenmesi, çalışmanın esasını oluşturmaktadır.

Tez çalışmasında; çok bilindiği düşünülen tarihi bir kentte yapılan arkeolojik kazıların kentin geçmişini değiştirme gücü ortaya konmaya çalışılmıştır. Alanın sadece büyük ölçekli kentsel projelere mekan olarak değil, ortaya çıkarılan arkeolojik değerlerin yerinde korunduğu ve sergilendiği, bununla birlikte bilimsel çalışmaların yapılmaya devam edildiği bir yönetim çatısı içine alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

1.3 Hipotez

Arkeolojik ve kentsel koruma alanlarının, taşıdıkları tarihi, kültürel ve sanatsal değerleri nedeniyle korunması gerekliliği şüphe götürmemekle birlikte; koruma değerlerine aidiyet duyulmaması, uygulamaların parçacıl oluşu, sürekliliğin sağlanmaması, ekonomik yetersizlikler ve politik nedenlerden ötürü, uygulamada önemli sorunlar gündeme gelmektedir. Tarihi doku; toplumsal yaşam ve gereksinimlerin değişimi, teknolojik gelişim ve ekonomik talepler doğrultusunda, değişim/dönüşüm baskısı altında kalmaktadır. Mevzuatta korumadan sorumlu kurumların görev ve sorumluluklarının çatışması ile karar ve onay mercilerinin uygulama, denetim ve yaptırım görevlerinin olmayışı korumanın sürekliliğinin sağlanmasında engeldir. Diğer yandan günümüzdeki evrensel koruma anlayışına göre; sahip olduğumuz yasal ve yönetsel altyapı ile kamusal ortam ve koruma kuruluşlarının kendilerinin dahi koruma bilinci ve felsefesine sahip olmadığı görülmektedir. Koruma değerleri üzerinde ortak bir bilincin yerleşmemiş olması; koruma alanlarının koruma ve yönetiminde yetersiz ve etkisiz kalan ve korumayı gelişimin önünde bir engel sayan kararlara kamuoyunun tepki vermesini engellemektedir.

UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin Dünya Mirası Listesi'nde yer almak için başvuran taraf ülkelerden 1998 yılından bu yana 'alan yönetim planı' talep etmesi; kültürel ve

doğal tüm koruma alanlarında bilimsel koruma yaklaşımlarının esas alındığı bir yönetim anlayışının gerekliliğinin görülmesi nedeniyledir. Tez alışması; koruma alanları için koruma merkezli ve katılımcı bir yönetim sisteminin gerekliliğini, İstanbul Tarihi Yarımada'nın güneyinde yer alan Yenikapı bölgesi üzerinden ele almaktadır. Birbirinden bağımsız kentsel ölçekli ulaşım projeleri nedeniyle 2004 yılında başlatılan sondaj kazıları, alanın arkeolojik zenginliği nedeniyle kısa zamanda açık alan kazısına dönüştürülmüş ve halen devam etmekte olan kazılar, bölgenin, günümüzden tarih öncesi dönemlere giden zengin bir tabakalaşmaya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yazılı kaynakların da gösterdiği üzere tarih boyunca bölgenin topografik olarak çok değiştiği; yakın tarihlere kadar Langa Bostanı olarak anılan alanın, Bizans döneminde liman olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Arkeolojik kazı çalışmalarında tarih öncesi döneme ait mimari ve insan mezarlarının bulunması; alanın daha önceki çağlarda yine kara olduğunu gösteren, Tarihi Yarımada'nın az bilinen geçmişini aydınlatan ve insanlık tarihi için önemli bir gelişmedir.

Tez alışması; Yenikapı bölgesindeki kentsel ve arkeolojik koruma değerlerine vurgu yaparak, aynı zamanda tarihi, sosyal, kültürel, dini, ekonomik, mimari, turistik, eğitimsel ve diğer değerlerin birbirini engellemeden korunmasını sağlamak üzere, koruma temelli bir yönetim sisteminin oluşturulması gereğini savunmaktadır. Bölgenin kendine özgü kentsel nitelikleri ve başlangıçtan bugüne açığa çıkarılan arkeolojik kazı çalışma bulguları, alanda koruma yönetiminin neden gerektiğini açıklamak üzere tez kapsamı dahilindedir.

Tez kapsamında konu 5 ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci bölüm; amaç, hedef, kapsam, kullanılan araştırma tekniği ve yöntemlere yönelik genel çerçevenin açıklandığı giriş bölümüdür.

Tezin ikinci bölümü; koruma kavramı ve amacı, korumanın dünyada ve ülkemizdeki gelişim süreci, kentsel ve arkeolojik alanların korunması ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat ele alınmıştır.

Alan yönetimi kavramının ele alındığı üçüncü bölümde; alan yönetimi tanımı, yönetim planı hazırlama süreci, yönetim planı içeriği ve çeşitli ülkelerdeki koruma alanlarından

benzer uygulama örnekleri, amaç, hedef, yöntem ilişkileri şekil, harita ve fotoğraflarla zenginleştirilerek ortaya konulmuştur.

Tezin dördüncü bölümü, örnek alan olarak seçilen Tarihi Yarımada Yenikapı bölgesinin detaylı olarak anlatılmasıdır. Bu bölümde; Yenikapı nüfus ve sosyal yapı özellikleri, fiziki yapı özellikleri ve koruma değerleri, planlama kararları, yürütülen büyük ölçekli kentsel projeler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Bölümün ikinci kısmı, Yenikapı bölgesinde sürdürülen arkeolojik kazı çalışmaları ve kazı çalışma bulgularından oluşmaktadır. Bu bölümde ayrıca, Yenikapı bölgesi özelindeki sorunlardan yola çıkarak, alanın güçlü ve zayıf yanları ile karşı karşıya kaldığı fırsat ve tehditler (GZFT/SWOT) irdelenmiştir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde; kentsel ve arkeolojik koruma alanları için oluşturulacak katılımcı bir koruma yönetiminin önemine vurgu yapılmıştır.

KORUMA KAVRAMI : DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İZLENEN SÜREÇ

2.1 Kültürel Kaynakların Korunması

Kent bilim terimleri sözlüğüne göre koruma; “kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapılarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlanmaktadır (Keleş [1], s.93). 1993 tarihli ICOMOS Eğitim Tüzüğü’ne göre ise koruma; kültürel, sanatsal, teknik ve hüner gerektiren bir etkinlik olup, beşeri ve bilimsel çalışmalara ve sistematik araştırmalara dayanmalıdır [2]. Bu tanımlara ek olarak, ülkemizde uygulanan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre "Koruma ve “Korunma”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak ifade edilmektedir [3]. Bu bağlam içinde kentsel koruma ‘toplumun geçmişteki sosyal ve ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının, günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşullar altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak’ olarak tanımlanmaktadır (Zeren [4], s.6).

Geçmişî koruma güdüsü;

- İnsanın kendi benliğini muhafaza etme güdüsünün bir parçası olduğu,

- Geçmişte nerede olmuş olduğumuzu bilmeksizin gelecekte nereye gidiyor olduğumuzu anlamak güç olduğu,
- Geçmiş; bireysel ve kollektif kimliğimizin zemini olduğu ve geçmişe ait nesnelere, kültürel semboller olarak anlam ifade ettiği,
- Geçmişle şimdiki zaman arasındaki sürekliliğin, rastlantılara dayalı bir kargaşanın içinden bir devamlılık duygusu yaratılmasını sağladığı,
- Değişim kaçınılmaz olduğundan, istikrarlı bir yapılaşmış anlam sistemi, hem yenilikle hem de çürümeyle başa çıkmamızı mümkün kıldığı,
- Nostalji güdüsü, krize uyum sağlamanın önemli bir aracı olduğu; toplumsal bir yumuşatıcı rolü gördüğü ve ulusal kimliği güçlendirdiği için önemlidir (Harvey [5], s.107).

Koruma; kültürel kaynağın ömrünü uzatarak, barındırdığı sanatsal ve tarihsel mesajları özgünlüğe ve anlama zarar vermeksizin açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır [2]. Diğer yandan koruma; çevrenin günümüz koşulları da dikkate alınarak, kimliğine saygılı bir tavırla, yozlaşmadan aktif, ileriye dönük bir yaşama geçirilmesini ve maddi yararlılığın (kullanım değerinin) sürdürülmesini amaçlamaktadır (Okuyay [6], s.11).

Özetle kültürel kaynak yapı ve alanları;

- Hala kullanılabilir olan değerli şeyleri ortadan kaldırmak için bir neden olmadığı,
- Daha önce onları kullanan ve yaratanlardan ya da kültürel hafızamızdaki önemli olaylardan veya kişilerden incelikli bir şekilde bahsettikleri,
- Yaratılış zamanlarının eşsiz güzellik ve özelliğine ve zamanın onlar üzerindeki etkilerine sahip oldukları,
- Yıkıp yeniden yapmanın çoğunlukla zararlı görüldüğü,
- Ekonomik ve iyileştirici fayda ortaya koyduğu,
- Sürdürülebilir ve gelecekteki artan çıkarlara seslendiği için korunmalıdır (Warshaw ve diğerleri [7]).

2.2 Dünyada Kentsel ve Arkeolojik Alanları Koruma Anlayışının Gelişimi

Erken çağlarda, anıt korumaya dair bir endişenin varlığı; merkezi otoritenin gücünü belirtmek ve kendi eserlerinin tahribatını önlemeye çalışmakla da olsa, görülmektedir. Pers kralı Darius'un Persepolis'te yer alan; *'sen ki gelecek günlerde kayalara*

oydurduğum bu kitabeyi göreceksin, - ki buradaki insan suretlerini bozma ve tahrip etme- tohumun olduğu sürece onların hasar görmeden korunmasını sağla...’ biçiminde süren yazıtı, bir tür kalıcılık sağlama çabası izlenimini vermektedir (Aygen [8], s.44). Bununla birlikte, M.Ö. 555-538 yıllarında, kralın Sippar’daki Güneş Tanrısı’nın tapınağını yeniden inşa ettiği ve aynı yapıtın 45 sene önce de onarıldığını gösteren pişmiş toprak yazıt; dönemin koruma anlayışına göre de olsa geçmişe ait yapıların korunduğunu göstermektedir (Erder [9], s.14-15). Diğer yandan M.S.2.yy.’da yaşamış olan tarihçi Strabon, Geographika adlı eserinde Samos Adası’nı anlatırken, adadaki Heraion Mahallesi’nde yazıtlarla ve heykellerle dolu bir Heraion Tapınağı’nın ve diğer hazine ve eski sanat yapıtlarıyla dolu bazı küçük şapellerin bulunduğunu yazmaktadır (Strabon [10]).

Modern anlamıyla koruma kavramı ise Rönesans’ta başlayarak zaman içinde gelişmiştir. Antik Çağ’dan, Orta Çağ’a ulaşabilen yazılı kaynakların anlattığı zengin Hellenistik-Roma kültürüne yönelik arayış, bu sürecin tetikleyicisi olmuştur (Özdoğan [11], s.570). 15. yy.’ın ortalarından sonra yapılmış tablolarla, eski günlerin yaşantısını belirten anıt toplulukları ve şehirlerin genel görünüşünün yer aldığı, önemli yapıların bir araya getirilerek çevrenin değerlendirildiği görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Rönesans anlayışının din adamlarını da etkilediği ve Papaların taşınabilir eserlerin el değiştirmesi ve kazıların denetlenmesi yönünde tedbirler almaya çalıştıkları, hatta eski eser korumasıyla ilgili ekipler kurdukları görülmektedir. Aydınlanma çağı ile birlikte 17.yy. sonlarından itibaren klasik devir harabelerine ve eserlere ilginin gün geçtikçe arttığı ve ilk kamuya açık müzecilik hamlelerinin atıldığı görülmektedir. 1738’de Herculaneum ve 1748’de Pompei kazılarının başlaması ve kazılara bilim adamları kadar halkın da yakın ilgi göstermesi, eski eser merakının gücünü göstermektedir. Bu devir arkeoloji kelimesini kullanmamıza imkan kılan, bilimsel arkeolojinin başlaması için hazırlıkların yapıldığı bir ortama tanıklık etmektedir (Erder [12]).

Tarihi anıtların korunması kavramı; 1789 Fransız Devrimi’nin yarattığı şartlar altında, XIX. yüzyılda sistemli bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Devrim sonrasında eski yönetimi, krallığı ve kiliseyi hatırlatan her şeyin yok edilmesi; aydınlar arasında tarihi yapıların halkın malı olduğunu savunan ve tahrip edilmelerine karşı çıkan düşüncelerin

gelişmesine neden olmuştur. Yine XIX. yy.'da, Fransa, İngiltere ve İtalya'da '**üslup birliğine varış**' kaygısıyla yapılan gelişigüzel onarımlar tartışmalara yol açmıştır. Bu dönemde Viollet le Duc (1814-1879), '*bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek*' diyerek, gelişigüzel yönelen onarımları düzene sokmak için öncüdür (Erder [12], s.251). Viollet le Duc, üslup birliğine gitmek için eklenmiş bölümleri kaldırmanın her zaman doğru olmayacağı, daha sonra yapılan ek ve değişikliklerin sanat tarihinin bir noktasını aydınlatıyorlarsa korunabileceklerini belirtmesine karşın; en ünlü ortaçağ katedral ve şatolarına uygulanan bu kuram büyük hasarlara neden olmuştur. Bir anıtı yapımına başlandığında geçerli olan üsluba göre restore ederek tarih boyunca geçirdiği değişimler, onarımlar ve aldığı ekler yok edilmiş, ilk üsluba uygun tasarımlar anıtın kimliğini değiştirmiştir. Bir başka korumacı John Ruskin ise 1840'lardan itibaren, eski kiliselerin restorasyonu akımına; '*hiçbir muazzam ya da güzel olan yapıyı restore etmek mümkün değildir, üstelik ölüyü diriltmek kadar imkansızdır*' tanımlamasıyla karşı çıkmıştır. Ruskin'e göre anıt; zamanın etkilerine dayanabildiği sürece ayakta tutulmalı (Ahunbay [13], s.9-14), zaman ve bakımsızlıktan ileri gelecek bozulmaları önleme dışında hiçbir restorasyona teşebbüs edilmemelidir. Kaldı ki bugün antik sitlerde yapılan; çok sınırlı bir sağlama dışında, Ruskin'in hiç müdahale etmeme yöntemidir (Kuban [14], s.28).

Sanayi devrimiyle birlikte, hızlı kentleşme sonucu eski kent kesimlerinin ortadan kalkması; geleneksel tarihi çevreye ilgiyi arttırmış, ilk kez korumanın yalnızca koruma yasaları ile değil, planlama yolu ile yapılması gereği tartışılmaya başlanmıştır (Zeren [4], s.13). Avrupa'da büyük ölçekte planlama çalışmalarına¹, Haussmann'ın Paris'teki çalışmalarına da başladığı 19.yy.'ın ortalarından sonra geçilmiştir. Haussmann'ın Paris'i '*bulvarlar şehri*' yaparken uyguladığı metodlar², endüstri çağına giren Avrupa'da derin izler bırakmış, 1870'ten sonra eski yerleşmelerde uzun ve geniş yollar ile iki yanda tek düzen evler hakim özellik olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak kişiliği yok eden, insan ölçeğine aykırı bu suni yerleşme düzenine karşı çıkanlar arasındaki Camillo Sitte,

¹ Brüksel (1867-1871), Viyana (1857 çevre yolu), Barselona (1859), Floransa (1864-1877), Londra (1848'den itibaren kanalizasyon ve tünel çalışmaları), Paris (1853-1869) (Erder [12], s.158).

² Paris'teki kolera ve veba salgınlarından sonra somutlaşan kamu sağlığı meselesi, III. Napoleon'un iktidarını sağlamlaştırma gayesi, Paris'in artan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılama ve ulaşımı kolaylaştırma amacıyla birleşince; kentte düz ve geniş yollar açmak için Haussmann tarafından anıtların etrafları temizlenmiş ve yüzlerce yapı yıkılmıştır (Erder [12], s.159).

1889'da Haussmann'a tepki olarak yazdığı 'Kentlerin Yapılaşma Sanatı' adlı kitapta, eski kent dokularının korunmaları gerektiğini savunmaktadır (Erder [12], s.159-164). Yine bu dönemde, eski yapıların korunmasına duyulan ilginin yaygınlaşması nedeniyle, pek çok Avrupa ülkesinde koruma çalışmalarını örgütleyecek dernek ve komisyonlar kurulmuştur. Eski eserleri koruma yasaları çıkarılmaya başlanmış ve eski eserler üzerinde devlet koruyuculuğu ya da taşınabilir bütün eski eserlerin sahibinin devlet olduğu kararları alınmaya başlanmıştır (Zeren [4], s.12-13).

20. yy. başlarında, gelecekte temel koruma ilkesine dönüşecek olan, **dokunun bütün olarak korunması** ilkesinin öncül örnekleri görülmeye başlanmıştır. I.Dünya Savaşı'nda tahrip olan kentlerin kaybedilen değerlere ilgiyi arttırdığı, yıkılan alanların tarihsel değerleri kadar kültürel değerlerinin de önem kazandığı görülmektedir (Zeren [4], s.15). Camillo Boito ve Gustavo Giovanni'nin anıt ve çevresindeki yapıların bütün olarak korunmasını öne süren tezleri, 1915 yılında New Orleans'ın tarihi dokusunu korumak için kurulan Vieux Carree komisyonu, 1918 tarihli Polonya koruma yasasında ortaya çıkan 'tarihi sit' kavramı, **anıtların çevreleri ile birlikte düşünülmesi gereğini** ilkeleştirmeye başlamıştır (Aygen [8], s.47). Boito'nun belirlediği restorasyon kuramını geliştiren Giovannoni'nin görüşleri, İtalya'da Carta del Restauro (1931) olarak yasal bir kimlik kazanmış, aynı yıl düzenlenen Atina Konferansı'nda alınan ilke kararlarına büyük katkı sağlamıştır (Ahunbay [13], s.16).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkılan kentsel alanların kapsamlı bir şekilde tekrar planlanması; uygun olmayan düzenlemelerin zengin kültürel mirasla yer değiştirebileceği endişelerini arttırmıştır (Warshaw ve diğerleri [7]). Savaş sonrasında yıkıntıya dönmüş kentlere mevcut koruma kuramlarıyla yaklaşıldığında kentlerin harap kalması kaçınılmaz olmakta, bununla birlikte kent merkezlerinin ayağa kaldırılması gerekmektedir (Sezgin [15], s.3). Bu süreçte kentsel alandaki arkeolojik kalıntıları korumanın, günümüzde yerleşim olmayan bölgelerde bulunan arkeolojik kalıntıları korumaktan daha karmaşık ve zor olduğu; araştırma, kazı ve yöntem bakımından ayrıldığı anlaşılmıştır (Karabağ [16], s.25). Bu ortamda; modernleşme ve günlük pratik sorunlara yanıt verme çabası içinde, '*kent arkeolojisi*' bilimsel bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmış, planlamanın arazi kullanımı stratejileri ile yerüstü ve yeraltı arkeolojik alanların kentle bütünleşme bilincinin doğabilmesini sağlamıştır. Kent arkeolojisi ile;

sadece kentin içindeki arkeolojik buluntuların değil, günümüz kentinin içindeki eski kentin yakalanarak korunması amaçlanmaktadır (Tankut [17], s.19-21).

Yine II. Dünya savaşı sonrasında kentsel alanlarla birlikte dünyanın pek çok ülkesinde başlatılan baraj, sulama sistemi, otoyol, hidroelektrik santrali gibi büyük ölçekli inşaat projeleri, proje alanlarında bulunan kültür varlıklarının, elde edilen bilginin ve taşınmaz kültür varlığının nasıl değerlendirileceğinin getirdiği yeni sorun ve tartışmalara neden olmuştur. Böyle bir ortamda, 1940'lı yılların sonundan 1960'lı yıllara kadar önceden varlığı bilinmeyen binlerce arkeolojik alan kayıt altına alınmış, bu çalışmalar 'salvage / rescue archaeology'¹'nin (kurtarma arkeolojisi) başlangıcı olmuştur (Jameson [18], s.29).

Kurtarma arkeolojisi; Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yürütülen farklı gelişim projeleri nedeniyle, alandaki arkeolojik verinin çok hızlı toplanması ve sonunda alanın yok edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu yıkım çalışmaları; koruma etiği içinde giderek evrilmiş ve 1970'lerde Amerika'da 'public archaeology' (kamusal arkeoloji) veya 'conservation archaeology' (koruma arkeolojisi/koruyucu arkeoloji) kavramları ile büyük oranda aynı anlamda kullanılan '**Cultural Resources Management**' (CRM) (Kültürel Kaynakların Yönetimi) konsepti geliştirilmiştir (Cleere [22], s.4), (Jameson [18], s.21). King ise; arkeoloji ile özdeşleştirilmiş bu tanımın anlamının 1970'lerin ortalarından bu yana giderek genişlediğini ve arkeoloji ile birlikte jeomorfoloji, tarihsel araştırmalar, mimarlık tarihi, peyzaj mimarisi, kentsel planlama gibi diğer disiplinlerdeki pratikleri de kapsadığını belirterek, kavramı '**kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreci**' olarak ele almaktadır (King [23], s.6).

¹ **Salvage archaeology**; gelişim baskısı veya yıkımdan önce buluntuların kurtarılması ihtiyacı ile hızlandırılmış ve çoğunlukla da parçacıl olan, Kuzey Amerika kökenli bir sistematik araştırma türüdür. Tehdit altında bulunan alanlardaki arkeolojik bilginin ana kaynağı olmakla birlikte, neyin çalışılacağı hakkında nadiren seçici olabilir, bu nedenle az çalışmanın hiç çalışmamaktan daha iyi olduğu esasına dayanmaktadır [19]. Lorenzo'ya göre ise salvage archaeology; **arkeolojik olarak varlığı bilinen yerlerde** planlanan baraj ve benzeri projeler nedeniyle zarar görecektir arkeolojik tabakalar için yürütülmektedir. Genellikle geniş alanlarda yürütülen 'salvage archaeology'de projenin tamamlanması için yeterince zaman ayrılmaktadır ve bu süre yıllar alabilir (Çeziker [20], s.5-6).

Diğer yandan **rescue archaeology**; Britanya'da 1960'larda ortaya çıkan ve yıkım tehdidi altındaki sitlerde yürütülen saha arkeolojisi için kullanılan terimdir. Otoyol inşaa programları ve kentsel yenileme çalışmaları gibi gelişim projelerinin sonucu olarak, arkeolojik sitelerin büyük bir artışla yok edilmesiyle yakından ilişkili bir terimdir [21]. Lorenzo'ya göre ise rescue archaeology; **önceden arkeolojik bulgu beklenmeyen** temel kazılarında ortaya çıkarılan ve acil ilgilenilmesi gereken arkeolojik katmanlarla ilişkilidir. Barker'a göre rescue archaeology; **instant archaeology** (çabuk arkeoloji) olarak da tanımlanır ve yıkım esnasında veya hemen öncesinde yürütülür (Çeziker [20], s.5-6).

2.3 Uluslararası Tüzük ve Tavsiye Kararlarındaki Kentsel ve Arkeolojik Alan Korumasının Evrimsel Gelişimi

Uluslararası işbirliği ve ortak bir anlayış geliştirmek üzere kurulan COE (Concil of Europe), UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization), ICCROM (the International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property), ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), ICOM (International Council of Museums), ICAHM (International Committee on Archaeological Heritage Management) gibi çeşitli devlet ve sivil toplum kuruluşları, evrimsel olarak profesyonel deneme yanılma yoluyla ortaya çıkarılan çeşitli koruma yönetim politikaları ortaya koymuşlardır. Farklı ülkeler evrensel nitelikteki tüzük ve yönetmelikleri kullanarak kendi çevreleri için en uygun yönetimi üretmek ve kendi sosyal, politik, ekonomik, yasal durumlarına göre ekleme çıkarmalar yapmak suretiyle politikalarını belirlemektedirler (Lim [24], s.5). Bu bölümde, kentsel ve arkeolojik koruma alanları ve yönetimi ile doğrudan ilgili görülen seçilmiş koruma tüzük ve tavsiye kararları, evrim süreciyle birlikte açıklanmaktadır:

1931 Atina Tüzüğü

Avrupa’da 19.yy. sonunda, önemli anıtlara fon oluşturan kentsel dokuların korunması ile başlayan tarihi çevre koruma uygulamaları, uluslararası düzeyde ilk kez 1931’de Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından Atina’da düzenlenen “1. Uluslararası Tarihsel Anıtların Korunması ile ilgili Mimarlar ve Teknisyenler Kongresi”nde, tarihi anıtların estetik değerinin arttırılması kapsamında dile getirilmiştir. Atina Tüzüğü’ndeki kaygının önemli tarihi anıtlara fon oluşturan tarihi çevrelerin korunmasına ilişkin olduğu ve tarihi yerleşmelerin kendi özellikleri dolayısıyla korunmaları düşüncesinin henüz gelişmediği görülmektedir (Ahunbay [13], s.116).

‘Yapılar yapılırken yerleşmelerin kişiliğine ve dış görüntülerine, özellikle çevreleri itina isteyen tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi önerilir. Hatta bazı yapı kümeleri ve bazı özellikleri olan güzel görünümlü manzaraların oluşumu korunmalıdır’ (Atina Tüzüğü [25], 3.madde).

Bununla birlikte aynı tarihli Carta del Restauro’nun 10. maddesinde; *“Eski eserlerin gün ışığına çıkarıldığı kazı ve araştırmalarda, topraktan çıkan kalıntıların düzenlenmesi ve in-situ olarak bırakılacak olan eserlerin sürekli olarak korunması*

çabalarını kapsayan “kurtarma” çalışması, derhal ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir” denilmektedir (Ahunbay [13], s.149).

1956 UNESCO Yeni Delhi Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı

Arkeolojik mirasla doğrudan ilgili ilk uluslararası metin, 1956 tarihli Yeni Delhi’deki UNESCO genel konferansında alınan ‘Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı’dır [26]. Tavsiye kararında taraf devletlerin yetkilendirmeye konu olan arkeolojik araştırma ve kazıları yürütmesi, arkeolojik buluntuların ivedi olarak yetkili otoriteye bırakılması, arkeolojik veri bulunan toprak altının yasal statüsünün tanımlanması ve arkeolojik mirasın asli öğelerinin tarihi anıtlar olarak sınırlandırılması konuları ele alınmıştır. Ancak bu kararlar henüz ‘*kazı sonrası modern çevre içinde arkeolojik sitlerin daha etkin biçimde yer bulması süreci nedir?*’ veya ‘*arkeolojik siteleri nasıl korumalıyız?*’ gibi yönetim konularını içermemektedir (Lim [24], s.16).

1964 ICOMOS Venedik Tüzüğü

Tarihi anıtların korunması konusundaki bir diğer önemli adım, 1964’te Venedik’te atılmıştır. Venedik’te düzenlenen “II. Uluslararası Tarihsel Anıtların Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi”, korunacak değerın çevre boyutuna çıkmasındaki en önemli adım olarak belirlenmiştir. “*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, belli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram sadece büyük sanat eserlerini değil aynı zamanda kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamaktadır*’ (Venedik Tüzüğü [27]). Tüzükte; korumanın bir örgüt ve dayanışma işi olduğu, amacın anıt ve çevresinin sağlıklı korunması, bakımının sağlanması, kullanılması ve halkla bütünleştirilmesi olduğu üzerinde durulmuştur. Bütün dönemlerin eklerine saygı kuralı, 1964 kongresinde kabul edilmiş en önemli ilkelerden biridir. Venedik Tüzüğü’yle gelen bu ortamda, tarihi anıtlar ve antik kalıntılardan farklı olarak “**sit**” kavramı ulusal ve uluslararası belgelerde yer almaya başlamıştır.

1969 Avrupa Konseyi Londra Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi

1969 yılında Londra’da düzenlenen Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (COE), kültürel mirasın tarihi önemini korumak ve izinsiz kazılar yoluyla onarılması olanaksız bir kayıp oluşturmamak amacıyla **arkeolojik alan ve objelerin envanterinin çıkarılmasını, kazıların yalnızca yetkili kişilerce ve izinle yapılmasını sağlamayı, elde edilen sonuçların kontrolünü ve korunmasını** taahhüt etmektedir [28].

1972 UNESCO Paris Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi

1972 tarihinde Paris’teki UNESCO genel konferansında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ile “...dünyadaki sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle kültürel ve doğal mirasın giderek artan bir hızla yok olma tehdidi altında olması...” konusuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda “*mirasın ulusal düzeyde korunması, ülkelerin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle yapılamayabilir. Ayrıcalıklı öneme sahip olan kültürel ve doğal miras değerleri tüm insanlığın dünya mirası olarak koruma altına alınmalıdır.*” Bu sözleşme ile her ülke; dünya mirası listesine girmesini istediği doğal ve kültürel varlıkların envanterini “Dünya Mirası Komitesi”ne bildirmekle yükümlü kılınmıştır. XX. yüzyıl mimarlığını da kapsayan geniş bir yelpazede, evrensel değer taşıyan anıtları ve sitleri kapsayan Dünya Mirası Listesi oluşturulmaya başlanmıştır. Sözleşme ile üye devletlerden Dünya Miras Alanlarının korunması talep edilerek;

- kültürel ve doğal mirasa toplum yaşamında bir işlev verilmesi,
- kapsamlı bir koruma politikası belirlenmesi,
- miras değerlerin korunması için gerekli kurumsal yapının kurulması,
- miras değerlerin korunması için uygun yasal, bilimsel, idari, teknik ve mali tedbirlerin alınması ve
- koruma ve teşhir için eğitim merkezlerinin kurulması amaçlanmaktadır.

Dünya miras listesi adaylığı için belirlenmiş kriterler, operasyonel rehberde tanımlanmış ve kültürel sitler; anıt, yapı grupları ve sitler ile kentsel yapılaşma grupları olmak üzere iki kategoride toplanmıştır. Dünya Miras Listesi'nde yer alma ölçütleri düzenli olarak güncellenmekteyse de, listede yer alan her varlığın aşağıdaki ölçütlerden en az birine uyması ve özgün olması beklenmektedir¹. Sözleşmeye göre, dünya miras

¹ (i) Yaratıcı insan dehasının bir ürünü olmak,

alanlarının fiziksel olan ve atfedilen değerlerinin her ikisinin de korunması gerekmektedir [29]. Koruma hedefleri; koruma öznelerinin tanımı, üstün evrensel değer¹ kriterleri, özgünlük² ve/veya bütünlük ve değer durumu üzerinden ulusal yasa ve planlama kararları yoluyla belirlenmelidir (Ringbeck [31], s.21). 187 ülke tarafından onaylanan sözleşme uyarınca, Haziran 2010 itibariyle 704 kültürel, 180 doğal ve 27 hem kültürel hem doğal sit olmak üzere 151 farklı ülkeden toplam 911 sit Dünya Miras Komitesi'nce üstün evrensel değer olarak kabul edilmiş ve Dünya miras listesine alınmıştır [32]. Komite, taraf devletlerin şu yaklaşımı kabul etmesini beklemektedir: "*Bir alanın Dünya Miras Listesi'ne alınması demek sürecin sonu değil, başlangıcıdır. Taraf devletler sahip oldukları miras varlığını sürekli olarak yönetmek, izlemek ve korumak durumundadır fakat onun faaliyetlerini tamamlayacak desteklerin yapılması bütün uluslararası camianın ödevidir*" (Dinçer [33]). Türkiye'de 1985 yılından bu yana 7 kültürel sit ve 2 doğal ve kültürel sit, Dünya Miras Siti olarak tanımlanmıştır³.

-
- (ii) Dünyanın kültürel bir alanı veya tarihin belli bir zamanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kentsel planlama veya peyzaj tasarımı üzerinde insani değerler arasındaki etkileşimi sergilemek,
 - (iii) Bir kültürel geleneğe ya da yaşayan yahut kaybolmuş bir medeniyete eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık taşıyor olmak,
 - (iv) İnsanlık tarihinin önemli evrelerini gösteren peyzaj, mimari ya da teknolojik grup ya da yapının seçkin bir örneği olmak,
 - (v) Geri dönüşümü olmayan etkiler altında zayıflamış olan ve kültürü ifade eden geleneksel insan yerleşimlerinin eşsiz bir örneği olmak,
 - (vi) Olaylarla veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle veya inançlarla, olağanüstü evrensel anlamın sanatsal ve edebi çalışmalarıyla doğrudan veya somut olarak ilgili olmak (Komite, bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini düşünmektedir),
 - (vii) Üstün doğa olaylarını veya estetik önemi ve olağanüstü doğal güzelliği olan alanları içermek,
 - (viii) Dünya tarihinin yaşamın tutanağını, yeryüzü şekillerinin gelişiminde süregelen önemli jeolojik süreçleri veya önemli jeomorfik ya da fizyografik özellikleri temsil eden seçkin örnekler olması,
 - (ix) Karasal, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin, bitki ve hayvan topluluklarının gelişimi ve evrimindeki süregelen önemli biyolojik ve ekolojik süreci temsil eden seçkin örnekler olması,
 - (x) Biyolojik çeşitliliğin doğal yerinde muhafaza edilmesi için en önemli olan doğal yaşam alanlarını içermektir (Operational Guidelines [30], 77. madde).

¹ **Üstün Evrensel Değer:** Ulusal sınırları aşacak kadar kabul edilebilir bulunan ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecek kuşakları için ortak önemi olan kültürel ve doğal değerler anlamına gelmektedir. Bu mirasın bir bütün olarak devamlı korunması, uluslararası toplumun en yüksek amacıdır (Operational Guidelines, 2008: 49. madde).

² **Özgün olmak;** orijinal, samimi, doğru, benzersiz, gerçek olmak, özerk davranmak anlamında olup, benzer özellikleri olan bir sınıfın temsilcisi olmaktan farklıdır.

³ **Kültürel Sitler:** İstanbul Tarihi Alanları (1985), Divriği Ulu Camii ve Darışşifası (1985), Hattuşa Hitit Başkenti (1986), Nemrut Dağı (1987), Xanthos-Letoon (1988), Tarihi Safranbolu Şehri (1994), Troia Antik Şehri (1998)

Kültürel ve Doğal Sitler: Kapadokya ve Göreme Milli Parkı (1985), Hierapolis-Pamukkale Milli Parkı (1988)

Bununla birlikte 1994 yılından bu yana ülkemizdeki 23 farklı sit¹ daha dünya mirası listesine aday gösterilmiştir.

1979 ICOMOS Burra Tüzüğü

Kültürel mirasın fiziksel anlamını kullanmak yerine, tarihi sitlerin değeri ve alan kavramının tartışıldığı 1979 tarihli Burra Tüzüğü (revizyon 1999), çevre yapılaşması ve fiziksel bağlama vurgu yapan önceki tüzüklerden farklı olarak, sitin manevi değer olarak yorumu ve sit değerlerindeki metodolojiye odaklanmıştır. **Burra Tüzüğü, kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi için temel bir rehber niteliğinde olup**, korumanın amacını, alanın kültürel değerinin yitirilmemesi, güvenliği, bakımı ve geleceğinin düşünülmesi olarak tarif etmiş, ‘koruma ve yönetimi’ başlığı altında, **korumanın, tarihi alanların yönetiminin önemli bir görevi olduğuna** vurgu yapmıştır [34].

1984 Avrupa Konseyi Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları, Floransa

Floransa’daki arkeoloji ve planlama toplantısı sonuçları; genel olarak arkeolojik mirasın savunmasızlığı, arkeolog, planıcı ve kamu kuruluşları arasındaki diyalog ve anlayış eksikliği, arkeolojik miras için geliştirilecek her yaklaşımda karşılaşılan yetersiz kaynak sorunu ve arkeolojik mirasa ilişkin mevcut uluslararası gelenekteki uygulama eksikliğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca, **bayındırlık projelerinin arkeolojik miras için büyük tehditlerden birini oluşturduğu vurgulanarak, uygulama projelerinin mümkünse başka yer seçerek planlanması gereği**, eğer mümkün değilse mirasa en az zarar verecek şekilde ve bilimsel arkeolojik araştırmaları yapılmak kaydıyla hayata geçirilmeleri zorunluluğu ifade edilmiştir [35].

1987 ICOMOS Washington Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü

¹ İzmir Efes Antik Kenti (1994), Antalya Karain Mağarası (1994), Trabzon Sümela Manastırı (2000), Mersin Alahan Manastırı (2000), Antalya Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (2000), Harran ve Şanlıurfa (2000), Van Urartuların Ahlat Mezarlığı ve Osmanlı Hisarı (2000), Diyarbakır Kalesi ve Surları (2000), Denizli ile Doğubeyazıt arasındaki Selçuklu Kervansarayları (2000), Selçuklu Medeniyeti Konya (2000), Alanya (2000), Mardin Kültürel Peyzajı (2000), Bursa ve Cumalıkızık Erken Osmanlı kentsel ve kırsal yerleşimi (2000), Edirne Selimiye Camii (2000), Tarsus St. Paul Kilisesi ve çevreleyen tarihi eserler (2000), Ağrı Doğubeyazıt İshak Paşa Sarayı (2000), Antalya Kekova (2000), Antalya Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (2000), Afrodias Arkeolojik Siti (2009), Likya Medeniyeti Antik Kentleri (2009), Sagalassos Arkeolojik Siti (2009), Çatalhöyük Neolitik Siti (2009), Antalya Perge Arkeolojik Siti (2009)

1987 yılında Washington'da yayınlanan Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, tarihi kentler ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemleri belirleyerek Venedik Tüzüğü'nü tamamlamayı amaçlamıştır. Washington Tüzüğü'nün ilk ilkesi ekonomik ve sosyal gelişme politikalarına ve bütünleşik yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Tarihi kentlerin ve diğer tarihi kentsel alanların korunması ancak sosyo-ekonomik gelişme ve her düzeydeki kent-bölge planlaması politikaları ile bir bütün oluşturduğunda etkili bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunmasının öncelikle orada yaşayanları ilgilendirdiğine dikkat çekilmiştir. Tüzük; koruma programının başarısının, kentlilerin katılımı ve görev almalarıyla mümkün olabileceğini, bu nedenle halkın katılımının desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır [36].

1990 Avrupa Konseyi Lausanne Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü

1990 yılında Lausanne'da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, korumada arkeolojik tekniklerin dışında daha geniş mesleki ve bilimsel birikim ve becerilere gerek olduğunu belirterek, arkeolojik mirasın bütün insanlığın mirası olduğu kavramından hareket edilmesini, tek bir kişi veya ulusa bağlanarak sınırlandırılmamasını dile getirmektedir.

Bu tüzüğün giriş bölümünde arkeolojik miras yönetimi kavramının ana hatları çizilmiştir:

- 1- Bütüncül koruma politikaları: **Arkeolojik mirasın korunması için uluslararası, ulusal ve bölgesel planlamalar yapılmalı, arazi kullanımı denetimli olmalıdır.**
- 2- Yasal düzenleme ve ekonomi: **Arkeolojik varlıkların korunması için etkili bir yasal düzenleme ve ekonomik destek sağlanmalıdır.**
- 3- Yüzey araştırması ve envanter: **Arkeolojik varlıkların korunabilmesi için mutlaka yüzey araştırmalarından elde edilecek bilgilere ve envantere ihtiyaç vardır.**
- 4- Araştırma: Kazılar 1956 UNESCO tavsiye kararlarına göre yapılmalıdır. Arkeolojik bilgiler bilimsel kazılardan elde edilir, ancak kazılarda olabildiğince tahrip etkisi az olan yöntemler kullanılmalıdır.
- 5- Geliştirme ve koruma: **Yerinde koruma esastır.**

6- Tanıtım, bilgilendirme, onarım: **Arkeolojik varlıkların topluma tanıtılması için gerekli işlemler yapılmalı** ama bu yapılırken kültürel varlığın özgün niteliğine zarar verilmemelidir.

Bu bildiri, arkeolojik kültür mirasının korunmasının, pek çok uzmanlık dalını içine alan çok boyutlu bir süreç olduğu, halkın da bu sürece dahil edilmesi gerektiği konularının altını çizmektedir [37].

1992 Avrupa Konseyi Valetta Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi

Avrupa Konseyi, 1969 tarihli Londra Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi'ni, 1992 tarihli Valetta Sözleşmesi ile revize etmiştir. Yeni sözleşme; yönetsel ve bilimsel düzenleme eksikliklerini gidermenin ve kültürel politikalarla kentsel ve kırsal gelişim politikalarının bütünleşmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu sözleşme ile üye ülkelerin; arkeolojik mirasın envanterini çıkarması, gelecekteki çalışmalar için rezerv alanlar yaratması, arkeolojik alanların korunması için gereken yasaları çıkarması, gelişim projelerinin planlama evresine arkeolog dahil etmesi ve arkeolojik niteliğini korumak kaydıyla arkeolojik sitleri kamuya açması beklenmektedir [38].

2000 Avrupa Konseyi Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi"

Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" [39]'ne göre; **arkeoloji, herhangi bir kentsel stratejide ilk vazgeçilmez adım olmalıdır**. Arkeolojinin kentsel gelişim devrimindeki rolü nedeniyle, sadece şehrin yapısı ve evrimi üzerinde değil, sosyal ve kültürel gelişiminin de ölçülmesi mümkün olmaktadır¹.

¹ 'Şehir planlamasında mümkün olan yerde önemli arkeolojik kalıntıların yerinde korunması tercih edilmelidir ve imar planları olumsuz etkileri en az seviyeye getirecek şekilde değiştirilmelidir' (Madde 4ii ve 5iia, iv).

'Planlamacıların kararları, arkeolojik mirası geri çevrilemez olarak etkileyebilir. Arkeolojik kalıntılar bir kere zarar görürse bir daha yerleri doldurulamaz' (Önsöz).

'Kentsel Topografya: Arkeolojik miras, şehrin karakterinin önemli bir parçasını oluşturan ve korunmasını gerektirebilecek tarihsel topografyayı olduğu kadar, ayakta duran bina ve yapıları da göz önünde tutarak değerlendirilmelidir' (Önsöz ve Madde 1).

'Arkeolojik mirası etkileyen kararları almadan önce, planlamacılar mümkün olan yerlerde tahribatsız araştırma yöntemleri kullanarak uygun arkeolojik bilgi ve tavsiyeleri elde etmelidirler' (Madde 2 ve 3).

'İmar planları: Planlamacılar çalışmalarında arkeolojii de dikkate almalıdırlar. Bu durum, şehirler için kalkınma planları oluştururken şunları kapsar: şehrsel kalkınma projeleri için bütçe kararları vermek, özel yatırımcılar tarafından yürütülen yeni imarlar için izin vermek' (Madde 5i).

2007 ICOMOS Ename Tüzüğü

2007 yılında, ICOMOS tarafından Kültürel Miras Sitlerinin Yorumlanması için Ename Tüzüğü yayınlanmış ve ana hedefi *‘kültürel miras sitlerinin anlaşılması ve kamu takdirinin kolaylaştırılması için, miras korumada temel bileşenler olan sunum ve yorumun temel kurallarını belirlemek’* olarak tarif edilmiştir [40]. Ename Tüzüğü; tüm paydaşların işbirliğiyle, sosyal, finansal ve çevresel sürdürülebilirliğin doğal ve kültürel çevre hassasiyetiyle birlikte ele alındığı, araştırma, eğitim ve değerlendirme çalışmalarının devam ettiği, kamu erişiminin açık olduğu, özgünlüğe saygı duyan ve bilimsel yöntemlerle ortaya konmuş kanıtlarla sunulan ve yorumlanan bir kültürel miras amaçlamaktadır.

2.4 Türkiye’de Kentsel ve Arkeolojik Alanları Koruma Anlayışının Gelişimi

Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu’nda eski eserlerin korunmaları fıkıh esaslarına bağlı olup, İslam öncesi Anadolu uygarlıklarına ait eski eserlerin büyük bölümü yok edilmiş, padişah buyruğuyla yabancı devlet adamlarına verilmiş ya da kaçak olarak yurt dışına çıkarılmıştır. Koruma anlayışının taşınır eski Yunan ve Roma eserlerinin toplanıp müzede saklanması olarak algılandığı dönemde, Osmanlı İmparatorluğu’nda tarihi eserlerle ilgili olarak yapılan ilk çalışma; 1846 yılında Aya İrini Kilisesi’nde Mecmua-i Asar-ı Atika adıyla kurulan müzedir. Yabancılarca arkeolojik buluntuların yurtdışına kaçırılmasından duyulan rahatsızlık ve kazıları izne bağlamak ve sınırlandırmak üzere bir düzenleme yapılması ihtiyacıyla, 1869 tarihinde ilk ‘Asar-ı Atika Nizamnamesi’ düzenlenmiştir. Yalnızca kazılar yoluyla bulunan eski eserler için geçerli, 7 maddelik bir nizamnamedir¹ (Zeren [4], s.28-29). Görülen lüzum üzerine, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında yeni nizamnameler² düzenlenmiş ve 1906 nizamnamesi Osmanlı

¹ Burada Shaw [41]’in 1869 tarihli nizamnameden bahsetmediğini ve 1874 tarihli nizamnameyi ilk kabul ettiğini, Zeren [4]’in ise bu nizamnameyi Mumcu, A., (1969), ‘Eski Eserler Hukuku ve Türkiye’, s.45-78, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XXVI, Sayı 3-4.’e referansla konu ettiğini söylemek gerekir.

² 1874 yılında çıkarılan yeni ‘Asar-ı Atika Nizamnamesi’; tarihi eserlerin devlete ait olmakla birlikte, devlet hazinesi, kazıyı yapan ve toprak sahibi arasında paylaşılması hükmünü getirmiş, ancak tarihi eserlerin yurtdışına gidişini azaltmamıştır. Nizamnamenin yaptırım gücünden yoksun oluşu ve içerdiği pek çok boşluk nedeniyle, 1884 yılında çıkarılan yeni nizamname; çıkarılmış her türlü tarihi eserin doğrudan devlete ait olduğunu belirtmiş ve bu eserlere zarar verilmesini ya da alınıp götürülmesini yasa ihlali olarak tanımlamıştır. 1906 yılında çıkarılan yeni nizamnamede, çok geniş bir eski eser tanımı yapılmış ve öncelikle tarihi eserlerin denetimine ilişkin sorunlara yer verilmiştir. Böylece, yeni nizamnamede bir yönetim ve uygulama düzeneği kurulmuş olmaktadır (Shaw [41], s.174).

İmparatorluğu'nun ardından, Türkiye Cumhuriyeti tarafından da benimsenerek, bazı küçük değişikliklerle 1973 yılına kadar uygulamada kalmıştır (Shaw [41], s.174). Nizamnamede ayrıntılı gösterilmeyen koruma koşulları 1912 tarihli **Muhafaza-ı Abidat Nizamnamesi**'nde belirlenmiş olup, 1936 yılına kadar yürürlükte kalan nizamname, 'korumadan çok yıkmayı amaçlar' görünmektedir. Mimari eserlerin yıkılması konusunda Belediyelere geniş yetki verildiği bu yıllarda, eski eserlerin bilimsel araştırmalarını yapmak, fotoğraflamak ve arşivlemek amacıyla 1917'de İstanbul'da kurulan "Muhafaza-i Âsar-ı Atika Encümeni Daimisi"nin çalışmaları, belgeleme açısından önemlidir¹(Zeren [4], s.30-31).

Kentsel alanlardaki inşaat etkinlikleri ise yine ilk kez 19.yy.'da sistematik bir düzene sokulmaya başlanmıştır. 1849'da Nafia Nezareti (İmar Bakanlığı), şehremaneti olarak anılan ilk belediye ise 1855 yılında kurulmuştur. 1856'da sokakların, kaldırımların, ışıkların, temizliğin, çöp toplanmasının normlarını belirleyen İntizam-ı Şehir Komisyonu oluşturulmuştur. İlk inşaat yönetmeliği, 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'dir (Kuban [43], s.351).

Cumhuriyet Dönemi (1923-2010)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, eski eser koruma anlayışı 'müzecilik'² olmuş, Osmanlı'dan kurtarılmaya çalışılan kültürel köken, eski Anadolu uygarlıklarına bağlanmak istenmiştir. 1931 yılında, Türk tarih ve medeniyetini incelemek üzere Türk Tarih Kurumu kurulmuş ve takip eden dönemde kültürel kökenleri aramak için **Alışar, Alacahöyük, Boğazköy gibi arkeolojik alanlarda kazılara** başlanılmıştır (Zeren [4], s.31-33). Türkiye'de akademik anlamda kurulan ilk arkeolojik kurum ise, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak 1934 yılında kurulan **Türk Arkeoloji Enstitüsü**'dür (Özdemir [44], s.14). Bu dönemde eski eserlerin imar planları yolu ile korunması gereği doğrultusundaki ilk gelişme, 1933 yılında kabul edilen 2290 sayılı "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu"dur (Zeren [4], s.33). Bu yasada, eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu oluşturulması, ayrıca anıtsal nitelikli eski eserlerin her

¹ Durukan, kurulun o dönemde, İstanbul'daki anıtlarla ilgili onarım, tadilat, taşıma veya yıkım konularındaki başvuruları değerlendirerek görüş bildirdiğini söylemektedir (Durukan [42], s.302-303).

² Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda arkeoloji müzesi sayısı hızlı biçimde artmış, 'müze' eski eserlerin toplanma mekanı olmanın ötesine geçerek ulusal eğitim sisteminin bir parçası olarak işlev görmüştür (Özdemir [44], s.21).

yönünde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) olması öngörülmüştür (Dinçer ve Akın [45], s.124-25).

1950’li yıllardan itibaren yaşanan hızlı kentleşme süreciyle, özellikle kentsel yapılı çevre içerisinde ya da etrafında bulunan alanlar, kentsel gelişme baskısının en çok hissedildiği kültürel değerler olarak ortaya çıkmıştır (Sarıkaya Levent [46], s.43). Yıkıma uğrayan taşınmaz eski eserleri koruma çabaları gündeme gelmiş, imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere yetkili bir kuruluş oluşturulması gereği üzerine, 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı ‘Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun’ yürürlüğe girmiştir¹. 1960’lı yıllara gelindiğinde, 1960 tarihli ‘Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkında Yasa’nın, devletin özel kişilerin sahip oldukları eski eserler üzerinde kullanım hakkını sınırlandığı görülmektedir (Zeren [4], s.35). 1961 tarihli yeni T.C. Anayasası’na göre; ‘Devlet’in tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü tutulması’ da bu yıllardaki bir diğer önemli gelişmedir. 1960’lı yılların sonundan itibaren kentsel ölçekte koruma sorunu, ilgili yasalarda yer almaya başlamış ve 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü, 1967 tarihinde GEEAYK tarafından kabul edilmiş ve bu şekilde Türkiye’de korumanın uluslararası bilimsel ölçütleri benimsemesi yolunda önemli bir adım atılmıştır (Durukan [42], s.304). 1969 tarihli “İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve Bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete Dair Yönetmelik” ile yasa koyucunun planlama kavramını uygulamaya aktarmadaki sınırlar ve koşulların belirlenmesi amaçlanmıştır. Yönetmeliğin 2. maddesinde “**Protokol Bölgesi Yapı Düzeni Korunacak Mevcut Konut Alanları**” olarak tanımlanan alanlar, planlama kurumunun içinde bugünkü anlamda “**kentsel sit**” kavramının başlangıcını oluşturmuştur (Dinçer ve Akın [45], s.128).

Eski eser koruma anlayışının hala ‘müzecilik’ ve ‘arşivcilik’ temelinde olduğu ancak kabul edilen uluslararası belgelerin yeni sorumluluklar getirdiği bir ortamda, 1973

¹ Kuruluşundan hemen sonra; eski eserleri yaşatmak için yeni işlev verilmesi, eski eserlerin çökme tehlikesi olsa da yıkılmayıp onarılması, korunmaları gerekli görülmeyen yapıların yıkılmadan önce rölelerinin alınması, camilere hoparlör ve floresan lamba konmaması, İstanbul sahil surlarının korunması gibi taşınmaz eski eserlerin korunması konusunda önemli kararlar almaya başlamıştır (Zeren [4], s.35).

yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılmış; **'anıtsal mimari değer'den sonra yapı grupları ve doğa veya doğa ile insanın ortaklaşa eseri olan topografik bölgeler** koruma kapsamına alınmıştır (Zeren [4], s.38). Eski eser listesi genişletilerek, taşınmaz eski eserlerle taşınır eski eserler birbirinden ayrılmış ve **anıt, külliye, sit, tarihi sit, arkeolojik sit (özen yeri) ve doğal sitler** tanımlanmış, ancak kentsel sit tanımına yer verilmemiştir¹ (Dinçer ve Akın [45], s.129).

07.11.1982 tarihinde onaylanan yeni **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 63. maddesi**; *'Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır'* diyerek, anayasal düzeyde kültür varlıklarının korunması teminatını devam ettirmiştir [47]. Korumanın çok boyutlu niteliği ve sosyal, kültürel, estetik, arkeolojik, doğal, tarihi, ekonomik boyutlarıyla birlikte düşünülmesi, korumaya konu olan unsurları da çeşitlendirmiş, bu doğrultuda 1983 yılında 1710 sayılı yasa kaldırılarak, yerine **2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"** yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte olan kanunda; Türkiye'nin kabul ettiği anlaşmalar gereği ve korumada çoklu örgüt ve karmaşık yapılanma dolayısıyla yaşanan karmaşanın, özellikle dünya mirası statüsündeki yapı ve koruma alanlarının uluslararası platformlarda izlenmesi sonucunda, değişiklikler yapılarak koruma olgusu ve içeriği yeniden tanımlanmıştır. Böylelikle 2863 sayılı kanunun, 14.07.2004 yılında çıkarılan **5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"** ile yeniden düzenlemesi yapılmıştır. Merkezi ve yerel yönetim birimlerinin koruma-yaşatmaya ilişkin görevleri ve yetkileri yeniden tanımlanmış, taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması, Koruma Uygulama ve Denetim Büroları oluşturulması ve **'alan yönetimi'** kavramı ilk kez koruma mevzuatında yer almıştır² (Gültekin ve Yürü [49], s.160-161). Böylece kullanıcı

¹ Bununla birlikte GEEAYK, 1976 yılında özellikle yerleşik alanların korunması konusunda tartışmalara yol açan "kentsel sit" deyiminin 1710 sayılı yasadaki belirtilen "sit" tanımı içinde yorumlanmasını kabul etmiş ve kentsel siti; *"Yaşanılan kentlerin belli bir devirde belli bir kesiminde homojen olarak sosyal, ekonomik, kültürel durumunu yansıtan özellikler veya tarihi, bilimsel, artistik, arkeolojik, etnografik, edebi ve efsanevi önemi bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken yerler"* olarak tanımlamıştır (Zeren, 1981:40).

² 'Alan Yönetimi' kavramı, eski yasanın öngörmediği, dolayısıyla kargaşa yaratan bir durum ortaya çıkarmakta olup, düzenlemenin yapılması; Dünya Miras Siti Pamukkale'ye Dünya Bankası'ndan kredi istenirken ya da Kültür Bakanlığı tarafından Efes ve Mardin'in Dünya Miras Siti adaylığına başvururken yaşanan sıkıntılardan sonra, eksikliği çeşitli vesilelerle hissedilen bir gereklilik olarak gerçekleşmiştir (Ahunbay [49], s.36-37).

katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli elde etmeye çalışması açısından bugüne kadar çıkarılan koruma yasalarından ayrılmakta ve uluslararası normlara uygun bir korumayı sağlayıcı nitelikte görülmektedir (Kejanlı ve diğerleri [50], s.196). 27.11.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan ‘**Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esas Hakkında Yönetmelik**’ ile de ayrıntılar tanımlanmıştır.

16.06.2005 tarihinde ise **5366 sayılı ‘Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun**’ çıkartılarak; sit tanımı içinde yer alan alanlar için yeniden yapılaşma süreçlerini olanaklı kılınmıştır¹. 5366 sayılı kanun; ‘yıpranan tarihi alan’ kavramının, normal planlama sisteminin dışına çıkarılmasına ve yerel yönetimlerin geniş kapsamlı ve köklü imar planları getirmesine olanak tanımaktadır [52]. Kanunun, kentsel sitlerin sadece kendi sınırları içinde de olsa korunması zorunluluğu ya da güvencesini sağlayan 5226 sayılı yasanın özünü, amacını ve yöntemlerini geçersiz kıldığı; 2863 sayılı koruma kanunu kapsamına giren rant değeri yüksek yapıları/alanları başka türlü ve serbestçe ele almak üzere düzenlendiği, bir anlamda mevcut kanunları yok saymak üzere kurgulandığı görülmektedir (Köksal [53], s.61). Koruma alanlarının içinden belirli alanların çıkarılıp “yenileme alanı” statüsüyle yeni kurulan özel bir kurulun yetkisine ve karar sürecine bağlanması; kentsel koruma konusuna bir darbe olarak görülmektedir. Ayrıca uluslararası terminolojide “yenileme alanı”; bozulmuş, yeniden planlamaya açık bir bölgeyi tanımlarken, “koruma alanı” korumaya değer bir kent dokusunu, tarihi anlamına, kurgusuna, katmanlarına saygı gösterilmesi gereken bir varlığı belirtmektedir (Ahunbay [54], s.66). Dolayısıyla yenileme alanı, korumaya değer özellikleri olan bir alanı tarif edemez. Aksi bir yaklaşımın, alanlardaki hızlı kamulaştırma ile mülkiyet değişimine yol açacağı, bununla birlikte alanın fiziksel ve sosyal yaşantısında değişiklikler/dönüşümler yapacağı, dolayısıyla kentin yüzyıllara dayalı tarihi ve kültürel

¹ ... ‘büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun şekilde yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, doğal afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması’ amacı ile **yenileme alanları** oluşturulacaktır [51].

dokusunu farklılaştıracağı, hatta tarihi dokuları, yaşayanları ve tüm çevresel bağlayanları ile ortadan kaldıracacağı açıktır (Köksal [53], s.61).

2.4.1 Türkiye’de Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanlarına Yönelik Yasal ve Kurumsal İçerik

05/11/1999 tarihli 658 sayılı KTVKYK Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı’na [55] göre **arkeolojik sit**; ‘insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar’ olarak tanımlanmıştır. Bir yerin arkeolojik sit olarak tanımlanması için yazılı, sathi kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması gerekmektedir. Karara göre **arkeolojik sitler**, uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını belirlemek için farklı derecelere ayrılmaktadırlar¹.

Kentsel arkeolojik sitler ise 15.04.2005 tarihli 702 sayılı ‘Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları’ ilke kararına göre, “3386 ve 5226 sayılı kanunlarla değişik 2863 sayılı kanun kapsamına giren arkeolojik koruma alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır [56]. Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa

¹ **I. Derece Arkeolojik Sit:** Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemekte, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmekte ve bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamamaktadır. Ancak; resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konu, koruma kurulunda değerlendirilebilmektedir... Ayrıca alan içerisinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi üniteler de koruma kurulundan izin alınarak yapılabilir.

II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda da yeni yapılaşmaya izin verilmemekte ancak günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımları yapılabilir.

III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır. Bu alanlarda geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine,... varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunmasını gözeterek, koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına,... bu alanlarda, belediye veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili, varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğüne koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine, III. Derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen arkeolojik sit alanlarında koruma kurullarının sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceğine, karar verilmiştir.

çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi için sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine karar verilmiştir. Planlama çalışmaları sırasında ise:

- Alana gelecek işlevlerin uyumuna,
- Günümüz koşullarının gerektirdiği altyapı hizmetlerinin proje aşamasında kültür katmanına zarar vermeyecek ve toprak kullanımını minimumda tutacak biçimde ele alınmasına,
- Öneri yapı gabarileri ile yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile uyumuna,
- Mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunmasını ve değerlendirilmesini sağlayacak çözümler getirilmesine, karar verilmiştir.

Türkiye’de kültürel değerlerin korunması konusundaki yetki, görev ve sorumluluklar merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında paylaşılmaktadır¹. Türkiye’de yürütülen her türlü arkeolojik kazı faaliyeti ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yetkisi altındadır. *‘Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığı’na aittir. Bilimsel ve mali yeterliliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile verilmektedir’* ([3], 35.Madde).

658 sayılı ilke kararı I. ve II. derece arkeolojik sitler için ‘resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konunun koruma kurulunda değerlendirilmesi’ni karara bağlamıştır. III. derece arkeolojik sitler için ‘...belediye veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine ve koruma kurullarının, sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceğine’, karar verilmiştir. ‘Bu

¹ 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na, 1580 Sayılı Belediye Kanunu ve 3194 Sayılı İmar Kanunu ile de yerel yönetimlere, kentlerdeki tarihi ve doğal çevrenin korunması ve düzenlemesi konularında çeşitli yetki, görev ve sorumluluklar verilmiştir.

bağlamda, belediyeler ve diğer kamu kuruluşları tarafından yürütülen yol çalışmaları, inşaat faaliyetleri, altyapı çalışmaları, baraj inşaatları, doğal felaketler ve yasadışı kazılar, kurtarma kazı çalışması kapsamı içinde değerlendirilmektedirler. Bu çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler tarafından, gerektiği durumlarda ise üniversitelerin ilgili departmanlarınca yürütülmektedir' (Çeziker [20], s.46).

2.5 Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde erken dönemlerden günümüze kadar dünyada ve ülkemizdeki kültürel değer koruma anlayışının yasal ve kuramsal evrimi incelenmeye çalışılmıştır. Bugünkü kültürel miras anlayışı; toplumun gelişimi, değerleri ve gereksinimleri ile ilişkili bir sürecin sonucudur. Geçmişte sadece büyük anıtlarla ilgilenilirken; dünya savaşlarının neden olduğu büyük yıkımlar ve 1950'lerden bu yana süren büyük endüstriyel gelişim, insanlara hayatlarının, yaşadıkları ve çalıştıkları çevre ile çok yakın ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu nedenle kültürel mirasın, '*insanlık tarihi boyunca gerçekleşen tüm faaliyet ve başarıları belgeleyen her şey*' olarak daha geniş bir anlamda anlaşılması eğilimi oluşmuştur (Feilden ve Jokilehto [57], s.15).

Ülkemiz kültür varlığını insanlığın ortak mirası olarak gören ve korumacılık ilkeleri bakımından bağlayıcı bir hukuksal değere sahip olan uluslararası sözleşmelerden çoğunu onaylamış bulunmaktadır (Keleş [58], s.99). Bununla birlikte Türkiye'de kentsel ve arkeolojik koruma alanları ile ilgili temel sorunlar:

- Koruma mevzuat ve düzenlemelerinin ve kurumsal örgütlenmesinin koruma bilinci içinde tasarlanmaması,
- Kentsel arkeolojik alanlardaki koruma yapı ve alanlarının envanter dökümünün bulunmayışı,
- Kentsel arkeolojik koruma alanları için farklı derecelerde sit ve koruma tanımlarının yapılması,
- Müzeler tarafından yürütülen kazı ve sondaj çalışmalarının yetersiz olması,
- Disiplinlerarası çalışma kültürünün yetersizliği,
- Finansal ve yönetsel sorunlar,
- Arkeolojik alanların kültürel öğeler olarak algılanmak yerine kentsel gelişmeyi kısıtlayan engeller olarak görülmesidir.

Sonuç olarak tarihi kent merkezleri; kültürel birikimlerini yansıtmaktan uzak, modern gereksinimlere cevap vermeyen ve kentsel olanaklardan yararlanamayan sorun alanları haline getirilmektedirler (Belge [59], s.49). Koruma alanlarının evrensel koruma felsefesi ve ruhuna uygun olarak korunabilmeleri için; kültür varlıklarının ve alanlarının korunmasının bir ülke politikası olarak ele alınması, yeni bir koruma yönetim yapısı oluşturulması ve gelişim politikalarının koruma esaslı belirlenmesine ihtiyaç olduğu ortadadır.

KENTSEL VE ARKEOLOJİK KORUMA ALANLARININ YÖNETİMİ

Kentsel koruma alanları; nüfus fazlası, yoğun yapılaşma baskısı, işlevsel değişim, kentsel altyapının eskimesi, finansal spekülasyonlar, trafik ve hava kirliliği gibi toplumsal hayatın güncel sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar şaşırtıcı hızlarıyla, giderek artan biçimde koruma alanlarının yönetimi sorununu gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda, kentsel alanlardaki koruma planlaması ve yönetimi; bugünden geleceğe bir köprü kurmak için tasarlanmış önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Feilden ve Jokilehto [57], s.81-82). Bu amaçla, koruma mevzuatında koruma alanlarındaki kentsel gelişmeyi yönlendiren ve kontrol altında tutan '*koruma amaçlı imar planı*'na dayalı koruma-planlama süreci, kentsel gelişmenin arkeolojik alanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmakta yetersiz kalmaktadır. Koruma ve planlama çalışmaları sonucunda kentsel yerleşmeler içerisinde kalan arkeolojik alanlar izole edilmekte, kentsel çevre ile bütünleşmesi sağlanamamakta ya da arkeolojik eserler tahrip edilmekte, bunun sonucunda da arkeolojik alan ve alanın bütünlüğü doğrudan ya da dolaylı olarak zarar görmektedir (Sarıkaya Levent [46], s.43).

1996 Aralık ayında Meksika'da yapılan Dünya Kültür Mirası Komitesi yıllık toplantısı sırasında geliştirilen ve 1997 yılında Operational Guidelines'a revizyon olarak yansıtılan karara göre (Aygen [60], s.84), bu tarihten itibaren adaylık için sitin '*uygun bir yönetim planına ya da tercihen katılımcı araçlar yoluyla üstün evrensel değerini nasıl korunacağını bildiren diğer belgelenmiş yönetim sistemine sahip olması*' gerekmektedir (Operational Guidelines [30], 108. madde). '*Dünya Mirası Listesi*'nde kayıtlı olan bütün zenginlikler, kendi güvenliklerini sağlamak için uzun dönemli ve

yeterli yasal, düzenleyici, kurumsal ve/veya geleneksel koruma ve yönetime sahip olmalıdırlar. Bu koruma yeterli derecede tanımlanmış sınırları içermelidir. Benzer şekilde taraf devletler, aday gösterilmiş mülkiyet için ulusal, bölgesel, belediye ve geleneksel düzeyde yeterli koruma göstermelidirler. Uygun gördükleri metinleri, mülkiyetin korunması için uygulanan koruma yolunun kısa bir açıklaması ile eklemeleri gerekmektedir' (Operational Guidelines [30], 97. madde).

Dünya Mirası Merkezi'nin 2004 yılında hazırladığı bölgesel periyodik raporda; Dünya miras tüzüğü'nün uygulanmasında ortaya çıkan bazı problemlere dikkat çekilerek;

- Yönetimlerde kurumsal süreklilik olmayışı sonucu kurumsal bellek ve teknik kapasitesinin kaybı,

- Yeri doldurulamaz evrensel değer, anlam, orijinallik ve bütünlük kavramlarının algılanamayışı,

- Mevcut Dünya Miras Alanları için yönetim planı olmayışı,

- - Dünya Mirası kavramı ve Dünya Mirası yönetim döngüsünün tüm bileşenleri hakkında eğitim eksikliği olarak sıralanmıştır. Bu ortamda, çok aktörlü bir yapıda yasal, yönetsel ve finansal olarak örgütlenen bir yönetim planlaması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Buna göre **yönetim planlaması; neyin koruma alanı olarak belirleneceği, değişen iç ve dış şartların nasıl yönetileceği ya da elde tutulacağı ve nasıl olması gerektiği süreci** olarak düşünülebilir (Thomas ve Middleton [61], s.5). Feilden ve Jokilehto [57], s.35)'ya göre yönetim süreci aşağıdaki adımları içermektedir:

1. koruma alanında yapılan ön çalışmalar,
2. koruma alanının tanımı ve sınırların belirlenmesi,
3. kaynakların belirlenmesi,
4. kaynakların değerlendirilmesi,
5. amaçların belirlenmesi, kısıtların hesap edilmesi,
6. projenin tanımı,
7. çalışma programı ve yıllık plan,
8. çalışmanın yürütülmesi,
9. kaydetme, raporlama ve sonuçların gözden geçirilmesi,
10. bilgi ve verilerin depolanması,
11. koruma alanı tanımının revize edilmesi ve yeniden değerlendirilmesi,
12. belirlenen amaçların revize edilmesi ve kısıtların yeniden hesap edilmesi,

13. sonraki projelerin tanımı,
14. çalışma programının revize edilmesi ve sonraki yıllık plan.

3.1 Koruma Alanı Yönetim Planı ve Hedefleri

Farklı içeriklerdeki koruma alanlarına yönelik olarak, yönetim planı tanımı ve içeriğindeki vurgular değişmektedir.

‘**Yönetim planı**; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planını, çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır’ [62].

“Yönetim planı; kentsel, kırsal, doğal ve arkeolojik sit alanlarının, hangi kaynaklar, uzmanlar ve program ile nasıl korunacağını tanımlayan belgedir. Çeşitli uzmanlıkların katkılarıyla hazırlanan bu belgeler, sürdürülebilir koruma uygulamaları için disiplinli bir yönetim anlayışını ortaya koymaktadır” (Ahunbay [48], s.35).

“Yönetim planı; daha önce hazırlanmış olan üst ölçekli planların, alanın yönetiminde nasıl kullanılacağına dair bir yol haritası oluşturan ve alandaki yetki/sorumluluk sahibi kurum/kuruluşlar ile kullanıcıların bir arada aldıkları ortak kararları yansıtacak şekilde, alanın kullanımını ve korumasına yönelik ortak aklı oluşturan stratejik planlardır” [63].

Thomas ve Middleton’ın *Guidelines for Management Planning of Protected Areas* [61]) isimli çalışmasındaki farklı yönetim planı tanımları aşağıdaki gibidir;

- Koruma alanı, arazi formu ve peyzaj nitelikleri ve doğa korumanın yönetilmesindeki fırsat ve sorunları tarif eden ve belirtilen süre içinde yapılan çalışmalar ve kazanılan bilgilerle hedeflerin üretilmesini sağlayan yazılı ve onaylanmış belgedir.
- Ulusal parkların kullanımı ve kaynakların yönetiminde uygulanan klavuzdur. Yönetim hedeflerini ve bunları başarmak için strateji ve araçları içerir. Planın kendisi bir amaç değildir; sonraki yönetim, uygulama ve planlamayı içine alacak bir çerçeve oluşturur.

- Koruma alanlarının yönetiminin kontrolünü ve rehberliğini yapan belgedir. Gelecekte alanın yönetiminde ihtiyaç duyulan personel, kaynaklar, kullanımlar ve tesisleri detaylandırır. Gelecek 5-10 yıl için programlar sunan çalışma belgeleridir.
- Kullanım ve yönetimi destekleyen tesislerin gelişimi, alanın kullanımı, koruma alanı kaynaklarının yönetim kontrolü ve rehberliğini düzenleyen belgedir. Bu nedenle yönetim planı, alanda uygulanmış olan yönetim aktiviteleri ve gelişme aktivitelerinin kolaylaştırıldığı ve klavuzluk edildiği çalışma belgesidir.
- Tanımlanmış yönetim hedeflerinin başarılması ve problemlerin çözülmesi için stratejiler üreten ve alanın gelişim felsefesi ve esasını sergileyen on yıldan uzun süreli belgedir. Ziyaretçi kullanımları, insanlık yararı için gerekli olan stratejiler, programlar, aksiyonlar ve destek üniteleri tanımlanır. Alan, planlama yoluyla bölgesel bir bağlamda düşünülür ve bundan etkilenir.

Yukarıda belirtilen çeşitliliği tanımlamada, etkili bir yönetim sisteminin içerdiği ortak unsurlar:

- **Tüm paydaşlar tarafından mülkiyete dair ortak bir anlayışın bulunması,**
- **Planlama, uygulama, denetleme, değerlendirme ve geribildirim döngüsünün sağlanmış olması,**
- **Paydaşlar için katılım olanaklarının yaratılmış olması,**
- **Gerekli kaynakların tahsis edilmesi,**
- **Kapasite oluşturmanın hedeflenmesi,**
- **Yönetim sisteminin işlevini nasıl yerine getireceğine dair şeffaf ve net bir açıklaması olması, şeklinde tanımlanmaktadır (Operational Guide [30], 111.madde).**

Yönetim planlarının hedefi, daima uygun yönetim kararları yoluyla koruma alanındaki kültürel önemin korunmasıdır. Uzun vadede koruma; yenilenemeyen kaynakların varlığını sürdürmenin tek yoludur. Özetle yönetim politikaları;

- Önem durumunun etkilerini ortaya koyan,
- Koruma alanını kontrol eden mülk sahipleri/yetkililer için kabul edilebilir,
- Koruma alanı ile özel ilgili bulunan toplulukların talep ve ihtiyaçlarına dikkat eden,
- Finansal ve teknik açıdan uygun,

- Uzun vadeli bir yönetim çerçevesi oluşturan,
- İnceleme, iyileştirme ve gözden geçirmeye izin verecek esneklikte olmalıdır (Sullivan [64], s.23).

Eurosite'a [65] göre yönetim planının hedefleri; koruma alanının nasıl yönetileceğine ilişkin yönetim kademesi için strateji belirlenmesidir:

- niçin orada, neden ilginç ya da önemli, nasıl yönetilmeli gibi sit ile ilgili her şey hakkında özellikle de sit yöneticisini haberdar etmek,
- yönetimin çeşitli yönleri için sorumluları ve sorumlulukları tanımlamak,
- yöneticiler için sorunlu alanları tanımlamak,
- sitin korunma durumunun devamlılığını sağlamak, yönetim politikalarını değerlendirmek, sonraki strateji ya da planların geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlamak,
- yönetim süreci için izleme ve gözden geçirme sürecini oluşturmak,
- ziyaretçiler ve çalışanlar için net bir sağlık ve güvenlik rehberi sağlamaktır.

Diğer yandan koruma alanının yönetimi;

- Alanın koruma stratejisi için mevcut bir yönetim planının bulunmasını ve bu planın uygun olarak güncellenmesini,
- Uzun, orta ve kısa vadeli hedeflerin belirlenmesini,
- Plan dahilinde koruma alanına ait değerlerin, önceliklerin ve en az zararlı olacak faaliyetlerin yer almasını,
- Envanter yapılmasını, kaynakların uygun olarak kaydedilip belgelenmesini,
- Koruma alanına erişim yollarının belgelemeye dahil edilmesini,
- Afet ve yangın koruma planının oluşturulmasını ve planların düzenli olarak prova edilmesini,
- Üniversite ve diğer enstitülerle birlikte etkin araştırma programlarının düzenlenmesini,
- Yasa ve düzenlemelerin zamanında uygulanmasını, yönetim altyapısının yeterli ve etkin olmasını ve uygulamaların etkinliğinin denetlenmesini, hedeflemelidir (Feilden ve Jokilehto [57], s.33).

27.11.2005 tarihli ‘Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’e göre [66] alan yönetiminin hedefleri şunlardır:

- a) Alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından, alan sınırlarıyla tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde olan etkileşim sahaları ve ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının doğru tespit edilmesi,
- b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesi,
- c) Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması,
- d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği yaratacak etkinlik ağının kurulması,
- e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılması,
- f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliği,
- g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslararası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi,
- h) Kültür varlıklarının yönetiminde, koruma alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.

3.2 Koruma Alanı Yönetim Planı Hazırlama Süreci

Yönetim planlaması, her koruma alanının özgün niteliğine göre ve içinde yer aldığı ülkenin yasal, yönetsel ve kurumsal yapıları doğrultusunda farklılaşabilir. Her bir koruma alanı için geçerli, sosyal ve fiziksel kurallar ve profesyonel kaynaklara bağlı bir evrensel model yoktur (Feilden ve Jokilehto [57], s.71). Bununla beraber, uluslararası ölçekteki koruma alanı yönetim planı rehberleri, koruma alanlarının özel sorunlarını

anlamakta her zaman yeterli olmasalar da, her ülkenin kendi konumunu belirleyeceği uluslararası çerçeveyi tanımasını ve analiz etmesini sağlamada yararlıdırlar. Özel alanlar, geneli tanıdıktan sonra farklı bir perspektiften ele alınabilirler (Aygen [60], s.85).

Arkeolojik koruma alanlarının korunmasındaki planlama süreci; gelecekteki koruma ve yönetim biçimleriyle ilgili karar üretme ve değişimi yönetme olarak iki konuya temellenmekte olup, planlama çalışmasında öncelikle alınması gereken ön kabuller bulunmaktadır. Bunlar:

- arkeolojik koruma alanlarının karşılaştığı pek çok problemin nadiren çözülebildiği, buna karşın yönetilebildiği, yani olumsuz etkilerin hafifletilebildiği veya kontrol edilebildiği,
- arkeolojik koruma alanları için en uygun kararların, yerin değerini ve sürdürülebilirliğini koruyacak içerikte kararlar olduğu,
- ‘iyi ’ kararların dikkatli planlamanın bir sonucu olduğudur. Bu kabullere ek olarak planlama sürecinin; koruma alanının etkin yönetimi için bütün faktörlerin değerlendirildiği, mantıksal bir ilerleme yapısı olduğu, ancak bu ilerlemenin düz bir katı çizgi halinde değil, tekrarlanan bir süreç olduğu ve alınan kararların, toplanan bilginin analizi ve değerlendirilmesi temelinde olacağı belirtilmelidir (Demas [67], s.27-29).

İlk olarak, uluslararası tüzüklerde tanımlanmış pek çok terim her bir uluslararası tüzüğün temasına göre farklı anlamlarda kullanılıyor olduğundan, arkeolojik koruma alanı yönetimi için kullanılacak her bir terim ve tanımda netleşmek gerekmektedir (Lim [24], s.18). ‘Arkeolojik koruma alanları’na yönelik planlama sürecinde üç ana evre bulunmaktadır:

1. kimliklendirme ve tanımlama: bilgi toplama, envanterleme ve paydaşların belirlenmesi,
2. analiz ve değerlendirme: önem değerlendirmesi, durum değerlendirmesi,
3. sonuç: karar üretme’dir (Demas [67], s.29).

3.2.1 Kimliklendirme ve Tanımlama

Arkeolojik koruma alanının kimliklendirme ve tanımlama aşaması; **üzerinden tüm planlama politikalarının belirleneceği stratejik bir aşamadır** ve saha çalışmasındaki ilk adım olmalıdır. Planlaması yapılan arkeolojik ve tarihi sitler, çoğunlukla bilinen ve belgelenmiş yerler olmakla birlikte, bu evre, sit hakkındaki kararları etkileyecek boşlukları tanımlama fırsatı sunmaktadır. Bu evrede; sit ile ilgili tüm bilgi ve belgeler toplanmalı ve bilinmeyenler özümserenerek sentez yapılmalıdır. Bu sentezdeki **en önemli bilgi; sitin araştırma durumu, kazı ve koruma çalışmaları ve müdahale tarihçesidir** (Demas [67], s.30-33). Olabildiğince kapsamlı ve ayrıntılı yapılması gereken bu evrede yer verilecek diğer başlıklar:

- koruma alanının sınırları,
- yasal durum (sit ve üzerindeki değerler için) ve ilgili düzenlemeler -tespit ve tescil durumu, bölge planlamalarındaki statüsü-,
- mülkiyet, doluluk, erişim, diğer şart ve kısıtlamalar,
- korumadan sorumlu yönetim birimleri,
- arazi kullanımı, ana erişim yolları,
- fiziksel bilgiler (iklim, jeolojik yapı, topografya, hidroloji, toprak özellikleri),
- kültürel ve estetik bilgiler (koruma alanındaki yapıların kullanılabilirliği, geleneksel yapı malzemeleri, peyzaj değerleri),
- yerel insanların sosyo-ekonomik şartları (nüfus, eğitim düzeyi, ekonomik yapı v.b.) (Thomas ve Middleton [61], s.28).

Paydaşların Belirlenmesi

Kültürel alanların geleceği için yapılacak herhangi bir plan, tüm paydaşlar dahil edilmediği ve sonuç önerilerini benimsemedikleri sürece çalışmayacaktır. Öncelikle planlama sürecine liderlik ve rehberlik edecek olan çekirdek planlama takımının seçimi, süreç boyunca devamlılığın sağlanması için önemlidir. Planlama sürecinin; planlama normları ve mevzuatıyla işbirliği içinde ve merkezi ve yerel yönetim kurumları, koruma alanı çalışanları, uluslararası danışma organları, yerel halk¹ ve diğer paydaşlar arasında

¹ Tarihi kentsel alanların korunması öncelikle orada yaşayanları ilgilendirmektedir. Planlama yapılırken kimin nasıl etkileneceğinin düşünülmemesi, insanların yalnızca planın sonuçlarına katlanıyor olmalarına yol açacaktır. Ancak, 1960'lardan bir özdeyişin uyarlanmasıyla, '**eğer insanları çözümün bir parçası yapmazsanız, onlar kendilerini problemin bir parçası yapacaklardır**' (Demas [67], s.32). Bu nedenle, koruma alanlarının planlanması ve yönetiminde diğer paydaşlarla birlikte yerel toplulukların da sürece dahil edilmesi giderek artan bir pratiktir (Thomas ve Middleton [61], s.15).

bir arayüz oluşturularak yürütülmesi gerekmektedir (Sullivan [64], s.18), (Demas [67], s.31), (Thomas ve Middleton [61], s.15). Bu süreçte;

- tüm paydaşların belirlenmesi,
- eşitlik ve şeffaflık temelinde bir yaklaşımın belirlenmesi,
- açık, bilgilendirici bir süreç işletilmesi,
- kültürel olarak uygun bakış açısı çeşitliliği yaratılması,
- tüm yorumların belgelenmesi,
- benimsense de benimsenmese de her bakış açısının dikkate alındığından emin olunması,
- sürecin aceleye geldiğinin düşünülmemesi için insanlara zaman tanınması,
- yorum yapan herkese danışmanlık sonuçlarının geri bildirimi, paydaşlar arasında güven ortamı yaratılması, yönetim sürecinde önemlidir (Thomas ve Middleton [61], s.48). Yapılmak istenenle ilgili fikri olabilecek diğer kişi ve kuruluşları belirlemek için ‘başka kiminle konuşmalıyım?’ sorusunu sürekli akılda tutmak gerekmektedir (Avustralya Miras Komisyonu [68], s.16).

3.2.2 Analiz ve Değerlendirme

Analiz ve değerlendirme evresi, yönetim planı sürecinin merkezidir. Koruma alanı hakkındaki karar üretimi, sürecin bütünlüğü ve çalışma yükünün çoğunu içermesiyle bu evreden doğrudan akacaktır (Demas [67], s.34). Analiz ve değerlendirme evresindeki alt başlıklar:

Önem değerlendirmesi; yönetim planının ana hedefi, ziyaretçi, arkeolog veya kalkınmacıların ihtiyaçlarını karşılamak değil, **koruma alanının kültürel önemini korumaktır**. Venedik Tüzüğü ve sonraki pek çok uluslararası tüzük, fiziksel korumadan daha çok koruma alanındaki değerlerin önemine odaklanmışlardır. Ancak koruma alanının kültürel önemi, toplumsal algı yoluyla belirlenmektedir. Bunun anlamı, koruma alanı için yapılan önem değerlendirmesinin sabit olmadığı, kişilere bağlı, esnek ve diğer değerlerle karışmış bir halde bulunduğu (Lim [24], s.68-69)¹.

¹ Arkeolojik koruma alanlarına atfedilen değerler; tarihi ve sanatsal değerler, araştırma değeri, doğal değerler, sosyal ve toplumsal değerler, manevi ve dini değerler, sembolik ve kimlik değerler, ekonomik değer ya da bunların bileşimi olabilir (Demas [67], s.35).

Durum değerlendirmesi; alanın fiziksel durumunun belgelenmesi ve değerlendirilmesidir. Yönetim alanındaki kültür varlıklarında oluşan bozulma nedenlerinin incelenmesi, plan ilkelerinin oluşturulmasında önemli bir fonksiyon üstlenecektir¹.

Yönetim değerlendirmesi; koruma alanının gelecekteki yönetimi ve korunmasını etkileyebilecek bütün faktörlerle ilgilidir. Bu evre aynı zamanda koruma alanı için olumsuz unsurların ve değişim fırsatlarının belirlendiği tehdit tanımlama evresi olup, doğru şekilde belirlenmedikçe kurtarma ve güçlendirme fırsatı elden kaçırılacaktır. Demas'a göre ([67], s.41), bu evredeki konu başlıkları:

Yasal ve yönetsel içerik; koruma alanı için yasal koruma yeterli mi? Yeterli bir tampon bölge var mı? Dikkate alınması gereken yasal düzenlemeler neler ya da gelecekteki arazi kullanımı ya da tampon bölge düzenlemeleri karar yapımını etkileyebilir mi?

Finansal temel; erişilebilir finansal kaynaklar nelerdir? Fon bulmak için fırsatlar var mıdır?

Yetki Gücü; yerel, bölgesel ve ulusal seviyede karar yapma gücünü elinde bulunduran kişi ve kurumlar kimlerdir?

Bölgesel ve yerel gelişim içeriği; siti etkileyebilecek bölgesel ve yerel gelişim planları var mıdır? Eğer varsa, diğer bölgesel planlarla bütünleşebilir mi?

İmar durumu; her bir bölgede uygulanan imar şartları ve kısıtlamaları,

Altyapı; yollar, park alanları, restoranlar gibi ziyaretçi konaklama kapasiteleri konusunda ipucu verebilir. Mevcut durumun ne olduğu ve gelecekte nelere ihtiyaç duyulacağını, gelişimin nerede olması ve olası etkilerini ifade eder.

Ziyaretçi rakamları, profilleri ve etkileri; ziyaretçiler, koruma alanı için bir tehdit midir? Taşıma kapasitesi belirlenmiş midir? Sit ziyaretçileri hakkında ne bilinmektedir? Daha fazla bilgiye ihtiyaç var mı?

Organizasyon yapısı; yönetim organizasyonu, mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları karşılıyor mu? Mevcut yasal ve finansal içeriğe göre değiştirilebilir mi?

¹ Alandaki fiziksel şartların değerlendirilmesi, yönetim değerlendirmesinin bir parçası olarak da görülebilir çünkü alanın güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmeyi içermektedir. Sullivan'a göre; yönetim planı içinde hangi unsurların makul ve faydalı olacağını belirlemek için planlama takımına yardım edecek olan bütçe ve personel detayları, ziyaretçi rakamları, yerel ve merkezi politikalara bakmak, **durum değerlendirmesi aşamasında** yapılmalıdır (Sullivan [64], s.21). Ek olarak Eurosite'a göre; iklimsel değişiklikler, kirlilik, arazi kullanımı, ekonomik eğilimler, uzmanlık, teknolojik değişiklikler, sosyal ve kültürel değişiklikler, artan ya da azalan nüfus, yasal faktörler ve planlama kısıtları bu aşamada incelenmelidir (Eurosite [65]). Yine bu aşamada; doğal afet (sel, deprem, fırtına gibi) ve yangınların yaratacağı potansiyel tehditler de dikkate alınmalıdır (Ringbeck [31], s.36-37).

Personel kaynakları ve uzmanlık; uygun uzmanlıklara göre yeterli personel var mı?

Personel, belirli uzmanlık alanlarında eğitime ihtiyaç duyuyor mu?

İzleme ve bakım sistemleri; Mevcut sistemler yeterli mi? Restorasyon çalışmalarından önce bakım çalışmaları öncelikli görülüyor mu?

Araştırma Değerlendirmesi; koruma alanı için araştırma gereksinimleri nedir? Bu evrede ortaya konan arka plan bilgilerindeki boşluklar nelerdir?¹

3.2.3 Karar Üretme

Planlama sürecindeki karar üretme aşaması; değerlendirme sonuçları, şartlar ve yönetim bağlamında olmalıdır. Aynı zamanda bu evre, yönetim içeriği ve kısıtlara karşı olası bir değer çatışmasının önlenmesi gereken zamandır. Eğer bu süreçte alınan kararların sonucu olarak değerler yok olacak ya da riske atılacaksa, bu kaybı azaltmak ya da yok etmek için hangi adımların atılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Genelden özele doğru ilerleyen üç farklı karar üretme aşaması bulunmaktadır:

- tüm vizyona ve rehber ilkelere karar vermek,
- hedeflere karar vermek,
- stratejilere karar vermek (Demas [67], s.42).

Yönetim vizyonunun geliştirilmesi; yönetim amacının yönü ya da odağını sağlamak amacıyla, koruma alanlarının koruma politikalarının sonuç öngörüsünü tanımlamaktadır. Koruma alanları için vizyon hangi kelimeyle ifade edilirse edilsin, zaman içinde değişmeyecek bir ifade olmalı ve koruma alanının kültürel, sosyal, çevresel, rekreasyonel ve ekonomik yönlerini içermelidir (Thomas ve Middleton [61], s.33). Vizyona ek olarak; uygun kullanım, koruma müdahaleleri, araştırma ve kazı politikaları, ziyaretçi yönetimi, bakım, sunum, izleme, altyapı, danışmanlık gibi konularda koruma alanı için genel ilkeler belirlenmesi gerekmektedir. Genel ilkelere karar vermek için sorulacak sorular;

- tanımlı değerleri ortaya çıkaracak ve koruyacak politikalar nelerdir?

¹ Araştırma değerlendirme evresinde; sitlerin, buluntu ve dokuların maruz kaldığı bozulma miktarının azalacağı, yeni kazı yöntemleri ve analizleri geliştirileceği ve yorumlayıcı programların artacağı bir geleceğe kalabilmeleri için, arkeolojik sitlerin **kazılmadan korunmalarının** sağlanması da gerekmektedir (Demas [67], s.52-53).

- diğler değerlerle çatışmalar var mıdır?
- teknik ve finansal uygunluk sağlanmış mıdır?
- eğer koruma alanındaki tüm değerler tamamıyla korunamayacaksa, politikalar, belirli değerlerin niçin korunamayacağını açıklamakta mıdır?
- değer kaybındaki olumsuz etkilerin nasıl ve kim tarafından azaltılacağı veya telafi edileceği tanımlanmakta mıdır? (Demas [67], s.43).

Genel ilkelerin belirlenmesinin ardından koruma alanlarının yönetim hedef ve amaçlarının açık biçimde belirlenmesi, planlama sürecindeki adımların tespiti, koruma alanının bütün olarak düşünöldüğünden emin olunması, çok disiplinli bir yaklaşımın kullanılması, çalışma takviminin ortaya konması gerekmektedir. Yönetim planı hedefleri; hassas/özel, gerçekçi, zamanla ilişkili, ölçülebilir, amaç, önem ve istisnai değerleri yansıtan, istenen sonun getirildiği ama bitmeyen, sorunları doğru biçimde ele almış ve öncelik sırasına göre yazılmış olmalıdır (Thomas ve Middleton [61], s.34).

Strateji geliştirme evresi; alan yönetimi planı hazırlanmasının en ayrıntılı düzeyidir. Bu evrede; belirlenen hedeflerin nasıl ve kimler tarafından başarılacağı, gereken kaynakların nasıl bulunacağı, zaman periyodu ve yapılacak işin sorumlulukları belirlenmektedir. Hedef ve stratejiler arasındaki ayırım her zaman net değildir. Farkı anlamada, **stratejileri hedefe giden yol haritaları olarak değerlendirmek** yardımcı olacaktır (Demas [67], s.46-47).

3.3 Koruma Alanı Yönetim Planı İçeriği

Yönetim planı; koruma alanının ihtiyaçlarını, yönetici gereksinimlerini ve kaynakların erişilebilirliğini yansıtan içeriğiyle, **önceki tüm adımların toplandığı** bir adımdır. Yönetim planı; giriş bölümü, koruma alanının tanımı, koruma alanının değerlendirilmesi, fırsat, kısıt ve tehditlerin analizi, vizyon ve hedefler, bölgeleme planı¹, yönetim uygulamaları ve izleme ve gözden geçirme bölümlerinden oluşmalıdır. Kapsamlı bir özet, planın ön kısmına konulmalı ve tanıtım veya bilgi için kullanılmalıdır. Yönetim uygulamaları bölümünde; gereken yönetim faaliyetlerinin

¹ Gerektiği durumlarda; yönetim, sınıflama, sınırlar, yasak ya da izinli diğer faaliyetlerin yürütülebilmesi için bölgeleme planı (zoning plan) hazırlanabilir ve her bir bölge için alt hedefler sağlanabilir. Bölgeleme şeması yönetim planı içinde yer alabilir ya da ayrı olarak sunulabilir. Çoğu durumda bölgeleme planı; yönetim planına girdi sağlamak için hazırlanıyor olacaktır (Thomas ve Middleton [61], s.44).

listesi, her bir faaliyetin ne zaman ve kimler tarafından yürütüleceği, gereken finansal ve personel kaynağı gibi konular yer almalıdır (Thomas ve Middleton [61], s.43-44). Yönetim planına, bağımsız danışmanlar tarafından hazırlanan ve fiziksel ve arşiv araştırmalarını içeren raporlar eklenmelidir (Feilden ve Jokilehto [57], s.76). Ayrıca yönetim planının geçerlilik süresi, kim tarafından hazırlandığı ve yönetileceği de yazılmalıdır (Eurosite [65]). Buna göre oluşturulan **yönetim planı; yönetim odaklı ve esnek bir metin** olmalıdır (Thomas ve Middleton [61], s.17). Ek olarak **yönetim planı;**

- **bütünsel ve entegre edilmiş,**
- **kısa, özlu ve erişilebilir,**
- **yasal olarak bağlayıcı, diğer planlarla uyumlu ve karşılaştırılabilir** olmalıdır (Demas [67], s.48).

Yetkili makamlar tarafından yönetim planının onaylanması, sonucun ortaya konması için gereken, idari bir adımdır. Ülkeden ülkeye değişmekle beraber, genellikle, planın onaylanmasında resmi bir süreç vardır (Thomas ve Middleton [61], s.49). Genel yönetim planının onaylanması, aşağıdaki hazırlık aşamalarının tamamlanması anlamındadır:

- koruma alanının değeri belgelenmiş ve takdir edilmiş,
- planın amacı açık şekilde tanımlanmış,
- kanıtların ve ilgili uzmanların görüşleri alınmış, denetim ve raporlar yapılmış,
- alternatif eylem çalışmaları ve etkileri üzerinde çalışılmıştır (Feilden ve Jokilehto [57], s.29).

3.4 Uygulama, Sunum ve Yorumlama Evresi

Yönetim planının uygulama evresinde belirlenmesi ve akılda tutulması gereken birkaç kural;

- Herhangi bir müdahale, yerin önemi ve yönetim stratejileri ile tutarlı olmalıdır. ‘Bir şeyler yapmış olmak’ için müdahale etmek, çok tehlikeli ve yıkıcı olabilir.
- Fiziksel müdahaleler, çoğunlukla etkisi uzun süren felaket izlerini yok etmek için deneysel olarak yapılmaktadır. Özellikle aşırı bakım ve izleme pratikleri gerektiren, yerel olarak bulunmayan beceri ve malzeme isteyen veya uzun vadede garanti edilemeyen çözümler bu gruptadır.

- Fiziksel koruma çözümleri, çoğu durumda şüpheli ve sürekli bakım gerektiren bir yaklaşımla yürütülmelidir. Ana yaklaşım, ‘**en iyi çözümün, olası en az müdahale**’ olduğudur (Sullivan [64], s.24-25).

Pek çok uluslararası tüzük, arkeolojik koruma alanının ‘**in situ**’ (yerinde) korunmuş olması ve belgelerin sonraki çalışmalar için kamusal arşivde saklanmış olması gerektiğini kabul etmektedir. 2007 tarihli Ename Tüzüğü; yalnızca yerinde korunmuş olan değil, aynı zamanda **kamu erişimine açık, araştırma, eğitim ve değerlendirme çalışmalarının devam ettiği bir temelde sunulan ve yorumlanan bir kültürel alan** amaçlamaktadır [40]. Alan yönetiminde koruma alanının sunumu ve yorumlanması; merkezi bir rol oynayarak diğer fonksiyonlarla güçlü bağlılık ilişkisi kurmakta, yönetim işlevinin nerede başlayıp bittiğini göstermekte, yönetim çalışmalarını bütünüyle kontrol etmekte ve başarılı olup olmadığını kanıtlamaktadır. Genel olarak kalıntıların yerinde sergilenmesi, koruma uygulamalarının bir sonucu olduğundan; kazılarla o ana kadar ortaya çıkan buluntuların özgünlüğüne göre geliştirilen sunumlar hazırlanmalıdır (Bahçeci [69], s.120).

3.5 İzleme ve Gözden Geçirme Evresi

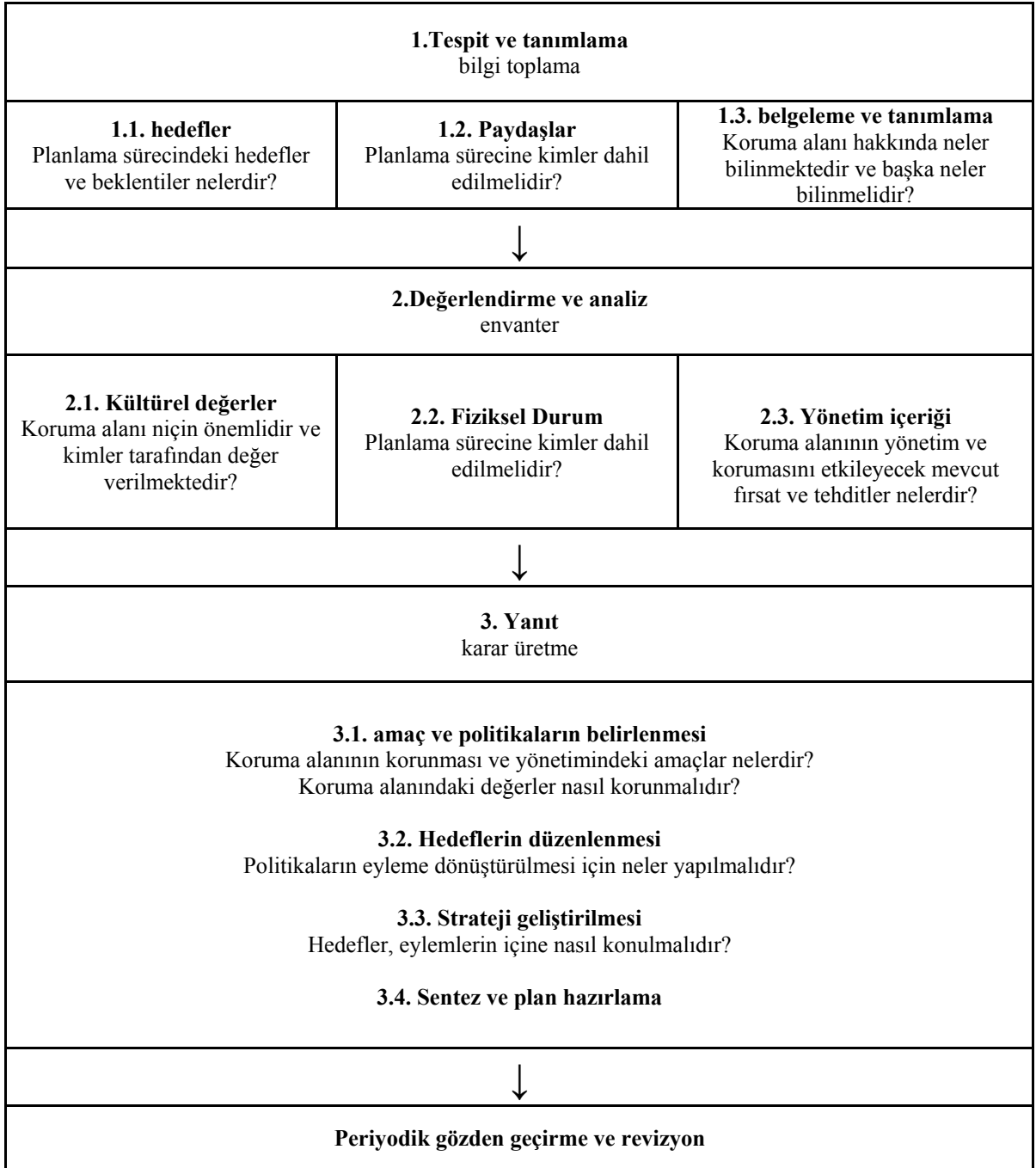
Onaylanmış bir yönetim planı son kullanım tarihine sahip değildir ve yasal olarak temel bir belge olarak kalabilir, ancak yönetim reçeteleri sonsuza kadar geçerli olmayacaktır. Bu nedenle yönetim birimleri, uygun aralıklarla yönetim planını gözden geçirmeli ve güncellemelidirler (Thomas ve Middleton [61], s.53). Plandaki eylemlerin gücünü artırmaya yardım edebilecek iki tür gözden geçirme vardır:

- herhangi bir zamanda (ya da 6 aylık/yıllık periyodlarla), planın belirli bir bölümünün gözden geçirilmesi (operasyonel aktiviteler, güvenlik denetimi, ziyaretçi yönetimi, personel çalışma uygulamaları v.b.),
- uygun aralıklarla (genellikle 5 ila 10 yıl) planın tümünün etkinliğinin değerlendirilmesi ve ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi (Eurosite [65]).

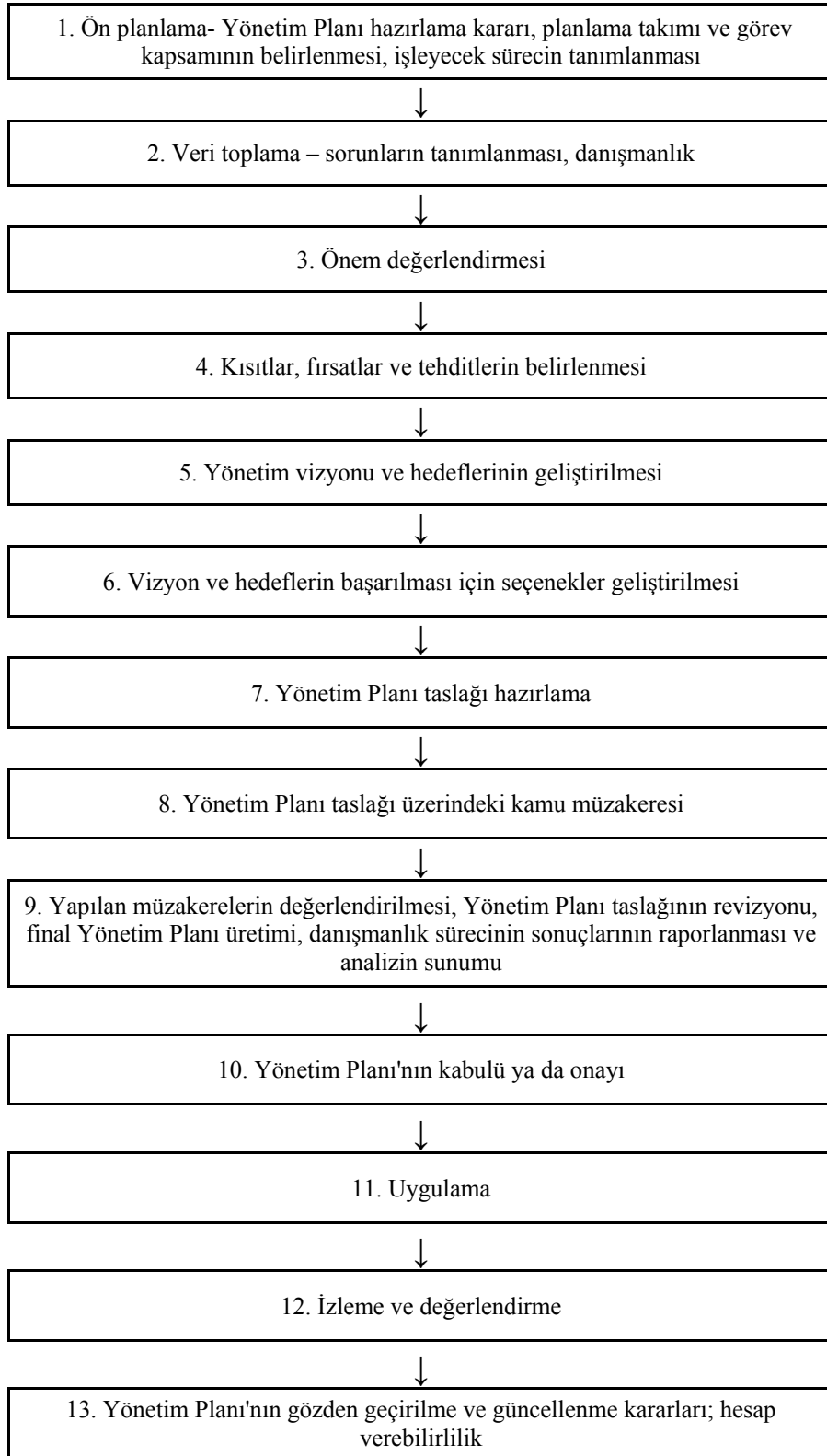
Bununla birlikte koruma alanları için denetimler; koruma alanı yönetim organizasyonunun dışındaki ulusal ya da uluslararası uzman kişi ve kuruluşlar tarafından da yapılmalıdır. Yönetim süreci, yönetim planı, düzenlemeler ve uluslararası tüzüklere uygunluğun incelendiği birinci tür gözden geçirme, planın kabul edilmesinin

ilk iki ya da üç yılı içinde yapılmalıdır. Yönetim amaçlarını, hedef ve stratejileri, ilgili yönetim etkilerini inceleyen ikinci tür gözden geçirme ise; finans, personel, bilgi ve araştırma gerekleri, ideal ve operasyonel hedefler, stratejiler ve yönetim uygulamaları politikalarını denetlemektedir. Bu tür gözden geçirme, yönetim planının esas gözden geçirilmesi ya da yeniden yazılmasından önceki iki yıl içinde yapılmalıdır (Eurosité [65]).

Çizelge 3.1 Planlama süreci metodolojisini gösteren akış (Demas [67], s.30)

Çizelge 3.2 Yönetim planı hazırlama evreleri (Thomas ve Middleton [61], s.23-24)

Çizelge 3.3 Yönetim planı içeriği (Feilden ve Jokilehto [57], s.38)

Yıllık Yönetim Planı

Önsöz

Sitin içeriği ve statüsü

1. Bölüm : Sitin Tanımlanması

1.1.Genel Bilgiler	- yer, özet tanım, ayrıcalıklar - haritalar, tablolar, fotoğraflar
1.2.Kültürel Bilgiler	- antropolojik, etnografik, arkeolojik, tarihi, teknolojik, mimari, bilimsel, sanat tarihi
1.3.Çevresel Bilgiler	- iklim, hidroloji, jeoloji, jeomorfoloji, sismoloji, toprak, insan yapımı tehlikeler
1.4.Çıkarlar	- Geçmişteki arazi ve kaynak kullanımı - Kamu ve özel çıkarlar, mülkiyet dokusu - turizmi de içeren ekonomik çıkarlar
1.5. 1.Bölüm ekleri	- Referans listesi - Düzeltme listesi

2. Bölüm : Değerlendirme ve Hedefler

2.1.Sit koruma durumu	- Dünya mirası statüsü, tarihi yapı - potansiyel hasar verici operasyon ve tehdit göstergeleri - kaynak tanımları ve sınırlar
2.2. Sitin özellikleri ve potansiyelinin değerlendirilmesi	- orijinal tarihi malzemeyle ilişkili kültürel değerler ve sitin arkeolojik potansiyeli (malzeme, işçilik, tasarım ve düzenleme özgünlüğü) - site ilişkili kültürel değerler (evrensel değerler,anıtsal, destani ve manevi değerler, sanat değeri, eşsizlik) - çağdaş ekonomik değerler ve kullanım değerleri
2.3.Önemli niteliklerin teşhisi ve doğrulanması	- ideal yönetim hedefleri - yönetimi etkileyen faktörler - operasyonel hedefler ve yönetim seçenekleri - koruma yönetimi seçenekleri - kullanım yönetimi seçenekleri - çalışma ve araştırma seçenekleri - eğitim ve yorum ve seçenekleri
2.4. 2.Bölüm ekleri	- Referans listesi - Düzeltme listesi

3. Bölüm : Tüm Sit Yönetimi İçin Talimatlar

3.1. Projeler	- proje tanımlama, başlık, sınıflandırma - proje kaydı - proje tanımları
3.2. Çalışma programı	- yıllık çalışma planı - yıllık çalışma planının orta ve uzun vadeli planlarla ilişkisi
3.3.Maliyet ve çalışma evreleri	
3.4. 3.Bölüm ekleri	

Bibliyografya

3.6 Kentsel Arkeolojik Koruma Alanları Yönetim Uygulamaları

3.6.1 İskoçya – Edinburgh Dünya Miras Alanı Yönetim Planı

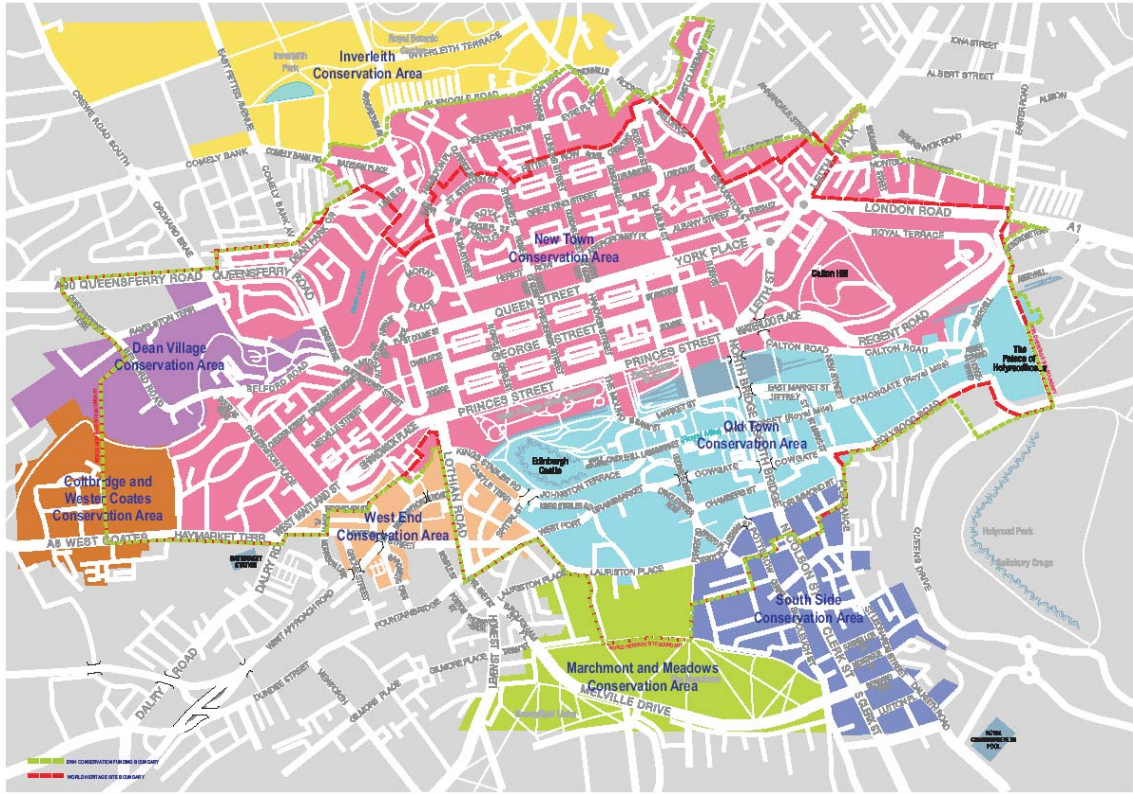
Edinburgh; Birleşik Krallık'a bağlı ülkelerden biri olan İskoçya'nın 15. yüzyıldan beri başkentliğini yapan ve Büyük Britanya Adası'nın kuzeyinde, tepe ve vadilerden oluşan dünyaca ünlü bir ortaçağ şehridir. Edinburgh Eski ve Yeni Kenti'nin Dünya Miras Alanı adaylığı için 1994'te başvuru yapılmış olup, UNESCO tarafından alanın kültürel özelliklerini korumayı sağlayan yönetim mekanizmaları, geleneksel koruma mevzuatının tasarım, malzeme gibi konuları değerlendirilmiştir. Bunun ardından 1995 yılında Edinburgh Eski ve Yeni Kent Dokusu (The New Town and The Old Town) Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Dünya Miras Komitesi'ne sunulan raporda ICOMOS, Edinburgh'un Dünya Miras Listesi'ne alınmasını 2. ve 4. kriterlere uygunluğuna dayandırmaktadır. ICOMOS uzmanlarının Dünya Miras Komitesine sunduğu raporda öneri alanın '**üstün evrensel değerleri**' ile ilgili olarak:

"Edinburgh, yeni neoklasik kent ve eski ortaçağ kent dokusunun bütünsel bir yapı ortaya koyması, Avrupa'da kent planlamasını yönlendirmesi, yüksek estetik değerleri, 18. ve 19. yüzyılda düşünce ve öğretilerin merkezi olması, iyi korunmuş önemli yapı ve alanlara sahip olması özellikleriyle dünyada benzersiz bir yere sahiptir. Bu iki farklı kent dokusunda şehre karakterini veren çok önemli yapılar zıt bir uyum oluşturmaktadır" vurgusu yapılmıştır.

- Alanda 4,500 ayrı yapı bulunduğu ve bu yapıların % 75'inin mimari veya tarihi özellikleri doğrultusunda tescil edildiği,
- Kent merkezi'nin Scottish Parliament, Scottish Executive ve Court of Session gibi pek çok önemli ulusal yapı ile çevrelendiği,
- Sit içinde toplam kent nüfusunun %5'i olan 24.000 kişi yaşadığı ve kentin toplam işgücünün yaklaşık %8'i olan 50.000 kişi çalıştığı,
- Kentin 2000-2001 yıllarında 904 milyon £'luk ekonomik büyüklüğüyle turizm merkezi konumunda olduğu ve turizm ile ilişkili 25.000 kişilik istihdam hacmine sahip olduğu, ifade edilmektedir.

Edinburgh kenti, Dünya miras yönetim planı gereği sekiz koruma bölgesine ayrılmıştır (Şekil 3.1). Sekiz ayrı koruma bölgesi için ayrı karakter değerlendirme raporları hazırlanmış olup, bu raporların amacı çevre koruma çalışmalarının nesnel ölçütlere bağlanması, sürekli denetimin sağlanmasıyla planlama yetkililerinin ve yerel

yöneticilerin çalışmalarına ışık tutmaktadır. Bu raporlar, tarihsel çevre koruma ve geliştirme çalışmalarının yanı sıra yeni yapılaşma önerilerinin değerlendirilmesinde de rehberlik yapmaktadır. Alan yönetimi çalışmaları, yapılan bölgelemeler kapsamında merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel kuruluşlar tarafından koordineli olarak yürütülmektedir [70].

Şekil 3.1 Edinburgh koruma bölgeleri ve Dünya Miras Siti, New Town ve Old Town Conservation Area [71]

Şekil 3.2 Edinburgh kent görünümü [71]

Edinburgh dünya miras alanı, tepede ortaçağ eski kentinden (Old Town), aşağıdaki 18.yy. yeni kentinden (New Town) ve Water of Leith'in üzerindeki antik yerleşimden oluşmaktadır. Alan yaklaşık 2,5 km. uzunluğunda, 1,5 km. genişliğinde ve toplam 4,5 km² büyüklüğündedir. Kentteki arkeolojik değerlerin geçmişi 10.000 yıl önceye gitmektedir. Castle Rock'ta Bronz Çağı'nda (M.Ö. 900) yerleşilmiş, Edinburgh Kalesi kazılarında M.S.6.-10. yy.'lara ait konutlar bulunmuştur. Kent, Royal Mile yolu üstünde 11.yy.'da gelişmeye başlamış, 15.yy.'da İskoçya krallığının başkenti olmuştur. New Town, pek çok tarihi kilisesiyle 1760-1870 arasında neoklasik stilde gelişmiştir. 1750-1850 arası Edinburgh'un 'altın çağı' olup, kent Avrupa'nın en önemli entelektüel merkezlerinden biri olarak bilinmektedir [70].

Eski Kent (Old Town) :

Old Town, Edinburgh Kalesi ve Holyroodhouse Sarayı (Şekil 3.3-4) arasındaki, pek çok tarihi yapı ile çevrili ana cadde (Royal Mile) boyunca konumlanmaktadır. Kent duvarları, olasılıkla 15.yy 'a aittir, yalnızca küçük bir kısmı korunmuş olup büyük kısmı 18.yy'da kent genişlerken yıkılmıştır. 12.yy. kasabaları, 2 erken kraliyet sarayı (Edinburgh kalesinin içinde), ortaçağ manastırı, 17-19.yy.'lara ait parlamento binası, mahkeme binası, okul, üniversite, kiliseler, hükümet binaları, 17.yy.'da 5 katlı çok sayıda dikey yapı (olasılıkla bu döneme ait dünyadaki en yüksek yapılar) Old Town içinde bulunmaktadır. Eski Kent'te 1890'lı yıllarda zengin insanları ve üniversiteleri çekmek için yapılan yenilemeler genel olarak başarılıdır [70]

Şekil 3.3 Edinburgh Kalesi [71]

Şekil 3.4 Holyroodhouse Sarayı [71]

Yeni Kent (New Town):

New Town, 1767'den 1890'lara kadar devam eden süreçte 7 farklı evrede inşa edilen ve ilk olarak asiller ve daha sonra da orta sınıflar için banliyö olarak gelişen bir plana sahiptir. Çok yüksek nitelikli olarak inşa edilen ve konut alanı olarak tasarlanan yapılar, pek çok iş, hükümet ve üniversite binasını da çekmiştir. New Town, çoğunlukla ızgara yol dokusunda inşa edilmiş, fakat daha sonra tasarımcılar tepelere giden yollara kıvrımlar vererek romantik bir manzara/ peyzaj yapmışlardır. Kent, yüksek yoğunluklu neoklasik yapılaşma ve çok iyi korunmuş bulunan taş mimari ile çevrelenmiş büyük bir alanda kurulmuş olması nedeniyle önemlidir. New Town'un tasarımı Bath kentinin çok büyük bir ölçekte genişletilmiş bir kopyasıdır. Edinburgh'un New Town tasarımı, 18-19.yy'da bütün İskoçya, Londra ve hatta Washington D.C., Philedelphia gibi dünyanın pek çok yerleşiminde kent planlamada etkili olmuştur.

Edinburgh miras alanın yönetiminden sorumlu birimler incelendiğinde yönetimin yerel düzeyde ve özel sektör statüsünde oluşturulmuş şirketler tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Yönetimde sorumluluğu olan esas organizasyonlar;

- **Historic Scotland (Tarihi İskoçya):** Edinburgh Dünya Miras Alanı'nın yönetimi, korunması ve geliştirilmesi konusunda İskoçya Hükümeti adına sorumlu temel kurumdur. Tarihi anıtların listelenmesi ve tarihi alanlardaki değişikliklerden sorumlu olup, yeni inşaatlara izin ve yapı özelinde karar verebilme yetkisine sahiptir. Koruma alanları ile ilişkide bulunan diğer park, bahçe gibi kentsel alanların koruma alanları ile ilişkilerinin belirlenmesinden de sorumlu olan kurum niteliğindedir.
- **City of Edinburgh Council (Edinburgh Kent Konseyi):** Kentin yerel yönetim birimi olan Edinburgh Kent Konseyi, planlama otoritesi olarak alanın yönetimini sağlayacak planların çerçevesini oluşturmaktadır. Alan yönetiminin yanı sıra kentin karayollarının idaresi, kamu alanlarının temizliği ve çöp toplanması gibi faaliyetler de bu kurumun sorumluluğudur.
- **Edinburgh World Heritage Trust (Edinburgh Dünya Miras Vakfı):** Historic Scotland ve City of Edinburgh Council tarafından 1999 yılında kurulmuştur. Hedefleri; alan yönetimi planı yoluyla siti korumak ve eylem planları geliştirmek, koruma adımlarını gözden geçirmek, alandaki farklı koruma grupları arasında yönetim planı ile ilgili eylemleri koordine etmek, tarihi çevrenin geliştirilmesi ve korunmasında finans sağlamak, koruma uzmanlarının bilgisine başvurmak, organizasyon ve bireylerin koruma çalışmalarını desteklemek ve mükemmel işçilik için standartlar ayarlamaktır.

- **Edinburgh City Centre Management Company (Edinburgh Kent Merkezi Yönetim Şirketi):** Edinburgh World Heritage için kardeş kuruluş niteliğinde 1999 yılında kurulmuştur. Edinburgh kent merkezini ziyaretçiler ve vatandaşlar için ilgi çekici hale getirmek ve kent merkezinde yer alan özel sektör ve kamu kurumlarının etkileşimini sağlayarak merkezin gelişmesine yardımcı olan özel sektör niteliğinde bir kuruluştur.
- **Scottish Enterprise Edinburgh and Lothian (İskoçya Edinburgh ve Lothian Girişimi):** İskoçya'nın ana ekonomik kalkınma ajansı olan Scottish Enterprise'in yerel birimi konumundadır. Aynı zamanda yaya ve araçlar arasında sürdürülebilir bir kent çevresi oluşturmak ve kamu etkileşiminde konforlu bir çevre yaratarak ziyaretçi/turist deneyiminin kalitesini arttırmakta da önemli pay sahibidir.

Sit yönetiminde Edinburgh Üniversitesi, İskoçya Mimari Miras Topluluğu, İskoçya Ulusal Vakfı gibi başka pek çok yerel organizasyon ve kuruluş da sorumluluğu paylaşmaktadır [70].

Edinburgh Eski ve Yeni Kentleri Dünya Miras Alanı Yönetim Planı

Edinburgh Eski ve Yeni Kentler Dünya Miras Alanı yönetim planı, paydaşlar adına City of Edinburgh Council, Historic Scotland, Scottish Executive Planning Division kurumlarının delegelerinden oluşan yönetici grubun katkıları ile Edinburgh World Heritage tarafından hazırlanmıştır. Yönetim planı kılavuzunda yönetim planı kavramı; **söz konusu alanda neyin önemli olduğunu ortaya koyan ve bu değerlerin korunması, yönetimi için bazı karar ve faaliyetlerin belirlendiği doküman** olarak tanımlanmıştır. Edinburgh Dünya Miras Alanı Eski ve Yeni Kentleri Yönetim Planı yedi ayrı bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

Yönetim planının giriş bölümü, Dünya Mirası kavramının gelişim süreciyle birlikte Edinburgh'un dünya miras listesine alınma gerekçeleri ve yönetimde yetkili kuruluşlarla ve yönetim planının ana hedeflerini açıklamaktadır. Ana hedefler:

- Yaşanılan ve çalışılan dinamik bir kentin parçası olarak sürdürülebilir bir yönetim ile alanın korunması,
- Alandaki değerlerin korunması için ilgili tüm tarafların koordinasyonunun kolaylaştırılması,

- Toplumun alanı tanınması ve burada bulunmaktan keyif alması için erişim ve katılım olanaklarının güçlendirilmesi,
- Yönetim planının geniş tabanlı olarak sahiplenilmesiyle, kamu bilinci ve ilgisinin artırılmasıdır.

Yönetim planının ikinci bölümü; sitin tarihi ve tanımlanması başlığı altında alanın topografyası, arkeolojisi, mimari tarihi, Eski Kent, Yeni Kent, kent manzarası, park ve bahçeler, renk, koruma ve yakın dönem gelişmelerine değinilmiş ve ayrıntılı açıklamalar yapılarak alan fiziksel özellikleri ve tarihi ile ortaya konulmuştur.

Yönetim planının üçüncü bölümünde; alandaki değer bileşenleri ortaya konulmuş ve bütün olarak alanın önem değerlendirmesi yapılmıştır. Önem değerlendirmesi, bu bileşenlerin korunmasına yönelik politikaların ve stratejilerin oluşmasını sağlayacaktır.

Yönetim planının dördüncü bölümünde; yönetim stratejileri ve politikaları üzerinde durulmuş, kent yönetimi ile ilgili uluslararası, ulusal ve yerel kurum ve yasalar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yönetim planının yönetim politikalarının ana ilkeleri;

- Alan yönetimi ile kentin gelecek kuşaklara aktarılması,
- Alan yönetiminin koruma ile uyumlu bir gelişmeyi desteklemesi,
- Alan yönetimi ve korunmasında tüm bireysel ve kurumsal girişimlerin katılımının sağlanmasıdır.

Yasal düzenleme ve politikalar ulusal düzeyden yerel düzeye doğru hiyerarşik bir dizin ve bütünleşme içinde kurgulanmıştır. İskoçya Parlamentosu 300 yıllık geleneği olan bir parlamentodur. **The Scottish Executive;** Başbakanı bağlı, parlamentoya hesap veren bir yapıdır. Bu kurum, tarih ve yapı çevre, planlama, kültür ve sanat, yerel yönetim, ekonomik gelişme, ulaşım ve taşıma, eğitim, sağlık ve sivil haklar gibi konularda sorumlu olan temel yapıdır.

Ülke genelinde uygulanan temel yasalar; Kent ve Ülke Planlama Yasası (1997), Tescilli Yapılar ve Koruma Alanları için Planlama Yasası (1997), Antik Anıtlar ve Arkeolojik Alanlar Yasası (1979) olarak belirtilmiştir. Eski Anıt ve Arkeolojik Alanlar Kanunu'na (1979) göre belirlenmiş alanlar; Edinburgh Kalesi, Holyrood Manastırı,

Holyrood Evi ve Bahçesi, Strand Manastırı ve Flodden-Tefler duvarlarıdır. Yasa kapsamındaki alanlar, her türlü müdahaleye karşı koruma altına alınmıştır ve İskoçya Bakanı'nın yazılı iznine tabidir.

Yerel Düzeyde İzlenen Politikalar: Her bir koruma alanı için belirlenen planlama kararları öncelikli kalkınma planı temelinde olmalıdır. Edinburgh'da 2004 yılında onaylanmış **Edinburgh and Lothians Structure Plan 2015** bu temeldedir. Edinburgh dünya mirası sitini de kapsayan kent merkezi yerel planı, 1997 yılında çıkarılan Merkezi Edinburgh Yerel Planı'dır. Kentteki tüm kentsel alanlar için hazırlanmakta olan Edinburgh kenti yeni yerel planı bittiğinde, Merkezi Edinburgh Yerel planı da dahil mevcut bütün yerel planların yerini alacaktır¹.

Yönetim planı kapsamındaki beşinci bölümde, her bir başlık taşıdığı riskler ve bu riskin çözümlenmesine ait politikaları içeren tablolar halinde verilmiştir. Dünya Miras Listesi içinde yer alan Edinburgh Kenti'nin temel başarısı kentsel çevre kalitesine ulaşmış olmasıdır. Kentsel çevrenin kalitesinin daha da artırılması ve korunması için kentin "Üstün Evrensel Değerleri" analiz edilmiş ve buna yönelik riskler ve politikalar oluşturulmuştur (Ek A).

Yönetim planının altıncı bölümü; alan yönetimine halk katılımının sağlanması için gereken fırsatlara değinilmiştir. Siten değerinin anlaşılmasının yönetim ve korumayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. **Bu yolla hem kentte yaşayanlar hem ziyaretçiler için alanda farkındalık hissinin güçlendirilmesi için uygulanan stratejiler:**

- Sit ve genelde Dünya Mirası kavramı için anlam ve değerinin sahiplenilmesini sağlamak,
- Alanın zengin tarihini, üstün evrensel değerlerini, çevresel niteliğini; promosyon, araştırma, bilgiye erişim ve eğitim yoluyla arttırmak,
- Erişilebilir arşiv bilgileri ve istatistikler yapmak,

¹ **Edinburgh kent yönetiminde dikkate alınan diğer rehberler;** Kentsel Doğa Koruma Stratejisi (1992), Edinburgh Peyzaj Yönetmeliği (1995), Edinburgh Dünya Miras Siti Koruma Manifestosu (1996), Edinburgh Vizyonu: 5 Yıllık Kent Planı (1999), Merkezi Edinburgh Trafik Yönetimi (2000), Edinburgh Biyoçeşitlilik Aksiyon Planı (2000), Edinburgh 2020: 20 yıl içinde Edinburgh Kentinin Nasıl Olmasını İstiyoruz (2003), Edinburgh Performansını Ölçmek: Kent Planındaki Sürecin Gözden Geçirilmesi (2003), Edinburgh Kent Konseyi Birleşik Planı (2003-2007), Edinburgh Kent Merkezi Strateji ve Aksiyon Planı (2003-2008), Edinburgh Kent Konseyi Gelişim Kalitesi El Kitabı (2004), Yerel Ulaşım Stratejisi (2004), Turizm Aksiyon Planı 2004-2007 'dir.

- Arşiv bilgilerine etkili ve kolay erişim sağlamak ve Dünya mirasıyla ilişkili arşiv ve koleksiyonların en uygun şartlarda bakımını yapmak,
- Alanın korunmasının aynı zamanda ekonomik getirileri olacağının farkına varmak,
- Koruma alanındaki en iyi teknik uygulama anlayışını geliştirmek, olarak belirlenmiştir.

Yönetim planının 7. ve son bölümünde planın uygulama kısmı işlenmektedir. Hazırlanan yönetim planı ancak etkin bir uygulama ile tamamlanmış olacaktır. Plan, tüm kurumlar ve bireyler için motivasyon aracıdır ve planın uygulanması çalışmaların devamında kararlılık getirecektir. Uygulamanın başarılı olabilmesi için plana katılan tüm aktörlerin birbiri ile uyumlu çalışması gerekmektedir. Planın **uygulama stratejileri** şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yönetim planı her 5 yılda bir gözden geçirilir.
- Yönetim planı ilke ve amaçları doğrultusunda oluşturulan Dünya Mirası Eylem Planı uygulamaya geçirilir.
- Projeler, girişimler ve finansman koordinasyonu sağlanır.
- Eylem planları yıllık olarak gözden geçirilir.
- Koruma alanının durumu yıllık ve periyodik olarak izlenir.

Uygulama için aşağıdaki düzenlemelerin kurulacağı belirtilmektedir:

Dünya Mirası Ortaklığı Grubu: Taraf kuruluşların yöneticilerinden oluşan grup, yıllık toplantılarda bir araya gelecek ve en yüksek seviyede uygulama kararları alacaktır.

Dünya Mirası Ortaklığı İcra Grubu: Plan uygulamaları ve çalışmalarda işbirliğinden sorumlu olacak üst düzey uzmanlardan oluşan grup, üç aylık dönemlerde bir araya gelecektir.

Çalışma Grubu: Eylem planındaki özel temalar ve projelerin uygulanmasını kolaylaştırmak için kurulacaktır. Bu grup, yapılacak çalışmalardan etkilenecek ya da çalışmaların içindeki organizasyon temsilcileri ya da bireylerden oluşacaktır.

Dünya Mirası Alan Koordinatörü: Edinburgh Dünya Miras Vakfı'na bağlı olarak çalışan alan koordinatörü, yönetim ve eylem planının uygulamalarından sorumludur. Eylem planının nasıl uygulanacağı, yıllık eylem programının derlenmesi ve

güncellenmesi, kısa vadeli hedeflerin belirlenmesi alan koordinatörünün yükümlülüğüdür.

İzleme ve Gözden Geçirme bölümünde, Edinburgh Dünya Mirası Vakfı tarafından yıllık hazırlanan raporlar;

- Bazı göstergeler ile alanın zaman içinde değişip değişmediğini, değişti ise ne kadar değiştiğini belirlemek,
- Alanın konumu, peyzajı, tarihi dokusu gibi sitedeki önemli niteliklerin korunmasında yönetim ve planlama tedbirlerinin etkinliğini değerlendirmek,
- Alanın geliştirilmesi ile ilgili girişimlerin ölçülmesi konularına yer vermektedir [70].

3.6.2 İtalya Pisa San Rossore Antik Limanı Kazı Yönetimi

Pisa; İtalya'da Roma ve Cenova arasında kurulmuş ve kuruluşu antik çağlara giden küçük bir Avrupa kentidir. İtalyan Devlet demir yollarının 1998 yılı Aralık ayında Roma-Cenova arasındaki Tyrrhenian hattı üzerinde, Pisa San Rossore tren istasyonu alanında yeni bir kontrol merkezi inşa etmeye başlamasıyla, Pisa'daki Etrüsk ve Roma kent limanlarına ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır (Şekil 3.7-8). Devam eden antik liman kazıları, Pisa San Rossore tren yolu istasyonundaki alanda İtalyan hükümetine bağlı bir birim olan Soprintendenza ai Beni Archeologici della Toscana (SAT) tarafından 1998 kışından bu yana yürütülmektedir (Bruni [72]). Dünya mirası listesinde bulunan Piazza del Duomo'dan yaklaşık 500 m. mesafedeki kazı alanında, çalışmalara başlamadan önce sondaj yapılarak 6 metre derinlikten örnekler alındığı ama kayda değer bir buluntu ele geçirmediği belirtilmektedir (Kunzig [73]). Buluntuların zenginliğinden ötürü, başlangıçta yapılması planlanan müdürlük binasının inşaatı için başka bir yer seçilmiş, bu durum buradaki kazının üzerinde herhangi bir baskı oluşmadan devam etmesini sağlamıştır.

Günümüzde limanın denizden yaklaşık 9.5 km. içerde ve artık var olmayan Auser nehri ile halen mevcut olan Arno nehrinin karakterize ettiği bölgede konumlandığı ve alanın zaman içinde alüvyonla dolduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.12). Araştırmalar, karışık bir liman sisteminin olduğunu ve daha küçük yerleşim alanlarının, limanla doğrudan ya da kontrollü bir ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Pisa antik limanı, Roma

hakimiyetine geçtiğinde zaten yüzyıllardır kullanılmakta olan bir limandır. Etrüsk dönemine ait liman yapısı ile ilgili buluntular, imparatorluk çağı ile ilişkili tabakaların altında tespit edilmiştir. Bulunan iskele ve mendirek kalıntılarında, İ.Ö.5.yy'da Pisa'nın ekonomik ve politik açıdan yoğun bir dönem geçirdiği anlaşılmaktadır. İ.Ö.3.ve 2. yy.'lardaki Punic savaşlarında Roma İmparatorluğu Kartaca'yı yenince batı Akdeniz'in hakimiyeti Roma'ya geçmiş ve kent, Roma deniz üssü haline gelmiştir. Auser Nehri'nin taşmasıyla getirdiği alüvyon ve çamurlarla giderek dolmaya başlayan limanın yerine, İ.S.1.yy'da yeni bir liman yapısı inşa edilmiştir (Bruni [72]).

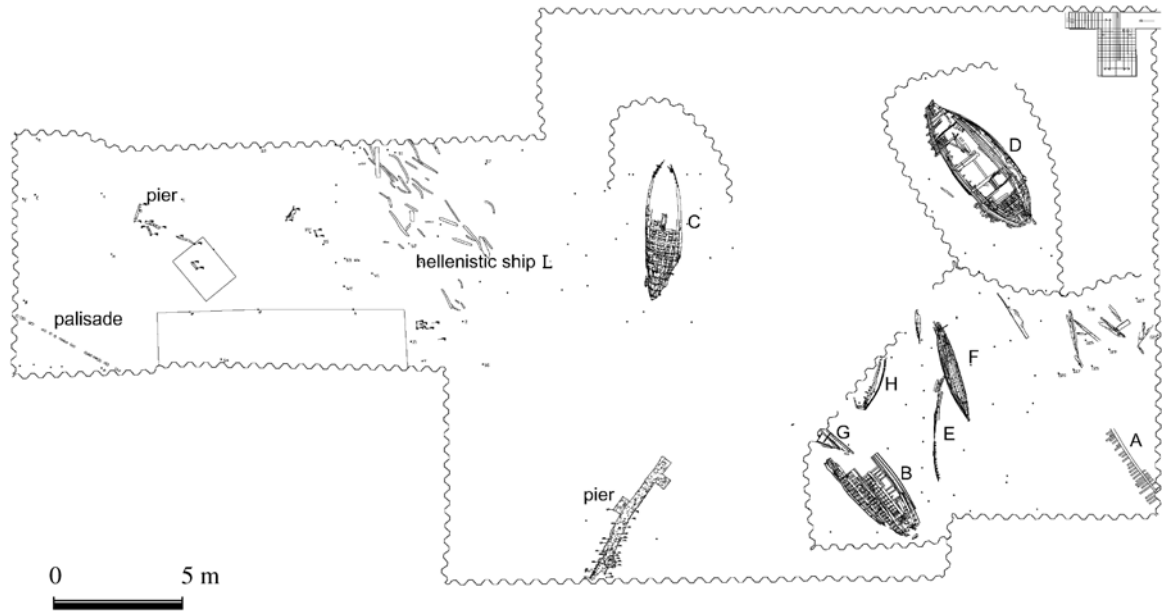

Şekil 3.5 Pisa kent merkezindeki kazı alanının konumu (Bruni [72], s.52)

Çalışma alanında, Roma ve Etrüsk dönemine ait pek çok buluntu ele geçmiştir. Taş, ahşap ve demir çapalar, sepetler, geminin içindeki seyahat ve günlük yaşamla ilgili malzemeler, balıkçılık ve denizcilikle ilgili ekipmanlar, amfora ve çanak çömlek parçası gibi pek çok malzeme, bir nedenle Pisa limanında durmuş ya da batmış olan gemi kargolarının veya ekipmanlarının bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak limandaki en ilgi çekici buluntu grubu iyi korunmuş haldeki batık gemilerdir¹. Bu buluntu grubu, kargo

¹ Bulunan gemi sayısı Kunzig'e [73] göre 17 adet, Colombini ve diğerleri'ne [74]) göre 19 adet, Nadeau'ya göre [75] göre 39 adet ve [76]'ya göre 30 adettir.

gemileri, kürekli gemiler, nehir gemileri ve gemilere ait küçük buluntuları kapsamaktadır. Farklı kronolojik seviyelerde bulunan ve farklı yapım teknikleri gösteren gemiler, İ.Ö.1.yy. ile İ.S. 5-6.yy. arasına tarihlenmektedirler. Gemilerin neden battığı ile ilgili nedenler çok kesin olarak bilinmese de olasılıkla nehir taşması, kötü hava koşulları, denizcilikle ilgili hatalar veya bunların birleşimi gibi faktörlerle ilişkili olarak batmışlardır. Bununla beraber inşaat çalışmaları devam ederken çakılan çelik kaplamalar, bazı gemiler üzerinde geri dönüşsüz tahribatlar yaratmıştır (Bruni [72]) (Şekil 3.9-10).

Şekil 3.6 Pisa antik limanı genel vaziyet planı (Colombini ve diğerleri [74], s.660)

Şekil 3.7-8 Pisa San Rossore arkeolojik kazı alanı genel görünüm [76]

Şekil 3.9-10 Çelik kaplamalarla kesilmiş gemi batıkları (Gemi P ve Gemi A) [76]

Kazı buluntuları, kıyı çizgisinden kuzeybatıya doğru ve yüzyıllar boyunca tekrarlayarak devam eden birbirinin üzerinde toplanmış çeşitli tabakaların, ani depresyonlar, dalga hareketleri ve derinlik eksikliğinin neden olduğu doğal çeşitliliği göstermektedir. Yine de arkeolojik bulgular, henüz yerleşimin nasıl organize edildiğini anlamaya imkan verecek ölçüde değildir. Bruni'ye göre Pisa'nın ortaçağdaki görüntüsü bugünün Venedik'i gibi, kanallarla geçilen ve adalar üzerine inşa edilmiş bir şehir görünümünde olmalıdır (Bruni [72]).

Arkeolojik kazıların devam ettiği alanda, pek çok farklı disiplinden araştırmacılar da çalışmalarına devam etmektedirler. Bu çalışmalar, öncelikle gemilerin ve organik, bozulabilir buluntuların korunmasına dair koruma süreçleriyle ilgili çalışmalardır. Öncelikli buluntular batıklar olduğu için, gemilerin bilgi kayıt ve yöntemleriyle ilgili çalışmalar önemli yer tutmaktadır. Gemi ahşaplarının koruma sürecinde fiziksel, kimyasal ve morfolojik olarak nasıl korunabileceğine dair ayrı uzmanlık gerektiren bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Kazı alanında bulunan küçük buluntular, bitki ve hayvan kalıntıları, dini objeler (tütsü kapları, Gemi E'deki phallus örneği gibi) de farklı disiplinlerden bilim adamları tarafından araştırılmaktadır. Pisa antik limanı ile birlikte Roma ve Etrüsk dönemindeki Akdeniz deniz ticaretinin tarihi ile ilgili bilimsel çalışmalar da devam etmektedir. Diğer bir çalışma alanı, arkeolojik alanın jeolojik özelliklerini anlamada, toprak katmanlaşma sistemini ve Arno ve Auser nehirlerinin sel taşkınlarının jeoarkeolojik sonuçlarını inceleyen jeoloji disiplindir (Bruni [72]).

Pisa Piazza del Duomo Dünya Miras Siti Üstün Evrensel Değerleri

Kent; kent surları ile çevrili kısıtlı bir alanda, dünyanın en iyi bilinen ve şaşırtıcı yapılı peyzajlarından birine sahiptir. Pisa Piazza del Duomo'da (Campo dei Miracoli), hristiyan dini mimari eserlerinin (kilise, katedral, vaftizhane, çan kulesi, mezarlık) ortaçağa tarihlenen (11.-14. yy.'lar arası) temel yapıları, eşsiz bir anıt kümesi formunda inşa edilmişlerdir (Şekil 3.11). Alan; UNESCO tarafından Dünya miras kriterlerinin I., II., IV. ve VI. maddelerine dayandırılarak 1987 yılında Dünya miras listesine kabul edilmiştir¹. İtalya hükümeti tarafından 2007 yılında Piazza del Duomo Dünya miras sitesi sınırlarının, sanatsal, kavramsal ve mekansal olarak tam anlamıyla tanımlanmadığı düşünülmüş, tampon bölge sınırları yeniden düzenlenmiştir. Yeni sınırlara göre Piazza del Duomo Dünya Miras Alanı 8.87 ha (88.700 m²) büyüklüğündedir, çevreleyen tampon bölge ise 254 ha (2.540.000 m²) büyüklüğündedir [32] (Şekil 3.13).

Şekil 3.11 Piazza Del Duomo; ünlü Eğik Kule, Duomo Katedrali ve Vaftizhanesi [77]

¹ Alanın dünya miras listesine alınma kriterleri:

Kriter I: Mekansal bir tasarım olarak sanatsal üstünlükleriyle, Campo dei Miracoli dört mutlak mimari başesere sahiptir: Katedral (1063-13.yy), vaftizhane (1153-14.yy), çan kulesi (1173-1350) ve Campo Santo (mezarlık) (1278-15. yy)'dur. Bu anıtlar içinde katedralin bronz ve mozaik kapıları, katedral ve vaftizhanedeki minberler, Campo Santo'daki freskler gibi dünyaca ünlü sanat hazineleri bulunmaktadır.

Kriter II: Campo dei Miracoli'deki anıtlar, tarihin iki ayrı döneminde mimari ve anıtsal sanat gelişimini etkilemiştir:

1) Öncelikle, 11.yy'dan 1284 yılına kadarki Pisa refah döneminde, çok renkli mimari ve açık galerilerin kullanımının arındırılmasıyla yeni tip bir kilise karakteri inşa edilmiştir. İlk kez katedral yapısı ile ortaya konan Pisa stili, Toskana bölgesinde başka yerlerde de ve Sardunya ve Korsika gibi Pisa'nın denizcilik sınırları içindeki yerlerde de daha mütevazı olarak görünebilir.

2) İkinci olarak, 14.yy'da Toskana'daki mimarlık anlayışı, Giovanni Pisano'nun (1302 ile 1311 arasında Katedral'deki minberi yapan kişi) anıtsal stilinin ve kara veba salgınından sonra başlayan resim sanatının –Trecento- yeniden doğuşunun (Ölümün Zaferi- Campo Santo'daki Francesco Traini'nin freski, 1350) egemenliği altındadır.

Kriter IV: Campo dei Miracoli'deki anıt grubu, ortaçağ Hristiyan mimarisinin eşsiz örneklerini oluşturur, özel ve ayırt edici işlevler için inşa edilmiş tipik dini mimariyi meydana getirir.

Kriter VI: Pisa katedralinde, Galileo Galilei (1564-1642), Battista Lorenzi tarafından yapılmış bronz şamdanların titreşimlerini gözlemlemiş, devingenler üzerine öncü çalışmalarının başlangıcı olan küçük titreşimlerin eşzamanlılığı teorisini keşfetmiştir. Çan kulesinin tepesinden yaptığı deneyler ve düşen vücutlarla kanıtlandığı fizik yasalarını formüle etmiştir. Campo dei Miracoli'nin anıtsal yapılarından ikisi, böylece fizik biliminin tarihindeki belirleyici bir aşama ile doğrudan ve somut olarak ilişkilidir [32].

Şekil 3.12 Pisa kıyı çizgisi
(Bruni [72], s.53)

Şekil 3.13 İtalya Pisa Piazza del Duomo
Dünya Miras Alanı ve tampon bölgesi [32]

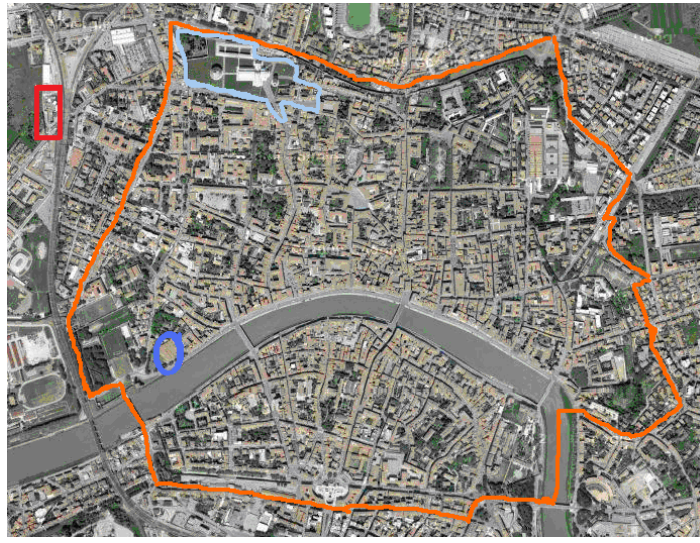
Pisa Antik Limanı Koruma ve Sergileme Çalışmaları

Kazı alanından kaldırılmış olan gemiler, Arkeolojik Yaş Ahşap Restorasyon Merkezi (Restoration Centre for Archaeological Wet Wood)'ne taşınmaktadır. Kazı alanında yer alan 1700 m² genişliğindeki Restorasyon Merkezi, San Rossore'de bulunan hem çok sayıda küçük buluntunun ve hem de büyük ölçekli gemilerin korunması ve restore edilmesini hedeflemektedir. Kentin ünlü çan kulesinin eğilmesine neden olan gevşek zemin, gemiler ve diğer buluntular için müthiş bir koruma ortamı sağlamışsa da, özellikle bütün halde kaldırılmak istenen gemiler için zorlu ve zaman harcayıcı bir çalışma yürütülmektedir. Restorasyon merkezine ek olarak, çalışma alanında 500 m² genişliğinde giriş bölümü, misafirhane, resepsiyon, yönetim ofisinden oluşan prefabrik yapılar bulunmaktadır. Çalışma alanının batısındaki koruma altındaki 10.000 m² 'lık alanın kazı çalışmaları henüz başlamamıştır [76].

Dünyadaki sayılı antik gemi müzelerinden biri olan Pisa Antik Gemiler Müzesi (Museum of the Ancient Ships of Pisa), Pisa'daki Medicei Arsenali'nde 2010 yılı Nisan ayında ziyarete açılmıştır (Şekil 3.14-15). Müze binasına dönüştürülen Medicei Arsenali, Arno nehrinin kenarında 16. yy.'dan kalma 6.000 m² büyüklüğünde bir tersane yapısıdır ve müze ziyarete açılmadan önce tüm kazı çalışmasıyla ilgili süreç burada sergilenmiştir. Müzeye yıllık 100.000'den fazla ziyaretçi akışı olması beklenmektedir. Pisa kazı alanı da ziyaretçilere açık bir tür açık hava müzesi şeklinde tasarlanmış olup, bu olanak kazının finansmanını desteklemektedir [76].

Şekil 3.14-15 Medicei Arsenali [76]

Şekil 3.16 Pisa Piazza Del Duomo Dünya miras sitesi (açık mavi), tampon bölge (turuncu), Medicei Arsenali (koyu mavi) ve Pisa San Rossore Arkeolojik Kazı Alanı (kırmızı) (Aydoğdu, Y., 2010)

3.6.3 Yunanistan Atina Kent Merkezi Kazı Yönetimi

Yunanistan'ın başkenti ve aynı zamanda nüfus, kamu hizmetleri ve ekonomik aktivitelerin çeşitliliği bakımından en büyük kenti olan Atina, 1950'li yıllardan beri kırsal alandan devam eden göçle, ekonomik ve fiziksel anlamda hızlı ve düzensiz olarak büyümüş; bu büyümenin neden olduğu plansız kentsel gelişim, alt yapı eksikliği, çevre kirliliği gibi büyük kentlerin yaşadığı tüm mekansal sorunları sergilemiştir (Beriatos ve Gospodini [78], s.4). Kentsel altyapı sorunlarına çözüm olarak sunulan kent içi metro yapımının inşasına 1990'lı yıllardan itibaren ve geniş kesimlerden destek alarak başlanmıştır. Raylı sistem için teknik tasarımın tamamlanmasının ardından, 1992 yılı başlarında, Atina Eski Eserler Ephorate'si; Attika Metro S.A. ve Olympiako Metro

Şirketi ile arkeolojik kazı çalışmalarını yürütmek üzere bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre; metro yapım çalışmaları başlamadan önce yürütülecek arkeolojik çalışmalar için gerekli kaynakların temini, kazı çalışmaları, buluntuların korunması ve saklanması için teknik destek, uzman, laboratuvar ve ekipman temini ile ilgili şartlar belirlenmiştir. Sondaj keşiflerindeki başlangıç evresini takiben, ilk yirmi istasyon ve orta şaftlar için kente karşı zorunluluklar ve projenin vazgeçilemez kısımları arasındaki denge gözetilerek, kazı çukurları açılmaya başlanmıştır (Parlama ve Stampolidis [79], s.23).

Arkeoloji otoriteleri; metro kazısının antik Atina'nın sur duvarlarının çevresinden uzakta tutulması ve tünellerin arkeolojik seviyeye zarar vermeyecek bir derinlikten geçmesi gereğini vurgulamalarına karşın, yürütücü inşaat firmaları, metro yapımının korumadan daha gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca modern çağlardaki kazı araştırmalarının yakın dönemlerde yapılan inşaat faaliyetleriyle sınırlı, bölük pörçük ve gelişigüzel olduğu dikkate alındığında, arkeolojik alanda metro istasyonu inşa etmenin, arkeolojik alanın soruşturulması için fırsat sunduğuna da dikkat çekilmiştir. Yaklaşık 6 yıl süren kazı çalışmalarında, toplam 17 farklı alanda 60.000 m²'den fazla alan kazılmış olup, pek çok arkeolojik yapı ile birlikte 30.000'den fazla küçük buluntu kayıt altına alınmıştır (Parlama ve Stampolidis [79], s.23). Ortaya çıkarılan buluntuların, metro istasyonlarında düzenlenecek küçük müzelerde sergilenmesi düşünülmüştür. Metro çalışmalarını yürüten firmalar ve Yunanistan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalarla; Syntagma, Monastiraki, Evangelismos, Academia, Kerameikos ve Akropolis istasyonlarında kalıcı sergi düzenlemeleri (orijinal eserler veya replikalar) yapılmış ve ortaya çıkarılan mimari buluntular in situ halde sergilenmişlerdir [80] (Şekil 3.17-18).

Atina Akropolis İstasyonu

Tarih öncesi zamanlardan bu yana yerleşilmiş olan Atina Akropolisi'nin doğusu ve güneyindeki kazılar 1993 Mayıs ayında başlamış ve 1996 Kasım ayına kadar devam etmiştir. Merkezi Arkeoloji Konseyi tarafından alınan kararlar doğrultusunda kazı alanı; Makryianni semti ve Akropolis arkeolojik sitesi arasında bir sınırı işaretlemekte ve Makryianni semtinin bir kısmı ile doğusundaki Athanassiou Diakou Caddesi'ni içermektedir. Toplam istasyon kazı alanı 2.500 m²'dir (Şekil 3.19). Kazı çalışmalarında,

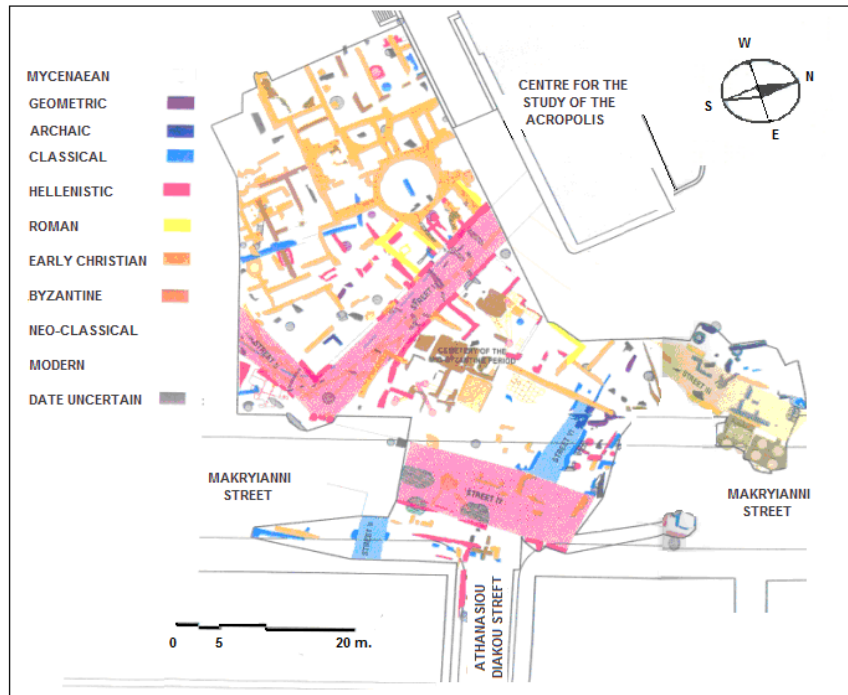
farklı dönemlerden antik mezarlar, zeminler, duvarlar, kuyular, caddeler, drenaj kanalları ve yapı kalıntıları tüm alana dağılmış halde bulunmuş, buluntuların kronolojik bağlantı ve ilişkiler ağı içinde aranması gerekliliği kazıyı zor ve karmaşık hale getirmiştir. Kazı hakkındaki detaylı bilgi, günlük raporlar yazılması, fotoğraf, envanter ve indeks kartlarının derlenmesi, arkeoloji yüksek lisans öğrencileri tarafından yapılmış olup; ortaya çıkarılan buluntular öncelikle, Makryianni'de Attiko Metro Şirketi tarafından inşa edilen metal depo odalarında sınıflanmış ve depo edilmiştir (Parlama ve Stampolidis [79], s.24).

Şekil 3.17 Akropolis metro istasyonu, istasyonda sergilenen kopya eserler [80]

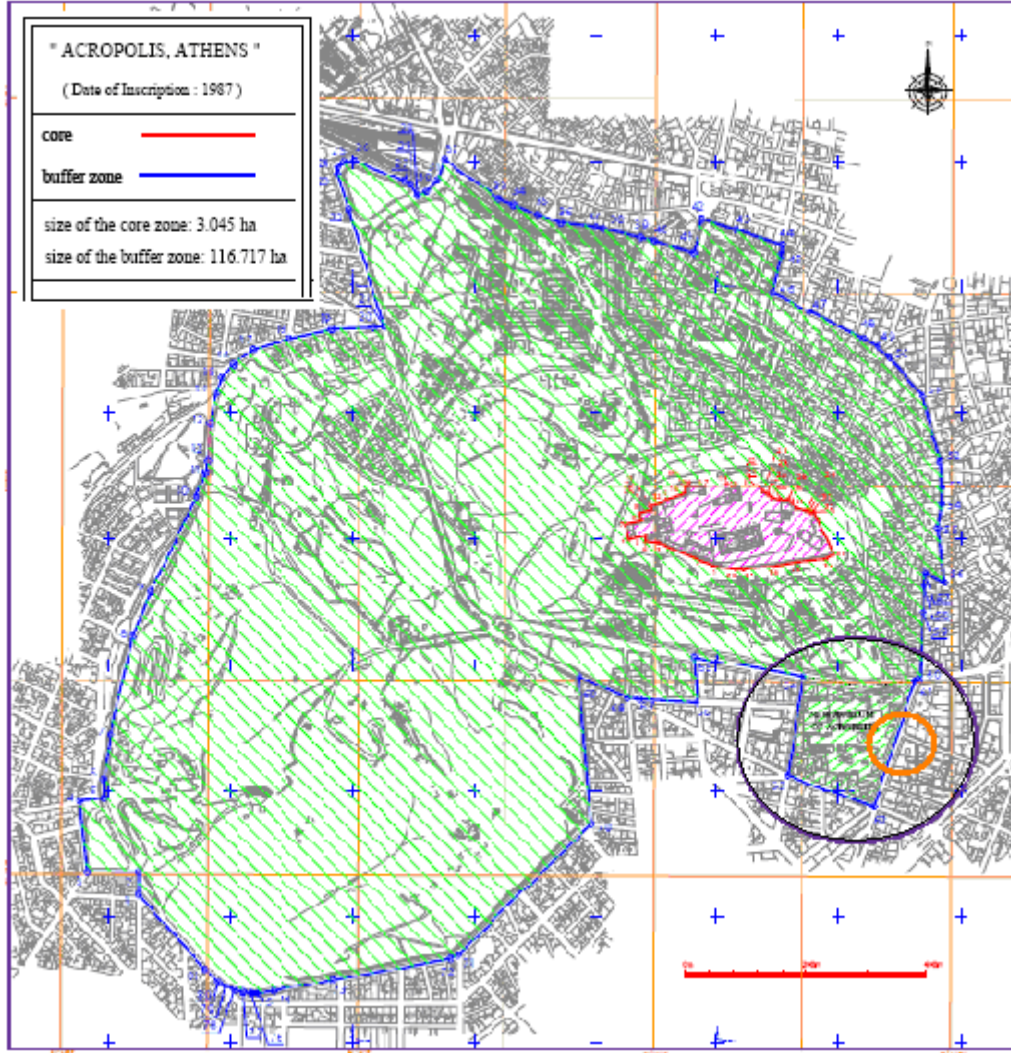

Şekil 3.18 Monastiraki İstasyonu müze- yerinde korunan mimari buluntular [80]

Şekil 3.19 Atina Acropolis metro istasyonu kazı planı, konum ve mimari buluntular (Parlama ve Stampolidis [79], s.30-31)

Atina Akropolisi Dünya Miras Siti Üstün Evrensel Değerleri

Şekil 3.20 Atina Akropolis Dünya miras alanı (kırmızı), tampon bölgesi (mavi), Yeni Akropolis Müzesi (mor) ve metro istasyonunun konumu (turuncu) [32]

Atina Akropolisi (Şekil 3.8), ICOMOS tarafından 1987 yılında yönetmeliğin I, II, III, IV ve VI. kriterleriyle örtüşen üstün evrensel değerleri dikkate alarak Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmiştir¹. Dünya mirası olarak tanımlı alanın büyüklüğü 3.04 ha, tampon bölgenin büyüklüğü ise 117 ha'dır (Şekil 3.8).

¹ Alanın üstün evrensel değer niteliği taşıdığına, aşağıdaki kriterlere göre karar verilmiştir:

Kriter I: Atina Akropolisi, doğal alanda uygulanan mimari uyumun en yüksek ifadesidir. Bu mükemmel derecede uyumlu yapının kompozisyonu, M.Ö. 5. yy'ın şaheserlerini içeren eşsiz güzellikte bir anıtsal peyzaj yaratmaktadır. Phidias, Ictinos ve Callicrates (M.Ö.447-432) tarafından yapılan Parthenon, Mnesicles (M.Ö.437-432) tarafından yapılan Propylaea, Mnesicles ve Callicrates (M.Ö.448-407) tarafından inşa edilen Athena Nike Tapınağı ve M.Ö. 406'da tamamlanan Erechtheion, Akropolis'te yapılmış ve kısmen günümüze kalmış yapılardır.

Kültürel Mirasın Korunmasında Yunanistan İdari Yapılanması

Yunanistan'da kültürel miras politikaları çalışmalarında birincil rolün Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Çevre, Mekansal Planlama ve Kamu Çalışmaları Bakanlığı ve Ulusal Turizm Örgütü'de, bu konular hakkında Kalkınma Bakanlığı'nın denetiminde, önemli bir güce sahiptirler. Sistem son derece merkezidir ve bütün önemli kararlar bakanlık seviyesinde verilir. Yerel yönetimlerin planlama konularında söz hakkı ve bu nedenle miras korunması için bir yetkisi bulunmamaktadır. Ege Bakanlığı, Makedonya ve Trakya Bakanlığı gibi diğer bakanlıklar da kendi bölgeleriyle ilgili çeşitli durumlarda konuya dahil olabilirler. Ayrıca Yunanistan Kilisesi, planlama konularında karar yapıcı olarak bazı özgürlüklere sahiptir (Tsoulouvis [81], s.12).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, tarihi ve arkeolojik sitlerin korunması ve restorasyonundan sorumludur. Bakanlığın mimari mirasla ilgili üç genel müdürlüğü:

- Eski Eserler Genel Müdürlüğü (1830 yılı öncesine ait eserlerden sorumludur),
- Restorasyon, Müzeler ve Çalışmaları Genel Müdürlüğü (tüm dönemlerin anıtlarının restorasyon çalışmalarından sorumludur),
- Kültürel Kalkınma Genel Müdürlüğü (Kültürel kalkınmadan sorumludur ve 1830'dan sonraya tarihlenen anıtlardan sorumlu olan Modern Anıtlar Bölümü'nün bulunduğu Yerel Kültür Müdürlüğü'ne buraya bağlıdır).

Genel Müdürlüklere ilaveten arkeolojik alanlarda yapılaşma yasağı, restorasyon çalışmaları ve anıtların tescili gibi önemli konularda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tavsiyelerde bulunan Merkezi Arkeoloji Konseyi ve Modern Anıtlar Merkez Konseyi, ulusal düzeyde görev alan iki resmi organdır. Anıtlar Bölge Kurulları ise benzer

Kriter II: Atina Akropolisi'nin anıtları olağanüstü bir etki bırakmaktadır, yalnızca Akdeniz dünyasındaki Yunan-Roma eserleri değil, aynı zamanda günümüz için de örnek modeller kabul edilirler. Tüm dünyadaki neo-klasik anıtlar, Parthenon ya da Propylaea'dan ilham almışlardır.

Kriter III: Atina Akropolisi, Antik Yunan dinlerinin eşsiz tanıklığını da üzerine almaktadır. Atina Akropolisi, M.Ö. 6.yy'ın başından itibaren Atina dinlerini bize tüm zenginliği ve karmaşıklığıyla veren kültürün çeşitliliğine uyan tapınaklar, sunaklar ve heykeller yaratan mitler ve inançlar yeridir. Athena; kentin tanrıçası (Athena Polias) olarak, savaş tanrıçası (Athena Promachos) olarak, zafer tanrıçası (Athena Nike) olarak, koruyucu tanrıça (Athena Ergane) olarak saygı görmüştür. Bu tanrıçanın işlevlerinin çoğu, ona adanmış ana kült tapınağı olan Parthenon'da yüceltilmiştir.

Kriter IV: Athena Akropolisi bin yıldan uzun süren bir dönem boyunca Yunan medeniyetini tasvir etmiştir. M.Ö. 15.yy. krallarının saraylarından, M.S. 161'de inşa edilen Odeon'a kadar eşsiz kamusal anıt dizileri inşa edilmiş ve Akdeniz'in en yoğunluklu alanlarından birinde korunmuştur.

Kriter VI: Akropolis, tarihsel süreç içinde asla önemini kaybetmeyen olay ve fikirlerle doğrudan ve somut olarak ilişkilidir. Anıtlar hala Eflatun ve Aristo'nun öğretilerinin canlı tanığıdır. Bu anıtlar insanlığın kültürel mirasının değerli parçalarının hafızasıdır [32].

çalışmaları, ulusal düzeydeki iki konseyin yereldeki birimleri olarak yürütmektedirler. Ayrıca doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan ve yerel yönetimle hiçbir bağı olmayan denetmenler, çalışma bölgelerine göre Antik Çağlar, Bizans ve Modern olmak üzere üç ayrı kategorideki anıtlardan sorumludurlar. Çevre, Mekansal Planlama ve Kamu Çalışmaları Bakanlığı da; 13 ayrı bölgedeki Kentsel Planlama Müdürlükleri ile arkeolojik ve tarihi sitlerdeki planlama onayları ve yapılaşma denetimlerinden sorumludurlar. Ayrıca düzenlemelerin uygulanmasında danışmanlık yapmak üzere yerel Mimari Kontrol Heyetleri bulunmaktadır (Tsoulouvis [81]).

Ayrıca Bakanlığın yerel ayağı olarak tanımlanan “Ephorate” birimleri, koruma amacıyla yürütülen işlerin izlenmesinden, sonucunun denetlenmesinden ve yerelde yürütülen yapıların koruma ve restorasyonundan sorumludur. Akropol koruma alanı için bu birim Prehistorik ve Klasik Çağlar 1. Ephoratesi'dir (1st Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities) ve Akropolis Restorasyon Hizmetleri Komitesi ve Akropolis Anıt Koruma Komitesi ile işbirliği içinde sorunların çözümünde gerekli önlemlerin alınması ve restorasyon programlarının izlenmesi için düzenli olarak toplanmaktadırlar (Tsoulouvis [81]).

3028/2002 sayılı Kültürel Mirasın ve Eski Eserlerin Korunması Kanunu, korumanın yönetimi ile ilgili birincil yasal düzenleme olarak tanımlanmaktadır. Yapı gruplarının korunması ile ilgili 1577/85 sayılı kanun ile mimari, tarihi, kültürel değeri olan özellikli yapı ve yapı gruplarının doğal çevreleri ile korunması amaçlanmaktadır. Bu düzenleme, tarihi kent merkezleri ve geleneksel yerleşimleri de kapsamaktadır. 2742/1999 sayılı Mekansal Planlama Sürdürülebilir Gelişim Kanunu ile doğal ve kültürel çevrenin stratejik planlama yoluyla ulusal ve bölgesel düzeyde korunması amaçlanmaktadır. 2508/1997 sayılı Şehirlerin ve Yerleşmelerin Sürdürülebilir Korunması Kanunu ile metropollerin master planlarının ana hatları belirtilmiştir. Yunan Tüzüğü'nün 24. maddesi ile ülkenin yükümlülüğü olarak sürdürülebilir bir gelişme için anıtların ve kültürel çevrenin korunması belirlenmiştir. Genel Yapı İnşa Düzenlemesi ile tespit edilmiş mimari mirasın korunması üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Düzenleme sadece tek yapı ölçeğinde kalmayarak yapı grupları ve yapıların çevresini de kapsamaktadır (Yürü [82], s.99-100).

Atina Yeni Arkeoloji Müzesi Tasarımı

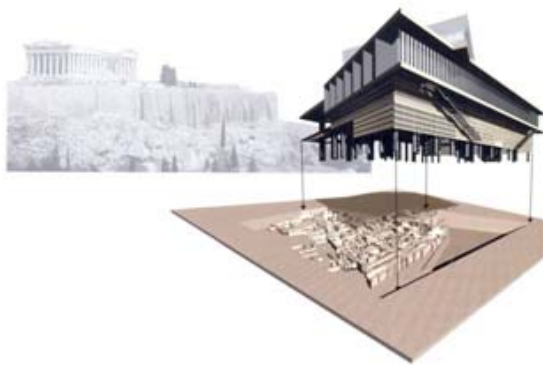
Akropolis Müzesi, ilk olarak 1976 yılında tasarlanmış ve müze alanının yeri seçilmiştir. Müze alanı; Makryianni mahallesinde, Akropolis metro istasyonunun yapıldığı alanın hemen bitişiğindedir. 1989'da yeni bir müze yapımı için düzenlenen uluslararası mimari yarışmanın sonuçları, buradaki arkeolojik dokunun keşfedilmesiyle iptal edilmiş, arkeolojik alanla inşa edilecek Yeni Müze'nin bütünleştirilmesi karara varılmıştır. 2000 yılında Yeni Akropolis Müzesi için verilen ihaleyi Bernard Tschumi ve Michael Photiadis'in mimari ekibi almış ve 2007 yılında inşaatı tamamlamışlardır [83] (Şekil 3.21). 2009 yılında ziyarete açılan müze; arkeoloji profesörü (müze yönetim kurulu başkanı), öğretim görevlisi ressam, hukuk profesörü, inşaat mühendisi (müze inşaat projesi direktörü), mimar-mühendis, Kültür Bakanlığı prehistorik ve Klasik Çağlar 1. Ephorate direktörü, Atina belediye başkanı ve Akropol Restorasyon Hizmetleri Komitesi'nden bir üyenin oluşturduğu kurulca yönetilmektedir [84].

Müzenin temel çalışmaları sırasında ortaya çıkan zengin arkeolojik kalıntılar nedeniyle bu bölgede müze binası yapılması tepkilere yol açmış ve inşaatın durdurulması yönünde kampanyalar düzenlenmiştir. 2003 yılında Uluslararası Müzeler Konseyi inşaatın durdurulması için dava açmış ve müze inşaatı durdurulmuştur. Bunun üzerine müze tasarımı yeniden düzenlenerek kalıntıların zarar görmeden projeye bütünleşmesine çalışılmıştır. Yeni tasarımda; müze binası antik eserlerin üzerinde sütunlarla yerden yükseltilmiş, böylelikle kazı alanının ziyaretçiler tarafından görülmesi sağlanmıştır (Şekil 3.22-23). Yeni Akropolis Müzesi, Atina Akropolisi'nden sadece 300 m. uzakta olup, 25.000 m² toplam alana ve 14.000 m²'den büyük sergi alanına sahiptir. Sergileme için en iyi şartların yaratılması amacıyla tasarlanan yapının tartışmalı yer seçimi, tasarım sorumluluğunun sonraki katmanlarını etkilemiş, tasarım aşaması sırasında deprensellik ve sıcak iklimin olası etkileri de hesap edilmiştir. Merkeze yerleştirilmiş, camla çevrili bir iç avlu etrafında 3000 m² büyüklüğündeki Parthenon Galerisi; binanın kalanından 23 derece kaymış olarak, Parthenon ile aynı açıyla ve yönelmeyle tabana oturmuştur ve Akropol'e 360 derecelik bir görüş alanı sağlamaktadır. Orta kat; antik dönemden Roma çağına kadar tüm galerileri taşıyan bir tabakadır. Asma katta ise, Akropol Tepesi'ni gören bar ve restoran ile çok amaçlı bir oditoryum bulunmaktadır [83].

Aynı zamanda 1985 yılından beri Atina kent planlama programı içinde yer alan ‘Arkeolojik Alanların Birleştirilmesi Programı’ (The Unification of the Archaeological Sites of Athens), Kültür Bakanlığı ve Çevre, Fiziksel Planlama ve Kamu İşleri Bakanlığı’nca yürütülmektedir. Bu programla, arkeolojik alanların yeniden düzenlenmesi, anıtların sergilenmesi, korunması ve rekonstrüksiyonu hedeflenmiştir. Geleneksel kent merkezinin tümü, anıtların bulunduğu alanlar ve arkeolojik sitler birleştirilerek, kent merkezine karşı, 7.000 dönümü kaplayan ve 4 km. uzunluğunda bir arkeolojik park oluşturulması hedeflenmiştir. Böylelikle, kentsel alandaki bazı araç yollarının yaya yoluna dönüştürülmesi de sağlanmıştır [85].

Şekil 3.21 Atina Akropolisi ve Yeni Arkeoloji Müzesi [83]

Şekil 3.22 Yeni Akropol Müzesi tasarımı [84]

Şekil 3.23 Yeni Akropol Müzesi [83]

3.7 Bölüm Değerlendirmesi

Koruma alanlarını planlamanın hedefi; tüm problemlerin çözülmesi ve büyük değişikliklerin başarılması beklentisinden çok, şimdikinden daha iyi koşullara doğru küçük aşamalı ve sürdürülebilir değişikliklerdir (Demas [67], s.49). Asgari müdahalenin etkin koruma sağlamada en iyi kural olduğunun hatırlanması gerekmektedir. “*En yaygın olduğu durumlarda planlar; hazırlık aşamasındaki muazzam ulusal (ve bazen uluslararası) teknik işbirliğine karşın, en az müdahale ya da tozunu alma eğilimindedirler*” (Thomas ve Middleton [61], s.15).

Planlama sürecinin ilgili bütün tarafların katılımı ve değerleri ile gelişen ve devam eden esnek bir süreç olduğu, vurgulanması gereken en önemli konudur. Tez çalışmasında; dünyadaki güncel uygulamalar doğrultusunda kentsel planlama ve korumada yaşanan gelişmeler, farklı ülkelerin deneyimleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, kentsel arkeolojik alanların korunmasına yönelik ilkeler ve koruma planlama sürecinin uygulama araçları temel alınmıştır. Örnek çalışma alanlarından **Edinburgh**; kentsel ve arkeolojik değerleriyle köklü bir koruma geçmişine sahip olması, koruma yönetim organizasyonunun iyi kurulması ve koruma yönetim planının ilk örneklerinden birine sahip olması nedeniyle tez kapsamına alınmıştır.

- Edinburgh için hazırlanan yönetim planının; ‘koruma ve gelişmenin eş zamanlı ilerlediği pozitif bir yaklaşım öneren, Dünya Miras Alanı’nın niteliklerini koruyan, gelecek kuşaklar için bu niteliklerin uyumunu sağlayarak uygun politikalar geliştiren genel ilkeler bütünü’ olduğu ifade edilmektedir.
- Yönetim planında arkeolojik alanlar; *yerinde korunması ve kentsel potansiyele uygun olarak değerlendirilmesi gereken ancak kaybolma riski olan alanlar* olarak geçmektedir. Ancak yönetim planı içeriğinde arkeolojik alanların kentsel potansiyele uygun olarak nasıl değerlendirilecekleri veya devam eden/planlanan arkeolojik çalışmalara dair detaylar bulunmamaktadır.
- Bununla birlikte Edinburgh; koruma yönetiminde kurumlar arası işbirliğini ve görev ve yetki paylaşımını sağlamış görünmektedir.

Tipik Akdeniz yerleşimleri olan diğer iki çalışma alanı **Pisa ve Atina kentleri**; mevcut bir koruma yönetim planına sahip olmamaları ve koruma yönetiminin merkezi hükümet

birimlerince yürütülüyor olmaları, ek olarak raylı sistem ulaşım projeleri nedeniyle kent merkezlerinin 1990'lı yıllarda kazılmaya başlanmış olması ile birbirlerine benzemektedir. Bununla birlikte **Pisa**'da raylı sistem kontrol binası inşaatı için başlatılan kurtarma kazısı, alandaki arkeolojik değerlerinin öneminin açığa çıkmasıyla bilimsel bir kazıya dönüştürülmüştür. Kazı çalışmaları günümüzde halen devam etmekte olup, alanda inşa edilmesi düşünülen yapı, başka bir alanda inşa edilmiştir.

- Arkeolojik alan ile ilgili erişilebilir çok fazla bilimsel yayın olmamakla birlikte, kazı alanı; kazı, konservasyon ve arkeolojik araştırma çalışmalarının devam ettiği ve insanların ziyaret edebildiği bir tür açık/kapalı müzeye dönüştürülmüştür.
- Ayrıca alandan çıkarılan buluntuların sergilemesinin yapılabilmesi için, kent merkezinde tarihi bir yapı müzeye dönüştürülmüş ve alanın kent ile ilişkisi kuvvetlendirilmiştir.

Atina'daki arkeolojik kazı çalışmaları ise;

- Raylı sistem projesi sınırları içinde tutulmuştur. Kentin raylı sistem projesi nedeniyle farklı yerlerinde yürütülen kazı alanları, metro sisteminin istasyon noktalarına dönüştürülmüştür.
- Kimi istasyon alanlarında buluntuların sergilenmesi için düzenlemeler yapılmış ve bu istasyonlar, müze-istasyonlara dönüştürülmüştür.
- Ek olarak, Akropol yakınında, inşaat süreci çok tartışmalı geçen ve alanın ölçeğine uymayan devasa ölçekte Yeni Arkeoloji Müzesi inşa edilmiştir.

BÖLÜM 4

İSTANBUL YENİKAPI KENTSEL ARKEOLOJİK KORUMA ALANI PLANLAMA VE YÖNETİM SORUNLARI; KORUMA DEĞERLERİ VE ALAN YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNİN SORGULANMASI

4.1 Alan Tanımı, Konumu ve Koruma Statüsü

İstanbul'un Fatih ilçesi sınırları içinde ve Marmara Denizi sahilinde yer alan Yenikapı semti, Tarihi Yarımada'nın çağlar boyunca topografyası en fazla değişmiş bölgelerinden biridir. Batıda Samatya, doğuda Kumkapı, kuzeyde Aksaray semtlerine komşu ve büyük ölçüde eski Langa semti ile iç içedir.

Şekil 4.1 Tarihi Yarımada'da Yenikapı'nın konumu [86]

4.1.1 Yenikapı Bölgesi Nüfus ve Sosyal Yapı Özellikleri

2010 yılı ADNKS¹ sonuçlarına göre İstanbul'un toplam nüfusu 13.120.596 kişi olup, erkek nüfus 6.586.796 ve kadın nüfus 6.533.800 kişidir². Aynı sistemle yapılan sayım sonucuna göre Fatih ilçesi 2010 yılı toplam nüfusu ise 431.147 kişidir [87]. İstanbul'un nüfusu artıyor olmasına karşın, nüfus sayımlarına bakıldığında Tarihi Yarımada'da sürekli bir nüfus kaybı olduğu görülmektedir (Çizelge 4.1 ve 4.2). Özellikle Eminönü'ndeki nüfus kaybı son derece çapıcı olup, 1965 yılında 137.849 olan yaşayan kişi sayısı, 2007 yılında 32.557 kişiye düşmüştür. Tarihi Yarımada'daki bu nüfus azalması, konut alanlarının otel ve diğer ticaret alanlarıyla yer değiştirmeye başlaması olarak açıklanmaktadır. Alan, mevcut haliyle 1980'li yıllarda değişen kent ekonomisinin yükselen sektörlerini barındırmamakta, dolayısıyla 'yükselen' merkez niteliği taşımamaktadır (Merey Enlil [88], s.47).

Çizelge 4.1 Tarihi Yarımada (Eminönü-Fatih) yıllara göre genel nüfus sayımı [87]

İLÇE/YIL	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997*	2000	2007	2008
EMİNÖNÜ	137.849	136.997	122.885	93.324	93.383	83.444	65.256	55.635	32.557	-
FATİH	344.602	417.662	504.127	474.578	497.459	462.464	428.335	403.508	422.941	-
TOPLAM	482.451	554.659	627.012	567.902	590.842	545.908	493.591	459.143	455.498	443.955

* 1997 verileri, 1/5000 Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yazılı olan verilerdir.

Çizelge 4.2 Tarihi Yarımada (Fatih) 2009-2010 yılı nüfus, cinsiyet ve yaş grupları [87]

NÜFUS	TOPLAM (2009)	KADIN	ERKEK	TOPLAM (2010)	KADIN	ERKEK
0-14 yaş arası	85.274	41.385	43.889	83.498	40.638	42.860
15-24 yaş arası	71.321	35.407	35.914	69.717	35.078	34.639
25-39 yaş arası	115.829	55.828	60.001	114.463	54.997	59.466
40-64 yaş arası	122.147	62.312	59.835	123.356	62.649	60.707
65 ve üzeri	39.225	23.538	15.687	40.113	24.055	16.058
TOPLAM	433.796	218.470	215.326	431.147	217.417	213.730

Yenikapı sosyo-ekonomik yapı araştırma raporuna³ göre, Yenikapı ve çevresi, toplumsal ve ekonomik açıdan heterojen ve dinamik bir alandır. Bu alan içinde

¹ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

² 2009 yılı ADNKS sonuçlarına göre İstanbul'un toplam nüfusu 12.782.960 kişi olup, erkek nüfus 6.431.947 ve kadın nüfus 6.351.013 kişidir.

³ Ökten, A.N.; Altınok, E.; Bilen, Ö., (2008), **Yenikapı Sosyo-Ekonomik Yapı Araştırma Raporu: Eğilimler, Sorunlar, Öneriler**, Fatih İlçesi Yedikule Yenikapı III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkçübaşı Mahalleleri) Yenileme Avan Projesi İşi, Fatih Belediyesi – İlke Planlama Ltd.

birbirinden farklı özellikler gösteren karakteristik bölgeler tanımlanabilmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışma sonunda ve tüm alanın toplumsal veri analizlerine bakıldığında, Yenikapı’da hanelerin %63’ünün¹ 1–4 kişilik olduğu ve toplam nüfusun ise 2.558 ile 2.723 kişi arasında olduğu %95 güven düzeyinde söylenebilmektedir. Hanelerin yalnızca %33,6’sı oturduğu konutun mülkiyetine sahiptir; %8,6’sı mülk sahibi değildir ancak kira ödemedi oturmaktadır. Kiracıların yarısına yakın bölümü (%48,1), 300 YTL’nin altında kira ödemektedir. Hanelerin %61,6’sı Yenikapı’ya son yirmi yıl içinde gelmiştir. Hane başkanlarının %45’inin doğum yeri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden² olup; genel olarak, ilköğretim sonrasında öğrenime devam etme şansının görece az olduğu, 14 yaşın üzerindeki nüfus içinde meslek eğitimi alanların oranının düşük olduğu görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal açıdan kaynakları çok kısıtlı olan bu kesim hemen hiç bir seçeneğe sahip olmadığından, yaşadığı kentsel mekân salt bir konut ya da çalışma alanı olmaktan öte bir anlam taşımaktadır (Ökten ve diğerleri [89]).

Şekil 4.2 Yenikapı Bölgesi arazi kullanım verileri [90]

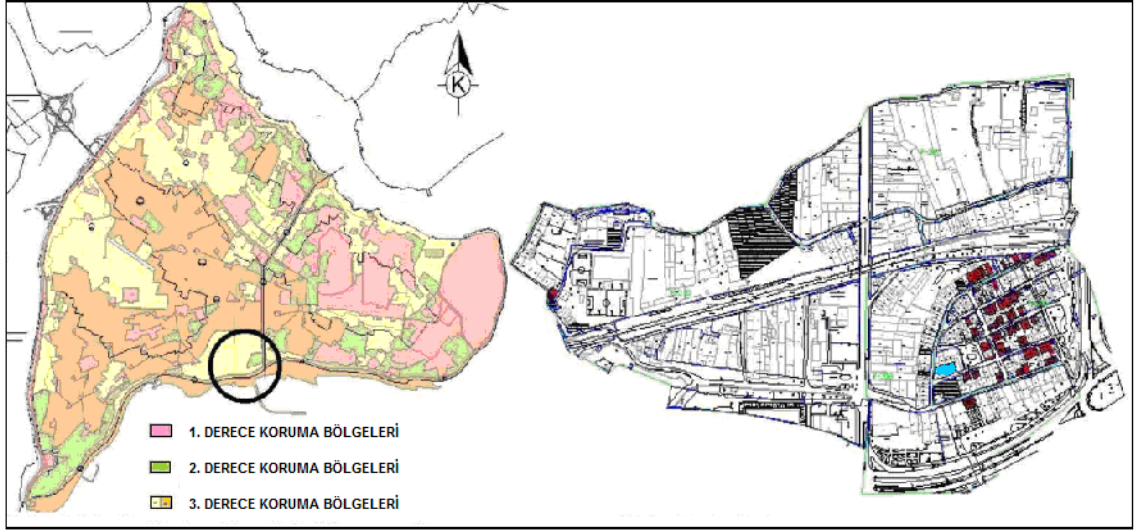
4.1.2 Yenikapı Bölgesi Fiziki Yapı Özellikleri ve Koruma Değerleri

Yalı Mahallesi (1764-)

Atatürk Bulvarı’nın sahil yolu ile Yenikapı’da kesiştiği bölgededir. 1759-1763 yılları arasında inşa edilen Laleli Külliyesi’nin inşaatı sırasında çıkan moloz ve toprağın

¹ Hanelerin %33,6’sı 5-7 kişilik, %3,2’si ise 8 kişi ve üzeridir.

² Bu oran içinde Mardin doğumlular önemli bir grup olup, toplamda %16’lık bir yüzdeye sahiptirler. %21’inin doğum yerleri Karadeniz Bölgesi, %19’unun ise İstanbul’dur.

Şekil 4.3 Yalı Mahallesi'nin Tarihi Yarımada içindeki yeri ve tescilli yapıları [93]

Şekil 4.4 Yalı mahallesi konut dokusu [93]

Şekil 4.5 Surp Tertios Partihiminos Kilisesi (Aydoğdu, Y., 2011)

Kumkapı ve Samatya arasında Yenikapı önünde denize dökülmesi ve Sultan III. Mustafa'nın Adalar'dan taşlar getirterek denizden gelen rüzgarlara karşı set yaptırması sonucunda oluşan kara parçasının satılmasıyla, burada bir Ermeni mahallesi kurulduğu söylenmektedir (Kömürçüyan [91], s.78-79), (Müller-Wiener [92], s.61).

Yalı mahallesi, Osmanlı döneminde Langa semtinin karakterini taşıyan ve onun uzantısı olan bir semt olmuştur. Bölgenin büyük kısmı yakın zamana kadar bostan alanı olduğundan, Yalı mahallesindeki sivil mimarlık örnekleri Namık Kemal Caddesi, Sirkeci-Halkalı Demiryolu, Atatürk Bulvarı ve Sahil yolu arasında kalan bölgede kümelenmiştir. Yapı adaları dikdörtgen şeklinde olup, yollar birbirini dik kesmektedir. Toplamda 365 yapı bulunan Yalı Mahallesi'nde 78 adet tescilli, 14 adedi öneri olmak üzere toplam 92 adet sivil mimarlık örneği yer almaktadır (Şekil 4.3). Geçmişte Ermeni nüfusun yoğun yaşadığı ve konut alanı olarak gelişen bölgede, 1846 yılında inşa edilen Sürp Tertios Partihiminos kilisesi de tescilli anıt statüsündedir (Şekil 4.5). Kagir ve ahşap konut dokusunun birlikte yer aldığı bölgede, genellikle cumbalı ve 2-3 katlı yapılar bitişik nizamda olup, birkaç örnek hariç ön bahçe bırakılmadan yola sıfır parsellere oturtulmuşlardır [93]¹.

Sirkeci Halkalı Tarihi Demiryolu Hattı

Günümüzde *Demiryolu Mirası*; endüstriyel arkeoloji, endüstri mirası gibi kavramlarla birlikte anılmakta olup, tarihi demiryollarının günümüze ulaşan yapıları, endüstri mirasının en büyük temsilcileridir. Demiryolu mirası dendiğinde; yolcu binaları, vagon depoları, daha az bulunan sinyal kulübeleri, su depoları gibi demiryolu yapıları ile yaratıcı beyinlerin ürünleri olan teknik donanım, köprü ve viyadükler anlaşılmalıdır. Ülkemizdeki demiryolu mirası; ekonomik ve sosyal gelişim, kentsel ve toplumsal yaşam üzerinde yarattığı etki açısından Dünya Mirası Listesi'nde endüstri mirası olarak yer alan diğer demiryolları ile eş değerdedir (Kösebay Erkan ve Ahunbay, [94], s.16-24).

Sirkeci-Yedikule arasında 1872 yılında hizmete giren tren yolunun -inşa edilirken liman surlarının yıkılmasına neden olmakla birlikte- bağlı olduğu Sirkeci - Halkalı hattı,

¹ Ayrıca bkz. Zeren Gülersoy, N. ve diğerleri (2008), **Istanbul Project : Istanbul Historic Peninsula Conservation Study –Volume 4 : Yenikapı**, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Urban and Environmental Planning and Research Center.

mevcut haliyle endüstri mirası içinde yer almaktadır. Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası, Mimarlar Odası ve ICOMOS'un 30.07.2007 tarihli yazılı müracaatı ile, Haydarpaşa –Gebze hattı ile birlikte Sirkeci–Halkalı banliyö hattının da sahip oldukları tarihi ve kültürel değerler dolayısıyla tarihi kentsel ve kültürel sit ilan edilmesi talep edilmiştir. İstanbul VII No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 15.09.2009 tarih 108-1 sayılı kararında; "*sorumluluk alanını kapsayan Bakırköy Halkalı arası demiryolu hattındaki yapıların tescilli olması nedeni ile kentsel ve tarihi sit olarak hattın ayrıca tesciline gerek olmadığına*" karar vermiştir [95].

Şekil 4.6 Yenikapı tren istasyonu (Aydoğdu, Y., 2010)

Mevcutta ise TCDD tarafından demiryolu yapılarının korunmalarına ilişkin herhangi bir çaba gösterilmediği; yetkili birimlerce kültür varlığı niteliğindeki yapılar için '*yapıların çok eski olması ve onarım maliyetlerinin yüksek olacağı*' gerekçeleriyle yıkılma ihtimalinin ifade edilmesinden anlaşılmaktadır. TCDD bünyesinde kültür varlığı niteliğindeki yapı stokuna ait herhangi bir envanter çalışması bulunmadığı gibi, bu yapıların tarihine ilişkin, belge, fotoğraf, harita ya da çizimler tek bir birimde toplanamamıştır. Kendi doğal tahrip süreçleri dışında kentsel dönüşüm projeleri yoluyla yapılara yeni işlev verilmesi, Marmaray projesi ile demiryolu yapılarının işlevsiz bırakılması ve gerektiğinde bazı yapıların yıkılması da söz konusudur (Kösebay Erkan ve Ahunbay [94], s.24). Marmaray Projesi dahilindeki 76,3 km.'lik güzergah üzerinde inşa edilecek 40 yeni istasyonun 37 adedi, mevcut ve eski banliyö hattı üzerinde gerçekleştirilecektir. Marmaray Projesi güzergahının belirlenmesi sırasında yerinde muhafazasının mümkün olmadığı anlaşılan tarihi istasyon yapılarının Kurul kararları doğrultusunda sökülerek mevcut konumlarına yakın yerlerde yeniden inşası için

sözleşme dokümanlarında düzenlemeler yapıldığı ise proje sözcülerince belirtilmektedir (Çelik, [96], s.74).

Siluet ve Perspektif Değeri

Alanın maddi varlığını korumaya ek olarak görsel bütünlüğünü korumak da, koruma hedefi sayılmalıdır. Kent silueti; genel görünüme egemen bir veya birkaç anıtın çevresinde, yöreye özgü çatı biçimleri, bacalar, kubbe ve kuleler, minareler gibi tekrar eden öğelerin bir araya gelmesiyle kent için tanımlayıcı bir özellik taşıyarak oluşmaktadır (Şekil 4.7). Yerleşmenin temel öğelerinin bir araya gelmesiyle oluşan genel görünüm, ait olduğu kentle özdeşleşen, bozulması istenmeyen bir imgedir (Ahunbay [13], s.125). Siluet; kentin kimliğini yansıttığı gibi aynı zamanda kente kimlik de vermektedir. Bu simge elemanların siluet içindeki görsel üstünlüğünü korumak, kentin kimliğini korumakla eşdeğerdir (Akarsu [97], s.47).

Türkiye'deki planlama pratiklerinde, alanın siluet değeri veya kentsel siti etkileme bölgesi anlamına gelen tampon bölgenin önemsenmemesi, koruma planlarının hazırlanmasında ihmal edilen en önemli konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Mayıs 2005'te Viyana'da düzenlenen 'Dünya Mirası ve Günümüz Mimarisi Tarihi Çevre Yönetimi Konferansı'nın Viyana Memorandumu olarak anılan sonuç bildirgesi; tarihi alan ve kentlerin siluetini etkileyecek veya tehdit edecek yeni ve yüksek yapılara dikkat edilmesini öngörmektedir. 2863 sayılı kanunun 8. maddesinde ise konu, siluet değeri önemsenmeden, '*korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmalarının dikkate alınacağı*' hükmü ile yer almaktadır (Gültekin ve Yürü [49], s.162).

Şekil 4.7 Yenikapı silueti, önde Yenikapı feribot iskelesi [93]

Kıyı Kullanımı

Kent kıyısı; hem kentin hem de suyun kendilerini ifade edebildikleri, kentin su ile arakesitini oluşturan, su ile kentin ortak kullanımlarının gerçekleştirildiği bir alandır (Kılıç ve Gül [98]). Tarihsel süreç içinde kıyı alanları, hem yerleşme için önemli çekim alanları olarak, hem de doğal özellikleri nedeniyle korunması gereken alanlar olarak öne çıkmaktadır (Gezici [99]). Su kenarı yerleşmesi kimliğinin, kentin gelişiminde ve makroformunun belirlenmesinde olduğu kadar kentlilerin yaşamında da belirgin etkileri vardır. Ancak su yüzeyleri giderek kolay erişilebilirlik ve ulaşımında temel ortam özelliğini yitirmektedir (Ünal ve diğerleri [100], s.120).

Yol ve sanayi kuruluşlarının Marmara, Boğaz ve Haliç kıyılarında konumlandırılmaları, kıyılarda giderek 'toplum yararı'na olmayan bir sonuç getirmekte, metropol kıyılarındaki yoğun yapılaşma ve kirlenme, sağlıklı kıyı kullanımını güçleştirdiği gibi kıyının görülebilmesi olgusunu da ortaya çıkarmaktadır (Ünal ve diğerleri [100], s.122-123). Tarihi Yarımada kıyılarında demiryolunun ardından 1963 yılında çok şeritli Kennedy Sahil Yolu'nun yapılması ile yerleşme-kıyı ilişkisinin koparılması gerçekleşmiş, Yalı Mahallesi ile deniz bağlantısı koparılmıştır (Şekil 4.8-9). Bununla birlikte alanın arkeolojik potansiyeli geri dönüşsüz biçimde yok edilmektedir. Bölge, şimdilerde denizin doldurulması ile elde edilecek bir başka çok şeritli karayolu projesi ile karşı karşıya getirilmektedir.

Şekil 4.8 Yenikapı hava fotoğrafı (1946) [101]

Şekil 4.9 Yenikapı hava fotoğrafı (1966) [101]

4.1.3 Tarihi Yarımada ve Yenikapı Bölgesine İlişkin Planlama Süreci

Yenikapı bölgesi; 19.yy.'dan itibaren kentsel ölçekli planlama kararlarına konu olmuştur. Moltke tarafından 1835-39 yılları arasında hazırlanan kent ıslah planında¹; Kadırga ile Yedikule arasında, Marmara'ya paralel bir çevre yolu önerilmiştir (Kuban [43], s.352). 1909 yılında İkinci Belediye Dairesi, Yenikapı ile Kumkapı arasında bir liman kurulması önerisinde bulunmuş; I. Dünya Savaşı sırasında serbest liman olarak kurulması planlanan yeni liman için muhtemel yerler olarak Küçükçekmece dışında Kumkapı- Yedikule arası ele alınmıştır (Müller Wiener [102], s.145). 1934 yılında Herman Elgötz tarafından hazırlanan 'İstanbul Şehrinin Umumi Planı'nda; ihtiyaç duyulan yeni limanın yeri için Haydarpaşa ile birlikte Yenikapı bölgesi düşünülmektedir. Ayrıca, Marmara sahilinde geniş bir otomobil caddesi de bu plan içerisinde önerilmektedir (Elgötz [103], s.13-38).

Yine 1934 yılında Alfred Agache tarafından yazılan 'Büyük İstanbul Tanzim ve İmar Programı'na göre; Sirkeci Garı'nın Yenikapı'ya nakli gerekmekte ve yine aynı mevkide serbest limanın yapılması uygun bulunmaktadır. Kısmen yapılmış bulunan Mustafa Kemal Caddesi'nin buradaki yeni gar ve serbest liman ile başlatılması düşünülmektedir. Planda; gar ve limana bağlanacak ve Beyoğlu ve Şişli'ye kadar uzanan yer altı ve yerüstü geçişli metro hatları önerilmektedir (Agache [104], s.46-47)².

Henri Prost'un 1937 yılındaki 'İstanbul'un Nazım Planını İzah Eden Rapor'una göre de; Atatürk Bulvarı'nın güney ucunda uluslararası bir gar yapılacak, yük trenleri Sirkeci'ye gitmeyecek, Yenikapı'daki uluslararası garda kalacaktır. Aynı yere uluslararası gar ile birlikte modern bir liman inşa edilmesi planlanmaktadır (Prost [105], s.84)³.

¹ Prusya Hükümeti tarafından bir İstanbul haritası hazırlamakla görevlendirilen Mareşal Helmuth von Moltke (1835-39), eski kentin ıslahı için bir geliştirme planı hazırlamıştır. İstanbul'da planlama konusundaki ilk resmi girişim olan Moltke Planı, 20.yy. ortalarına kadar yapılan bütün İstanbul sur içi iyileştirme planlarının ana ilkelerini özetlemektedir. Bu öneriler; dar ve dolambaçlı yollar, çıkmaz sokaklar, açık alan eksikliği, ahşap yapılar, yapı ölçekleri, yapıların denetimsizliği gibi konulara çözüm getirmektedir (Kuban [43], s.351).

² Agache aynı zamanda; Anadolu ve Rumeli'yi birbirine bağlayacak tek hatlı bir demiryolu düşüncesinin yaygın olarak tartışılıyor olduğunu ve ekonomik olarak bu projenin faydasızlığını belirtmiştir. Tartışılmakta olan Üsküdar- Sarayburnu arasında bir köprü yapılmasının cinayet olacağını ancak Üsküdar- Rumelihisarı hattının daha kabul edilebilir olduğunu dile getirmiştir (Agache [104], s.46-47).

³ Prost, İstanbul ve Üsküdar'ı birleştirecek köprü ile ilgili Avrupa tarafında Rumelihisarı, Sarayburnu ve Galata sırtları olmak üzere üç ayrı rotadan bahsetmiş, köprü Rumelihisarı'nda olursa şehirlilere pek tesir etmeyeceği, ancak diğer durumlarda şehir hayatının büyük oranda değişeceğini belirtmiştir (Prost [106], s.125). Yine 1937 yılında İstanbul Belediyesi Şehircilik Müşaviri Dr. Ing. Martin Wagner tarafından

Dünya Miras Siti İlanı

1976 yılında 'Avrupa'nın öncelikli korunacak tarihsel kenti' olarak kabul edilen İstanbul için 1979'da UNESCO ile 'İstanbul tarihsel sitlerinin korunması' tasarısı imzalanmış ve İstanbul Tarihi Yarımada'da yer alan Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Süleymaniye Koruma Alanı, Zeyrek koruma alanı ve kara surları koruma alanı¹, 1., 2., 3. ve 4. kriterler doğrultusunda 1985 yılında Dünya Miras listesine kaydedilmişlerdir (Şekil 4.10)². Bu alanlar o tarihlerde ulusal koruma mevzuatınca koruma altına alınmış alanlar olup³, karar ekinde Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi, Fatih Külliyesi, Haseki-Cerrahpaşa Bölgesi, Fener-Balat Bölgesi, Eyüp Koruma Alanı, Galata-Beyoğlu Bölgesi için de "Adaylık İçin Potansiyeli Yüksek Alanlar" tanımı yapılmıştır (Dinçer [33]).

hazırlanan *'İstanbul Havalisinin Planı'*nda ise; Trakya ve Anadolu demiryollarının birleştirilmesi için Boğaziçi üzerine Üsküdar tarafından 2.000 m. uzunlukta veya Rumelihisarı tarafından 750 m. uzunlukta köprü kurulması gerektiği, ancak fenni sorunlar ve büyük masrafların haricinde, bu planın uygulanmasının İstanbul'un güzelliğine suikast demek olacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte İstanbul'a demiryolu yük ve yolcu nakliyatının azalması ile uçak ve otomobil kullanımının artması nedeniyle mevcutta böyle bir ihtiyacın olmadığı düşünülmektedir (Wagner [107], s.67).

¹ ICOMOS, bu seçimin az sayıda koruma alanı belirlenerek kasıtlı olarak sınırlandırıldığını, böylelikle tam bir yasal koruma altında, kent tarihinin önemli aşamalarının, en prestijli anıtlar kullanılarak gösterildiğini düşünmektedir. **Antik kent ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti**; Arkeolojik park içinde Constantine hipodromu (324), Süleymaniye bölgesindeki Valens su kemeri (378) ve II. Theodosius dönemine tarihli kara surları (408-450) ile temsil edilmektedir.

Bizans İmparatorluğu'nun başkenti; arkeolojik parktaki pek çok büyük anıtlar ve özellikle Justinyen zamanında (527-565) inşa edilen Ayasofya; Zeyrek bölgesinde John II. Komnenos (1118-1143) döneminde İmparatoriçe İrene tarafından inşa ettirilen Pantokrator Manastırı; kara surları bölgesinde Kutsal Kurtarıcı'nın eski kilisesi ve 14. ve 15. yy.'lara tarihli mozaik ve duvar resimleri olan Kariye Camii ile temsil edilmektedir. 7.-12.yy.'lara tarihlenen Blakhernai Sarayı ve çevresi de yine bu döneme örnek gösterilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu başkenti, kentteki en önemli anıtlarla temsil edilmektedir. Arkeolojik parktaki Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Camii; Süleymaniye bölgesindeki Şehzade Camii ve Süleymaniye Camii -her ikisi de Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) hükümlerinde ve Koca Sinan tarafından inşa edilmiştir-; yine bu bölgedeki geleneksel yerleşim dokusuna ait örnekler – bölgedeki 525 ahşap yapı tescil edilmiş ve korumaya alınmıştır- bulunmaktadır [32].

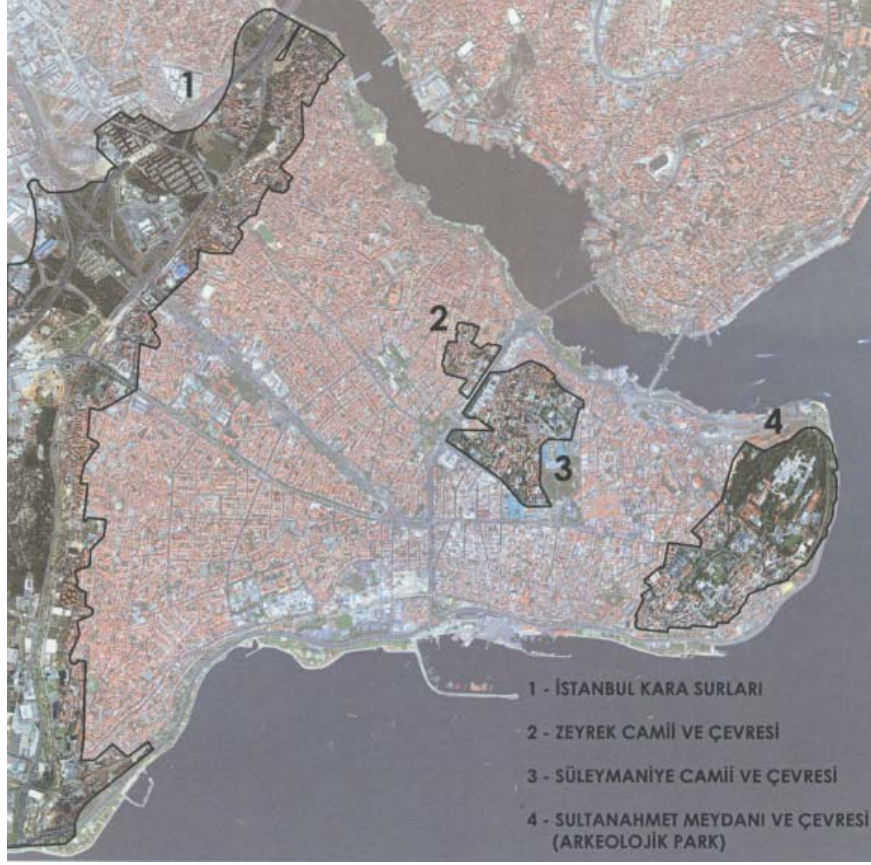
² **Kriter I:** Önerilen kültürel varlıklar; Mimar Sinan'ın başeseri Süleymaniye Camii ve 532-537 yıllarında Milet'li Isidoros ve Tralles'li Anthemios tarafından inşa edilen Ayasofya gibi evrensel mimari başeserler ve eşsiz anıtlar içermektedir.

Kriter II: Tarih boyunca kent merkezindeki anıtlar, hem Asya hem de Avrupa'daki mekan organizasyonu ve mimari ve anıtsal sanat gelişiminde önemli etki yaratmıştır. İkinci bir hat olarak inşa edilen 6.650 m. uzunluğundaki II.Theodosius (408-450) dönemine ait savunma duvarı; geç dönem camiler, doğu ve batıdaki hristiyanlık sanatını etkileyen Konstantinopolis'in saray ve kilise mozaikleri ve Ayasofya'nın bütün kilise yapıları için model haline gelmesinden bile önce askeri mimari için ana referanslardan biridir.

Kriter III: İstanbul, Bizans ve Osmanlı medeniyetlerinin eşsiz tanıklığını taşımaktadır.

Kriter IV: Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Camii, ekleriyle birlikte (kervansaray, medrese, hastane, kütüphane, hamam, bakım evi, mezarlık gibi), Osmanlı döneminin dini kompleksleri ve saray kümelerinin en iyi örneklerini göstermektedir [32].

³ 1953'te ve 1956'da Yarımada'nın ucunda tanımlanmış bulunan Arkeolojik Park, 1979'da korumaya alınan Zeyrek bölgesi, 1980 ve 1981'de korumaya alınan Süleymaniye bölgesi, 1981'de korumaya alınan sur koruma bölgesi (Dinçer [33]). Ek olarak, 1969 yılında İstanbul'da Koca Mustafa Paşa, Langa, Aksaray, Zeyrek, Fatih bölgeleri koruma alanı olarak ilan edilmişlerdir (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan [108]).

Şekil 4.10 Tarihi Yarımada Dünya Miras Alanları [63]

02.11.1990 Onanlı 1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı

‘İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı’ adını taşıyan 1/5000 ölçekli plan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin 704 sayılı kararı ile 2 Kasım 1990 tarihinde onaylanmıştır (Ek B). Bu zamana kadarki imar uygulama çalışmaları; 1964 tarihli 1/5000 ölçekli ‘İstanbul Sur İçi İmar Planı’ doğrultusunda yapılmıştır. **1990 tarihli planın amacı; ‘Tarihi Yarımada’nın tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kentsel alan olarak, gelecekteki gelişmesinin, tarihi ve kültürel yönden var olan potansiyelini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenerek, bu alanın, İstanbul, Türkiye, hatta dünya insanının yararına sunulması’** olarak belirlenmiştir (Ergun ve Zeren Gülersoy [109], s.80). Planda ilan edilmiş koruma bölgelerinin korunması gereken topraküstü ve toprakaltı eserlerin tamamını kapsamaması; birinci derece koruma bölgelerindeki imar durumunun KTVKK kararlarına bağlanması şartının etkinlik alanını sınırlandırmaktadır. Böylelikle tarihi eserlerin yoğun olduğu bazı alanlar; tescillerinin yapılmamış olmalarından yararlanılarak koruma alanı dışında kalmış, hatta bu alanlar çöküntü bölgeleri olarak işaretlenmişlerdir. Ancak nazım imar planı ile ilgili dile getirilen kaygılara cevaben, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar

Dairesi ‘*Kurulların görüşü alınarak ve kurul kararlarına uyularak hazırlanmış ve bu doğrultuda onaylanmış planlar*’ olduğunu belirtmiştir. Planda; Yenikapı ile ilgili olarak dört sürat yolu ve bu yolların güzergahındaki yedi altgeçit yanında, Yenikapı ile Sarayburnu arasında bir metro hattının planlandığı gözükmemektedir. Hattın giriş çıkış noktaları ise belirtilmemiştir. Planın Tarihi Yarımada ile ilgili önerdiği diğer kararlardan bazıları Aksaray’da 31 hektar büyüklüğünde bir kültür merkezi inşası, inşa edilecek yapılara iki kat bodrum hakkı tanınması, kara surlarının 500 m.’lik sit koruma bandının kaldırılmasıdır (Özbeyoğlu [110], s.72-78). Söz konusu plan; 17.11.1994 tarihinde, ‘*Tarihi Yarımada’yı koruma işlevinden yoksun bulunduğu, getirilen ulaşım ve yoğunluk kararlarıyla Tarihi Yarımada’nın arkeolojik, tarihsel ve kültürel değerlerinin tahribine neden olacağı*’ gerekçesiyle iptal edilmiştir.

23.02.1994 Onanlı Fatih İlçesi 1/1000 Ölçekli Sit Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı

1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı’nın ana hükümleri doğrultusunda, 1/1000 ölçekli Fatih Uygulama İmar Planı, 07.02.1994 tarihinde onanmıştır (Ek C). İstanbul 1.Numaralı K.T.V.K.Kurulu’nca Tarihi Yarımada içinde koruma alanı ilan edilen alanlar, bu planın dışında kalmaktadır. Onama dışında bırakılmış koruma alanları için; Fatih İlçesi 1/1000 Ölçekli Sit Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, Fatih Belediye Başkanlığı’nca hazırlanmış ve İstanbul 1 Numaralı K.T.V.K.Kurulu’nca 23.02.1994 gün ve 5363 sayılı kararla onaylanmıştır (Ek D). Plan; tüm bölge için hazırlanmış olan genel plan notları ve plan açıklama raporu ile birlikte geçerli olup, kurul kararı eki listeler ve önceki kurul kararları geçerliliğini korumaktadır. Koruma bölgeleri, daha çok anıt eserleri ve çok sınırlı olarak bu eserlerin yakın çevresini içerdiğinden, ayrıca koruma bölgeleri için plan notları hazırlanmamıştır (Ergun ve Zeren Gülersoy [109], s.82).

12.07.1995 / 6848 KTVKK Kararı İle Suriçi’nin Sit İlan Edilmesi

Tüm ilgililerin kabul ettiği gibi, korunmaları için yeterli olmasa da korunması gereken alanların ‘sit’ ilan edilmeleri gerekli bir koşuldur ve koruma alanlarının ilk adım olarak bir plan disiplini içine alınmaları gerekmektedir (Dinçer ve diğerleri [111], s.13). İstanbul Tarihi Yarımada (Suriçi) Bölgesi’nden sorumlu olan İstanbul 1 no’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nca alınan 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı karar ile Sur-u Sultani içi 1. derece arkeolojik sit, Sultanahmet-Cankurtaran bölgesi kentsel ve

arkeolojik sit ve Tarihi Yarımada'nın diğer kısımları tarihi ve kentsel sit olarak ilan edilmiştir (Şekil 4.11). Koruma Kurulu'nun 04.09.1996 tarihli 7981 sayılı kararında ise, belirlenen sitlerin sınırlarının aynen korunması kaydı ile, Sur-u Sultani'nin 1. derece arkeolojik sit olarak korunmasına, 416 sayılı ilke kararı gereğince tarihi ve kentsel sitin adının tarihi sit ve kentsel sit olarak, kentsel ve arkeolojik sitin adının kentsel ve 3. derece arkeolojik sit olarak değiştirilmesine karar verilmiştir (Örnek Özden [112], s.140). Bu durumda, Yenikapı bölgesinin Tarihi Yarımada içindeki yeri, kentsel sit ve tarihi sit sınırları içinde kalmaktadır.

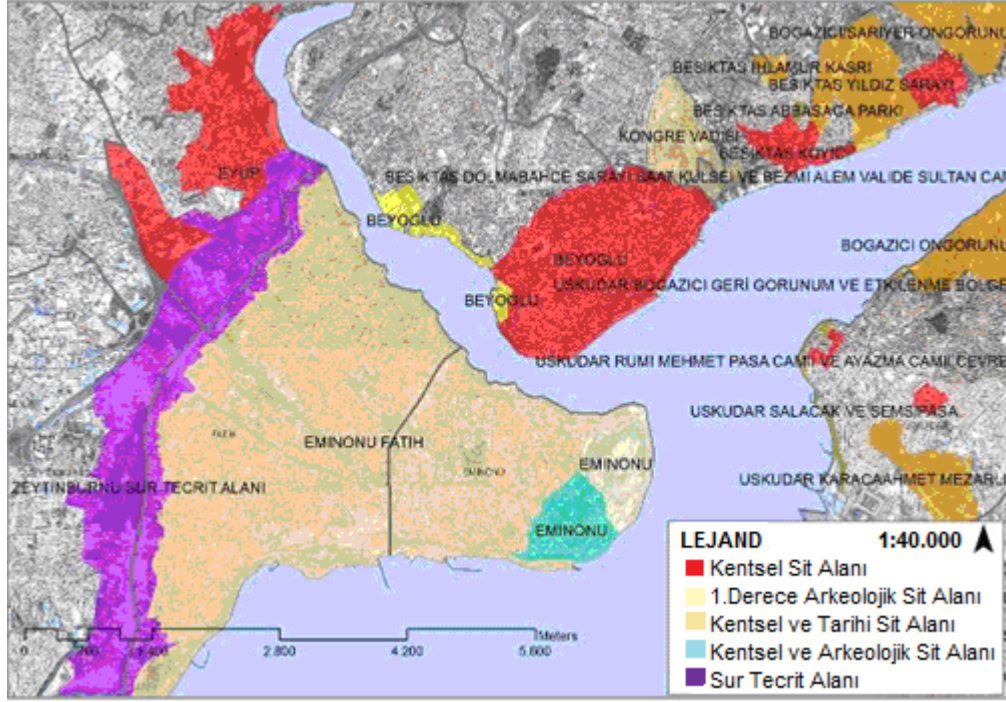
Tarihi Yarımada'nın sit ilanı ile birlikte; Tarihi Yarımada için önceden hazırlanmış olan bütün planlar geçerliliğini kaybetmiş ve uygulamaları durdurulmuştur. Tescil kararı ile birlikte geliştirilmesi gereken 'Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları', İstanbul 1. No'lu Koruma Kurulu'nun 02.08.1995 gün ve 6898 sayılı karar ve değişik 04.09.1996 gün ve 7981 sayılı kararı ile belirlenmiştir. Ancak Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları kapsamında, 23.02.1994 onanlı koruma uygulama planı; başvuru belgesi olarak değerlendirilmiş ve kurul onaylı kısmi sit koruma planı olması nedeni ile de yürütülen plan çalışmalarında dikkate alınmıştır. GDYK'ya göre;

1. Derece Arkeolojik Sit: 'Sur-u Sultani' ile çevrelenen ve 1. derece arkeolojik sit olan bölgede yeni yapılanmaya izin verilmeyecektir.

Kentsel ve Arkeolojik Sit: İlan edilen alanın toprakaltı ve topraküstü envanter çalışması yapılması gerekliliği bulunmaktadır. Bu görev İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na verilmiştir.

Tarihi ve Kentsel Sit: İstanbul'un Haliç ve Marmara silüetlerinin korunması için; anıtların görünümünü olumsuz etkileyecek, doku karakterini bozacak iri kütleli ve yüksek gabarili yapılanmanın uygun olmadığına, Tarihi Yarımada'nın Haliç ve Marmara silüetlerinin 1/500 ölçekli fotogrametik rölövelerinin hazırlanmasına ve yeni yapılanma önerilerinin bu silüet üzerinden değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Yine GDYK'ya göre; Tarihi Yarımada'da Langa ve Kadırga liman surları da dahil olmak üzere içten surlara bitişik ve sur üzerinde hiç bir inşai faaliyete izin verilmeyecektir. Ayrıca, Marmara deniz surları ile eski limanı sınırlayan Langa'daki iç surlar arasında kalan alanın yeşil alan olarak korunması, bu alanda mevcutta bulunan gelişigüzel yapıların kaldırılması ve yine bu alana ilişkin yapılacak yeşil alan düzenleme projelerinin koruma kuruluna iletilmesine karar verilmiştir (Örnek Özden [112], s.143).

Şekil 4.11 Tarihi Yarımada'da sit ilan edilmiş alanların mekânsal dağılımları [113]

30.04.2005 Onanlı 1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

Tüm Tarihi Yarımada'yı kapsayan sit kararı ile bu alan için önceden hazırlanmış tüm planların geçerliliğini kaybetmesi üzerine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü tarafından '*Tarihî Yarımada 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı*' hazırlanmıştır. Plan; İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 09.05.2003 gün ve 307 sayılı kararı ile uygun bulunmuş ve onay için İstanbul 1 No'lu Koruma Bölge Kurulu'na iletilmiştir. Plan; Kurul'un 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların aynı süreç içinde birlikte hazırlanması yönündeki kararı uyarınca, kurul tarafından 26.01.2005 tarihinde, 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ile birlikte uygun bulunmuş ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanınca 30.04.2005 tarihinde onaylanmıştır¹.

30.04.2005 onanlı Tarihî Yarımada 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın Rapor ve Plan notlarında;

¹ 2634 ve 4957 sayılı Turizmi Teşvik Yasası gereği, Turizm Merkezlerinde plan onama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait olup, Tarihi Yarımada 1/ 5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Turizm Merkezleri için onanmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilmiştir.

- İstanbul Boğaziçi Marmaray Tüp Geçiş hattı, Tarihi Yarımada'da Yenikapı metro istasyonu ve Yenikapı-Aksaray havaalanı hafif metro ile aynı alanda entegre edileceği,
- Ulaşım Transfer Merkezi Alanı, kentsel tasarım projesine göre düzenlenecek; kanunlar çerçevesinde ilgili kamu kurum ve kuruluş görüşleri alınmak koşulu ile hazırlanacak avan projeler İstanbul I.No'lu K.T.V.K. Kurulu'nun uygun görüşü alınarak, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca onanacağı, ifade edilmektedir.

Tüp geçiş güzergahına ilişkin ise;

- **yeraltı arkeolojik değerleri korumak, eski eserlere zarar verecek uygulamalardan kaçınmak ve İstanbul 1 no'lu Koruma Bölge Kurulu'nun olumlu görüşü alınmak şartıyla,** güzergahın, DLH İnşaat Genel Müdürlüğü, İBB Ulaşım Daire Başkanlığı, İBB Fen İşleri Daire Başkanlığı, Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü ve ilgili idareler koordinasyonunda kesinleştirileceği,
- Bu alanda; kamu mülkiyetinde olmayan parsellerin öncelikle kamulaştırılacağı,
- **Yenikapı metro merkez istasyonuna ait sığınak-depo-otopark olarak yeraltında düzenlemeler yapılacak, yüzeyde ise yeraltı yapıları çıkışı ile açık yeşil alanlar olarak düzenlenecek ve kültür park alanı ile bütünleştirileceği,**
- **Planda gösterilen ulaşım sistemi içindeki yeraltı toplu taşıma aksları ve istasyon alanları ile yer altı kavşak çözümleri getirilen alanlarda yapılacak kazılarda kalıntılar çıkması halinde belgeleme çalışmaları yapılacağı; korunması gerekli eski eser olarak tescili durumunda yeraltı müzeleri, yeraltı sergilemesi için galeri terasları gibi çözümler getirileceği,**
- Bu kapsamda yapılacak avan projelerin, İstanbul 1 No'lu Koruma Bölge Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak İBB Başkanlığı'nca onanacağı ve uygulamaya devam edileceği,
- Alanda; trafo, ulaşım sisteminin entegrasyonunu sağlayacak duraklar, tek katlı bekleme salonları, sökülüp takılabilir elemanlardan yapılmış yiyecek, içecek, gazete, dergi, bilet satış büfeleri, WC, açık otopark, sergileme alanları, yeşil alanlar yapılabilir. Bu alanlarda yapılacak yapılaşma H(maks):6.50 m.yi, KAKS:0.03'ü aşamayacağı,
- Yeşil alan ve yaya ağırlıklı çözümlenecek bu alanlarda ticari ve idari, açık ve kapalı kütleli yapılar yapılamaz, sergi, toplantı ve gösteri alanları gibi açık sosyal aktivite alanları yer alabileceği,

- Yenikapı'da şehir hatları iskelesi kurulması, güzergahların ulaşım master planı çerçevesinde çözümlenmesi, ayrıca iskelenin olağanüstü afet durumlarında askeri ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde düzenlenmesinin öngörüldüğü,
- Son olarak, yer altı toplu taşıma akslarına ve istasyon-durak alanlarına ait teknik gereklilik arz eden alt yapı, altyapılara ait çıkışlar ve üstyapı alanları 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planlarında ayrıca kesinleştirileceği,
- Bununla birlikte 1/5000 planda; Yalı Mahallesi 2. derece koruma bölgesi¹ olarak geçmekte olup, yeni yapılaşmalarda (+50 rakım haricinde) Hmaks:12.50 m. aşılmayacağı, bölgenin geleneksel yapım tarzı ve orijinal malzeme ve tekniği dışındaki uygulamalara izin verilmeyeceği, ifade edilmektedir [114].

26.01.2005/403 Sayılı KTVKK Onaylı Fatih 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (Başkanlık Onayı 21.05.2005)

Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü'nce hazırlanan ve İstanbul Eminönü-Fatih İlçelerini (Tarihi Yarımada Bölgesi) kapsayan 1/1000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları; incelenmek ve karar alınmak üzere 05.09.2003 tarihli yazı ile ilçelere iletilmiş olup, 12.02.2004 tarihli Eminönü Belediye Meclis kararı ve 10.03.2004 tarihli Fatih Belediye Meclis kararı ile tadilen uygun bulunmuşlardır. Bahse konu planlar; 1 no'lu Koruma Bölge Kurulu'nca, Tarihi Yarımada 1/5000 Koruma Amaçlı İmar Planı ile birlikte 26.01.2005 tarihinde ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanınca 21.05.2005 tarihinde onaylanmıştır.

Fatih 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı; 1/5000 ölçekli plan raporu doğrultusunda, Yenikapı Ulaşım Transfer Merkezi Alanı'nın, İstanbul Metropolitan Alanı Ulaşım Sistemleri Entegrasyonu kapsamında, İstanbul Metrosu (Taksim-Yenikapı ve Yenikapı-Bağcılar-İkitelli Metro Hatları, Yenikapı-Aksaray Havaalanı Hafif Metro

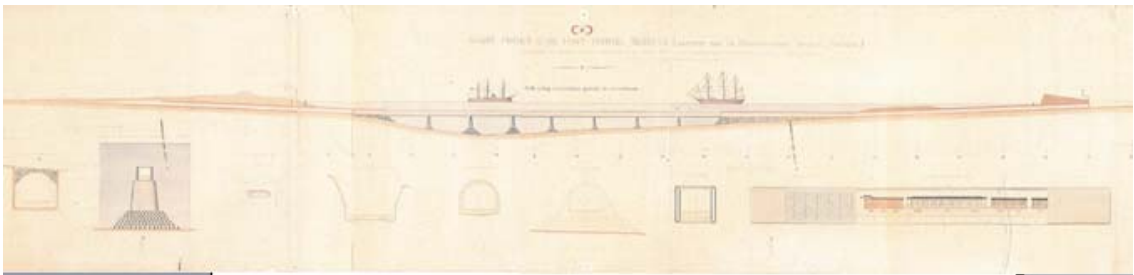
¹ Geleneksel yol dokusu, mimari karakteri ve kültürel özelliklerini günümüze kadar kısmen korumuş kentsel alanlar, kara surları iç koruma alanındaki doğal niteliğini korumuş bostan alanları, genellikle 1. derece koruma bölgeleri yakın çevresi, önemli anıt eserlerin yakın çevreleri ile meydanlar, bu bölge ve eserler ile yakın çevrelerinin 3. boyutu ile Tarihi Yarımada Silueti göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Cankurtaran Kentsel Bölgesi ile Gedikpaşa-Nişanca-Küçükmustafapaşa-Zeyrek-Balat-Ayvansaray-Yalı-Samatya-Yedikule Kentsel Bölgeleri, 2. derece koruma bölgesi sayılmaktadır [114].

Hattı) ve Marmaray Tüp Raylı Geçiş Hattı'nın dağıtım ve organizasyonunu sağlayacak alan olduğunu ve alanla ilgili diğer tüm kararları kabul ve tekrar etmektedir (Ek E).

4.1.4 Devam Eden Kentsel Ölçekli Proje Uygulamaları

Marmaray Projesi:

İstanbul trafik sisteminin doğu-batı koridorunu oluşturması planlanan Marmaray Projesi, İstanbul Boğazı'nın altından tüp geçişini ve Gebze- Halkalı arasındaki raylı taşıma sistemini içermektedir. İstanbul Boğazı'nı deniz altından geçerek Avrupa ve Asya kıtalarını birleştirme fikri ilk olarak 19.yy.'da ortaya atılmıştır. İstanbul'da yerleşimin Asya ve Avrupa tarafına gelişerek yayılması sebebiyle, iki kıtanın birleştirilmesinin önemini fark eden Osmanlı Padişahı Abdülmecid (1839-1861), 1860 yılında Fransız mühendis S.Preault'a Boğaz sualtı geçiş projesini (Şekil 4.12) hazırlatmıştır. O yıllarda bilinen tekniklerle gerçekleşmesi mümkün olmayan proje, II.Abdülhamid (1876-1909) döneminde tekrar gündeme gelmiştir. 1902 yılında Alman mühendisler tarafından Tünel-i Bahri olarak adlandırılan ve İstanbul Boğazı'nın altından geçen bir tünel projesi hazırlanmıştır. Bir öncekinde olduğu gibi güzergah olarak Sarayburnu-Üsküdar hattı seçilen projede, deniz dibine oturtulmuş 16 ayak üzerinde yatay bir platform oluşturulması ve bunun üzerine büyük boyutlu borular yerleştirilmesi suretiyle bir tünel inşası planlanmış ancak sınırlı mühendislik teknolojisiyle nedeniyle rafa kaldırılmıştır (Özmen [115], s.23).

Şekil 4.12 1860 Boğaz sualtı geçiş projesi (Özmen [115], s.22)

Marmaray Projesi için yapılan ilk fizibilite çalışmaları 1980'li yıllarda başlatılmıştır. 1984-86 yılları arasında, İTÜ döner sermayesi bünyesinde hazırlanan raporlarda¹; ulaşımçıların sundukları sekiz alternatif arasında, tarihi yapılara en az zarar verecek

¹ 16 bilim alanından uzmanların ortak çalışmasıyla; titreşim etüdüleri, Marmara ve Boğaz ilişkisindeki hidrobiyolojik etkiler, çevre faktörü, metronun kültür ve tabiat varlıklarına etkileri gibi pek çok konunun ayrıntılı bir biçimde incelendiği metro avan proje raporları hazırlanmıştır.

modelin çıkarılması ve o model içinde belirlenen güzergahlarla ilgili araştırmaları kapsamaktadır. Rapordaki önerilerden biri; tarihi varlıklar açısından en önemli sorunun metro sistemi içindeki çıkış noktaları, yani istasyonlar ve havalandırma bacaları olduğu, dolayısıyla **Tarihi Yarımada ve Beyoğlu yakasında, kesinlikle aç-kapa sisteminin yapılmaması gerektiği** yönündedir (Bayın [116], s.36).

Kentin gelişimine paralel olarak 1996 yılında hazırlanan İstanbul Ulaşım Ana Planı'na (IUAP) göre fizibilite çalışmaları güncellenmiştir¹. Ayrıca 1997 yılında, Ulaştırma Bakanlığı DLH Genel Müdürlüğü'nce, Sirkeci-Halkalı banliyö hattı iyileştirme etüd çalışmaları kapsamında, ODTÜ şehir planlama bölümünden Prof. Dr. Numan Tuna'ya *'Boğaziçi Tüp Geçiş Bağlantısı ile Gebze-Haydarpaşa ve Yenikapı-Halkalı Banliyö Hattı İyileştirme Güzergahındaki Doğal ve Kültürel Varlıkların Etki Değerlendirmesi Raporu'* hazırlanmıştır (Erim Özdoğan [117], s.40-41). Tuna; *'arkeolojik varlıkların korunma derecesi ve bu tür yatırımlar için risk düzeyi belirlendikten sonra, risk düzeyi yüksek alanlarda sadece kamu yararına olan projelerin değerlendirilebileceğini'* ifade ederek, *'metro gibi arkeolojik dolguların çok altından geebilececek kentsel altyapı çalışmaları ile arkeolojik dolgulara önemli tahribat getirecek katlı yer altı otoparkı gibi derin temelli modern yapılar arasında prosedür olarak ayırım yapılmamasını'* eleştirmektedir. Yine Tuna'ya göre; *'Suriçi'nde yer seviyesinin ortalama 40 m. altından geçecek Boğaziçi Tüp Geçiş Projesi'nin istasyon girişlerine önerilen alanlar için, kültürel varlıkların olumsuz etkilenme riskinin en az bulunduğu yerler saptanmış, metro ve tüp geçiş bağlantılarının transfer noktası olan Yenikapı İstasyonu'nun, arkeolojik potansiyelin daha az olduğu eski liman dolgusu içinde yapılması uygun görülmüştür'* (Tuna [118], s.90-91). Bu alışmalar sonucunda kesin güzergah ve proje amaçları revize edilmiş; projenin Avrupa ve Asya demiryolunu birbirine bağlamasının yanı sıra, İstanbul kent içi ulaşımına da hizmet vermesi durumunda uygulanabilir bir proje olduğu sonucuna varılmıştır² (Özmen [115], s.24).

2001 yılında, İstanbul Metrosu Taksim-Yenikapı bölümü uygulama projelerindeki ulaşım planlamaları ve koruma konularıyla ilgili olarak Mimarlar Odası'nın oluşturduğu

¹ 1996 yılında, Ulaştırma Bakanlığı'nca Üsküdar-Yenikapı Tüp Geçiş Bağlantısı'nın etüd-proje alışması; Yüksel Proje-Louis Beeger (ABD) ve De Consult (Alman) Konsorsiyumu'na, 16 ayda bitirilmek üzere ihale edilmiştir (Kırmızı ve Tunalı alışkan [108]).

² Marmaray Projesi ile ilgili inşaat çalışmaları başlayana kadar anlamını koruyan, "boğazın raylı taşımacılıkla kesintiye uğramadan aşılması" fikrinin asıl kaynağı "kıtaların birbirine bağlanması"dır. Böyle bir hedef aslen transit taşımacılık için konulmuş olup, kent içi taşımacılık olgusu öncelikli değildir.

komisyon raporunda; Metropolitan Nazım Planı olmayan bir kentte ulaşım planlaması yapmanın bilimsellikten uzak kalacağı vurgulanarak; ana transfer istasyonlarının Sur dışında örgütlenmesi ve güzergahın Tarihi Yarımada'nın silüetine zarar vermemesi gereğini ısrarla belirtmiş; Yenikapı İstasyonu'nun büyük bir transfer noktası olmasının çevreyi büyük ölçüde olumsuz değişime uğratma riski bulunduğunu ve Koruma Kurulu aracılığıyla iletilen proje paftalarında Suriçi tarihi dokunun gösterilmemiş olmasının bir eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Ek olarak, avan projenin 1984-1986 yıllarında hazırlandığı ve I No.lu Kurul tarafından 1990 yılında onaylandığı, ancak 1995 yılında Tarihi Yarımada'nın, "korunması gerekli sit" ilan edilmesinin metro projesine yansıtılmadığı ve bunlara bağlı bir güncelleştirme yapılmadığı da dile getirilmektedir [119].

2003-2004 yıllarında yeni verilere dayanarak geçmişte yapılan tahminlerin geçerliliğini ortaya koymak üzere çalışma tekrar revize edilmiştir. 2003 yılında Marmaray projesinin finansmanını yürüten Japon Yatırım Bankası, UNESCO'ya başvurarak, projenin yapımı sırasında arkeolojik katmanlarla ilgili olabilecek sorunlarla ilgili bir çalışma yapılmasını istemiştir (Yerasimos [120], s.65). Oluşturulan uzmanlar heyetince¹ hazırlanan 'Marmaray Projesi'nin Kültür Varlıklarına Etkisi' adlı raporda kimi saptamalar yapılmış ve öneriler getirilmiştir. Heyet;

'tünellerin derin olmayan kesimleriyle, tarihsel kent sınırları içinde yer alan, büyük ölçüde aç-kapa yöntemiyle inşa edilecek olan dört ana istasyon ve bunlara bağlı konkors alanlarında inşaatın başlamasından önce programlı arkeolojik kazılar yapılmasını vazgeçilmez bir koşul olarak öne sürmüştür. Aç-kapa yöntemiyle çalışılacak olan her yerde, üstteki binaların yıkılıp molozların temizlenmesinin ardından, tüm alanda ana toprağa inilinceye kadar sistemli ve bilimsel arkeolojik kazıların yürütülmesini, bu kazıların süresinin her bir şantiye için belirlenerek, inşaat takvimine dahil edilmesini şart koşmuştur. Ayrıca, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki uzman sayısı on binlerce metrekarelik alanlarda gerçekleştirilecek etkinlik için yetersiz kalacağından, çalışmaların Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki baraj alanlarında yapılan kurtarma kazılarına benzer bir örgütlemeyle, müze müdürlüğünün denetiminde çalışacak ekiplerce yürütülmesini önermektedir. UNESCO'ya sunulan raporda bu tür 9 ekibin² oluşturulması öngörülmektedir. Ek olarak, tüp geçidin deniz dibindeki güzergahı boyunca bulunabilecek batıkların araştırılması için sualtı arkeologlarından ayrı bir ekibin oluşturulması düşünülmüştür. Öte yandan, arazideki kazı çalışmalarına koşut olarak buluntuların değerlendirilmesi ve sonuçların bilimsel yayını gerçekleştirilecek uzman heyetlerin oluşturulması önerilmektedir. Kazı çalışmaları sırasında açığa çıkacak mimari kalıntılar, bilimsel yöntemlerle

¹ Arkeolog Aslı Erim Özdoğan, Eugenia Bolognesi, Aksel Tibet ile mimar-şehirci Nuran Zeren Gülersoy ve Stefanos Yerasimos (Yerasimos [120], s.65).

² Yenikapı için 3, Sirkeci için 4, Yedikule için 1 ve Üsküdar için 1 ekip (Tibet [121], s.67).

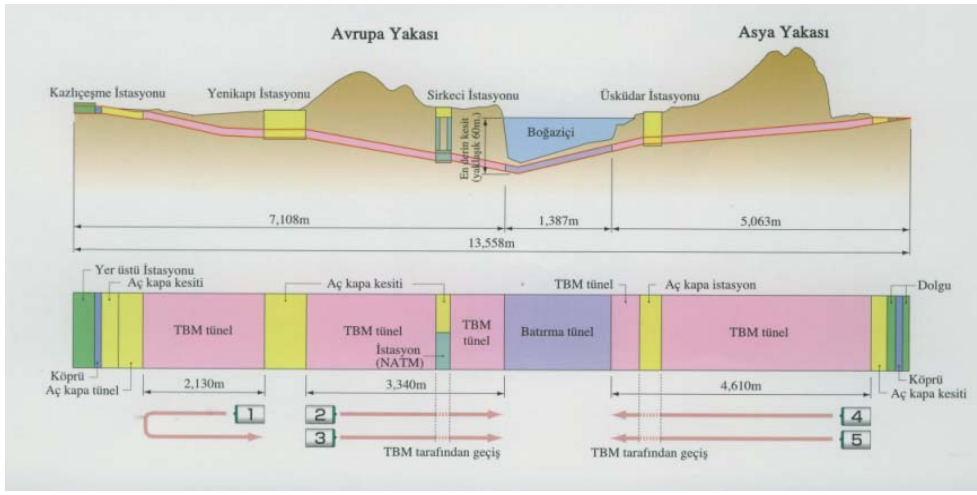
belgelendikten sonra sorumlu arkeolojik kazı heyetinin, Müze Müdürlüğü'nün ve yetkili KTVKKBK'larının oluruyla kaldırılacak, ancak bazı durumlarda bunların istasyonların mimarisine dahil edilerek yerinde korunmasına da gidilebilecektir. Mimari kalıntıların olağanüstü nitelikte olması durumunda, Koruma Kurulları projede değişiklik yapılarak inşaatın başka bir yere taşınmasını da talep edebilecektir' (Tibet [121], s.67).

Görüldüğü üzere rapor, kazıların nasıl yürütüleceği ile ilgili değerlendirmeler yapmakta, projenin kendisini tartışmamaktadır. Heyet üyelerinden Tibet; Marmaray inşaatını *'UNESCO uzmanlar heyetinin önerilerinin benimsenip uygulamaya geçilmesi durumunda, kentin tarihsel merkezinde sistemli bilimsel kazılara olanak sağlamasıyla, özelde İstanbul arkeolojisi, genelde kent arkeolojisinin gelişimi için son derece iyi bir fırsat'* olarak tanımlamaktadır (Tibet [121], s.67). Bir diğer heyet üyesi Yerasimos, metro yapımında kazı sırasında arkeolojik katmanların delinmesini *'geçici bir sorun'* olarak nitelermektedir. Yerasimos'a göre *'Marmaray Projesi'nin, Boğaz köprülerinin çoğalmasını durdurabilecek nitelikte olduğu ve İstanbul'un iki banliyö tren hattını birbirine eklemesi ve aynı zamanda kuzey-güney metro hattına bağlanması nedeniyle, çok olumlu bir girişim olarak algılanmaması olanaksızdır'* (Yerasimos [120], s.65). Ancak heyet üyelerinden Erim Özdoğan'a göre, istasyonların yer seçimleri yanlıştır. Oldukça geniş alana yayılan istasyonların, tarihi dokunun içine açılmasının nedenleri ve alternatif istasyon yerleri üzerinde hiç tartışılmamıştır (Erim Özdoğan [122], s.140).

2004 yılında, Asya ve Avrupa'yı denizin altından birbirine bağlayacak Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi Yapımı Sözleşmesi, *Taisei-Kumagai Gumi-Gama-Nurol Ortak Girişimi* ile Ulaştırma Bakanlığı arasında imzalanmıştır. Yine 2004 yılında, Marmaray Asya-Avrupa Demiryolu Bağlantısı Projesi'nin, anahtar teslim olarak yaklaşık 2 milyar dolar maliyetle ve Japon kredisi ile yapımına başlanmıştır (Kırmızı ve Çalışkan [108]). Marmaray projesinin toplamda 76,3 km.'lik güzergahının yaklaşık 63 km.'sini yüzeysel metro, 2 km.'sini aç-kapa yapılar, 9.8 km.'sini delme tünel ve 1.4 km.'sini batırma tüp tünel oluşturmaktadır. Gebze'den Halkalı'ya kadar uzanan hattın Gebze-Söğütlüçeşme ve Kazlıçeşme-Halkalı arası 3 hatlı, Söğütlüçeşme-Kazlıçeşme arası 2 hatlıdır (Şekil 4.13). Tüm güzergah boyunca 40 adet istasyon bulunacaktır. Bunlardan Yenikapı, Üsküdar ve Sirkeci istasyonları yeraltı istasyonu, diğer 37 istasyon ise yüzey istasyonu olarak tasarlanmıştır. Güzergahın deniz içinde kalan kısmı Üsküdar sahiliyle Sarayburnu arasında uzanmaktadır (Çelik [96], s.68-69).

Şekil 4.13 Marmaray projesi geçiş güzergahı (Çelik [99], s.69)

Şekil 4.14 Kazlıçeşme-Söğütluçeşme arası kesit planı (Ünlütepe [123], s.204)

Marmaray Projesi; yapımında kullanılan yüksek kapasiteli elektrik enerjisinin çevreyi ve tarihi zenginlikleri kirletmeyen bir sistem olduğu belirtilmesine karşın, konuyla ilgili çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlarda birçok tescilli bina ve yeşil alanın zarar göreceği, Boğaz Tüp Geçidi'nin Marmara Denizi'nin ekolojik dengesini bozacağı bildirilmektedir. Proje; nesnel verilere dayanmaksızın, İstanbul'un planlama sürecini, ulaşım koridorları ile meskenler ve işyerleri arasındaki ilişkiyi, İstanbul'un trafik sorununun nerelerde yaşandığını, yolcuların profilini analiz etmeden gündeme gelmiş bir proje olduğu gerekçesiyle de doğru bulunmamaktadır [124].

İstanbul Metrosu Projesi:

İstanbul Metrosu; geçmişi çok eskilere dayanan bir düşünce olmasına karşılık ancak 20. yüzyılın sonlarında şekillenmeye başlamıştır. 1876'da yapılan Tünel ile raylı toplu taşımanın öncüleri arasında yer alan İstanbul için geniş kapsamlı bir metro yapılması fikri, 1908'de Mecidiyeköy ile Yenikapı arasında bir metro projesi ile somutlaşmış, ancak proje gerçekleştirilememiştir (Mehmetoğlu Güneş [125], s.52-53). 1968 yılında İBB Başkanı Haşim İşcan, bir Sovyet şirketine Karaköy-Galatasaray-Taksim-Şişli-Mecidiyeköy-Zincirlikuyu ve Beyazıt-Saraçhane-Edirnekapı-Topçular arasında iki hatlı bir metro projesi hazırlatmış; 1970 yılında Enerji Bakanlığı izni ile yine aynı şirket, Levent-Karaköy Hattının Eminönü-Yenikapı-Topkapı yönünde uzatılması ile ilgili metro fizibilite raporu hazırlamıştır. 1978 yılında, İkinci Boğaz köprüsü fizibilite etüdü kapsamında, Karayolları Genel Müdürlüğü'ne İngiliz-Türk Botek ortak girişimince, 4.Levent-Yenikapı arasında bir metro önerisi getirilmiştir (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan [108]).

İstanbul Metrosu ile ilgili hazırlanan son proje; IRTC (İstanbul Rail/Tunnel Consultants-İstanbul Demiryolu/Tünel Danışmanlığı) kapsamında 1987 yılında yapılmıştır. İnşaat çalışmaları 1992 yılında Taksim-4.Levent hattı ile başlamış ve ilgili hat 2000 yılında hizmete girmiştir. Avrupa yakasında kuzey-güney koridorunu oluşturması planlanan metronun kuzeyde Ayazağa'ya uzatma çalışmaları devam etmekte olup, Taksim'den sonraki güzergah, Taksim-Unkapanı ve Unkapanı-Yenikapı olmak üzere iki bölüm halinde ele alınmıştır [126]. İstanbul'daki raylı sistem ağının; çalışmakta olan, inşası devam eden ve ihale edilecek yeni hatlarla, 600 km.'nin üzerine çıkarılması hedeflenmektedir (Eyigün [127], s.53). Böylelikle İstanbul'un kent içi ulaşımında raylı sistem ile yapılan seyahatlerin oranının % 27,7'ye yükseleceği öngörülmektedir (Özmen [115], s.25).

İstanbul 1 No'lu KTVKK, 29.02.1990 tarih ve 1626 sayılı kararı ile Taksim-Yenikapı güzergahını '*genel olarak uygun*' bularak onaylamıştır (Erim Özdoğan [128], s.129). Toplam hat uzunluğu 5.2 km, kapasitesi 70.000 yolcu/saat/yön olarak planlanan Taksim-Yenikapı hattı; Şişhane, Unkapanı, Şehzadebaşı ve Yenikapı İstasyonları'nı kapsamaktadır. Unkapanı-Yenikapı hattı yapım çalışmalarına 15 Aralık 1998 tarihinde başlamış; Yenikapı İstasyonu, hafif raylı taşıma (LRT) sistemi ve İstanbul Metrosu'nun ortak istasyonu olarak planlanmıştır. Taksim-Yenikapı Metrosu'nu Aksaray-Esenler hafif raylı taşıma sistemine bağlayan **721 m. uzunluğundaki**

Yenikapı-Aksaray hattı yapım çalışmaları da bu proje kapsamında yürütülmektedir. Ayrıca proje; Boğaz Tüp Geçit İstasyonu ile yolcu bağlantısı olacak ve aktarım istasyonu olarak kullanılacak şekilde planlanmıştır. Yenikapı İstasyonu'nun büyük bir bölümü yeraltında, sadece yolcuları girişe yönlendirecek olan bölümü yerüstünde olacak şekilde tasarlanmıştır. İstasyon yapısı 3 katlı olarak zeminden 20 m. derinlikte ve 650 araçlık otopark yapısı 12 m. derinlikte yeraltında tasarlanmıştır (Eyigün [127], s.54-55).

Lastik Tekerlekli Tüp Geçiş Projesi:

Tarihi Yarımada'yı etkileyecek bir başka ulaşım projesi, kara yönünde Göztepe'den başlayarak Harem'de son bulan D100 karayolunun (E-5) lastik tekerlekli araçlar için tüp geçiş ile Tarihi Yarımada'ya bağlanma projesidir. Benzer bir proje olan ve 1986 yılında Bedrettin Dalan döneminde İBB ile Fransız Bouygues Firması'nın ön anlaşma yaptığı, Ahırkapı-Harem arasında 'yap-işlet-devret yöntemi ile inşa edilecek **'oto-tüp geçit'** projesi, ağır koşulları nedeniyle DPT tarafından reddedilmiştir. 2008 yılında geldiğinde DLH Genel Müdürlüğünce ihale edilen ve 'yap-işlet-devret' modeli ile yapılacak olan "*İstanbul Boğazı Karayolu Boğaz Tüp Geçiş Projesi*"; Türk Yapı merkezi ile Güney Kore şirketlerinden oluşan "TKJV Türk-Kore Ortak Girişimi"nce kazanılmıştır. 1 milyar dolara mal olması beklenen tünel geçişi 4 yıl 7 ayda tamamlanacaktır (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan [108]). 4. No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, projeyi Ekim 2010 itibariyle onaylamıştır (Ahunbay [129], s.8). "**İstanbul Boğazı Karayolu Boğaz Tüp Geçiş Projesi**"; Avrupa yakasında Florya- Sirkeci sahil yolunun Kazlıçeşme mevkiinden başlayarak, Anadolu tarafında Ankara Devlet Yolu'nun Göztepe Kavşağı mevkinde sona erecektir [130]¹. Proje dahilinde pek çok alt geçit, üst geçit, katlı kavşak, köprülü bağlantı gibi ilavelerin yapılması gerekecek olup; tüm bu çalışmaların **tarihsel ve kentsel dokuya zarar vereceği**, kentin denizle bağını tümünden koparacağı, kent içine transit trafik yükü çekeceği ortadadır. Ayrıca, üst ölçekte ve Tarihi Yarımada ile ilgili planlara uymayan, devam ettirilen raylı sistem projeleri ve bağlantılı yayalaştırma projeleriyle uyuşmayan,

¹ Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'a göre; '*Boğaz'ın altından geçen tünel bölümü iki katlı ve ikişer şeritli olacak, sadece hafif araçlar tünelden geçiş yapabilecek, ağır vasıtalar ise tüneli kullanamayacaktır. Proje; denizin altından geçen yaklaşık 3.3 km. ve her iki yakada mevcut yollara bağlanacak 2.1 km. olmak üzere toplam 5.4 km. uzunluğunda olacaktır. Proje kapsamında ayrıca, Avrupa ve Anadolu tarafında havalandırma şafılları, Avrupa yakasında ücret toplama gişeleri, tünel işletme binası bulunacaktır. Florya-Sirkeci Sahil Yolu'nun (Kennedy Caddesi) Kazlıçeşme mevkiine kadar olan sahil yolunda ve Anadolu tarafında Koşuyolu ile Göztepe arasındaki mevcut yollarda şerit sayılarının artırılarak iki yönlü dört şeritli hale getirilmesi öngörülmektedir'* [130].

hiçbir sürdürülebilirlik ilkesi ile de bağdaşmayan bir proje olduğu ifade edilmektedir (Yeşilirmak [131]).

Yenikapı Yenileme Alanı Projesi:

Yedikule Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkcübaşı Mahalleleri) Yenileme Alanları; *yıpranmış tarihi ve kültürel varlıkların yenilenerek korunması amacı* ile 13.09.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2006/1096 numaralı Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanı olarak ilan edilmiştir [90] (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Fatih İlçesi Yedikule Yenikapı III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkcübaşı Mahalleleri) Yenileme Avan Proje Alanı [90]

Yenikapı’da ulaşım projeleri nedeniyle yürütülen arkeolojik kazıların yapıldığı alanlarının büyük bölümünü de kapsayan ve Fatih İlçe Belediyesi tarafından yürütülen projede; değişimi yönetebilen, insana ve tarihi değerlere saygılı, geniş kapsamlı ve katılımcı bir yaklaşımın benimsendiği vurgulanmaktadır. Projeye göre; kendi kendine yenilenme kapasitesi düşük olan bölgede, tarihi doku ve sivil mimari birikiminin korunması, yerel ekonomik kalkınma sağlanması, olası değişimlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik zararlarını önlemeye yönelik bir kentsel yenileme programı oluşturulması hedeflenmektedir. Proje kapsamında;

- Tanıklık ettikleri dönemin mimari üslubu ve yapım tekniğini yansıtan yapılar ve bu yapıların bir araya gelerek oluşturdukları dokusal bütünlüğün kendilerine özgü koruma koşulları belirlenerek gelecek nesillere aktarılması,
- Yenileme alanının çevresinde gerçekleşen yatırımların bölgede yaratacağı önemli değişimleri yönlendirerek, bölge insanının en az ekonomik ve sosyal zararı göreceği bir proje yönetimi gerçekleştirilmesi,
- Dünyadaki örneklerine bakıldığında, bölgenin değişmesi ile alanın bir turizm ve ofis alanı haline dönüşmesiyle, gelecekte gerekecek olan otopark, güvenlik sistemi, yeşil alanlar gibi kentsel hizmetler ve altyapının oluşturulması, hedeflenmektedir.

Sürdürülen proje planlama sürecinde; karar alma süreçlerinin mülk sahipleri ve yerel halkın katılımına açık olduğu, projenin vizyonu ve hedeflerinin paylaşılacağı, avan proje mülk sahiplerinin geri bildirim, talep ve beklentileri doğrultusunda şekillendirileceği belirtilmiştir. Proje alanı için kiracıların herhangi bir söz hakkı olmayıp, mülk sahibinin kendisine sunulan seçenekler içinde mülkünü *ne şekilde değerlendirmek* istediği (kendisinin kullanması, kiralama, satma..) ve mülkü için *hangi işlevi* talep ettiği (konut, ticaret, ofis..) karşılıklı müzakerelerle belirlenecek, kayıt altına alınacak ve *projenin bütünlüğünü bozmadığı ölçüde* projede yer bulması sağlanacaktır. Projeye göre mülk sahipleri belediye ile belirlenen kriterler doğrultusunda dört farklı seçenek ile proje içinde yer alabilirler:

- Belediyeye ortak katılım bedeli ödeyerek ve inşaat maliyetini karşılayarak yapım işini üstlenebilirler,
- İnşaat maliyetini ve ortak katılım bedelini belediyeye ödeyerek inşaatlarını belediyeye yaptırabilirler,
- Belediye ile anlaşacakları oran üzerinden mülklerini kat karşılığı inşaat yapılmak üzere belediyeye devredebilirler,
- Projeye katılmak istemeyen mülk sahipleri, mülklerinin bedelini belediyeden tahsil ederek projeden çekilebilirler.

Bu doğrultuda, 27.06.2009–03.07.2009 tarihleri arasında genel bilgilendirme toplantıları yapılmış, 27.07.2009 / 07.08.2009 tarihleri arasında mülk sahipleri ile birebir toplantılar gerçekleştirilmiştir. 1-15.09.2009 tarihleri arasında mülk sahipleri

parselleri hakkında seçtikleri fonksiyon ve katılım seçeneklerini belediyeye bildirmişler ve ön protokol çalışmaları yapmışlardır [90].

Fatih Belediyesi'nin bölgede yaptığı proje önerileri Şekil 4.16'da görülmektedir. Yalı Mahallesi Kültür, Turizm ve Ofis Alanları olarak işaretledikleri, ancak 92 sivil ve 1 anıtsal tescilli yapının bulunduğu, ayrıca **2. koruma bölgesi** olarak tanımlanmış alanda ne tür bir inşaat projesi yürütüleceği anlaşılammıştır. Tescilli yapı sahiplerine kat karşılığı inşaat önermek, korumacı katılımcı yerel yönetim anlayışı açısından çelişki ortaya koymaktadır.

Şekil 4.16 Yenileme projesi temel önerileri [90]

Diğer yandan 26.01.2005/403 Sayılı KTVKK Onaylı Fatih 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'na göre;

Kültür Park Alanı (Bölge Parkı) : Tarihi Yarımada'nın kimliğine ve geleneksel mimarisine uygun olarak projelendirilecek, kentsel tasarım projeleri ile düzenlenecek alan olarak ifade edilmektedir.

- Bu alanlarda geleneksel el sanatları imalatına yönelik sembolik birimler ve pazarlama-egitim birimleri, açık ve kapalı sergi alanları, tarihi çevreyi tanıtıcı ve canlandırıcı etkinlik alanları, tema parkları, kültür evleri, resim-heykel- minyatür-hat-tezhip-eburu vb. atölyeler, rekreasyon alanları, botanik bahçesi, nikah dairesi-düğün salonu, ses ve ışıklı görsel etkinliklere dönük açık alanlar, açık otoparklar, İstanbul

Metrosu Taksim-Yenikapı, Yenikapı-Bağcılar Metro hattı güzergahına ait teknik gereklilik arz eden yer altı yapılarına ait servis çıkışları, üst yapılar yapılabilir.

- Bu alanda hiçbir şekilde Yer Altı Toplu Taşıma Akslarına ait istasyon yapıları yer alamaz. Bu alanda; bazı parseller¹ öncelikle kamulaştırılacak, Yenikapı Metro Merkez İstasyonu'na ait sığınak, depo, otopark olarak yeraltında düzenlenecek, yüzeyde ise yer altı yapıları çıkışı ile açık yeşil alanlar olarak düzenlenecek ve kültür park alanı ile bütünleştirilecektir.
- Bu alanda maksimum KAKS:0.10 aşılmamak şartıyla, Hmaks: iki katlı yapılaşmaya izin verilebilir.

Arkeolojik Sergileme-Park Alanları : Bölgede yapılmış arkeolojik kazı sonrası ortaya çıkarılan kalıntıların sergilenmesi amacıyla yapılacak düzenlemelerin, park, yeşil alan olarak kullanılacağı, ifade edilmiştir. Plan notlarında ise;

- **Mevcut kalıntıların sergilenmesi, ışıklandırılması, korunması amacı ile şeffaf sökülüp takılabilir öğelerle sınırlandırılması ve üstlerinin kapatılmasının,** İstanbul I. No'lu Koruma Bölge Kurulu'nca uygun görüş alınarak yapılabileceği,
- Planda gösterilen ulaşım sistemi içindeki yer altı toplu taşıma aksları ve istasyon alanları ile yer altı kavşak çözümleri getirilen alanlarda **yapılacak kazılarda kalıntı çıkması halinde belgeleme çalışmaları yapılıp, korunması gerekli eski eser olarak tescil edildiğinde; yeraltı müzeleri, yer altı sergileme galeri terasları vb. çözümler** getirileceği,
- Bu kapsamda yapılacak avan projelerin İstanbul I. no'lu K.T. V. K. Kurulu görüşü alınmak şartıyla İBB Başkanlığınca onanacağı ve uygulamaya devam edileceği, yer almaktadır.

İstanbul 1 No'lu Koruma Kurulu'nun 13.07.2005 tarih ve 984 sayılı kararı ile; ortaya çıkan kalıntılarla entegre edilecek bir **müze istasyon projesi** geliştirilmesine, batık tekne kalıntılarının gerekli koruma ve sergileme koşulları sağlanarak müze istasyon sergi alanında sergilenmesine karar verilmiştir (Doyduk [132]). İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı; 04.03.2010 tarihinde “*Yenikapı Transfer Noktası ve Arkeo Park Alanı Projesi*” için düzenlenecek uluslararası yarışmanın protokolünü imzalamışlardır [126]. Protokolü imzalayanlardan 2010 Avrupa

¹ 221 pafta-845 ada- 4-5 parseller, 210 pafta-842 ada-22-27-28-29-30-31 parseller, 207 pafta-993 ada-5-6-14-15-16-17-18-19 sayılı parseller

Kültür Başkenti Ajansı Yürütme Kurulu Başkanı Şekib Avdagiç, “Yenikapı Transfer Merkezi’nde... kamuya ait alanlarda uzman Türk ve yabancı mimarlarla oluşturulacak projeye İstanbul’un kültürel mirasını gözler önüne seren bir ‘Açıkhava Müzesi’ kazanılacağını...” ifade etmektedir [133]. Avdagiç; projede İBB, DLH Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Yenileme Kurulu, Fatih Belediyesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul Üniversitesi, BİMTAŞ, İDO, Ulaşım A.Ş. ve İSKİ’nin de yer aldığını eklemektedir [134].

154 kV Yenikapı GIS (Gaz İzolasyonlu Sistem) Trafo Merkezi Projesi

Yenikapı Limanı üzerinde devam eden bir diğer proje; Dünya Bankası’ndan Güneydoğu Avrupa Enerji Topluluğu Programı (ECSEE) kapsamında finanse edilen ‘154 kV’luk Yenikapı Gaz Yalıtımlı Trafo Merkezi’ projesidir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na bağlı Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) tarafından 29.08.2007 tarihinde ihale edilmiş olan projeye göre; gelen yüksek gerilimin 154 kV’luk kullanılabilir seviyeye getirilerek şehir elektrik şebekesine verileceği bir elektrik trafo merkezi inşa edilecektir.

Şekil 4.17 Yenikapı Elektrik Trafo projesi konumu (Aydoğdu, Y., 2011)

Ocak 2006 tarihli Proje Çevre Yönetim Planı’na göre [135], ekonomik ömrü 30 yıl olarak planlanan trafo merkezinin yerleşim alanı içerisinde yer almasının İstanbul’daki tüketicilere ve sanayi hizmetlerine enerji sağlamayı amaçladığı, tesisin tüketicilere kesintisiz enerji sağlanması bakımından ülke ekonomisini olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir. Bu tip bir trafo merkezinden kaynaklanacak elektrik alanının 3000-5000 V/m, manyetik alanın ise 35-39 mG arasında değişeceği, söz konusu değerlerin limit

değerlere nazaran oldukça düşük kaldığı, dolayısıyla tehlike yaratmayacağı da ilave edilmektedir.

Proje Çevre Yönetim Planı'nda; proje alanının kuzeyinde 2004 yılından bu yana arkeolojik kazı çalışmaları yürütülüyor olmasına karşın, **trafo merkezi proje alanı ve yakın çevresini içeren herhangi bir tarihsel, kültürel, arkeolojik ve benzeri önemi olan alan bulunmadığı** belirtilmektedir. Trafo yapısının temel yüksekliğinin 4.5 m., yerden yüksekliğinin yaklaşık 11 m., toplam genişliğinin ise 1742 m² büyüklüğünde olacağı hesaplanmakta olup¹; kurtarma kazısı, inşaat temelinin başlayacağı deniz seviyesinden -4.50 m. derinliğinde bitirilmiş, daha aşağı seviyeler için çalışmalar devam ettirilmemiştir. Binlerce ton ağırlığında teçhizatla donatılacak trafo yapısının altında kalacak ve araştırması yapılmamış arkeolojik tabakalar için geri dönüşü olmayan bir kayıp söz konusudur².

4.2 Yenikapı Arkeolojik Koruma Alanı Kazı Çalışmaları Sürecinin Değerlendirilmesi

İstanbul ve yakın çevresinde insan topluluklarının yaşamaya, ilk kültürlerini kurmaya başladıklarını belgeleyen en eski buluntular, tarih öncesi³ döneme, buzul çağlarında ortaya çıkan paleolitik⁴ devrin çeşitli evrelerine aittir. Yapılan yüzey araştırmaları ve

¹ Taşeron inşaat firma yetkilisinden alınan bilgi doğrultusunda.

² Burada dip not olarak verilmesinde fayda olan ve Yenikapı'da yer alan bir diğer kentsel proje; 1988 yılından bu yana faaliyette olan Yenikapı Atıksu Arıtma Tesisi'dir. Kapsadığı alan için bkz. Şekil 4.2 ve ayrıntılı bilgi için bkz. İSKİ, <http://www.iski.gov.tr/web/statik.aspx?KID=1000424>, 01.04.2011.

³ Arkeoloji insanlığın en eski dönemlerinden günümüze kadarki süreci, maddi kalıntılara dayanarak araştıran ve inceleyen bilim dalıdır. Arkeologlar, insanın ilk aleti yaptığı ve geçirdiği deneyimi bir sonraki kuşağa aktardığı yaklaşık 2.5 milyon yıldan günümüze kadar olan bu uzun süreci anlayabilmek için dönemlere ayırarak incelemektedirler. Tarihöncesi diye belirtilen dönem; insanlık tarihinin yaklaşık %99'luk en eski dilimini oluşturmakta ve insanın ortaya çıkışından başlayıp yazının bulunduğu ve yaygın olarak kullanılmaya başlandığı süreyi kapsamaktadır (Özdoğan [136], s.24). Tarihöncesi dönem tanımlanırken, arkeologlar; maddesel kültür ürünlerindeki değişimlere bağlı olarak Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik olarak alt bölümlenmeler yapmaktadırlar. Ancak bu dönemlerin dünyanın her yerinde eş zamanlı olmadığını belirtmesi gerekir.

⁴ Hominid olarak adlandırılan ilk insanın yaklaşık olarak günümüzden 7-6 milyon yıl önce Afrika'da ortaya çıkması ile başlatılabileceğimiz dönem, iklimsel ve jeolojik olaylarla birlikte, insanın evrimsel gelişme düzeyine ve **yalnızca insana özgü** olan alet yapımına göre kabaca Dip, Alt, Orta ve Üst Paleolitik olarak alt bölümlere ayrılmaktadır. Çağdaş insanın evrimsel gelişiminde rol üstlenen ve 4.5-4 milyon yıl önce yaşayan Australopithecus'ların taştan aletler yaptıklarına dair iz bulunmasa da, doğal nesnelere alet olarak kullanılmış oldukları kabul edilmektedir. Kanıtları bugün bilinen ilk taş aletlerin yapıldığı olduğu 2.5 milyon öncesinde, Afrika'da yaşayan; Australopithecus afarensis, Australopithecus robustus ve Homo habilis'in hangisinin ilk taş aletleri üretmiş olduğuyla ilgili kesin bir bilgi henüz mevcut değildir. Jeolojik olarak **Pliosen dönem** olarak geçen bu dönem 1.900.000 yıl önce sona ermiş ve Dördüncü Jeolojik Zaman'ın ilk bölümü olan ve buzul çağı olarak bilinen **Pleistosen döneme** geçilmiştir.

gerçekleştirilmiş olan az sayıdaki sondaj ve kazılar; paleolitik dönemden sonra holosen¹ boyunca epipaleolitik/mezolitik², neolitik³, kalkolitik⁴ ve tunç⁵ çağlarında da İstanbul ve

Bu dönem soğuk ve sıcak dönemlerin birbiri ardı sıra geldiği; soğuk dönemlerde buzulların oluştuğu ve dünyadaki su seviyesinin düştüğü, buzularası dönemlerde ise su seviyesinin yükseldiği bir dönemdir. Dolayısıyla değişen iklim koşullarının eskiye kıyasla farklı bir bitki ve hayvan alemini oluşturması doğaldır. Pleistosen dönemin koşullarında, **Alt Paleolitik Çağ** başlamış ve günümüzden 1.9 milyon yıl öncesinden itibaren ortaya çıkan ve alt paleolitik dönemi temsil eden Homo erectus, Afrika dışına çıkarak kısa sürede Yakındoğu üzerinden Asya'ya ve Avrupa'ya yayılmıştır. Bitki toplayıcı ve leş yiyici besin sistemine avcılığı da kattığı anlaşılan Homo erectus'un; ilk bilinçli avcılığı yapan, ilk kontrollü ateşi yakan ve her bakımdan standart taş aletleri ilk yapan insan olduğu söylenebilir. **Orta Paleolitik Çağ**'ın başlangıcı yaklaşık 200.000 yıl önceye tarihleniyor olup, Yakındoğu ve Avrupa'da Homo Sapiens neanderthalensis hakim görünmektedir. Dönemin genel özellikleri; inanç ve ölü gömme faaliyetleri, doğadan soyutlanma (barınak izleri), alet yapımında bölgelere göre standartlaşan tasarım ve teknoloji farklılıklarıdır. İnsan evriminin bugün için son aşamasını ise bizlerin de dahil olduğu çağdaş insan Homo Sapiens sapiens evresi oluşturur. Homo Sapiens sapiens'in yaklaşık 130-100 binyıl önce ortaya çıktığı ve Eski Dünya'ya yayıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla Orta Paleolitik Dönem'de, Paleolitik Çağ'ın tümünde olduğu gibi birden fazla insan türünün yaşadığı kabul edilmektedir. 40.000-35.000 yıl önce başlayan **Üst Paleolitik Çağ** ile birlikte Homo Sapiens sapiens, yaşayan tek insan türü haline gelir. Üst Paleolitik dönem sonunda insanın bazı küçük adalar dışında dünyanın her yerine ulaştığı görülmektedir. Avrupa'da bu dönemde yaşamış farklı insan toplulukları yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri sanatın yaygın olarak insan kültürünün bir parçası haline gelmesidir (Arsebük [137]), (Balkan Atlı [138]).

¹ Pleistosen çağdaki 4. ve son buzul olan Würm'un günümüzden 14.000 yıl önce erimesiyle Pleistosen çağ sona ermiş ve IV. zamanın ikinci bölümü, bugün içinde yaşadığımız **Holosen dönem** başlamıştır.

² Mezolitik/Epipaleolitik Çağ olarak adlandırılan (G. Ö. 14.000 - 12.000) dönem, insanların yeni çevre koşullarına önceki dönemden gelen kültür ve teknolojileriyle uyum sağlama çabası olarak tanımlanabilmektedir. Buzul çağı sonrasında avcı toplayıcı kültürün egemen olduğu bir geçiş dönemi olarak düşünülmeli gereken Mezolitik/Epipaleolitik Çağ, çoğu coğrafi bölgede çok zor belirlenen bir süreçtir. Bu süreçte Neolitik dönemin ortaya çıkışına öncülük eden kültürler Mezolitik ("ara taş") olarak adlandırılırken, gelişmesi Neolitik'e evrimleşmeyen kültürler ise Epipaleolitik ("Paleolitik sonrası") olarak adlandırılmıştır (Özdoğan [140], s.60).

³ Yakındoğu'da insanın; yoğun avcılık-toplayıcılıktan üretime, göçebelikten yerleşik yaşama geçtiği, günümüzden yaklaşık 12.000-10.000 yıl önce başlayan **Neolitik Çağ**'ın en önemli özelliği, tamamen doğaya bağımlı olan insanların doğayı evcilleştirmeleridir. Neolitik Çağ insanı, bazı bitkileri tarıma almış, pek çok hayvanın evcilleştirilmesini gerçekleştirmiş; avcılığın yerine hayvancılık, toplayıcılığın yerine ise tarım ya da reñçberlik geçmiştir. Neolitik dönem, Yakındoğu'da ilk kez bu çağda ortaya çıkan, besinlerin depolandığı, taşındığı, pişirildiği çanak çömlek yapımı kıstas alınarak, arkeologlar tarafından Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömleklili diye iki alt döneme ayrılmaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da yerleşik yaşam ve bunun gereği olarak yeni bir mimari ve köy yaşantısı ortaya çıkmaktadır. Beslenmeye tahıllar ve evcilleşme sürecindeki hayvanlar giderek daha fazla katılır ancak avcılık ve toplayıcılık yaşamın temelini oluşturmaya devam etmektedir. Buna karşılık Çanak Çömleklili Neolitik Çağ ile birlikte çiftçiliğe, besin üretimine dayalı ekonomik model tüm kurallarıyla yerleşmeye başlamıştır (Özdoğan [141], s.66).

⁴ Yaklaşık olarak M.Ö. 6.binyılın sonu ile 4. binyılın son çeyreği arasına tarihlenen **Kalkolitik Dönem**, tarımcı köylerin kentleşme süreci olarak adlandırılmaktadır. Toplulukların yeni geliştirdikleri ekonomik düzenin gereği olarak kurumsallaşan ticaret ve ekonomik çıkar bölgeleri, Kalkolitik Çağ'da oluşan kentleşme sürecinin simgeleridir. Kentleşmeden kasıt yalnızca yerleşmelerin kalabalıklaşması değil, yeni yönetim biçiminin, bürokrat ve zanaatkar sınıfının da ortaya çıkması anlamındadır (Özdoğan [142], s.110).

⁵ **Tunç Çağı**'nın başlangıcı, Mezopotamya'da yazının keşfedilmesi ve ilk öncü kent devletlerinin kurulmaya başlaması ile yaklaşık M.Ö. 4. binyıl sonlarına tarihlenmektedir. Evrenin genel özellikleri dine, ticarete ve askeri güce dayanan bir sistem içinde, bölgeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı ve maden üretimi ve kullanımının yaygınlaştığı bir dönem olmasındadır. Büyük yerleşme yerlerinin hemen hepsi sur duvarı ile korunmakta olup, kervan yolları üzerinde ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler önem kazanmıştır. Tüm yerleşmelerde tapınak ya da tapınak vazifesi gören yapılar inşa edilmiştir. Yönetici sınıf olasılıkla hem askeri hem ticari hem de dinsel sınıfı temsil etmektedir. İş bölümüne yönelik sosyal sınıflar daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Tarım ve hayvancılık gelişmiş,

çevresinde yer yer insanların yaşamlarını sürdürdüklerini ve geçen bu zaman içerisinde çeşitli kültürler oluşturduklarını kanıtlamaktadır (Esin [139], s.55). İstanbul kentinin, uzak coğrafi bölgeleri birbirine bağlayan doğal geçiş yolları üzerindeki stratejik konumu göz önüne alındığında, bölgenin kültür tarihi açısından çok daha büyük bir önem taşıdığı da açıkça görülmektedir (Özdoğan [144], s.39).

4.2.1 Arkeolojik Kazı Örgütlenme Şeması ve Belgeleme Çalışmaları

İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından Yenikapı'da yaklaşık 58.000 m²'lik alanda sürdürülen arkeolojik kazı çalışmaları, 09.06.2004 tarih ve 16196 sayılı, İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararı doğrultusunda 27.11.2004 tarihinde başlatılmıştır. Kazı çalışmaları, İstanbul metrosu ve Marmaray olmak üzere iki farklı proje alanında sınır olmadan başlatılmıştır (Şekil 4.18-19) ve alan arkeolojik açıdan bir bütün olarak değerlendirilmektedir (Gökçay [145], s.166).

Arkeolojik kazı çalışmaları; İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nce yönetilen ve arkeolog, sanat tarihçi, mimar, fotoğrafçı, restoratör ve konservatörlerden oluşan ekiplerce yürütülmektedir. Kazı çalışmalarına ilk etapta Marmaray alanında açılan sondajlarla başlanmış, gemi batıklarının bulunmasıyla birlikte açık alan kazısına dönüştürülerek çalışmalara devam edilmiştir. Bu alanda derinleştikçe düzgün bir tabakalaşma¹ olduğu gözlemlenmiş, alanın tümünde 5x5 m'lik açma/plankare sistemi korunarak kazılara devam edilmiştir. Kazılar derinleştikçe yeniden eskiye doğru düzgün bir tabakalaşma seyrettiği anlaşılmış, şimdiye kadar Erken Cumhuriyet, Osmanlı, Bizans, Roma ve neolitik döneme tarihlenecek tabakalar ortaya çıkarılmıştır. Alanda sayıları değişmekle beraber halen 3 müze uzmanı arkeolog, 40 arkeolog ve sanat tarihçi, 4 fotoğrafçı, 4 restoratör, 4 mimar ve 200 civarında işçi beraber çalışmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü kazının asli başkanı olup, bir müze görevlisi alandaki tüm

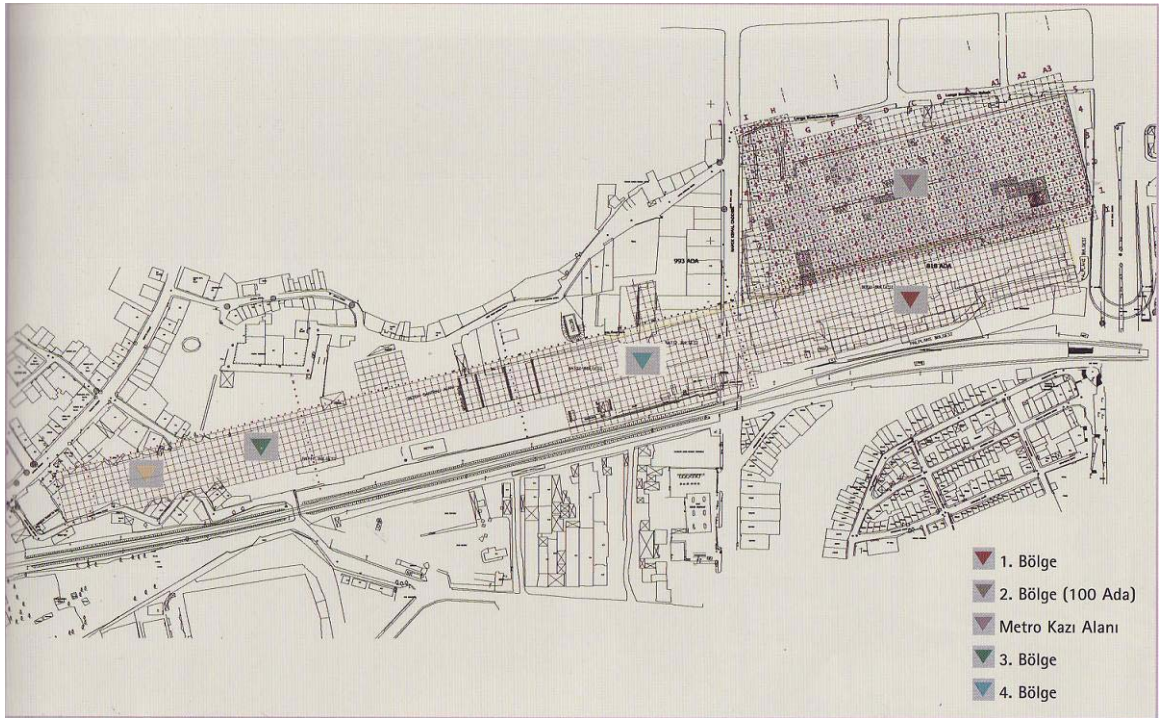
avcılık ise kişisel yürütülen, ailenin besin ekonomisine katkı amacıyla yapılan bir işe dönüşmüştür (Harmanakaya [143], s.13).

¹ Arkeolojik tabakalaşma, kazı çalışmalarında öncelikli ve temel bir kavramdır. Arkeolojik buluntuların içinde buldukları bağlamın (arkeolojik tabaka içinde bıraktığı iz takip edilebilen her bir faaliyet veya olay) tanımlanması ve koruma alanının tarihlendirilmesinde arkeologlar için hayatidir. Arkeolojik tabakalar, zaman içinde oluşmuş farklı bağlamlar arasında kurulmuş ilişkililerdir ve her bir tabaka oluşturulma sırasına göre bir kronoloji sunmaktadır. Örneğin; bağlamın fiziksel konumu itibarıyla her zaman geçerli olmasa da, daha üst seviyede bulunan bir tabakanın aşağıdaki tabakaya kıyasla zamansal olarak yeni olduğu kabul edilmektedir.

Çalışanların görev ve sorumluluklarının paylaşımı ve idaresi hususunda alan sorumlusu olarak görev yapmaktadır (izelge 4.3):

Şekil 4.18 Yenikapı Metro-Marmaray istasyon kazı alanı (Kocabaş [146], s.23)

Şekil 4.19 Yenikapı Metro – Marmaray kazı alanları planı (Gokay [145], s.167)

Şekil 4.20 Mustafa Kemal Caddesi'nden batıya doğru görünüş, 2007 (Gökçay [147], s.121) ■ Metro Kazı Alanı ■ Marmaray Kazı Alanı

Şekil 4.21 Namık Kemal Caddesi'nden doğuya doğru görünüş, 2010 (Aydoğdu, Y., 2010) ■ Metro Kazı Alanı ■ Marmaray arkeolojik kazı çalışması biten inşaat alanı

Arazi Grubu: Arkeolog ve sanat tarihçilerinden oluşan ve alandaki kazı çalışmalarını yürüten gruptur. Alanda çalışan işçilerin yönetimi, tabaka ve mimari takibi, buluntular için kimlik fişlerinin hazırlanması (tarih, derinlik, plankare adı), bu grup tarafından yapılmaktadır. Arazi grubu aylık olarak ay içinde yaptıkları tüm çalışmaları; alanın genel durumunu, hangi plankarelerde çalışıldığını, ne tür verilere ulaşıldığını bir raporla alan sorumlusuna sunarlar.

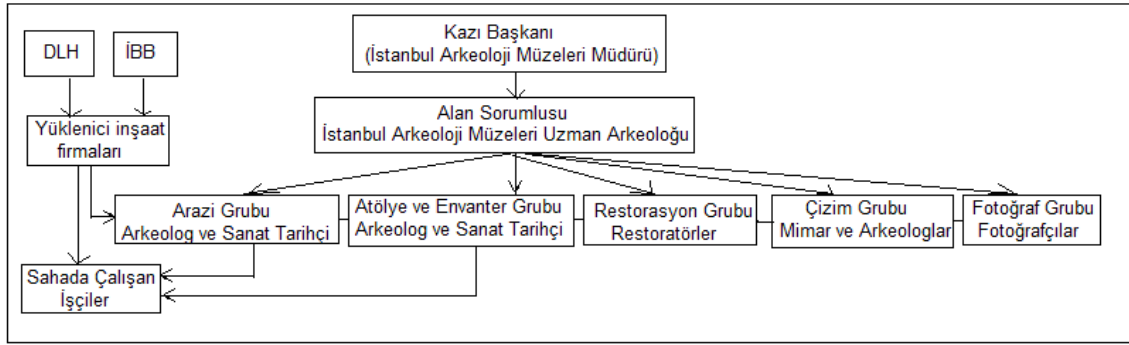
Atölye ve Envanter Grubu: Arkeolog ve sanat tarihçilerinden oluşan ekip; araştırma, atölye ve envanter işlerini yürütmektedir. Atölye grubu; öncelikle araziden gelen buluntuların temizlendikten sonra, plankare ve tabakalarına göre ayrımını, etüdü, envanterlik ve gömülecek¹ malzemelerin tasnifini yapmakta ve buluntuların kullanım dönemlerini tespit ettikten sonra plankarelerine göre hangi seviyelerden ne tip malzeme geldiğini ayrıntılı olarak listelemektedir. Envanter grubu; teşhirlik veya ender çıkan buluntuların ayrıntılı olarak tanımlarının yapıldığı, fotoğraflarının ve mümkünse çizimlerinin bulunduğu envanter listeleri hazırlamaktadırlar. Tarihlendirme ve tanımlama için ayrıntılı kütüphane taraması da yine bu grup tarafından yapılmaktadır. Arazi Grubu gibi atölye ve envanter grubu da, aylık olarak yaptıkları çalışmaları alan yöneticisine bir raporla bildirirler.

Restorasyon-Konservasyon Grubu: Kötü durumda veya korunması gereken etüdü ve envanterlik buluntuların konservasyon ve restorasyonu, bu grup tarafından yapılmaktadır.

Çizim Grubu: Açma kesitleri, mimari buluntular ve arazide in situ (yerinde) olarak çizilmesi gereken eserlerin çizimleri mimarlar tarafından belgelenmektedir. Alandan çıkarılan ve envantere giren küçük buluntuların 1/1 çizimleri de ayrıca bir arkeolog tarafından yapılmaktadır.

Fotoğraf Grubu: Fotoğrafçılar kazı alanının ve eser fişlerine konmak üzere envanterlik eserlerin fotoğraf çekimlerini yapmakta ve tüm fotoğrafların arşivini tutmaktadırlar. Restoratör, mimar, küçük buluntu çizimcisi ve fotoğrafçılar da ay içinde yapılan çalışmaları müze yetkilisine bir raporla sunarlar.

¹ Gömülecek malzemeler; alandan gelen tüm malzeme ayıklanırken envanter veya etüd listesine alınmayan malzemelerdir. Bu malzemelerin içeriği (tarihlendiği dönem ve sayı), kimlik fişleri ve çuval numarası ile deftere kaydedildikten sonra, çuvallar alandaki uygun bir yere gömülmektedir.

Çizelge 4.3 Yenikapı kazı yönetim şeması (Aydoğdu, Y., 2010)

Kazı ekibi dışında, farklı disiplinlerden uzman kişi ve kurumlar da kazı alanında çalışma yürütmektedirler. Limandaki doğal çökel istif; farklı dönemlere ait kültürel ve mimari kalıntılarla birlikte yaklaşık 10.000 yıllık bir zamanı temsil etmektedir. Bu nedenle ‘Yenikapı Antik Limanında Jeoarkeolojik Bir Araştırma: İstanbul’da 10.000 Yıllık Bir Kültürel ve Jeolojik Mirasın İncelenmesi’ başlıklı çok disiplinli bir araştırma projesi başlatılmıştır. İstanbul Üniversitesi, bazı üniversitelerin ilgili bölümleri ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri işbirliğiyle hazırlanan projede ele alınacak başlıca konular:

- Lykos Deresi ve Marmara Denizi kıyı ortamını temsil eden çökel depolarının değişen ortam koşulları ortaya konarak, bu çerçevede sedimentolojik¹, paleontolojik², palinolojik³, mineralojik⁴ ve anorganik/inorganik⁵ jeokimyasal özelliklerin zamansal ve mekansal dağılımları incelenecektir.
- Marmara Denizi’nde geç holosen dönemdeki ortam değişimleri (deniz seviyesi ve iklim değişimleri) ile depolanma ortamlarındaki değişimleri birleştirerek; Karadeniz ve Akdeniz arasındaki bağlantı tarihçesindeki boşluklar doldurulacaktır.
- İstanbul’da yaşanmış doğal felaketlerin izleri ve kanıtları araştırılacaktır.
- İstanbul’un son 10.000 yılı içindeki doğal ortamını ve kültürel tarihini anlamak için arkeolojik ve jeolojik kanıtlar bir bütün içinde değerlendirilecektir.

¹ Çökeltme yasalarının ve tortul çökeltilerin kökeninin bilimsel olarak incelenmesi

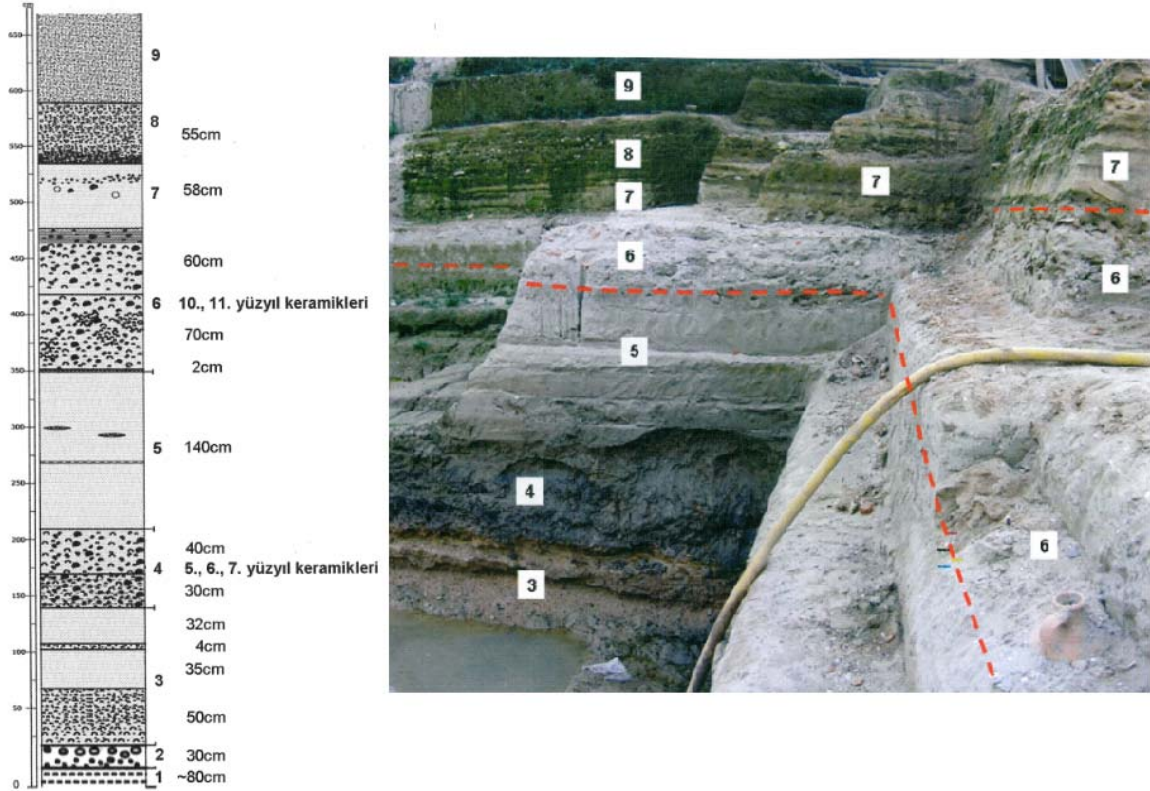
² Hayvan ve bitki fosil kalıntıları ile uğraşan, eski jeoloji çağlarının yaşamını ele alan, organizmaların fosil kalıntılarının incelenmesine dayanan bilim

³ Botanik biliminin bir alt dalı olarak, bitki polenlerini araştıran bilim dalı

⁴ Yerin temel taşı olan minerallerin fiziksel ve kimyasal özelliklerinden, sınıflamalarından ve teşhislerinden bahseden bilim

⁵ Organik bileşikler, protein, karbonhidrat, lipid gibi canlıların yapısında bulunan ve mutlaka karbon atomu taşıyan moleküllerdir. İnorganik bileşikler ise çoğunlukla karbon taşımayan çeşitli iyonik ve kovalent bileşikler veya yapısında karbon içeren karbonat gibi moleküllerdir. Anorganik bileşikler ise canlı organizmaların yapısında bulunan ama karbon atomu taşıyamayan moleküller olup; su, çeşitli asitler, bazlar ve tuzlar örnek verilebilir.

- İstif; sergilenme amacıyla çağdaş tekniklerle korunacak ve belgenecektir (Algan ve diğerleri [148], s.243). Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nden Prof. Dr. Doğan Perinçek, Yenikapı'daki jeolojik tabakalaşma ve bu tabakalaşmadaki doğal afet izlerini incelemek üzere çalışmalar yürütmektedir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 Yenikapı kazı alanının genelleştirilmiş stratigrafi kesiti ve istifin genel görünüşü (Perinçek [49], s.193-194)

İstanbul Arkeoloji Müzeleri; 34 gemi batığının belgeleme, kaldırma, araştırma ve restorasyon / konservasyon çalışmalarını, iki ayrı ekibe ihale etmiştir. Texas A&M Üniversitesi Antropoloji Departmanı Nautical Archaeology (Denizcilik Arkeolojisi) Programı öğretim görevlisi ve INA (Institute of Nautical Archaeology) Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Cemal Pulak başkanlığındaki ekip, ihale gereğince gemi batıklarından 4'ünün alandan kaldırma ve belgeleme çalışmalarını tamamlamış ve konservasyon çalışmalarının başlatılması için İstanbul Üniversitesi'ne devretmiştir. Belgeleme ve koruma çalışmalarını üstlendikleri bir diğer 4 gemi, çalışmaların yürütülebilmesi için Bodrum'daki INA Merkezi'ne gönderilmiştir.

İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sait Başaran başkanlığındaki ikinci ekip, devredilen 4 geminin

koruma çalışmaları ile birlikte diğer tüm gemilerin belgeleme ve koruma çalışmalarını üstlenmiştir¹. Çalışmaların devamlılığı amaçlanarak, İstanbul Üniversitesi bünyesinde 'Sualtı Kültür Kalıntılarını Koruma Anabilim Dalı' kurulmuş, ek olarak *Antik Gemi, Koruma, Onarım ve Yeniden İnşa Laboratuvarı* oluşturulmuştur. Ayrıca İBB'nin katkılarıyla, Yenikapı kazı alanında İstanbul Üniversitesi ekibinin kullanımına tahsis edilen *İstanbul Üniversitesi Yenikapı Batıkları Araştırma Merkezi* adı altında çizim ve konservasyon laboratuvarı kurulmuştur. Proje ekibi; Nisan 2009 itibariyle toplamda 19 gemi batığının alandan kaldırma ve belgeleme çalışmalarını tamamladığını bildirmektedir [150].

Alandaki ahşap mimari buluntulardan alınan örneklerin dendrokronoloji² ve analiz çalışmalarını Cornell Üniversitesi'nden Prof. Dr. Peter Ian Kuniholm ve ekibi sürdürmektedir. Bizans dönemine ait insan gömülerinin fiziki incelemesi Dr. Mehmet Görgülü tarafından, neolitik döneme ait mezarların fiziki incelemesi İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü'nden Arkeolog Dr. Yasemin Yılmaz tarafından yapılmaktadır. Limanda bulunan hayvan iskeletlerinin incelemesi İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi'nden Prof. Dr. Vedat Onar ve ekibince, arkeobotanik çalışmalar ise Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Emel Oybak Dönmez tarafından yürütülmektedir. Kazılarda ele geçen antik dönem yazıtları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri epigrafi uzmanı Feza Demirkök tarafından okunmaktadır. Yenikapı arkeolojik kazı alanı ile ilgili düzenlenen konferans, sempozyum ve sergilere ek olarak; tamamlanmış ve devam etmekte olan yüksek lisans ve doktora tezi çalışmaları, yayımlanmış makaleler ve bildiri kitapları bulunmakta olup, çalışma ve yayınlar araştırmaların devam etmesine paralel olarak artacaktır.

4.2.2 Kazı Çalışma Bulguları

Kazı çalışmalarında; Bizans İmparatorluğu başkentinin bölgede inşa edilen ticaret liman ya da limanlarının kalıntıları ve alanın alüvyonla dolmasının ardından kent bostanına dönüşmesinin izleri gün yüzüne çıkmıştır. Kazıda ilerleme kaydedildikçe alanın deniz olmadan önce de kara olduğu ve bu dönemlerde yaşayan neolitik topluluklara ait

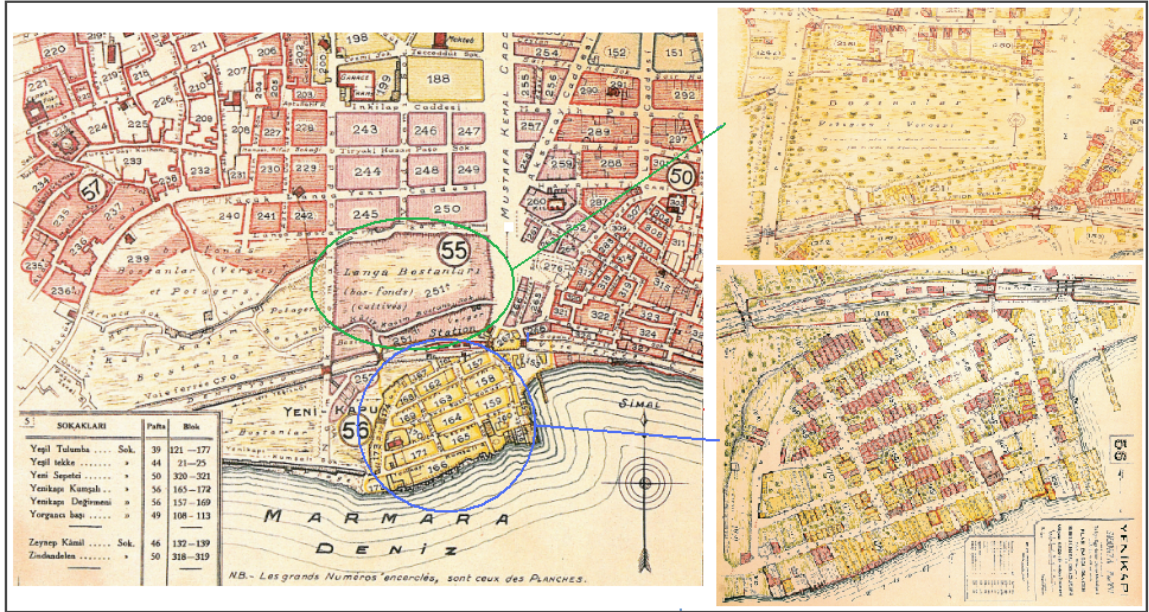
¹ Başaran'ın emekli olması nedeniyle, çalışmalar, Sualtı Kültür Kalıntılarını Koruma Anabilim Dalı Başkanı Yrd. Doç.Dr. Ufuk Kocabaş direktörlüğünde devam etmektedir (Kızıltan, [151], s.5).

² Ağaç halkalarını sayarak tarihleme yöntemi.

arkeolojik verilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Alanda yakın tarihten uzağa doğru düz bir tabakalaşma olduğu gözlenmekte olup, çalışma içinde de aynı sıra takip edilecektir:

Bostan Alanı

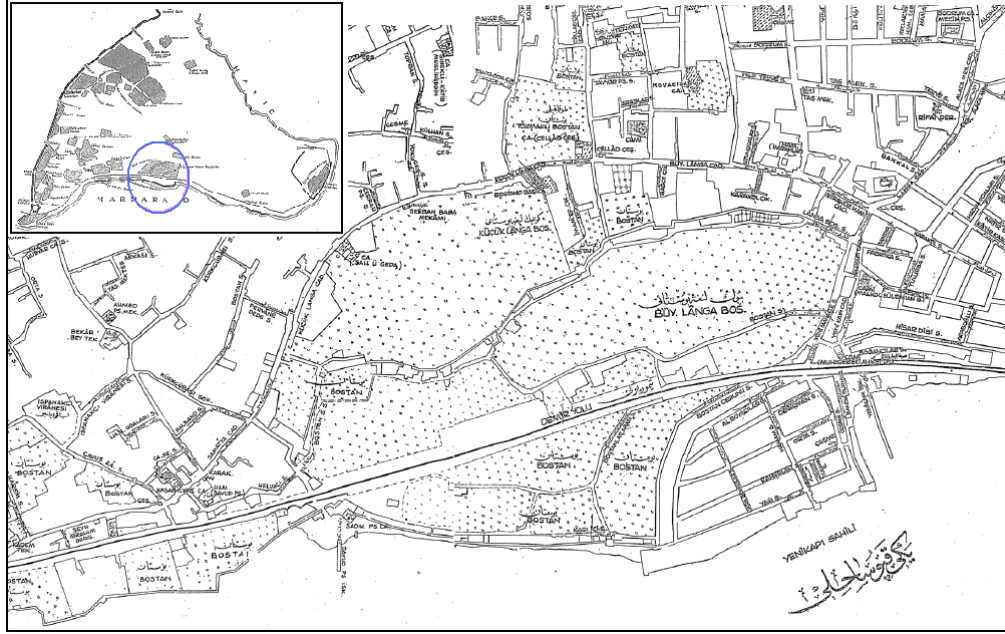
İstanbul'da asırlar boyu bostanlar, İstanbul'un tarihi sur duvarları ile çevrilmiş sahası içinde dahi geniş ölçüde yer almıştır. 15.yy. başlarında sadece Haliç'in liman bölgeleri kentsel yerleşim izlenimi vermekte olup, büyük manastır yapılarının etrafı tarlalar, zeytinlikler ve üzüm bağları ile çevrilidir (Müller Wiener [92], s.27). Kent içindeki bostanlar; sebze nakliyatının ve taze sebze ve meyvenin saklanması için zor olduğu dönemlerin koşullarında, halkın ihtiyaçlarının sağlanması açısından önem kazanmıştır. Aynı zamanda dinlenen, hava alınan yerler olan bostanların en büyükleri, derelere yakın yerlerde veya derelerin denize dökülürken doldurduğu topraklar üzerinde kurulmuştur [152].

Şekil 4.23 Pervititch haritalarında Yenikapı 1934-36 [153]

1958'de yayınlanmış olan 1883 tarihli bir İstanbul (Tarihi Yarımada) haritasında, şehrin muhtelif semtlerine yayılmış 102 ayrı bostan gösterilmektedir (Ayverdi [154]). Harita üzerinde bostanların çoğuna sadece 'bostan' yazılmış, bazısının ise sahiplerinin isimleri veya eskiden beri taşıdığı isim kaydedilmiştir. Bu haritadaki 102 parça bostandan ismi geçenlerden bazıları *Langa Bostanları* olarak kaydedilmiştir (Şekil 4.24). İlk 12.

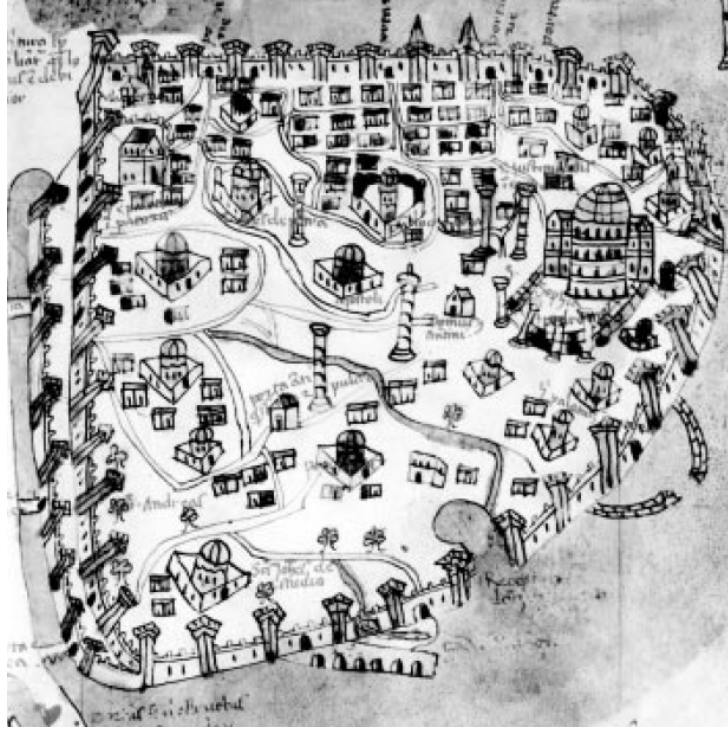
yy.'da kullanılan Langa adının kökeni, Andronikos I. Komnenos'un (1183-1185) eski liman bölgesinde yaptırdığı sarayın adından kaynaklanmaktadır (Van Millingen [155], s.299; Müller Wiener [92], s.61).

Şekil 4.24 Tarihi Yarımada bostan alanları krokisi - küçük resim- (1918 tarihli Necib Bey haritasından şemalaştırılan Koçu [157], s.2972) ve 1883 tarihli Langa Bostanları - büyük resim-, (Ayverdi [154])

Bizans ve Osmanlı dönemlerinden yazılı kaynakların Langa Bostan alanının topografyasını belirlemek için yeterli olmayışından ötürü, kent alanının önceki şekli, Konstantinopolis'in eski görünüş ve haritalarına başvurularak netleştirilmeye çalışılmaktadır. Konstantinopolis'in bilinen en eski haritası, 1420'li yıllara tarihlenen ve günümüze farklı versiyonları kalmış olan Cristoforo Buondelmonti'nin *Liber insularum Archipelagi*'sidir. Berger'e göre fazla stilize çizilmiş olan tasvirin, yalnızca bir topografik kaynak olarak kullanılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Berger [156], s.470) (Şekil 4.25-26). Matrakçı Nasuh'un 1537'ye doğru yaptığı İstanbul minyatüründe ise; önünde iki kulenin bulunduğu Marmara kıyılarındaki eski liman, surların içinde geniş bir kentsel boşluğa dönüşmüştür (Şekil 4.27)¹.

¹ Ek olarak, 16. yy. ve sonrasında Tarihi Yarımada'yı resmeden daha pek çok gravür ve haritanın Andrea Vavassore, Piri Reis, Lokman Çelebi, J.G.Grelot gibi seyyah, coğrafyacı ve ressamlar tarafından çizilmiş olduğunun hatırlatılması gerekir.

Şekil 4. 25 Buondelmonti İstanbul'unun Roma versiyonu, 1465'ler (Manners [158], s.84)

Şekil 4.26 Buondelmonti İstanbul'unun Düsseldorf versiyonu, 1480'ler (Manners [158], s.76)

Şekil 4.27 Matrakçı Nasuh'un İstanbul minyatürü, 1537

Osmanlı dönemi yapay dolguları, bostan toprağı ve bostan kuyuları gibi bulgular dikkate alındığında, yörenin XII. yy.'dan bu yana kara haline geldiğı kanıtlanmakta olup, Lykos Deresi'nin taşıdığı alüvyonlar ile mevcut körfezin tamamen dolmaya başladığı ve kıyı çizgisinin deniz yönünde ötelendiğı söylenebilir (Algan vd. [159], s.179). Bu tabaka içinde görülen bostan kuyuları, ilginç mimari yapılarıyla ayrı bir çalışma konusudur (Şekil 4.28). Alanda farklı korunmuşluk seviyelerinde bulunan beş ayrı bostan kuyusu; beşgen planlı bir yapıya kanallarla bağlı yuvarlak formlu bir kuyu içindeki dolaptan oluşmaktadır. Yuvarlak kuyu duvarları taşlarla örülmüş olup, beşgen yapının duvarları ahşap hatıllar ve taş sıralarından oluşmaktadır. Beşgen yapının içinde ve kuyu tabanındaki ahşap dikmeler, su taşıyan dolaba istinat teşkil etmektedir (Gökçay [160], s.89)¹. Alınan ahşap örneklerinden yapılan analizlere göre bostan kuyularından ikisinin ahşap elemanları, 12-14. yy. arasına tarihlenmektedir².

Marmaray kazı alanının doğu kısmında, doğu batı yönünde uzanan, yassı taşlarla düzgün olarak döşenmiş, genişliğı yaklaşık 140 cm. ve tespit edilen uzunluğı yaklaşık 180 m. olan 16-17.y.y.'a tarihlendirilen bir Osmanlı yolu ortaya çıkarılmıştır (Şekil

¹ Bununla birlikte, bilfiil çalışılan kuyulardan birinde duvar katmanları kaldırılırken, aşağı tabakada yapının beşgen formunun yön değıştirdiğı ve yapı duvarının dış tarafının ahşap plakalar ile örtüldüğü görülmüştür. Bu önlemlerin, kum zeminin yapıya baskı uygulayarak zarar vermesini önlemek için olduğu düşünülmektedir.

² Dendrokronolojik analiz sonuçları yayınlanmamış olmakla birlikte, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Arkeoloji Konuşmaları etkinlikleri kapsamında Prof. Peter Ian Kuniholm'un 28.06.2010 tarihli 'Yenikapı'nın Dendrokronolojik Tarihlemeleri ve Neticeleri' isimli konferansından alınmıştır.

4.29). Bu taşların bir kısmı numaralandırılarak kaldırılmış ve istasyon binası inşaatı sırasında, uygun yerde kullanılmak üzere projelendirilmesi hususunda ilgililere öneride bulunulmuştur (Gökçay [145], s.177-178).

Şekil 4.28 Bostan kuyusu
(Köşker [161], s.22)

Şekil 4.29 Osmanlı dönemi bostan yolu
(Tan [162], s.120)

Marmaray kazı alanının güneydoğusunda, tren yolunun kuzeyinde ortaya çıkarılan 18. y.y.'da inşa edilmiş ve 20.y.y.'a kadar kullanılmış olan yapı kompleksinin (Şekil 4.30) üst kısmında yer alan yapıların ecza veya kimyayla ilgili üretim yapılan işlikler olduğu düşünülmektedir. Pek çok ayrı mekandan oluşan ve yaklaşık 500 m² büyüklüğündeki yapı kompleksinin alt kısmında, yukarıda bahsedilen Osmanlı dönemi yolunun yer aldığı saptanmıştır (Gökçay [145], s.178). Marmaray proje alanının dışında kaldığından İstanbul 4. No'lu Koruma Kurulu'nun kararıyla üzeri ince kum dökülüp kapatılmıştır.

Şekil 4.30 Osmanlı dönemi yapı kompleksi (Köşker [145], s.178)

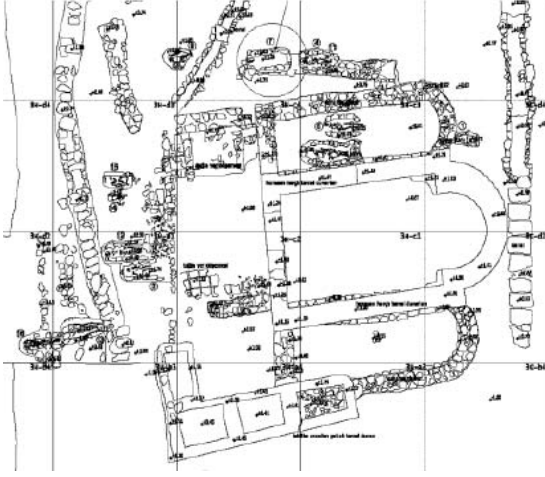
Sahil Kilisesi

Yenikapı Metro alanında, küçük bir kilise yapısı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.31-32). Önce tek hücreli, yarım daire apsisli bir şapel olarak planlanan yapı; iki yan nef ilave edilerek büyütülmüştür. Horasan harçla örülmüş duvarların korunmuş yüksekliğinin orijinal yükseklik olduğu, çatı ve duvarların ahşaptan yapıldığı düşünülmektedir. Gökçay; uzunluğu 11.45 m. ve genişliği 9.5 m. olan ve güneyinde L planlı dört küçük hücreden oluşan bir kiler/depo bulunan kiliseyi, kesin olmamakla birlikte M.S. 13.yy'a tarihlemektedir¹. Ayrıca kilisenin içinde ve çevresinde bulunan 23 mezara ilave olarak, orta mekanda dairesel bir çukur içinde kadın ve çocuklardan oluşan insan iskeletleri tespit edilmiştir². Ek olarak; kilisenin kuzeyindeki surun güney yüzüne bitişik olan ayazmanın da kiliseyle ilişkisi olduğu düşünülmektedir (Gökçay, [145], s. 174-175). Ercan; Maximos Planoudes'in 13.yy.'da Vlanga'da Müjdecî Aziz John Kilisesi adında, mezarlık olarak kullanılmak istenen yıkık bir kiliseden bahsettiğini yazmaktadır. Planoudes'e göre; kısmen dolmuş olan liman alanında dericilikle uğraşan Museviler nedeniyle, Vlanga'da Hristiyanların gömülmesi için daha fazla yer bulunmamaktadır. Ercan; Yenikapı'da bulunan kilise ve mezarların, Planoudes'in sözünü ettiği yıkık kiliseye ait olabileceğini düşünmektedir. Bu durumda 13.yy.'da dolmuş olan liman alanının Hristiyanlar tarafından mezarlık olarak ve Museviler tarafından dericilik işleri için birlikte kullanıldıkları kabul edilebilir (Ercan, [164], s.109-143).

Kilise yapısı, metro proje alanının göbeğinde bulunduğundan, kurul kararı ile alandan kaldırılmıştır ve istasyon yapımının ardından aynı yerine konulacağı ve restore edileceği ifade edilmektedir (Eyigün [127], s.58).

¹ Ancak kilisenin oturduğu toprak içinde ele geçen bulgular, ağırlıklı olarak 13. yüzyıla tarihlenmekle birlikte, batısında yapılan son çalışmalarda, bir mezarın üzerinde bulunan ve 10. yüzyılın sonu-11. yüzyılın başına tarihlenen 12 adet sikke, kilisenin tarihinin daha erken dönemlere indirilebileceğini göstermektedir (Görgülü [163], s.218).

² Görgülü'nün doktora çalışması sonuçlarına göre; kilise içinde ve çevresinde bulunan mezar gömülerine ilaveten, tüm alana yayılmış halde pek çok mezar gömüsü bulunmuş ve toplamda sayılabilen 177 kişiye ait iskelet kalıntısı tespit edilmiştir. Kafatası indeksi sonuçları ve orta boya sahip olmaları, Yenikapı toplumunun Akdeniz ırkı olduklarını göstermektedir. Yapılan incelemelere göre iskeletler; 24 erkek, 44 kadın, 39 cinsiyeti belirsiz yetişkin, 63 çocuk (güvenli cinsiyet ölçümü yapılamıyor) ve 7 fetüse aittir. Buna göre, Yenikapı toplumunda, örneğin 1 yaşına ulaşma şansı %82,30; 5 yaşına ulaşma şansı %50,01; 40 yaşına ulaşma şansı %9,40 ve 59 yaşına ulaşma şansı ise %0,06'dır. Yaşam süresinin düşük olması dönemin koşullarına bağlı olmakla birlikte, kazı çalışmaları halen devam etmekte olup, yeni iskeletlerin bulunması yaşam tablosunu değiştirecektir (Görgülü [163], s.207-212).

Şekil 4.31 Sahil kilisesi mimari çizim (Görgülü [163], s.125)

Şekil 4.32 Sahil kilisesi kuzeydoğudan görünüş (Güngör [145], s.175)

Liman Alanı

Roma İmparatoru I. Constantinus'un (306-337) Byzantion'u 334 yılında imparatorluğun yeni başkenti yapmasının ardından; kentsel yapılaşmanın desteklenmesi, hammadde ihtiyacının karşılanması, imparatorluk donanmasının kullanımı gibi nedenlerle şehrin muhtelif yerlerine limanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda antik dönemde Langa Bostanı'nın bir koy olduğu, bu koyun erken Bizans döneminde liman alanı olarak kullanıldığı ve giderek Lykos Nehri'nin taşıdığı alüvyon nedeniyle dolduğu bilinmektedir. Ancak limanın kim tarafından, ne zaman ve ne amaçla yaptırıldığı ve sonraki gelişim süreci; mevcut bilgilerin azlığı, antik kaynaklar ve yakın tarihli araştırmalarda geçen kayıtların birbiriyle çelişmesi, topografyanın değişmiş olması ve kullanım süresi içinde limanların farklı isimlerle anılmış olmalarından ötürü kesin olarak bilinmemektedir.

Theodosius Limanı olarak bir erken Bizans limanından bahseden ilk yazılı kaynak, 425 yılına tarihli *Notitia Urbis Constantinopolitanae*¹'dir. *Notitia*'ya göre Konstantinopolis, kentin XII. bölgesinde *Portus Theodosianus* (Theodosius Limanı) denilen bir limana sahiptir (Berger [156], s.468; Van Millingen, [155], s.296). Limana hem kent çevresinden, hem de uzak bölgelerden gelen ticaret malzemeleri; muhtemelen esas olarak tahıldan ve kereste, kiremit, mermer gibi inşaat malzemelerinden oluşmaktadır

¹ Anonim, *Notitia Urbis Constantinopolitanae*, Editör ve çeviren: Otto Seeck (Berlin, 1876).

(Müller Wiener [102], s.17)¹. Theodosius Limanı'nın sınırları tam olarak bilenemese de, geniş bir alana yayılmış olması gerekmektedir çünkü antik kaynaklarda limanla ilişkili tahıl ambarları kentin bir başka bölgesinde, IX. Bölge'de konumlanmaktadır (Berger [156], s.475)².

Patria³ ve Parastaseis⁴ gibi daha yakın tarihli kaynaklar ise; yaklaşık aynı yerde konumlanmış ve 'Eleutherius'⁵ adı verilen daha erken bir limanın varlığından bahsetmektedirler (Ercan [164], s.35). 1544-1547(48) yılları arasında İstanbul'da bulunan Petrus Gyllius, 'İstanbul'un Tarihi Eserleri' adlı kitabında; Theodosius Limanı'nın, Altın Kapı (Yedikule), Theodosius Forumu ve başka pek çok kentsel yapı ile birlikte, kentin XII. bölgesinde olduğunu yazmaktadır (Şekil 4.33-34)⁶ (Gyllius [166], s.202). Gyllius, Theodosius Limanı'nı; '*...günümüzde Blanka denilen bostanların içindeydi, her yanda duvarla çevriliydi ve yedinci tepenin eteklerinde uzanan Marmara kıyı düzlüğünde yer alıyordu. Limanın ağzı doğuya bakıyor, bu yönden batıya doğru bir rıhtım uzanıyordu. Şimdi bunların üstünde, benim adımlarımla altı yüz adım uzunluğunda ve on iki ayak genişliğinde surlar vardır. Liman doldurulmuş, geniş bostanlara yeşillik ekilmiş, çok az sayıda da arbor (ağaç: gemi direği) dikilmiştir... Rıhtıma ve yerin konumuna bakarak, eski limanın çevresinin bir mili aştığını keşfettim. Limanın, gemilerin hala girebileceği ağzında, her yan denizle ve taş kalıntılarla çevrili olarak kule, günümüzde de görülebilir... Ben bu limanın daha önce Eleutheron Limanı*

¹ Ek olarak şarap ve zeytinyağı ile besin maddeleri (meyve, bal, tuz, kurutulmuş et-balık, baharatlar v.b.), lüks mallar (ipekli, deri, fildişi, cam, kürk v.b.), yerel üretim için hammadde (ham ipek, cam, demir sülfür v.b.), alınıp satılan ticari malzemeler arasındadır. Ticaret gemilerinde tüccarlar, hacılar ve gemicilerin kendileri kadar, köleler ve egzotik hayvanlar da canlı yük olarak limandan limana taşınmaktadır (Müller Wiener [102], s.17).

² Notitia'da; Konstantinopolis'teki V. ve IX. bölgede konumlanmış olan altı büyük ambardan söz edilmektedir (Mundell Mango [165], s.192). Bu ambarlardan ikisinin; Theodosius Limanı ve Julianus Limanı (Kadırga Limanı) arasında ve IX. bölgede kurulmuş olan Horrea Alexandrina ve Horreum Theodosianum tahıl ambarları olduğu düşünülmektedir (Gyllius [166], s.201), (Magdalino [167], s.211), (Müller Wiener [102], s.9).

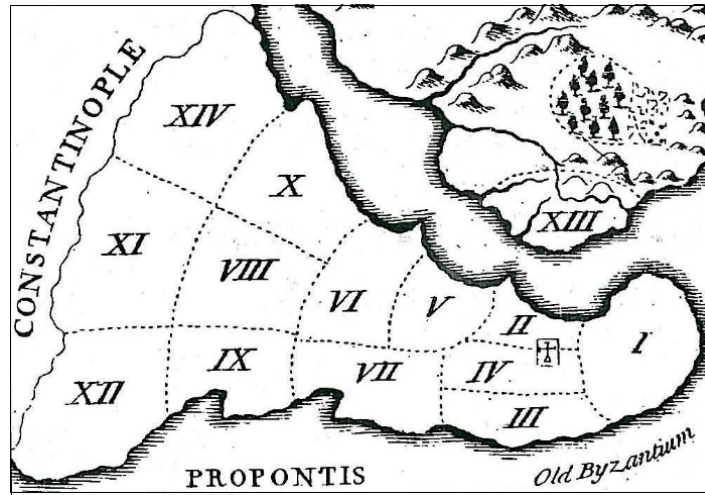
³ Patria; kentlerin topografyası, tarihi, anıtları, efsanelerinin anlatıldığı bir yazım türü olup, Konstantinopolis için 6.yy.'dan sonra bu nitelikte eserler yazılmaya başlanmıştır. Bkz. Patria: Patria Konstantinopoleos, Scriptores originum Constantinopolitanarum içinde, yay. Th. Preger II (1907) 135-289, 10.yy.

⁴ Parastaseis Syntomoi Chronikai Anonymous (11.yy. ait, ancak 8.yy.'a ait düzeltmeler var).

⁵ I. Constantine döneminden Eleutherius isimli bir soylunun isminin liman ve bölgeye verilmiş olabileceği düşünülmektedir (Dirimtekin [169], s.59). Diğer yandan The Oxford Dictionary of Byzantium'a [168] göre *Eleutheros*; vergi ödemelerinden muaf olan köylülerin bulunduğu mali kategoriye verilen addır. *Eleutheroi* (Eleutheros'un çoğulu); 13.-15.yy.'larda imparatorluk izniyle toprak ağalarının mülkiyetindeki yerlere yerleşen kişilerin statüsünü kategorize etmek için kullanılmıştır. Kökeni belirsiz olmakla birlikte; kendi mülklerini kaybetmiş, sahiplerinden ya da Türklerden kaçanlara verilen ad olduğu kabul edilebilir.

⁶ Haritalaştırılan Ball, J., (1729), Petrus Gyllius The Antiquities of Constantinople. Ancak yakın tarihli başka bir bölgeleme önerisi için bkz. (Şekil 4.34).

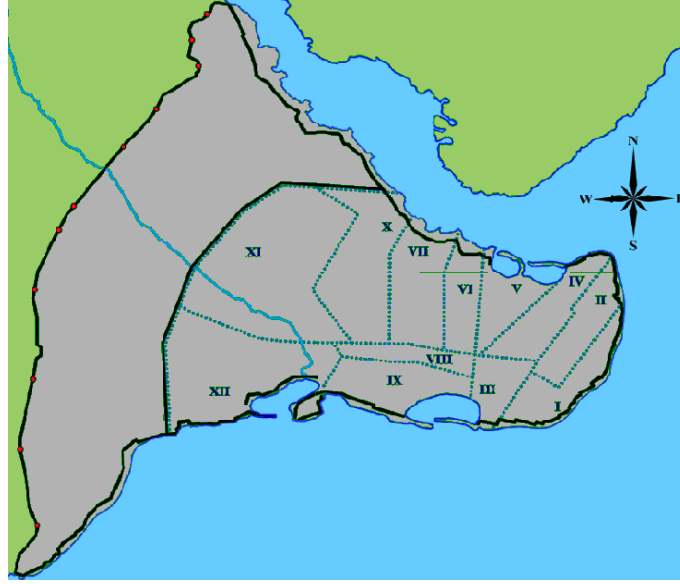
adını taşıdığını düşünüyorum, eğer Büyük Constantinus'un birinci tepenin dik kenarından dalgalara karşı, Sophia Limanı'na kadar taş yığdığını ve Eleutheron Limanı'nı Constantinus'un yaptırdığını anlatanlar doğru söylüyorlarsa...' şeklinde tarif etmektedir (Gyllius [166], s.188-189). Van Millingen ve Müller Wiener; Theodosius Limanı'nın Vlanga Bostanı denilen yerde olması gerektiğini kabul etmekle birlikte, limanın daha önceden Eleutherius Limanı olmasını kuşkulu bulmaktadırlar. Çünkü Patria'da, I. Theodosius döneminde (379-395) Forum Taurus'a (Boğa Meydanı) dikilecek bir heykel inşaatında, molozun Eleutherius Limanı'na döküldüğü yazmaktadır (Van Millingen [155], s.298), (Müller Wiener [102], s.8). Ayrıca Müller Wiener'e göre Theodosius Limanı; muhtemelen Mısır'dan ithal edilen tahılın boşaltım yeri olarak öngörüldüğünden, daha VII. yy. başlarında Arapların Mısır'ı ele geçirmesi ve Mısır'dan tahıl sevkiyatının sona ermesiyle, işlevinin önemli bölümünü yitirmiştir (Müller Wiener [102], 8-9).

Şekil 4.33 Konstantinopolis kent bölgeleri (Gyllius [166], s.98)

Dirimtekin'e göre Langa'daki liman; Eleutherion ve Theodosios Limanları ile aynı limanlar olup, kuzey/kuzeybatı alanı ile güneydoğu alanı olarak ikiye bölünmekte ve bu iki bölüm arasında bir orta sur bulunmaktadır (Şekil 4.35). Kuzey/kuzeybatı alanı; taş döşeli, derin ve kullanışlı bir liman olan Eleutherion Limanı'dır. İç liman, Mısır ve diğer vilayetlerden İstanbul'a gelen buğdayın çıkarıldığı yerdir ve muhafaza edilmeleri için deniz surlarının önüne sıra ile ambarlar yapılmıştır. Lykos Nehri'nin bu iç limanı doldurması üzerine, önüne, alüvyondan korunmak için bir savunma duvarına sahip ikinci bir liman tesis edilmiştir. İmparator III. Mikhael devrinde (842-867) yeniden temizlenmiş olduğu, limanın girişindeki kulede bulunan bir kitabeden öğrenilen

limanın, XI.yy.'dan önce kullanım dışı kalmış olduğu düşünülmektedir (Dirimtekin [169], s.59-60).

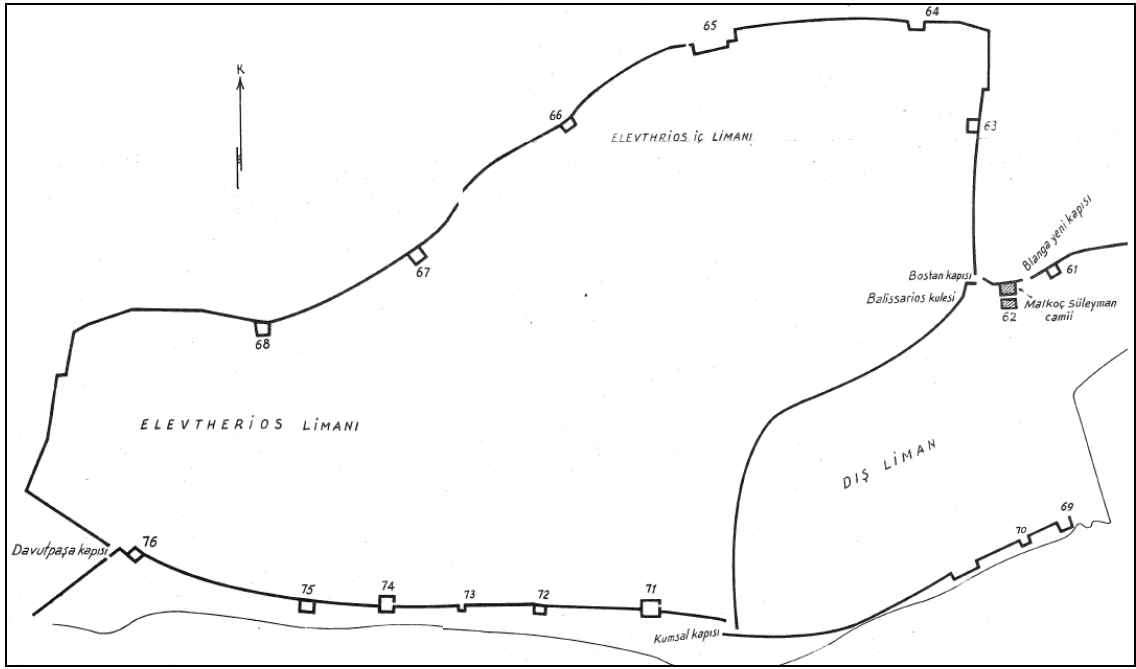
Şekil 4.34 Konstantinopolis kentsel bölge ve limanları, 4.yy.
(Nicolescu ve Safran [170])

Berger ise; Theodosius ve Eleutherios Limanlarının ayrı limanlar olduğunu, Eleutherios Sarayı'nın, Myrelaion Manastırı'nın (Laleli'deki Bodrum Camii) aşağısındaki yamaçta aranması gerektiğini öne sürmektedir¹. Ayrıca Berger'e göre; Langa'daki liman VI. ve VII. yy.'larda Kaisarios Limanı olarak bilinen limandır ve 673'teki Arap kuşatmasından önce donanmanın toplanma yeri olarak kullanılmıştır² (Berger [156], s.469). Müller Wiener'de, en azından VII. yy.'da *tón Kaiseriu* bölgesinde Proklanisios adı verilen bir liman ve muhtemelen donanma için çalışan bir tersane olduğundan ve Arap saldırısının beklediği 672 yılında burada gemiler inşa edildiğinden bahsetmektedir (Müller Wiener [102], s.15)³.

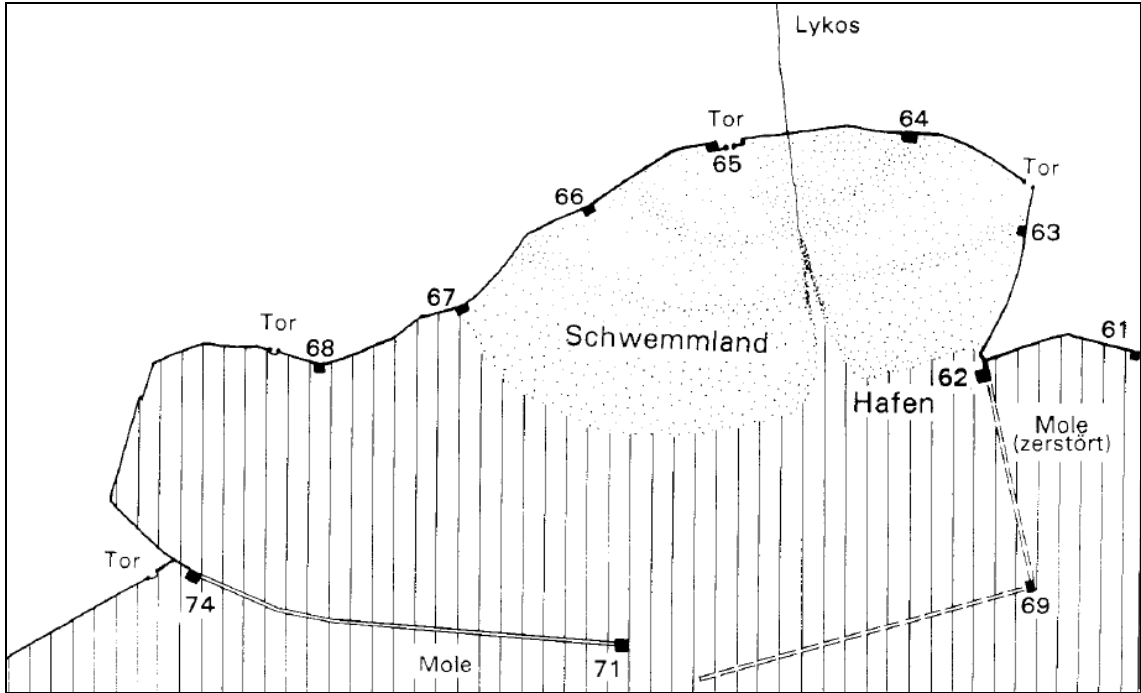
¹ Berger, A., (1988), 'Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos', 588-589, Poikila Byzantina 8, Bonn.

² VII. yy.'daki Artemius'un Mucizeleri adlı kitaba göre, Lamia tahıl ambarları Kaisarios Limanı yakınlarında bulunmaktadır (Mundell Mango [165], s.200).

³ Bununla birlikte Van Millingen'e göre; kentin güney sahilinde adı geçen Kaisarios Limanı ile Heptaskalion Limanı'nın yerleri, eğer Marmara sahilindeki yeri iyi bilinen limanlarla eşleştirilemezlerse, Langa ile Kumkapı arasında olmalıdır (Van Millingen [155], s.301-305). Müller Wiener; deniz surunun 57. kulesi ile Tülbentçi Hüsameddin Mescidi arasında (Langa ile Kadırga arasında) konumlanan bir liman için, sık sık değişen liman adları nedeniyle Kaisarios Limanı ile Heptaskalion Limanı'nın birlikte ele alınması gerektiğini düşünmektedir (Müller Wiener [92], s.61). Ancak daha sonra [102], s.13'te; Zeugma'da (bugünkü Unkapanı) varlığı 14.yy'a kadar belgelenen Heptaskalon adında birkaç iskeleli bir gemi yanaşma yeri olduğundan söz etmektedir.

Şekil 4.35 Yenikapı'daki liman ve çevreleyen sur hattı (Dirimtekin [169])

Şekil 4.36 Theodosios Limanı (Berger [156], s.469)

Ulaşılan kaynaklarda çalışma alanıyla ilişkilendirildiği görülen çeşitli liman adlarının; farklı dönemlerde farklı isimler alan özdeş limanlar mı yoksa birbirine yakın ama ayrı limanlar mı olduğu sorusu ortadadır. Ancak Yenikapı kazı çalışmalarında ortaya

çıkarılan bir veya muhtemelen iki ayrı limanın, bu limanlardan hangisi/hangileri olduğu tartışması geniş ve ayrıntılı bir konu olup, tez çalışmasının kapsamı dışında kalmaktadır¹. Alandaki diğer mimari buluntular:

İskele Yapıları

Metro kazı alanında, iskele olması muhtemel, kuzey-güney yönlü ve birbirine paralel iki yapı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.37-38). Her iki yapı da inşaat sınırları dışına devam ettikleri için kuzey sınırları ortaya çıkarılamamıştır. Doğu taraftaki iskele yapısı, 8.yy'a tarihlenmektedir².

Şekil 4.37 Metro kazı alanı batı taraftaki iskele (Aydoğdu, 2011)

Şekil 4.38 Metro kazı alanı doğu taraftaki iskele (Doğan, Z., 2010)

¹ Ayrıntılı bkz. Ercan, A., (2010), Yenikapı, A Late Antique and Byzantine Harbor in Constantinople: A Historical, Archaeological and Architectural Study Of The Newly Discovered Remains, MA Thesis, [Koç University](#) Institute of Social Science, İstanbul.

² Dendrokronolojik analiz sonuçları yayınlanmamış olmakla birlikte, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Arkeoloji Konuşmaları etkinlikleri kapsamında Prof. Peter Ian Kuniholm'un 28.06.2010 tarihli 'Yenikapı'nın Dendrokronolojik Tarihlemeleri ve Neticeleri' isimli konferansından alınmıştır.

Yine Metro alanında daha aşağı kotta, 11.70 m. uzunluğunda ve 4.80 m. genişliğinde, kalın ve sık ahşap kazıklardan oluşan bir iskele ele geçmiştir (Şekil 4.39)¹. Bu ahşap iskelenin üzerinde kalan keramik, taş ve diğer malzemelerden oluşan tabakada Iustiniaus I'e (527-565) ait sikke bulunmuş olup, bu da iskeleyi 6.yy.'dan önceye tarihlemektedir (Gökçay [145], s.175-176).

Şekil 4.39 İskele kazıkları (Güngör [145], s.176)

Marmara Sahil Suru / Langa İç Liman Suru

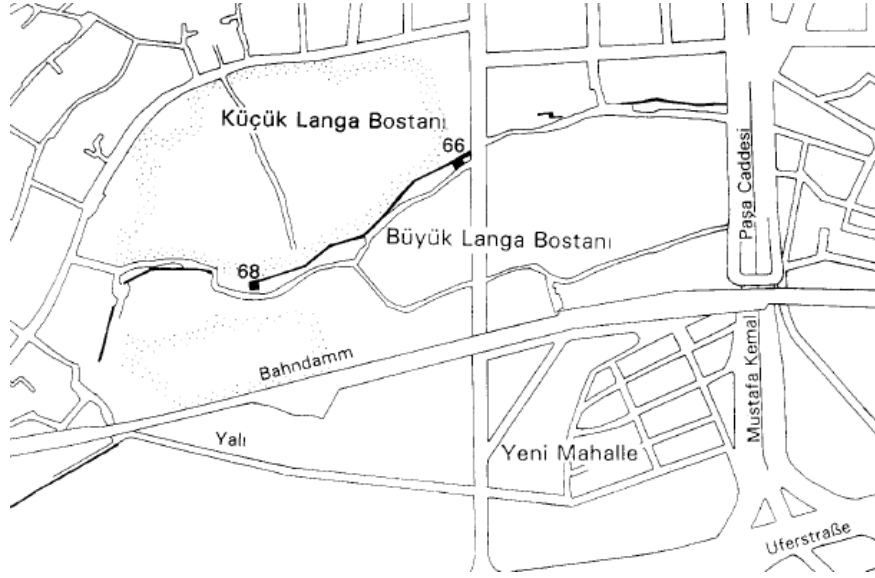
Kentin hızlı büyümesi ve güvenlik riski nedeniyle önce Constantinus (306-337) ve daha sonra II. Theodosius (408-450), kenti karadan ve denizden çevreleyen surlar inşa etmişlerdir. Günümüzde kentin güney kıyısındaki ve Sarayburnu ile kara surlarının bitim noktası olan Mermerkule arasında yer alan deniz surlarının uzunluğu 8.460 m. olup, bu hatta kısmen duran 103 kule ve burç², 8'i büyük olmak üzere toplam 36 kapı³ bulunmaktadır. Buna, Yenikapı ve Davutpaşa arasındaki eski limanı çevreleyen 1.080 m. uzunluğundaki iç liman suru da eklenebilir. Bugüne kadar deprem, fırtına, su baskını gibi nedenlerle yıkılan duvarlara farklı duvarcılık teknikleriyle yapılan çeşitli onarımlar, Constantinus'un yaptırdığı deniz surlarının konumunu ve nereye kadar uzandığını veya II.Theodosius dönemindeki deniz surları inşaatının kapsamını saptamaya imkan

¹ Yaklaşık kuzey-güney doğrultulu devam eden ahşap kazık sıralarının, daha üst kotlarda, daha zayıf formda ancak **alanın tümüne** yayılmış halde olduğunu belirtmek gerekir. Bu kazık sıralarından alınan bazı örnekler; Prof.Dr. Kuniholm'un yaptığı ölçümlere göre 15. yy'a tarihlenmektedir (Pulak [171], s.132).

² Buondelmonte'ye göre bu surlar üzerinde 188, Mühendis Hamza tarafından Kanuni Sultan Süleyman devrinde yapılan tetkike göre ise 170 burç mevcuttur (Dirimtekin [169], s.VI).

³ Günümüzde mevcut olmayan Blanga (Langa) Kapısı'na, 1262 (1884) tarihli Mühendishane haritasında, 'Yeni Langa Kapısı' olarak rastlanmaktadır. 1293 (1915) tarihli haritaya göre, bu kapının kuzeyindeki surlar üzerinde fetihten sonra açılmış bir bostan kapısı mevcuttur. Ayrıca sahilin en güneyinde, dış liman surlarının sahil surları ile birleştiği yerde yine sonradan açılmış bir kumsal kapısı bulunmakta olup, Blanga ismi bu kapıya XII.yy.'dan sonra verilmiştir (Dirimtekin [169], s.13).

vermemiştir¹. Bununla birlikte, 1871 yılında inşa edilen tren yolu; Topkapı, Çatladıkapı, Kumkapı, Yenikapı ve Davutpaşa İskelesi'nde surların yıkılmasına neden olmuş ve 20.yy. başlarında ikinci ray inşa edilirken yıkıma devam edilmiştir (Dirimtekin [169], s.2) (Şekil 4.40). Ancak günümüze çok az kısmı kalan iç liman surunun bir kısmı, yürütülen arkeolojik kazılarda, metro alanının kuzeybatısında tespit edilebilmiştir (Şekil 4.41).

Şekil 4.40 Liman surunun 1993 yılındaki durumu (Berger [156], s.472)

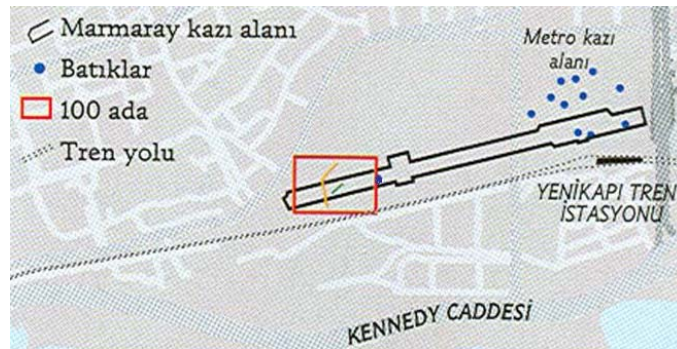
Şekil 4.41 Yenikapı Metro alanının kuzeybatısındaki sur duvarları (Aydoğdu, Y., 2011)

¹ Ancak bugün artık durmayan Yenikapı'daki bir kitabede, 447 yılındaki şiddetli bir depremde yeni surun bazı bölümlerinin zarar gördüğü ve onarıldığı yazmaktadır (Dirimtekin [169], s.2), (Müller-Wiener [92], s.312).

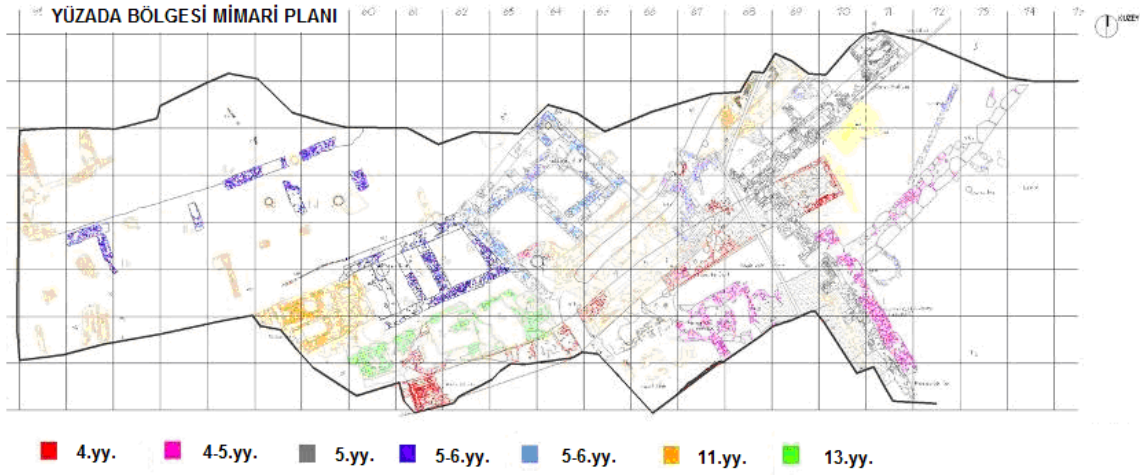
Limanlar; doğrudan denize açıldıkları için, kent savunmasının en zayıf noktasıdır. Limanı ve dolayısıyla kenti korumak için; liman, bir iç sur ile çevrelenmiş ve geçişler, açılan kapılar yardımıyla yapılmıştır. Metro alanında tespit olunan sur kalıntıları üzerinde de farklı kapılar, ayrıca güney yüzünde niş ve önünde bir kuyu tespit olunmuştur. Tabanın taş döşemeli olan kısmı, güneydeki kiliseye ait bir ayazma olabileceğini düşündürmektedir. Surun şehre bakan kuzey tarafında ise, bütün halde amphoralarla (taşıma kabı) dolu bir kuyu bulunmuştur. Bu noktada; surun ahşap kazıklar üzerine inşa edilmesiyle ilgili mimari detaylar da görülebilmektedir (Gökçay [145], s.177).

100 Ada Bölgesi

Yapılan arkeolojik çalışmalar, liman alanının deniz olan orta kesiminde yürütülüyor olsa da, alanın batısındaki 100 Ada Bölgesi'ndeki kazılarda liman surları, büyük taş rıhtım blokları, limanı koruyan dalgakıranın bölümleri gibi limana ait yapılar; ışıklar, mezarlıklar, depolar gibi kentsel alana ait diğer yapı kalıntıları ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. 100 Ada Bölgesi'nde bulunan mimari buluntuların 4.yy.'dan 13.yy'a kadar değişen zaman aralığına tarihlenmeleri, alanın liman olarak işlevini yitirdikten sonra da kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, VIII. yy.'dan XI. yy.'a kadar, kentin güney kıyısında pek çok insanın yaşadığı ve Theodosius Limanı çevresinde aristokratların konut alanlarının olduğu bilinmektedir (Magdalino [167], s.214). Farklı dönemlere ait iç içe geçmiş kalıntılar sayesinde İstanbul'un tarihi gelişimini izleyebildiğimiz ve liman ve çevresi hakkında önemli bilgi ve belgeler sunan 100 Ada Bölgesi, Koruma Bölge Kurulu'nca '*korunacak ve arkeolojik park olarak değerlendirilecek alan*' ilan edilmiştir (Karamut [172], s.13).

Şekil 4.42 Yenikapı 100 Ada konum [173]

Şekil 4.43 Yenikapı 100 Ada Bölgesi mimari plan (Gökçay [145], s.170)

Şekil 4.44 Yenikapı 100 Ada Bölgesi mimari buluntuları kuzeyden görünüm (Köşker [145], s.170) ■ Theodosius Sahil Suru ■ Konstantin Suru ■ Mendirek ■ Depo yapısı ■ Hypoje ■ İşlikler ■ 8 No'lu Yapı ■ 5 No'lu Yapı

Rıhtım ve Mendirek

100 Ada Bölgesi'nde bulunan liman yapılarından biri; kuzey-güney yönünde ve büyük dikdörtgen taşlarla, iki sıra halinde inşa edilmiş, tespit edilen uzunluğu 25.5 m. olan rıhtım yapısıdır. Ayrıca rıhtım taşlarından doğuya uzanan ve uzunluğu 43.5 m.'ye varan bir iskele yer almaktadır. Rıhtımın güneybatısında, ufak taşlardan horasan harçla örülmüş, batıdan doğuya doğru ilerleyen bir mendirek bulunmaktadır. Mendirekteki horasan harcı ve üzerindeki surdan ötürü, mendireğin M.S.4.yy.'a ait olduğu düşünülmektedir (Gökçay [145], s.170).

Şekil 4.45 Yenikapı 100 Ada Bölgesi Sahil Surları ve Mendirek (Köşker [145], s.171)

■ Theodosius Sahil Suru ■ Mendirek ■ Rıhtım

Kent Surları

Konstantinopolis'in kurucusu Konstantinos (M.S. 324-337) tarafından inşa ettirilen ve tarih boyunca depremler ve diğer nedenlerle günümüze herhangi bir parçası kalmadığı ve izlediği yol takip edilemediği için bilinmeyen kent surunun; Yenikapı kazılarında, kazı alanının 100 Ada Bölgesi'nde ortaya çıkarıldığı düşünülmektedir (Şekil 4.46-47). Gökçay'a göre; kazı alanı dışına devam ettiği için takibi yapılamayan ve yaklaşık 54 m. kadarı tespit edilen duvarın, çevresindeki mimariyle herhangi bir bağlantısı olmaması sıradan bir duvar olmadığını göstermektedir (Gökçay [145], s.172-173). Yine Gökçay'a göre; surun başlangıç noktasında bulunan Konstantinos dönemine ait sikkeler, ayrıca sur içinde bulunan ahşap hatılların dendrokronolojik incelemesinde ahşabın 320'li yıllara ait olduğunun saptanması, bu savı güçlendirmektedir (Gökçay [174], s.19-20).

Van Millingen'e göre; 328 yılında bizzat Constantinus tarafından tasarlanan savunma hattı, güneybatı ucundaki Marmara Denizi'ne, Bizans dönemindeki adlarıyla Vlanga ve Psamathia bölgeleri arasındaki bir noktada ulaşmıştır (Van Millingen [155], s.22). Müller Wiener; mevcut kara surlarının Constantinus Surları'nın yaklaşık 1.5 km. batısına inşa edilmiş olduğunu ve Theodosios II. (408-450) döneminde inşa edilen deniz surlarının Constantinus surları ile güneyde ortalama Petrion bölgesinde bağlandığını yazmaktadır. Ayrıca, Constantinus Suru'nun bir bölümü olarak bilinen Kocamustafa Paşa'da bir 13.14.yy. kilisesi olan Esekapı (İsakapı) Mescidi'ne değinmektedir (Müller Wiener [92], s.118-286-308).

Yürütülen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan bir başka sur; Theodosius deniz surlarıdır. Surun, limana bakan kuzey kısmında çeşitli dönemlere ait onarımlar geçirdiği, kuzeydoğuya doğru devam ederek kalınlaştığı ve tonozlar üzerine oturduğu gözlenmektedir (Gökçay [145], s.171).

Şekil 4.46-47 Yenikapı Yüzada Surlar ve rıhtım

■ Konstantin Suru ■ Theodosius Sahil Suru ■ Rıhtım (Köşker [145], s.171-172)

Gizli Geçit, Depo Yapısı, 5 ve 8 no'lu Yapılar

Surun batıya devamında, mendireğin denize bakan kenarı ile siperlenen dönüşlü bir geçit vardır (Şekil 4.48). Yüksekliği yaklaşık 180 cm. ve genişliği 160 cm. olan geçidin, limanda görünmeden denize ulaşmak ya da denizden kente girmek için kullanıldığı düşünülmektedir. İçinde bulunan 16 adet yağ kandili de bu görüşü destekler niteliktedir. Güneyden kuzeye doğru tünel şeklinde devam eden yolu gizlemek amacıyla üzerine tabanı horasan harç sıvalı, 12.30 x 8.40 m. büyüklüğünde bir yapı inşa edilmiştir (Şekil 4.44'teki Depo yapısı). Hemen güneyinde yine harç sıvalı bir başka yapı bulunmuştur. Anılan yapıların kuzeyinde, dörtgen planlı iki büyük yapı yer almaktadır (Şekil 4.44'teki 5 ve 8 no'lu yapılar). Duvar örgüleri ve birinin içinde bulunan damgalı in situ tuğla nedeniyle yapılar M.S. 6.yy'a tarihlenmektedirler. Çok tahrip olmuş olmaları nedeniyle kullanım amaçları tespit edilememiştir. Yine bu alanda, düzgün kesme taşlardan yapılmış ancak şehir suyu şebekesinin yapımı sırasında zarar görmüş olan bir yapı tespit olunmuştur. Yapının kuzeyi kazı alanı dışında kaldığından, kullanım amacı anlaşılamamıştır. Bu yapının altında doğu-batı yönünde, üstü tonozlu ve 10.80 m. uzunluğunda bir kanal ortaya çıkarılmıştır. M.S. 12. yy.'a tarihlendirilen kanalın, zamanla işlevini yitiren gizli geçide, taban seviyesinden bağlandığı anlaşılmaktadır (Gökçay [145], s.173-174).

Hipoje (Mezar)

Söz konusu yapıların hemen batısında, 3.50 x 1.20 m. boyutlarında, dörtgen planlı dört odadan ibaret bir hipoje yapısı bulunmaktadır (Şekil 4.49). Odaların üzeri tonoz ile örtülü olup, Bizans mimarisinde pek görülmeyen bir tarzdır. Mezar odalarının geçişleri veya kapıları yoktur, ölen kişi üstten içeriye bırakılmış ve mezar gizli tuğla tekniğiyle örülerek kapatılmıştır. Kazının üst seviyelerinde, hipoje etrafında insan mezar ve iskeletleriyle birlikte, at iskeleti de bulunmuştur. Yapının; buluntulara ve duvar örgü tarzına bakılarak M.S.12. yy.'a ait olduğu düşünülmektedir. Aynı mimari özelliklere sahip bir mezar odası, birden çok insana ait iskeletle beraber, Theodosius Suru'nun üzerindeki payandalar arasında ortaya çıkarılmıştır (Gökçay [145], s.173-174).

Şekil 4.48 Gizli geçit
(Köşker [175], s.95)

Şekil 4.49 Hipoje yapısı 12.yy.
(Köşker [160], s.95)

İşlik Yapıları

100 Ada kesimindeki toplam 5,5 x 19 m² büyüklüğünde dört işlik yapısı, muhtemelen 13. yy'a aittir (Şekil 4.50). Mevcut yükseklikleri 1.20 m. olan ve üstleri olasılıkla ahşap sundurma ile kaplı olan yapılara, dört basamakla inilmekte olup, taban ve duvarlarında, kalın kireç tabakaları görülmektedir (Gökçay [145], s.174). Langa Bölgesi'ndeki Musevilerin 1453 yılına değin bu bölgede deri tabaklama işleri ile uğraştıkları bilinmektedir (Müller-Wiener [92], s.61)¹. Tülbent ve yemeni imal edilen Basmacılar Karhanesi'nin büyük kısmının da, 18.yy. sonlarında Langa Yenikapı'sının sahil surlarının arkasında olduğu belirtilmelidir (Hovhannesyanyan [176], s.54).

¹ 14. yy.'da yaşamış seyyah Novgorod'lu Stephen; Vlanga Bostanları'nın doğu kısmındaki kapının, 'Jewish Gate' (Yahudi Kapısı) olarak adlandırıldığını yazmaktadır. Majeska'ya göre bu kapı 'New Gate' (Yeni Kapı) ile aynıdır. Museviler, 15.yy'da II. Mehmet tarafından Balat'a sürülünceye kadar burada yaşamaya devam etmişlerdir (Ercan [164], s.84).

Şekil 4.50 İşlik yapıları, 13.yy. (Köşker [160], s.96)

2004 yılında kazılmaya başlanan alandaki buluntuların konumu ve mimari ve arkeolojik değeri nedeniyle Marmaray hattı revize edilmesine karşın, kazıldıktan sonra uzun zaman boyunca hiçbir koruyucu müdahalede bulunulmadığı için mimari buluntular zarar görmüş, ancak 2008 yazında alanın üzeri pasif korumaya alınmıştır (Şekil 4.51).

Şekil 4.51 Pasif korumaya alınan Yüzada Bölgesi (Aydoğdu, Y., 2008)

Neolitik Dönem Bulguları

İstanbul ve çevresinde tarih öncesi dönemin varlığını kanıtlayan kimi yerleşim alanları daha önceden bilinmekle birlikte; Tarihi Yarımada'da ilk defa olarak bu döneme ait mimari buluntular, insan mezarları ve küçük buluntular ile birlikte Yenikapı kazısında ortaya çıkarılmıştır¹ (Baran Çelik [177], s.218). Mimari kalıntılar 9 m. x 20 m.

¹ 1945-50 yılları arasında Aya İrini'nin güneyinde açılan sondajlardan çıkan gri Frig keramiği, 1973 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri ek binası temel kazılarında Son Tunç Çağ sonlarına tarihlenen çanak çömlek, Çarşıkapı'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Kıbrıs malı benzeri kap parçası, Hipodrom kazıları

büyükliğinde olup, araları dallarla örülü ahşap dikmelerin oluşturduğu duvarlar olasılıkla kerpiç çamuru ile kaplanmakta ve dikmeler zeminde çay taşları ile çevrelenmektedir (Gökçay [145], s.168)¹. Her ne kadar henüz radyometrik yöntemlerle kesin tarihlendirme yapılmamışsa da, bu yerleşim yerinde ortaya çıkan buluntular Fikirtepe ve Pendik'ten bilinen ve MÖ 6.400-5.800 tarihleri arasında tarihlenen 'Fikirtepe Kültürü'² olarak tanımlanan dönemi yansıtmaktadır. Ancak bunların bulunduğu konum ve yanlarında bulunan çanak çömlek, Fikirtepe Kültürü'nün son dönemlerine ait olduklarını göstermektedir (Özdoğan [179]).

Yenikapı yerleşiminde bulunan tarih öncesine ait çanak çömlek parçalarının, 'Fikirtepe kültürü' ile birlikte 'Yarımburgaz kültürü'nün³ 4. evresi ile de benzerlik gösterdiği görülmektedir (Kızıltan [151], s.7). Ayrıca kazı buluntuları içinde, tarih öncesi tarımcı Toptepe⁴ kültürünün kaplarına benzeyen bir kap bulunmuştur. Marmara Denizi'nin her türlü balık ve deniz kabuklusu açısından zenginliği, tarih öncesi çağlarda ormanlık arazilerin bugünkünden daha fazla yer kaplaması ve buraların sürekli av hayvanı barındırması ile birlikte düşünüldüğünde, Yenikapı insanların avcı-balıkçı bir ekonomiyi devam ettirdikleri düşünülmektedir⁵ (Baran Çelik [177], s.219).

sırasında bulunan M.Ö. 5000'lere ait kaplar, bölgenin iskanını günümüzden 7000 yıl öncesine indirmektedir (Erim Özdoğan [128], s.132).

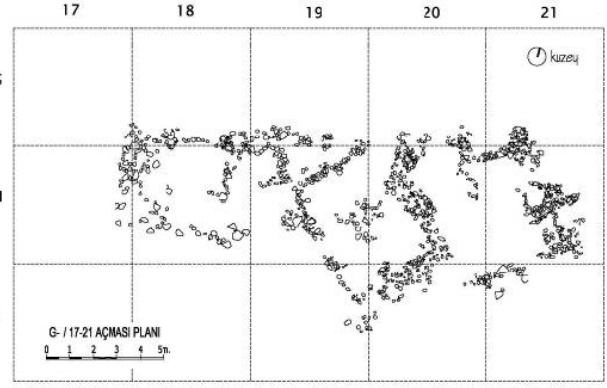
¹ M.Ö. 16.000-12.000 tarihlerinde deniz seviyesi bugüne göre daha düşük ve kıyı çizgisi daha ileridedir. M.Ö. 7500'lerde ise deniz seviyesi yükselmeye başlamış ve M.Ö. 5000'lerde bugünküne yakın bir kıyı şeridi meydana gelmiştir (Özdoğan [178], s.109).

² Fikirtepe kültürü (İstanbul'da Kadıköy yakınındaki Kurbağalıdere sırtlarındaki Fikirtepe mevkiinde ortaya çıkarılan neolitik kültür), her bakımdan basit, el yapımı çanak çömlek kullanan avcı-balıkçı ve tarımcı köy topluluklarını yansıtmaktadır. Avcı-balıkçı topluluklar, Anadolu'dan gelen çiftçilerle kısmen kaynaşarak, kısmen de getirdikleri yaşam biçimini kendi gelenekleriyle birleştirerek, bölgeye özgü farklı bir kültür ortaya çıkarmışlardır.

³ Yarımburgaz Mağarası'nda (İstanbul'un batısında Küçükçekmece Gölü'nün kuzeybatısında), Roma-Bizans döneminden alt paleolitik kültürlere kadar, üst boşlukta 15, alt boşlukta ise 16 ayrı tabaka saptanmıştır. Bu tabakalardan 2-4 tabakalar arası kalkolitik döneme, 5. tabaka ise neolitik döneme tarihlendirilmektedir (Esin [139], s.68).

⁴ Marmara Ereğlisi ile Tekirdağ arasında kalan Toptepe yerleşmesi; tarım yapan, evcil hayvanları olan ve çok bol deniz ürünüyle beslenen bir kültürdür.

⁵ Alanda çalışan arkeologlarla sözlü yapılan yakın tarihli görüşmelerde; tarım yapıldığına dair kuvvetli izler bulunduğu dile getirilmiştir.

Şekil 4.52-53 Neolitik dönem yapı temeli ve çizimi (M.Ö. 6.400/ 5.800)
(Baran Çelik [177], s.218)

Yenikapı Marmaray kazı alanının doğusunda, deniz seviyesinden 6.30 m. aşağıda tarihöncesi döneme ait bir mezara ulaşılmış ve dört insan iskeletiyle karşılaşmıştır (Şekil 4.54). M.Ö 6.300-6000 yıllarına tarihlenen ve ikisi yetişkin, ikisi çocuk, cenin (hoker) pozisyonunda gömülmüş olan bu dörtlü mezar, bölgedeki evlerin altına yapılmış taban altı gömüler olabileceği gibi, bir mezar alanı olma olasılığı da yorumlar arasındadır (Tan [180]).

Yine Marmaray kazı alanının doğusunda, deniz seviyesinden 6.90 m. derinlikte, ağızları taş ile örtülü sıralı halde 7 adet urne¹ ele geçmiştir. Yaklaşık olarak aynı çağa tarihlenen kaplara, ayrıca ölülerin özel eşyaları ile bir beze sarılı küller ve bunun üzerine günlük kullanım kapları konulduğu görülmektedir² (Şekil 4.55). Urne tipi kremasyon mezarlar, daha önce Anadolu Neolitiği'nde bilinmeyen, dolayısıyla arkeolojik açıdan önemli bir gelişmedir (Kızıltan [151], s.7).

Yine aynı alanda, deniz seviyesinden 9.40 m. derinlikte bulunan bir başka iskelet (Şekil 4.56), yay olduğu tahmin edilen bir aletle birlikte bulunmuştur. Sal şeklinde mazgallı bir ahşabın üzerine cenin pozisyonunda yatırılmış olan iskeletin ayakucunda bulunan çömlek içinde 5 yaşlarında olduğu tahmin edilen bir çocuk iskeleti gömülmüştür (Erbil [181]).

¹ Ölü yakıldıktan sonra kül ve kemiklerin içine konarak gömüldüğü kap.

² Alanda çalışan arkeologlarla sözlü görüşme.

Şekil 4.54 Hoker gömü
(Köşker ve Kara [151], s.10)

Şekil 4.55 Urne mezar
(Jones, M.R., 2008)

Şekil 4.56 Hoker ve urne gömü
(Köşker ve Kara [151], s.11)

Şekil 4.57 Hoker gömü (Ocak [182])

Yenikapı Metro kazı alanının doğusunda, deniz seviyesinden yaklaşık 9 m. derinlikte, tarihöncesi döneme ait cenin pozisyonunda iki yeni insan iskeleti tespit edilmiştir (Şekil 4.57). Gömülerden birinin ızgara ahşap üzerine konulmuş, üzeri yekpare ahşap blok ile örtülmüş ve yaklaşık 70. cm. derinliğinde ahşap dikmelerle korunaklı hale getirilmiş olduğu görülmektedir. Derinleştikçe mezarların altından yeni buluntular gelmesi olanak dahilindedir (Ocak [182]).

Gemi Batıkları

Metro ve Marmaray kazı alanındaki tüm buluntular içinde en önemli buluntu gruplarından birini, 5-11. yy.'lara tarihlenen değişik ölçü ve tiplerdeki 34 gemi batığı oluşturmaktadır (Kızıltan [151], s.5). Lykos Deresi'nin yığıdığı miller her ne kadar limanın kullanılmaya devam etmesi açısından büyük güçlük yaratmış olsa da, bu sayede terk edilmiş veya kazara batmış gemiler ve ilişkili birçok nesne günümüze bozulmadan gelebilmiştir. Batıklar arasında basit balıkçı tekneleri, her türlü yük gemisi, çeşitli boyutlardaki ticaret gemileri, ağır yük ya da taş taşıyıcıları, kürekli gemilere ve çektirilere rastlanmaktadır. Bizans döneminin bilinen ilk örneklerini oluşturan çektiriler ve diğer gemiler, sadece Bizans deniz ulaşımındaki çeşitliliği göstermekle kalmaz, aynı zamanda gemi yapım teknolojisindeki değişimleri de bir bütün olarak gözler önüne sermektedir. Gemilerin boyutları, şekilleri ve donanımlarının yeniden oluşturulması ve kullanılma amacının belirlenmesine paralel olarak, yapım tekniğiyle birlikte kültür tarihine ilişkin bilgi edinilmesi de amaçlanmaktadır. En çok gemi batığı, kazı alanının doğusunda, Metro alanında bulunmuştur (Şekil 4.58). Pulak; limanın bu kısmının 10.yy. sonu / 11. yy. başında meydana gelen bir doğal felakete kadar gemilerce kullanıldığının kuşkusuz olduğunu, dolayısıyla bu alanda çıkarılan gemilerin çoğunluğunun, doğal felaketten önceye, büyük olasılıkla 10. yy. sonlarına tarihlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca gemilerin güvertelerinde olması gereken makara, halat, halat tokası, palanga, çapa gibi çok sayıda gemi ekipmanı da ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu veriler elde çok az kanıt olan Ortaçağ gemilerinin sabit donanımına ilişkin büyük katkı sağlamaktadır (Pulak [183], s.203-204).

Gemilerin büyük bölümünün yaklaşık aynı döneme tarihlendirilmesi, 10.yy. gibi özgül bir döneme ve tek bir coğrafi bölgeye ait birçok iyi korunmuş tekneyi incelemek için bulunmaz bir fırsat yaratmaktadır. Ön çalışma sonuçlarına göre; geç döneme tarihlenen ticaret gemilerinin, şehrin yakınlarında seyretmeye uygun küçük ve orta boy gemiler olduğu görülmektedir. Çektirilerin ne amaçla kullanıldıkları belli olmamakla birlikte, yük tekneleri olarak makbul olmadıkları, savaş gemisi olarak kullanılmış olmalarının akla daha yakın olduğu söylenebilir (Pulak [183], s.213-215).

Şekil 4.58 Yenikapı Metro-Marmaray gemi batıkları vazyet planı

Şekil 4.59 YK 14 no'lu gemi
(Jones, M.R., 2007)

Şekil 4.60 YK 2 no'lu gemi
(Jones, M.R., 2006)

Yenikapı'da batıkların yerlerinden kaldırılmalarının ardından, sökülen gemi ahşapları havuzlara alınarak (Şekil 4.64), aktif koruma işlemleri başlayıncaya kadar pasif korunmaları sağlanmaktadır (Pulak [183], s.208). Batıklar üzerindeki inceleme, belgeleme ve koruma uygulamalarının tamamlanmasının ardından, oluşturulacak bir müzede sergilenmeleri için rekonstrüksiyon çalışmalarına başlanacaktır (Başaran ve Kocabaş [184], s.13).

Şekil 4.61 YK 12 (MR Y 7) no'lu batık kargosuyla birlikte ve kargosu alındıktan sonra, gemi içindeki maltiz ve kiraz sepeti (Baran Çelik [177], s.224-225)

Şekil 4.62 YK 5 no'lu gemi batığını kaldırma çalışmaları (Jones, M. R., 2006)

Şekil 4.63 YK 2 no'lu gemi batığını kaldırma çalışmaları (Jones, M. R., 2006)

Şekil 4.64 Batık gemi ahşaplarının korunduğu havuzlar (Jones, M.R., 2007)

Taşınabilir Buluntular

Devam eden kazı çalışmalarında geç Cumhuriyet döneminden neolitik döneme tarihlenen farklı tabakalardan ortaya çıkarılmış pişmiş toprak, ahşap, taş, metal (bronz, altın, gümüş, bakır, demir v.b.), deri, mermer, kemik, fildişi, hasır, cam ve diğer hammaddeden yapılmış 27.000¹'den fazla sikke, taşıma kabı, pişirme kabı, ayin kabı, kandil, tarak, mücevher, koku şişesi, oyun taşı, zar, kadeh, kaşık, sandalet tabanı, figürin, heykel başı, çapa, halat, makara, sepet ve benzeri taşınabilir buluntu için envanter fişi düzenlenmiş, ek olarak 50.000'den fazla etüdlük malzeme² ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalar devam ettikçe bu rakamın artması kaçınılmazdır³ (Şekil 4.65-72)⁴ [185]. Etüd ve envanter kayıtları alınan taşınabilir buluntular, ahşap kasalar içinde İstanbul Arkeoloji Müzeleri depolarında bekletilmektedir.

İnsan eliyle yapılmış malzemelere ek olarak, alanda bulunan hayvan kemikleri ile botanik buluntuları⁵; ayrıntılı çalışmalar yürütülen ve alanın arkeolojisini anlamada yardımcı buluntu gruplarıdır. Hayvan iskelet kalıntılarının incelenmesi ile; döneme ait hayvan popülasyonu, gözlenebilen hastalıklar, anatomik-patalojik deformasyonlar, yaş, cinsiyet, morfolojik özellikler, tüketim ya da hizmet amaçlı kullanılmaları gibi pek çok soruya yanıt aranması düşünülmüş, böylece dönemin hayvancılık ekonomisi hakkında önemli bilgilere ve veteriner hekimliği uygulamalarına ışık tutacak bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır⁶ (Onar ve diğerleri [186], s.224-225).

¹ 07.07.2010 tarihi itibarıyla Yenikapı Metro kazısı envanter sayısı 12.284 adet, Yenikapı Marmaray kazısı envanter sayısı 15.571 adettir.

² Arkeolojik kazı alanlarında ortaya çıkarılan buluntuların envanterlik ve etüdlük diye ayrılması buluntunun teşhir değeriyle ilgili olup, bilimsel anlamda bir fark bulunmamaktadır.

³ Kazı çalışmaları sırasında ele geçen küçük buluntuların sayısı, üzerinde çalışılması gereken arkeolojik malzemenin zenginliğini ve çeşitliliğini göstermek amacıyla verilmiştir. Arkeolojinin, eser çıkarmak olmadığı ve kazı yapmanın; arkeolojinin amacı değil, kullandığı bir yöntemi olduğunu vurgulamak gerekir.

⁴ Ölçeksiz olarak.

⁵ Metro ve Marmaray kazı alanlarından alınan botanik buluntulara bakıldığında; çoğunluğunun meyve bitkilerine ait olduğu, bolluk açısından incirin ilk sırayı aldığı görülmektedir. İnciri sırasıyla üzüm, vişne/kiraz ve kavun takip etmektedir. Kızılcık, fıstık çamı, ceviz, zeytin, şeftali, kişniş ile birlikte çok az sayıda karbonlaşmış tahıl (arpa ve buğday) daneleri kaydedilmiştir (Oybak Dönmez [187], s.235-237). Botanik örneklerinin alındığı yer ve derinlik seviyeleri makale sınırları içerisinde yer almamakla birlikte, 2005-2006 kazı sezonuna ait oldukları ve o tarihlerde alanda fazla derinleşme olmadığı göz önüne alındığında, Mısır'dan gelen tahılın boşaltım yeri olarak görülen limanın erken dönemlerine ait tabakalara henüz inilmemiş olduğu, dolayısıyla liman alanının geç dönemlerde tahıl ticaretine konu olmayabileceği dikkate ve araştırmaya değer görünmektedir.

⁶ Elde edilen kemiklerin hayvan türlerine bakıldığında özellikle at kemiklerinin yoğun olduğu ve atı; koyun, sığır ve keçinin takip ettiği görülmektedir. Eşek, domuz, katır, köpek, kedi, geyik, deve, yunus, kuş kemikleri ve balık iskeletleri; alanda tespit edilen diğer hayvan türlerini göstermektedir. Çıkarılan hayvan kemiklerinden özellikle sığır, koyun, keçi, domuz, kanatlılar ve geyik türleri ile balık tüketildiği;

Şekil 4.65 Kandil, M.S. 17.-19.yy.

Şekil 4.66 İnsan yüzlü kap, M.S. 7-8.yy.

Şekil 4.67 Oinochoe (şarap testisi), M.Ö. 6.yy.

Şekil 4.68 Çömlek parçası
Demir çağı

Şekil 4.69 Kap parçası
Kalkolitik dönem

Şekil 4.70 Taş çapa
M.S. 5.-7.yy.

Şekil 4.71 Kandil
pişmiş toprak, M.S. 5.-6.yy.

Şekil 4.72 Ahşap tarak
M.S. 9.-10.yy.

at, eşek gibi tek tırnaklı hayvanların gözlenen patolojik deformasyonlar neticesinde yük taşımada kullanıldıkları düşünülmektedir (Onar ve diğerleri [186], s.225-230).

Bununla birlikte değişik plankare ve derinlik seviyelerinde elde edilen botanik bulguları ve hayvan kemiklerinin, alanın arkeolojik tarihlendirmesi ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla Radyokarbon ¹⁴C tarihlendirmesi¹ yapılmaktadır. Böylelikle arkeologların hangi tabakaların hangi öneme ait olduklarını tespit etmek için pişmiş toprak malzemelerle yaptıkları sınıflama; aynı tabakalardan gelen hayvan kemiklerinin ve botanik bulgularının yaş tespitleri ile doğrulanabilecektir.

4.2.3 Trafo Kazısı

‘154 kV Yenikapı GIS (Gaz İzolasyonlu Sistem) Trafo Merkezi Projesi’ alışmaları nedeniyle yürütülen arkeolojik kazılar, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü’nce 8 Mart 2010 tarihinde başlatılmış olup, kazı çalışmaları inşaat temel seviyesi yakalanınca bitirilmış ve halen alanda bulunan küçük buluntuların envanter çalışmaları yürütülmektedir. Alanın genelinde (şekil 4.73), daha önce kepçe ile kazılmış olan yaklaşık 2.50 m. derinliğindeki Cumhuriyet dönemi dolgusunun altında, ortalama +0.60 kotunda başlanan arkeolojik kazılarda, 15. ve 16.yy. Osmanlı ini sanatının ileri örneklerine rastlanmıştır. Kazı alanının doğu sınırında yine Osmanlı döneminden devşirme taş malzemelerin de bulunduğu yığma bir taş dizisi ve üç ayrı su kuyusu açığa çıkartılmıştır (şekil 4.74-75). Osmanlı kültür tabakasının altında 70 cm yüksekliğinde ve içinde nehir tarafından taşınmış olan keramik parçaları ve hayvan kemikleri olan alüvyal tabaka bulunmaktadır. Daha alttaki Bizans kültür tabakası içinde ise liman seviyesi, yaklaşık -1.00 m. civarında başlamaktadır. Kimi duvar kalıntılarıyla birlikte, daha önceki alan çalışmalarında tespit edilen gemi batığı da, bu döneme tarihlenmektedir (şekil 4.76). Gemi batığını alandan taşıma alışmaları İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma Bölümü tarafından tamamlanmış olup, akademik çalışma ve koruma faaliyetleri ise yine aynı ekip tarafından yürütülecektir. Yine limana dair taş çapa, tarak, amphora parçaları gibi küçük buluntuların yanı sıra kiraz, şeftali, zeytin çekirdekleri, fındık ve ceviz kabukları gibi organik malzemeler de ele geçen diğer buluntular arasındadır [188].

¹ Arkeolojik kazılarda ele geçen ve içinde karbon elementi bulunan çeşitli organik buluntulardaki radyoaktif ¹⁴C (**radyokarbon**) izotopunun yoğunluğu ya da radyoaktivitesi llerek, söz konusu buluntular ve bu buluntuların ele geçtiği tabakalar tarihlenebilmektedir. Radyokarbon tarihlleme yöntemi, yaklaşık son 50 bin yılda yeryüzünde meydana gelen arkeolojik, paleobotanik ve yerbilimsel olayların tarihlenmesi için kullanılan ana yöntem durumuna gelmiştir. Tarihlenmek üzere toplanan buluntular; ağaç parçaları, odun kömürü, kurumuş bitkiler, tahıl taneleri, dokuma parçaları, deri, kemik, yemek artıkları olabilir.

Şekil 4.73 Yenikapı trafo proje alanının genel görünümü (Köşker [188])

Şekil 4.74 Yığma taş dizi (Köşker [188])

Şekil 4.75 Kuyu (Köşker [188])

Şekil 4.76 Yenikapı trafo kazısında bulunan gemi batığı ve üzerine çakılan beton kazık (Aydoğdu, Y., 2010)

4.3 Bölüm Değerlendirmesi

4.3.1 Yenikapı Bölgesi Bütününe İlişkin Planlama Kararlarının Değerlendirilmesi Ulaşım Aktarma Noktası:

İstanbul kentinin, coğrafi konumu ile kıtalararası ulaşımında karayolu, denizyolu, havayolu ve demiryollarının kesişme noktasında bulunması ve ülke ve bölge ölçeğinde ekonomik ve sosyal çekim merkezi olması; kentte yoğun ve yaygın bir makroform oluşmasına neden olmuştur. Bu yoğunlaşma ve yaygınlaşma süreci kent içi hareketliliği de artırarak, ulaşım/ulaşılabilirlik konusunu bir sorun yumağı haline getirmiştir. 1950’li yıllara kadar yaya kenti ölçeğinde ve suya paralel (Tarihi su yolu Boğaziçi) lineer biçimlenen İstanbul kenti, bu dönem ile birlikte yaygınlaşma sürecine girerek, su yolundan uzaklaşmış ve karayolu ağırlıklı politikalar doğrultusunda doğu-batı ve kuzey yönünde büyüme göstermiştir.

Günümüzde İstanbul kent içi ulaşımı, büyük oranda karayolu kullanılarak özel araçlarla yapılan bir ulaşımına sahiptir. 2007 verilerine bakıldığında İstanbul kent içi ulaşımının %89,98’inin karayolu, % 6,23’ünün raylı sistem ve % 3,79’unun ise deniz yolu ile karşılandığı görülmektedir. Kentteki toplam ulaşım hizmetleri içinde kamusal ulaşım hizmetlerinin yeri %16,11 oranında olup, kamusal ulaşımın %59,43’ü kara yolu, %27,84’ü raylı sistem ve %12,73’ü deniz yolu ile karşılanmaktadır [189]. Bu veriler doğrultusunda, İstanbul’un hızlı, konforlu ve ekonomik bir toplu taşıma sistemi olarak raylı sisteme ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak mevcut ekonomik sistemin sürdürülebilmesi için kapitalist üretim ve küreselleşme sürecinin de tetiklediği aşırı bir tüketim ihtiyacı yaratılmakta, bir ihtiyaç yaratırken de bu ihtiyacı karşılayacak farklı bir seçeneğin oluşması önlenmektedir. Örneğin; otomobil talebinin kentsel yapı örgütlenmesi içindeki yeri öylesine genişlemiştir ki, otomobil kullanmadan normal bir toplumsal yaşam sürdürmek çok zorlaşmış ve ciddi ekonomik bozukluklar oluşmaması için otomobile fiili talebin sürdürülüp genişletilmesi esas olmuştur. Bu mantıkla, toplu taşıma sistemlerinin ancak otomobile olan fiili talebi azaltmadıkları ya da arttırdıkları sürece kurulabilecekleri öngörülmektedir (Harvey [190], s.245).

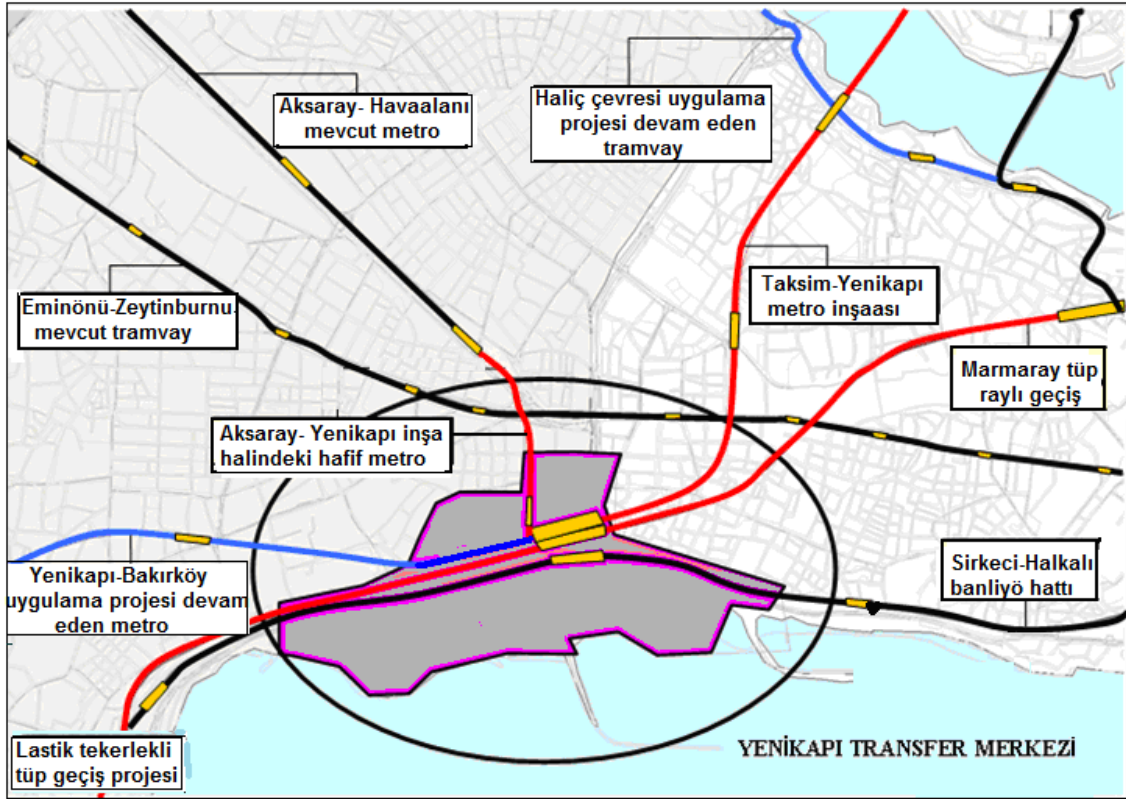
Türkiye’nin 1950’li yıllardan itibaren yaşadığı nüfus ve sanayi yatırımlarının İstanbul’da yığılması süreci, kentin plansız ve altyapıdan yoksun olarak gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte kent çeperlerinde yaşanan ve doğal koruma alanlarını tehdit

eden gelişmelerin yanı sıra özellikle sermayenin İstanbul'un merkez alanlarına ve tarihi kent dokularına yönelmesi, dönemin özelliği olarak daha da belirginleşmiştir. Bir koruma alanının temel şehircilik ilkelerine ve planlama esaslarına aykırı plan kararları doğrultusunda yapılaşması, hatta bazı durumlarda 'Koruma Amaçlı İmar Planı'nın temel koruma ilkelerine aykırı kararlar içermesi ise daha da büyük bir risk alanı oluşturmaktadır (Dinçer ve diğerleri [111], s.13). Yapımı devam eden ulaşım projeleri¹; kentin tarihi çekirdeği olan Tarihi Yarımada'yı ve Yenikapı Bölgesi'ni doğrudan etkileyecek ve fiziki, kültürel ve sosyal olarak tamamen değiştirecek içerikte olan birbirinden bağımsız projelerdir. 2005 onanlı 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı ulaşım sistemi kurgusundaki amaç; bölgeye ait olmayan transit trafiğin uzaklaştırılması, Tarihi Yarımada'nın içinden geçilen değil, bir son nokta olması dolayısıyla çalışan, yaşayan ve ziyaretçilerin kullandığı bir ulaşım sistemine sahip olması yönünde belirlenmiştir. Bu temel amaca karşın; Yenikapı Bölgesi'nin ulaşım sistemleri için aktarma noktası olarak öngörülmesi (Şekil 4.77), ardından merkezi yönetimin özel araç hareketinin sağlanmasında lastik tekerlekli tüp geçiş projesini planlaması tam anlamı ile çelişki ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım; Tarihi Yarımada'yı transit trafiğe konu etmekte ve kültürel miras unsurlarının çok ciddi tehditler ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak gerek merkezi yönetimin gerekse yerel yönetimin birbirinden bağımsız planlama politikaları ile Tarihi Yarımada bir ulaşım üssüne dönüştürülmektedir.

Öte yandan ulaşım projeleri doğrultusunda arkeolojik katmanlara yapılacak müdahalelerin tahrip edici etkilerinin yanı sıra, bu aktarma noktasının kentsel arazi kullanım ve doku üzerindeki etkilerinin de iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu müdahalelerin beraberinde yeni kullanıcı yoğunluğunu getirmesi ve sonuç olarak Koruma Amaçlı İmar Planları ile belirlenen temel amaca aykırı uygulamaların, yine kamu eliyle kurgulanmış olması bir temel çelişki ortaya koymaktadır. İstasyon alanlarında oluşacak yoğun yaya sirkülasyonu nedeniyle bu odaklara yakın bölgelerde işlevsel değişim ve yoğunlaşma baskılarının oluşacağı, buna karşın önemini yitirecek olan bazı ulaşım aksları çevresinin de çöküntü bölgeleri haline dönüşme tehlikesi ile karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Dolayısı ile ulaşım odağı kararının; kentsel katmanlara ve arkeolojik kalıntılara olduğu kadar, fiziki çevreye ve bölgedeki sosyal

¹ Marmaray Projesi, İstanbul Metrosu Projesi, Lastik Tekerlekli Tüp Geçiş Projesi

yaşantıya da olumlu-olumsuz etkileri önceden planlanmalı ve önlemler alınmalıdır (Doyduk [132]).

Şekil 4.77 Yenikapı raylı sistem ve Boğaz tüp geçiş entegrasyonu, aktarma üssü [173]

Yenileme ve Kentsel Dönüşüm Alanları:

Bölge bütününde yer alan bir başka tehdit konusu ise yenileme alanlarıdır. İstanbul'daki yenileme projelerine konu olan alanlara bakıldığında, bu kent parçalarının 'kentsel yoksulluk' alanları olduğu gözlenmektedir. Özellikle yenileme projelerine konu olan alanlardaki ekonomik güce sahip olmayan, toplumsal, kültürel ve teknik açıdan hazırlıklı olmayan tarafların; siyasal, ekonomik ve teknik güce sahip olanlarla birlikte bir projenin içinde katılımcı ya da paydaş olarak yer almasının beklenmesi bir hayal olmaktan öteye geçmemektedir. Yenileme, dönüşüm gibi temalarla yapılan kökten müdahaleler, bu alanların kullanıcılarını çeşitli kararlar almak ya da başkaları tarafından alınmış kararlara uymak; ama her iki durumda da maddi ve manevi bir yük altına girmek zorunda bırakılmaktadır. O nedenle, hazırlanan kentsel projelerde ve uygulamalarda; proje alanında yaşayanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yapabilir kılınmaları, projenin öncelikli amaçlarından olmalıdır. Bu bir ahlaki yükümlülük olduğu gibi, bütüncül ve uzun erimli kent vizyonu olan yerel yönetimlerin hem toplumsal hem

de ekonomik açıdan seçecekleri ve ancak kamu kesiminin süreçte aktif rol üstlenmesiyle mümkün olabilecek bir yoldur (Ökten ve diğerleri [89]).

4.3.2 Arkeolojik Kazı Çalışmalarının Değerlendirilmesi

İstanbul ve çevresinin arkeolojisi ile ilgili bilgiler az ve kesintilidir. İstanbul gibi önemli bir merkezin geçmişinin araştırılması, kentin konumu nedeni ile Balkan ve Anadolu kültür tarihi açısından ayrı bir önem kazanmakta, mevcut arkeolojik varlığın belgelenmeden yok olması büyük sorumluluk getirmektedir (Özdoğan [144], s.46). Büyük ölçekli kentsel projeler nedeniyle Tarihi Yarımada'nın çeşitli yerlerinde ve Yenikapı'da devam eden arkeolojik kazı çalışmaları, Tarihi Yarımada'nın az bilinen arkeolojik geçmişine çok değerli bilgiler katmaktadır. Yürütülen kazı çalışmalarının ortaya koyduğu verilere, yeni bilimsel çalışmalar yoluyla daha geniş ve sağlıklı bilgiler eklemek mümkün olacaktır.

Bununla birlikte, çağdaş koruma düşüncesine göre, her türlü bayındırlık işleminden önce toprağa müdahale edilecek yerin arkeologlar tarafından incelenmesi ve ortaya çıkacak sonuca göre bayındırlık hizmetinin projelendirilmesi gerekmektedir [179]. Yenikapı'da yer seçen kentsel ölçekli projeler nedeniyle yürütülen arkeolojik çalışmalar; projelerin inşaat çalışmaları ile eş zamanlı olarak yürütülmektedir. 2003 yılı UNESCO Danışma Heyeti¹; Yenikapı ile ilgili olarak, arkeolojik kazılar için bir program yapılmamasının önemli bir eksiklik olduğu, arkeolojik kazı çalışmalarından önce gerçekleştirilmesi gereken yasal düzenlemeler ve Arkeoloji Müzeleri'nin konu ile ilgili yetersizliği üzerine kaygılarını dile getirmiştir [52].

Arkeolojik kazılar, -yasal olarak arkeolojik sit tanımı yapılmamış olsa da- zengin arkeolojik buluntular veren, dolayısıyla arkeolojik bir alanda inşa edilmektedir. Arkeolojik kazı çalışmalarının '**kurtarma kazısı**' niteliğinde sürdürülmesi; alanı, arkeolojiyi zaman ve para israfı olarak gören inşaat firmalarının insafına bırakmakta; yürütücü inşaat firmaları ancak proje inşaat sınırları içine giren alanlarda ve inşaat sınırları kapsamındaki kazı çalışmalarını üstlenmektedirler. Bu nedenle, Yenikapı çalışma alanının tümü kazılamamış, çok zengin arkeolojik buluntular veren kimi

¹ Bkz. s. 86-87, Marmaray Tüp Geçiş ve Halkalı-Gebze Yüzeysel Metro Projesi UNESCO Danışma Heyeti Raporu, 'Marmaray Projesi'nin Kültür Varlıklarına Etkisi', 2003.

alanların takibi yatayda ve derinde yapılamamıştır. Kurtarma kazılarının proje inşaat çalışmalarıyla eşanlı yürütülmesi, Arkeoloji Müzesi ve alanda çalışan arkeologlar üzerinde, yüklenici firmalar ve bağlı oldukları kuruluşlarca büyük baskı oluşturmakta¹, alandaki mimari buluntular ve batık gemiler üzerinde geri döndürülemez tahribatlar yaratmaktadır (Şekil 4.78-79).

Şekil 4.78 MRY 8 no'lu batık ve üzerine çakılan beton kazıklar (Jones, M.R., 2007)

Şekil 4.79 Yenikapı Metro alanındaki yapıya çakılan beton kazıklar (Aydoğdu, Y., 2008)

¹ Kazı süreci ve yaşanan sorunlarla ilgili olarak ayrıntılı bkz. Çeziker, A., (2011), Urban Rescue Archaeology: Yenikapı Excavations in İstanbul As a Case Study, MA Thesis, Koç University, Institute of Social Science, İstanbul.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde modernitenin ekonomik niteliği; yapı stoku ve kentsel dokular üzerinde güçlü, dönüştürücü ve tahrip edici etkiler taşımaktadır. Sanayileşen toplumun tarım dışı üretiminin artması ile açığa çıkan emek gereksinimi sonucu oluşan hızlı kentleşme; yarattığı kentsel rantlar ve yeni kentsel altyapı talepleri ile kentsel dokuları dönüştürücü, ortadan kaldırıcı dinamikler ortaya koymaktadır (Tekeli [191], s.73). Bu analizden yola çıkılarak; tarihi kentlerdeki kültürel kaynakların da aynı sorun başlığı ile karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür. Kültürel koruma alanlarının korunması; pek çok farklı meslekten katılımı gerektirmekte ve konuların ölçeği ve karmaşıklığı nedeniyle önemli bir kültürel mücadeleye dönüşmektedir (Erder [9], s.77).

Arkeolojik koruma alanlarının korunması ve yönetimi için değer odaklı bir planlama yaklaşımının savunulması ve geliştirilmesindeki en büyük sorun; değerlerin değişken olması ve neyin doğru ya da yanlış olduğuna dair farklı yanıtlar olduğunun bilinmesidir. Paydaşların çıkarları; sosyal, politik ve ekonomik koşullardaki değişikliklere göre, araştırma hedefleri ve stratejilerinin geliştirilmesinde belirleyici olmaktadır (Demas [67], s.49). Bir anıtın sanat eseri olduğu için mi, yoksa tarihi, dini, siyasi değeri olduğu için mi korunduğuna toplumun ve anıtın toplumla ilgisini düşünerek toplumu yönetici güçte olanların karar verdiği görülmektedir (Erder [9], s.78). Buna paralel olarak koruma faaliyetleri, değerlere verilen önemle doğru orantılı biçimde, farklı ölçeklerde ve yoğunluk seviyelerinde uygulamaları içermektedir. Öngörülen eylemler, fiziksel durumlarına ve bozulma nedenlerine bağlı olduğu kadar, gelecekte olması beklenen kültürel çevrenin durumuna göre de belirlenmektedir (Feilden ve Jokilehto [57], s.57).

Arkeolojik kaynaklar ve yerel halklar arasındaki güçlü bağın pek çok ülkede politik bir gerçeklik olduğu düşünülürken; koruma alanının topluma (koruma alanı çalışanları, yerel halk, ziyaretçiler ve giderek tüm diğer ilgi grupları) geçmişi anlatmak ve bilgiyi iletmekteki eğitim kabiliyeti, daha büyük sosyal amaçlara hizmet edebilecek önemli bir değerdir (Demas [67], s.37). Toplum kendi değerlerine sahip çıkacak düzeye getirilmemişse, her otorite boşluğunda tarihi çevrenin tahribatı kaçınılmaz olduğundan; koruma alanındaki ve etkileşim sahasındaki kültür değerleri konusunda yerel halkta, ulusal ve uluslararası kamuoyunda koruma bilinci oluşturulması hayati önemdedir. Öte yandan tarihi eserlerin gelecek kuşaklara aktarılmasının toplumsal kabul gördüğü ülkelerde tabandan gelen koruma bilincinin, yasa koyucuyu eleştirecek ve denetleyecek denli güçlü olduğu görülmektedir (Aygen [8], s.43). Ek olarak, koruma alanındaki sosyal dokunun, kültürel koruma değerinin bir parçası olduğu dikkate alınmalıdır. Uygulamada ise koruma alanlarının; kültürel mirasın korunması için değil, kentsel yenileşirmenin bir aracı olarak kullanıldıkları görülmektedir.

Arkeolojik teorideki gelişmeler; arkeolojinin yorumlanması, uygulamadaki farklı bakış açıları, diğer değer ve seslerin tanınması ve akademi dışındaki dünyayla daha bağlantılı olmak için arkeoloğlara çağrıda bulunmaktadır (Demas [67], s.50). Arkeolojik koruma alanlarının korunmasının en baştan itibaren kurumların işbirliğine ve bu koordinasyonu merkezi olarak sağlayabilecek yetkili bir yönetim biriminin varlığına bağlı olduğu açıktır (Aygen [60]). Dünya Miras Alanlarının sürdürülebilir korunmasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir yöntem olan ‘alan yönetimi’; koruma mevzuat ve uygulamalarının yetersizliği ve devam eden kentsel dönüşüm projelerinin koruma değerleri üzerinde yarattığı tahribatla birlikte ele alındığında, bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle ‘Alan yönetimi’ kavramı; Dünya miras sitleri için bir gereklilik halini almış olup, 5226 sayılı ‘Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile ulusal yasal mevzuata girmiştir. Kültürel, politik ve coğrafi durumların çeşitliliğinden dolayı her bir arkeolojik koruma alanına uygulanacak mükemmel bir planlama şeması yapmak mümkün değildir. En iyi yaklaşım, ülkenin içerdiği sosyal ve kurumsal çevreye en fazla uyan yaklaşımdır (Lim [24], s.110). Bununla birlikte, planlama sürecine, planın kendisinden yani bir sonucun ortaya konmasından daha fazla önem verilmelidir.

Yenikapı Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı Önem Değerlendirmesi

Güçlü Yönler

- Yenikapı'da devam eden arkeolojik çalışmalar, İstanbul Tarihi Yarımada'nın günümüzden 8500 yıl önceye devam eden kültürel sürecini gözler önüne süren eşsiz veriler sunmaktadır. Yenikapı'da bulunan tarihöncesi yerleşime ait buluntular, Tarihi Yarımada'nın bilinen arkeolojik geçmişini geriye çekmiş ve kent tarihinin bir Yunan kolonisi olarak M.Ö. 6. yy.'da başladığı mitini yok etmiştir.
- Arkeolojik kazı çalışmaları sırasında, kazı sınırları içerisinde antik dönem limanı ve limanla/limanlarla ilişkili taşınır ve taşınmaz pek çok arkeolojik buluntu ortaya çıkarılmıştır. Mimari ve küçük buluntu gruplarına ek olarak, alanda bulunan 36 adet M.S. 5-11. yy.'lara tarihlenen gemi batığı, arkeolojik açıdan alandaki en önemli keşif gruplarından biri olmaktadır. Bu döneme tarihlenen dünyadaki sayıca en çok gemi buluntusunun bulunduğu yerdir.
- Gemilere ek olarak, limana ait sur yapıları, mendirek ve rıhtım yapıları gibi pek çok mimari yapı ele geçmiştir. Liman yapıları; dönemleri itibariyle şimdiye kadar bilinmeyen eşsiz veriler ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır. Gerek liman tesisleri, gerekse alanın alüvyonla dolmasından sonraki yapılaşma nedeniyle, Yenikapı Bölgesi mimarlık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.
- Yenikapı'daki limanın işlevini yitirmesinin ardından 12. yy.'dan itibaren alan dolmuş ve bostan alanı olarak kullanılma başlanmıştır. Alanda tespit edilen 5 ayrı bostan kuyusu, mimarileriyle o döneme ışık tutacak çok önemli buluntu gruplarından sayılmaktadırlar.
- Yenikapı Metro alanında ortaya çıkarılan kilise yapısı, arkeolojik açıdan büyük önem taşımaktadır. Kilise ve çevresindeki mezar buluntuları; antik kaynaklardan alınan veriler doğrultusunda, döneme ve alanın geçmişine ışık tutacak önemli veriler sunmaktadır.
- Alandan erken Cumhuriyet, Osmanlı, Bizans, Roma, hellenistik ve tarih öncesi dönemlere ait 50.000'i aşkın küçük buluntu ortaya çıkarılmıştır. Bu malzemenin ayrıntılı analizi; Yenikapı bölgesinin geçmişten günümüze tarihi sürecini anlamada temel oluşturmaktadır.
- Arkeolojik kazı çalışmalarının 2004 yılından bu yana devam etmesi, alan kullanımını ve bölgedeki kullanıcı profilini olumlu olarak değiştirmiştir.

- Arkeolojik kazı çalışmalarının yer aldığı yurt içi ve yurt dışı yayınlar sayesinde İstanbul'un geniş boyutlu tanıtımı yapılmakta ve arkeolojik kazı çalışmaları kentin kültürel düşünce sistemine bir katkı sağlamaktadır.

Zayıf Yönler

- Tarihi Yarımada'da yalnızca Sultanahmet, Süleymaniye, Zeyrek ve kara surları bölgelerinin Dünya Miras Siti olarak tanımlanmış olmalarının, alanın coğrafi bütünlüğünü ve diğer yer altı ve yerüstü koruma değerlerini görmezden gelen, eksik alınmış bir karar olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Tarihi Yarımada'nın bütün olarak Dünya Miras Siti ilan edilmesi, alandaki kültürel değerlerin tekil ve birbirleriyle ilişkili olarak korunması bakımından önemlidir.
- Tarihi Yarımada, sınırları doğal ve yapay eşiklerle son derece tanımlı olmasına ve bütün halinde arkeolojik sit olarak tanımlanması gereğine karşın, ulusal yasal mevzuatta 1. derece arkeolojik sit, kentsel ve arkeolojik sit, kentsel ve tarihi sit olarak üç farklı koruma alanı ve korunma derecesine bölünmüştür. Bu bölünmenin sonucu olarak Tarihi Yarımada'nın farklı planlama yaklaşımlarının etkisinde bırakılması, kentin tarihsel sürekliliğine zarar vermektedir.
- Alan bütünü dikkate alındığında, farklı kurum ve kurulların (Koruma Bölge Kurulu, Yenileme Kurulu, Yerel Yönetim, Merkezi Yönetim Kurumları) alanla ilgili birbirinden bağımsız, alanı geri dönüşümsüz biçimde değiştirecek ve sorgulanamayan kararlar verdikleri görülmektedir. Koruma alanıyla ilgili bugüne kadar alınan planlama kararları, kültürel değerlerin anlaşılması ve korunmasında başarısızdırlar. Alan bütününde, farklı kurumlara ait birbirinden bağımsız ve çok büyük ölçekte kentsel gelişim projeleri sürdürülmektedir. Gelişim projelerinin alanda yer seçmesinin ardından, arkeolojik kazı çalışmalarının yürütüldüğü alanlar, 'yenileme alanı' ilan edilmektedir.
- Tarihi Yarımada'nın fiziki ve siluet koruması için bir etkileşim sahası bulunmamaktadır. Tarihi Yarımada için her iki yakada sahil şeridi ile tanımlanan mevcut sınırlar, kapsamı gereken alanı korumak için yeterli değildir. Haliç'in karşı kıyıları ile Boğaziçi'nin Asya kıyıları; Tarihi Yarımada'nın asıl karakteristik özelliğini oluşturan alanın parçalarıdır. Haliç'in kuzey kıyıları ile Boğaziçi'nin Asya kıyılarındaki alanları da içine alacak yeni bir etkilenme bölgesi oluşturulması gerekmektedir.
- Devam eden arkeolojik çalışmalar, alandaki ulaşım, yenileme ve elektrik trafosu projelerinden ötürü ve ancak ilgili projelerin sınırları ölçüsünde yürütülmektedir.

Arkeolojik açıdan çok zengin veriler sunan alanlar, inşaat çalışmaları sınırları dışında kaldıkları için çalışmalar devam ettirilmemiş, böylelikle arkeolojik verilerin bazı alanlarda kısmen ve bazı alanlarda tamamen yitirilmesine yol açılmıştır.

- Alanın ziyaretçiye açık olmaması, yalnızca müzeden özel izinle gelen belirli gruplara ziyaret izni veriliyor olması, alandaki arkeolojik değerlerin kent ve kentliyle bütünleşememesine yol açmaktadır.
- Arkeoloji Müzeleri'nde; ulaşım proje çalışmaları sırasında çıkarılan arkeolojik eserler için düzenlenen sergi, başka sergilere yer açmak için kaldırılmıştır. Alandan çıkan küçük buluntular ise Arkeoloji Müzeleri depolarında, uygun olmayan koşullarda bekletilmektedirler.
- Arkeolojik kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan mimari buluntu, gemi batıkları ve küçük buluntuların nasıl korunacaklarına, kazı çalışmalarının bitiminde kentle nasıl buluşturulacağına, arkeolojik kazı çalışmalarının ardından devam etmesi gereken bilimsel çalışmaların ne şekilde devam edeceğine dair bir plan ya da proje ortaya konmamaktadır.

Fırsatlar

- Tarihi Yarımada'nın bütüncül bir koruma yönetim planı ihtiyacını açığa çıkarmaktadır.
- Kent arkeolojisi, tarih öncesi arkeolojisi, Bizans arkeolojisi, denizcilik (nautical) arkeolojisi gibi farklı arkeoloji dallarında uzmanlaşmak isteyen arkeologlar için bulunmaz bir çalışma yeri niteliğindedir.
- Çalışmaların niteliği nedeni ile farklı kazı teknikleri açısından eğitici değeri vardır.
- Farklı disiplinleri biraraya getirdiğinden bilimlerin işbirliği içinde çalışmasına olanak sağlamaktadır.

Tehditler

- Koruma ile ilgili kararlarda gelişimin korumanın üzerinde görülmesi son derece tehlikeli bir durum yaratmaktadır. Kentsel ölçekte devam eden gelişim projeleri, mevcut arkeolojik buluntular için somut bir tehlikedir.
- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'un kendisi, koruma alanları için bir tehdittir ve iptal edilmesi gerekmektedir.

- Yalı Mahallesi'ni kapsayan yenileme projesine göre; konut yapılarının turizme ve ticarete hizmet eden işlevlere dönüştürülmesiyle, tüm yapı ölçeğinde gerçekleştirilen arazi kullanım biçimi ile mahalle atmosferi bozulacaktır. Bu durum; alandaki kullanıcı profiline değişmesi anlamına da gelmektedir.
- Koruma alanında inşa edilecek yeni yapılar Tarihi Yarımada ve Yenikapı'daki kültürel dokuya uyumsuzdur ve silüete zarar verecektir.

Yenikapı Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı Yönetimi İçin Öneriler

- Yenikapı Limanı Koruma Alanı'ndaki tüm arkeolojik kültür varlıkları, kültürel ve doğal ortamları ile beraber değerlendirilmeli ve korunmalıdır.
- Daha iyi bir koruma anlayışı yaratmak ve uluslararası koruma kurallarına uygun biçimde yönetmek için, Yenikapı kentsel arkeolojik koruma alanı, Tarihi Yarımada'dan ayrı bir yönetim planına ve kazı sürecinin başlangıcından bu yana sistematik ve belirli stratejilerin geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Mevcutta arkeolojik bir alanın 'Yönetim Alanı' ilan edilmesi, 5226 sayılı yasa gereği Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetkisindedir. Şu halde, Yenikapı bölgesinin ivedi olarak "Yönetim Alanı" ilan edilmesi ve ilgili koruma eylemlerinin uygulanması, denetlenmesi ve periyodik olarak revize edilebilmesi için sorumlu birimler oluşturulması gerekmektedir. Arkeoloji Müzeleri'nin organizasyon yapısı yeniden kurgulanmalı, kurtarma kazı çalışmaları müzelerden alınarak, yeni oluşturulacak sorumlu birimlerce yürütülmelidir. Alan Başkanı önderliğinde çalışacak bağımsız bir Alan Yönetim Kurulu, sorumlu birimlerin yönetimi için çalışmalıdır.
- **Yönetim planında koruma alanının korunması, daima gelişmesinden önce gelmelidir.** İlgili olduğu idari birimden önce topluma ait görülen koruma politikalarıyla ilgili tüm belgeler, kamu ve özel sektörle birlikte toplum için de kolay erişilebilir olmalıdır. Açık politika ve kriterler; insanların yaratıcı diyaloglara, destek arayışına, kendi mülkiyetlerine ve rapor ihlallerine daha fazla dikkat edecekleri anlamına gelmektedir.
- Sadece koruma alanı için plan yapılmasının korumayı sağlamayacağı, koruma alanına ilişkin planlama kararlarının kent, havza, bölge ve ülke üst ölçeğindeki planlarla bütünleştirilerek alınması gerekliliği dikkate alınmalıdır. Kullanılabilir ve sürdürülebilir

bir koruma yönetim planı; alanın kent bütünü içindeki yerini, tanımını, geleceğindeki rolü ve ilişkileri göz önünde bulundurmalıdır.

- Yönetim planı kapsamındaki alan ve yapı kullanımlarının belirlenmesi, tüm alan ve yapılara uygun koruma müdahale biçimlerinin belirlenmesi ve sürdürülebilir bir şekilde korunarak gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması gerekmektedir.

- Kültürel eserlerin buldukları yerde değerlerini daha çok gösterdikleri; buldukları yerden uzaklaştırıldıklarında etkilerinden çok şey kaybedecekleri hatırd tutulmalıdır. Arkeoloji ile toplum arasında bilgi aktarımını en üst düzeyde gerçekleştirebilmek için, açık ve kapalı sergileme alanlarının oluşturulması önemlidir. Sürekli ve geçici sergi düzenlemelerinin, ziyaretçiler için Yenikapı koruma alanının tarihini ve önemini daha iyi anlamada destekleyici olacağı açıktır. Ancak düzenlenecek müze projesinin, sadece alandan çıkarılan maddi buluntuların sergilendiği bir yer olarak planlanması, alanın kültürel öneminin korunmasına yetmeyecek olup, müze projesinin, çok daha kapsamlı bir araştırma enstitüsü projesi dahilinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yönetim alanında bilgi üretimi ve paylaşımının devam ettirilmesi önem taşımaktadır. Kültürel koruma alanları, çoğu akademik nitelikli pek çok araştırma konusu içermektedir. Araştırma gerektiren soruların neler olduğu ve araştırmaların nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili olarak araştırma enstitüsü dahilinde bir *araştırma planlama komitesi* kurulması önerilebilir. Kısa ve uzun vadeli programlarla, araştırma projeleri için çalışma takvimi belirlenmesi ve sürecin takip edilmesi de komite tarafından yerine getirilebilir. Araştırma enstitüsünde, araştırmacılar için uygun çalışma ortamının sağlanması önemlidir. Koruma alanı ile ilişkili olabilecek her konuda eski ve yeni her bilgiye ulaşılabilecek bir kütüphanenin de araştırma enstitüsü dahilinde planlanması gerekmektedir.

- Oluşturulacak araştırma enstitüsünün en önemli görevlerinden biri, eserlerin restorasyon ve konservasyonudur. Arkeolojik buluntuların, en gelişmiş bilimsel yöntemler kullanılarak restore edilmesi ve zamanın/insanın neden olduğu bozulmalardan korunması gerekmektedir. Böylelikle eserlerin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır. Araştırma enstitüsünde oluşturulacak arkeolojik nesne depolarının, uygun ortam şartlarında hazırlanması ve bilimsel depolama sistemlerinin uygulanması gerekmektedir. Özellikle Bizans dönemine ait gemilerin sergilenmesi konusunda doğrudan benzerliği bulunan Almanya Mainz'deki Römisch-Germanisches Zentralmuseum ve İtalya Pisa'daki Le Navi Antiche di Pisa projeleriyle ilgili olarak; proje yürütücüleri ile birlikte, ICOMOS ve ICOM'un deneyimlerinden

yararlanılmalıdır. Batık gemilerin gelecekte sergilenmesi için; oluşturulacak bir bilimsel komite vasıtasıyla, uluslararası uzmanlarla bilimsel temasların artırılması gerekmektedir. Benzer deneyimlerin edinilmesi için, İsveç Stockholm Vasa Müzesi, Norveç Oslo Viking Gemileri Müzesi, Danimarka Roskilde Viking Gemisi Müzesi, Almanya Bremerhaven Hansekogge Müzesi ve İngiltere Portsmouth Mary Rose gemisi dahil olmak üzere Avrupa'nın diğer gemi müzeleriyle işbirliği yapılmalıdır [52].

Sonuç olarak, tezdeki planlama sürecine, gelecekte iyi koruma yönetim planları yapılmasını sağlayacak yeni veriler eklenebilir. Bu nedenle, tez çalışması gelecekteki yönetim planı uygulamaları için bir ön çalışma anlamına sahiptir.

KAYNAKLAR

- [1] Keleş, R., (1980). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 'koruma', TDK, Ankara.
- [2] ICOMOS, (1993). Anıtların, Yapı Topluluklarının ve Sitlerin Korunması Çerçevesinde Eğitim ve Mesleki Eğitime Yönelik Kılavuzlar, Colombo.
- [3] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 sayılı), 21/07/1983.
- [4] Zeren, N., (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [5] Harvey, D., (1990). Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri (Çev., S. Savran, 1997), Metis Yayınları, İstanbul.
- [6] Okyay, İ., (1992). Kentsel Koruma ve Geliştirme Planlaması, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisansüstü Ders Notları.
- [7] Warshaw, J., Levrant, S. ve Grover, S., (2000), Conservation of the Historic Environment: A Good Practice Guide for Planners, The Royal Town Planning Institute, London. <http://www.rtpi.org.uk/download/768/Conservation-of-the-Historic-Environment.pdf>, 26.12.2009.
- [8] Aygen, Z., (1996). "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?" Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, Kent ve Kültürü, 8:43-62.
- [9] Erder, C., (1971). Tarihi Çevre Kaygısı (yeniden basım 1999), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [10] Strabon, (M.S.II. yy.), Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII-XIII-XIV (Çev. A. Pekman, 2000), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [11] Özdoğan, M., (2007). "Çağdaş Düşünme Aracı Olarak Arkeoloji", Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan, Editörler: Alparslan, Metin- M. Doğan Alparslan-H.Peker, Ege Yayınları, İstanbul, 569-575.
- [12] Erder, C., (1975). Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi - Yayın No:24, Ankara.
- [13] Ahunbay, Z., (1999). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.

- [14] Kuban, D., (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları, İstanbul.
- [15] Sezgin, H., (2005). “XXI. Yüzyıl Başında Taşınmaz Kültür Varlıklarının Koruması Kavramının Gelişimi, Dünya’daki ve Türkiye’deki Sonuçları”, 17-18 Kasım 2005 Korumada 50 Yıl, MSGSU Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, İstanbul,1-6.
- [16] Karabağ, N.E., (2008). Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözömlenerek Korunması (İzmir Örneği), Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [17] Tankut, G., (1991). “ Kentsel Arkeolojik Alanlarda Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı, Korumanın Fiziksel Planlama Boyutu”, 14-16 Ekim 1991, Antalya Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 19-24.
- [18] Jameson, Jr.J.H., (2004). “Public Archaeology in the United States”, Public Archaeology, N. Merriman (ed.), Routledge, 21- 58.
- [19] The Concise Oxford Dictionary of Archaeology, Salvage Archaeology, <http://www.enotes.com/arch-encyclopedia/salvage-archaeology>, 21.02.2011
- [20] Çeziker, A., (2011). Urban Rescue Archaeology: Yenikapı Excavations in İstanbul As a Case Study, MA Thesis, Koç University, Institute of Social Science, İstanbul.
- [21] The Concise Oxford Dictionary of Archaeology, Rescue Archaeology, <http://www.enotes.com/arch-encyclopedia/rescue-archaeology>, 21.02.2011
- [22] Cleere, H., (1989). “Introduction: the Rationale of Archaeological Heritage Management”, H. Cleere (Ed.), Archaeological Heritage Management in the Modern World Londra ve New York, Routledge, s.1-19.
- [23] King, T. F., (2002). “Doing A Job On Culture: Effective But Self-Serving Communication With One Of Archaeology’s Public”, Thinking About Cultural Resource Management : Essays From The Edge, Altamira Press, Walnut Creek, California, 4-14.
- [24] Lim, J.H., (2005). Archeological Site Management Planning: Focused on a Study of Management Guidelines for Hwangryong Temple Historic Site, MA Thesis, University of Pennsylvania.
- [25] Atina Tüzüğü, (1931). Atina I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması İle İlgili Mimar ve Teknisyenleri Konferansı.
- [26] UNESCO, (1956). Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, Yeni Delhi.
- [27] Venedik Tüzüğü, (1964). II. Uluslararası Tarihi Anıtların Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi.
- [28] Avrupa Konseyi, (1969). Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, Londra.
- [29] UNESCO, (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris.

- [30] UNESCO World Heritage Centre, Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, (2008). <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>, 01.02.2010.
- [31] Ringbeck, B., (2008). Management Plans for World Heritage Sites: A Practical Guide, German Commission for UNESCO, Bonn.
- [32] World Heritage Convention, <http://whc.unesco.org>, 30.08.2010.
- [33] Dinçer, İ., (2009). “İstanbul’un Tarihi Alanları: Bir Dünya Miras Varlığını Dünya Adına Koruma Problematikliği”, Yenimimar, 76, <http://www.yenimimar.com/index.php?action=displayArticle&ID=749>, 26.02.2010.
- [34] ICOMOS, (1979). Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Tüzük (revizyon 1999), Burra.
- [35] Avrupa Konseyi, (1984). Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları, Floransa.
- [36] ICOMOS, (1987). Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Washington.
- [37] Avrupa Konseyi, (1990). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Lausanne.
- [38] Avrupa Konseyi, (1992). Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, Valetta.
- [39] Avrupa Konseyi, (2000). Avrupa İyi Uygulama Kodu: ‘Arkeoloji ve Kent Projesi’.
- [40] ICOMOS, (2007). The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Ename.
- [41] Shaw, W.M.K., (2004). Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [42] Durukan, İ., (2004). “Yapı, Yetki ve İşleyiş Açısından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Tarihsel Gelişimi”, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 19, 2:301-312.
- [43] Kuban, D., (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi : Bizantion, Konstantinopolis (Çev. Z. Rona, 2000), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [44] Özdemir, A., (2003). “Hayali Geçmiş’: Arkeoloji ve Milliyetçilik, 1923-1945 Türkiye Deneyimi”, Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?, Derleyenler: Erdur, O.; Duru, G., Ege Yayınları, İstanbul, 7-23.
- [45] Dinçer, İ. ve Akın, O., (1994). “KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı”, 15 Nisan 1994, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu, MSÜ Oditoryumu, İstanbul, 117-137.
- [46] Sarıkaya Levent, Y., (2009), ‘Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeopolis Örneği’, Planlama, 43-61. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/fb8ceb3bd59c795_ek.pdf, 02.05.2010.
- [47] T.C. Resmi Gazete, Anayasa (63.madde), 07/11/1982.

- [48] Ahunbay, Z., (2005). “Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları”, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, 3 Şubat 2005, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 35-50.
- [49] Gültekin, N. ve Yürü, N., (2008). “Kentsel Sit Alanlarında Alan Yönetimi”, İnsan ve Çevre Sorunları’08 Sempozyumu, 02-06 Kasım 2008, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 159-168.
- [50] Kejanlı, T., Akın, C.T. ve Yılmaz, A., (2007). “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 179-196.
- [51] T.C. Resmi Gazete, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (5366 sayılı), 16/06/2005.
- [52] İstanbul Dünya Mirası Sit Alanı ICOMOS/UNESCO Ortak Uzman Heyeti İnceleme Raporu, 06-11 Nisan 2006, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- [53] Köksal, G., (2007). “Tarihi Dokuya Yaklaşımında Yeni Bir Tehdit: 5366 Sayılı Yasa”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 26: 58-61.
- [54] Ahunbay, Z., (2007). “Tarihî İstanbul ve Koruma Kurullarından Koparılan Yenileme Alanları”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, Yıl 7, 26: 65-68.
- [55] T.C. Resmi Gazete, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (658 Sayılı), 05/11/1999.
- [56] T.C. Resmi Gazete, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları (702 Sayılı), 15.04.2005.
- [57] Feilden, B. ve Jokilehto, J., (1992). Guidelines for The Management of World Cultural Heritage Sites, ICCROM, Roma.
- [58] Keleş, R., (2003). “Kültür Mirası İnsanlığın Ortak Malıdır”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 10: 96-100.
- [59] Belge, B., (2004). “Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi : Kentsel Arkeoloji ve Planlama”, 48-56.
http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/26398dca6f47b49_ek.pdf, 01.04.2011.
- [60] Aygen, Z., (2009). “Dünya Kültür Mirası Sitlerinde Alan Yönetimi: Birleşik Krallık Örneği”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 84-90.
- [61] Thomas, L. ve Middleton, J., (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas, Series Editor Phillips, A., <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/PAG-010.pdf>, 20.12.2009.
- [62] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (5226 sayılı), 14/07/2004.
- [63] İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti 2010 Programı, (2010). Yayına Hazırlayan Orhun Gültekin, A., Scala Basım, 170-171.
- [64] Sullivan, S., (1997). “A Planning Model for the Management of Archaeological Sites”, The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region, 6-12 May 1995 An International Conference Organized

- by the Getty Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum, Edited by Marta de la Torre, The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 15-27.
- [65] Eurosite Management Planning Toolkit, (1999).
http://www.eurosite.org/files/toolkitmp_en.pdf, 01.02.2010
- [66] T.C. Resmi Gazete, Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (26006 sayılı), 27/11/2005.
- [67] Demas, M., (2002). “Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites: A Value-Based Approach”, Management Planning for Archaeological Sites, 19-22 May 2000 Proceedings of the Corinth Workshop Edited by Gaetano Palumbo and Jeanne Marie Teutonico, The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 27-54.
- [68] Protecting Heritage Places Workbook: 10 steps to help protect the natural and cultural significance of places, (2001). Australian Heritage Commission and Commonwealth Department of the Environment and Heritage, Australia.
- [69] Bahçeci, M., (2006). “Arkeolojik Alanların Yönetiminde Uygun ve Yararlı Bir Araç Olarak Arkeolojik Alan Sunumu; İzmir Urla, Liman Tepe Yönetim Modeli”, Hayat Erkanal’a Armağan Kültürlerin Yansıması, Homer, 120-128.
- [70] The Old and New Towns of Edinburgh, World Heritage Site Management Plan, (2005).
- [71] Edinburgh World Heritage, <http://www.ewht.org.uk/>, 01.06.2010.
- [72] Bruni, S., (2000). “The Urban Harbour Of Pisae And The Wrecks Discovered At The Pisa – San Rossore Railway Station”, in Le Navi Antiche Di Pisa, editor S. Bruni, Polistampa, Firenze, 21–79.
- [73] Kunzig, R., (2000). “Lost Ships”, Discover Magazine, April 1, 2000 <http://discovermagazine.com/2000/apr/cover/?searchterm=hemp>, 26.12.2008.
- [74] Colombini, M. P., Giachi, G., Modugno, F., Pallecchi, P. ve Ribechini, E., (2003). “The Characterization Of Paints And Waterproffing Materials From The Shipwrecks Found At The Archaeological Site Of The Etruscan And Roman Harbour Of Pisa (Italy)”, Archaeometry 45 , Printed in Great Britain, 659–674.
- [75] Nadeau, B., (2007). “A Maritime Pompeii”, Newsweek Web Exclusive, Nov 1, 2007 <http://www.newsweek.com/id/67475/page/1>, 26.12.2008.
- [76] Museum of the Ancient Ships of Pisa, <http://www.navipisa.it/>, 01.06.2010.
- [77] The Leaning Tower of Pisa, <http://www.leaningtowerofpisa.net/piazza-dei-miracoli.html>, 01.06.2010.
- [78] Beriatos, E.; Gospodini, A., (2003). “Glocalisation’ & Urban Landscape Transformations: Built Heritage and Innovative Design Versus Non-Competitive Morphologies – The Case Of Athens 2004”, 39th ISoCaRP Congress http://www.isocarp.net/Data/case_studies/274.pdf, 22.01.2011.
- [79] Parlama L. ve Stampolidis, N.C. (Curators), (2003). The City Beneath The City: Finds From Excavations for the Metropolitan Railway of Athens, Ministry of Culture-Museum Of Cyladic Art, Athens.

- [80] Metro Arts and Architecture, <http://mic-ro.com/metro/metrocity.html?city=Athens>, 22.01.2011.
- [81] Tsoulouvis, L., (2001). "Social and Economic Integration of Cultural Heritage and Related Policies in Greece: State of the art Review", http://www.arcchip.cz/w01/w01_tsoulouvis.pdf, 22.10.2010.
- [82] Yürü, N., (2009), Kentsel Sit Alan Yönetimi İstanbul Beyoğlu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [83] Daily Tonic, <http://www.dailytonic.com/new-acropolis-museum-in-athens-by-bernard-tschumi-architects-usa/>, 13.06.2010.
- [84] Atina Yeni Arkeoloji Müzesi, <http://www.theacropolismuseum.gr>, 13.06.2010.
- [85] Hellenic Ministry of Culture and Tourism, The Unification of the Archaeological Sites of Athens, http://www.yppo.gr/4/e40.jsp?obj_id=90, 02.12.2010.
- [86] Google Earth, <http://www.google.com/earth>, 01.06.2009.
- [87] Türkiye İstatistik Kurumu, İstanbul ve Tarihi Yarımada (Fatih-Eminönü) Nüfus Sayımları, <http://report.tuik.gov.tr>, 02.04.2011.
- [88] Merey Enlil, Z., (2000). "Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma: Bir Sınıfsal Proje Olarak Eski Kent Merkezlerinin ve Tarihi Konut Dokusunun Yeniden Ele Geçirilmesi", *domus m*, 8: 46-49.
- [89] Ökten, A.N., Altınok, E. ve Bilen, Ö., (2008). Yenikapı Sosyo-Ekonomik Yapı Araştırma Raporu: Eğilimler, Sorunlar, Öneriler, Fatih İlçesi Yedikule Yenikapı III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkçübaşı Mahalleleri) Yenileme Avan Projesi İşi, Fatih Belediyesi – İlke Planlama Ltd.
- [90] Fatih Belediyesi, Yedikule Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap (Yalı, Kasap İlyas, Çakırağa, Kürkçübaşı Mahalleleri) Yenileme Alanları, <http://www.fatih.bel.tr/bpi.asp?caid=631&cid=1159>, 13.04.2010.
- [91] Kömürçiyen, E.Ç., (1988). İstanbul Tarihi: 17. Asırda İstanbul (Çev., H.D. Andreyan), Yayına hazırlayan: K. Pamukciyan, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- [92] Müller-Wiener, W., (1977). İstanbul'un Tarihsel Topografyası : 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion – Konstaninopolis – İstanbul (Çev., Ü. Sayın, 2001), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [93] Fatih Belediyesi Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü, (2004). Tarihi Yarımada Genel Tipoloji Envanteri ve Kentsel Tasarım Rehberi, İstanbul.
- [94] Kösebay Erkan, Y. ve Ahunbay, Z., (2008), 'Anadolu Demiryolu Mirası ve Korunması', *itüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:7, Sayı:2*, 14-25.
- [95] Kent ve Demiryolu, <http://www.kentvedemiryolu.com/icerik.php?id=617>, 24.06.2010.
- [96] Çelik, Ü., (2010). "Marmaray Projesi", İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı 5-6 Mayıs 2008, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 65-75.
- [97] Akarsu, T., (2009). Tarihi Yarımada Silüetinin Kent Kimliğine Etkilerinin Salacak- Harem- Haydarpaşa Bölgesinde İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- [98] Kılıç, A.; Gül, A., (2009). “Kentsel Kıyı Kavramı ve Suyun Hafızası”, 23-24 Ekim 2009 Kıyı Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, İstanbul.
- [99] Gezici, F., (2009), ‘Kentsel Kıyı Alanları ve Turizm Kullanımı’, 23-24 Ekim 2009 "Kıyı Sempozyumu", TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, İstanbul.
- [100] Ünal, Y., Yenen, Z. ve Merey-Enlil, Z., (1993). “İstanbul’un Kimlik Değişimi: Su Kentinden Kara Kentine”, İstanbul Dergisi, 5: 119-128.
- [101] İstanbul Şehir Rehberi, <http://rehber.ibb.gov.tr/map.aspx>, 27.11.2010.
- [102] Müller- Wiener, W., (1994). Bizans’tan Osmanlı’ya İstanbul Limanları (Çev., E. Özbek, 1998), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [103] Elgötz, H., (1934). “İstanbul Şehrinin Umumi Planı”, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, Derleyen; Özler, Ş., 2007, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 15-38.
- [104] Agache A., (1934). “Büyük İstanbul Tanzim ve İmar Programı”, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, Derleyen; Özler, Ş., 2007, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 41-52.
- [105] Prost, H., (1937). “İstanbul’un Nazım Planını İzah Eden Rapor”, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, Derleyen; Özler, Ş., 2007, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 81-99.
- [106] Prost, H., (1937). “İstanbul Hakkında Notlar”, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, Derleyen; Özler, Ş., 2007, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 103-136.
- [107] Wagner, I.M., (1937). “İstanbul Havalisinin Planı”, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, Derleyen; Özler, Ş., 2007, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 55-71.
- [108] Kırmızı, Z. ve Tunalı Çalışkan, F., (2009). İstanbul ve Ulaşım Zaman Dizini, http://zkirmizi.110mb.com/pdf/istanbul_ulasim_zaman.pdf, 01.04.2011.
- [109] Ergun, N. ve Zeren Gülersoy, N., (2007). “Tarihi Yarımada’nın Planlama ve Koruma Tarihi”, 15-16 Kasım 2007 Tarihi Yarımada Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 71-84.
- [110] Özbeyoğlu, E., (1993). “Tarihi Kent Merkezlerinin Korunmasında İşlevsizlik Örneği: 1990 İmar Planı” İstanbul Dergisi, Sayı 4, 72-79.
- [111] Dinçer, İ.; Enlil, Z. ve Evren, Y., (2009), “İstanbul’un Koruma Alanlarının Değerlendirilmesi”, Megaron, 5-15. http://www.megaronjournal.com/pdf/2009/MEGARON_4_1_5_15.pdf, 26.02.2010.
- [112] Örnek Özden, E., (2005). Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Planlama-Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [113] İBB, Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı'nın Çevresindeki Sitler, http://www.ibb.gov.tr/sites/tyyonetim/Documents/web/yonetim_planı_alanının_cevresindeki_sit_alanları.html, 01.02.2011.
- [114] İBB, (2003). Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (30.04.2005 Onanlı), İstanbul.

- [115] Özmen, H.İ., (2007). “Tarihe ve Kültüre Saygı: Marmaray”, Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 22-27.
- [116] Bayçın, N. (2000). “Afife Batur ile Röportaj”, İstanbul Üç Aylık Dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 35: 36.
- [117] Erim Özdoğan, A., (2000). “Suriçi’nde Neler Oluyor? Tarihi Yarımada’da Metro”, İstanbul Üç Aylık Dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 35: 35-45.
- [118] Tuna, N. (2003). “İstanbul Suriçi’nde Kentsel Arkeolojik Miras”, İstanbul Üç Aylık dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 46: 88-93.
- [119] Mimarist, http://www.mimarist.org/komisyon/36_Donem/1.7.1.Taksim.htm, 09.06.2010.
- [120] Yerasimos, S. (2004). “Tarihi Yarımada Metroları ve Bazı Düşünceler?”, İstanbul Üç Aylık Dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 51: 64-66.
- [121] Tibet, A. (2004). “Marmaray İstanbul Arkeolojisi İçin Felaket mi, Fırsat mı?”, İstanbul Üç Aylık Dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Ekim, Sayı 51. 66-67.
- [122] Erim Özdoğan, A., (2003). “Tarihi Yarımada’da Bir Yap-Boz Projesi: Metro”, İstanbul Üç Aylık Dergi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 45: 140-141.
- [123] Ünlütepe, A., (2005). “Marmaray BC1 Projesi ve Ölçme Çalışmaları”, 23-25 Kasım 2005, Mühendislik Ölçmeleri STB Komisyonu 2. Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu, İTÜ, İstanbul, 201-212.
- [124] Kent ve Demiryolu, Marmaray, kentvedemiryolu.com/indir.php?dosya=marmaray_raporu.pdf, 15.06.2010.
- [125] Mehmetoğlu Güneş, B., (2008). Tarihi Kent Merkezlerinde Metro Yapımı ve Arkeolojik Değerleri Koruma İlişkisi; İstanbul Tarihi Yarımada Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [126] İBB, Metro Yenikapı Transfer Noktası ve Arkeo Park Alanı Projesi, <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/raylisistemler>, 01.04.2011.
- [127] Eyigün, Y., (2010). “İstanbul Metrosu Yenikapı Unkapanı Arası Metro İnşaatı Projesi: Yenikapı İstasyonu”, 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 53-63.
- [128] Erim Özdoğan, A., (2001). “Tarihi Yarımada’da Metro”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 1:126-133.
- [129] Ahunbay, Z, (2010). “Tarihi İstanbul’un Yeni Sorunu: Karayolu Tüp Geçit Projesi”, Mimarist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 38:8-11.
- [130] Anadolu Ajansı, Milliyet Gazetesi, ‘Tüp Tünelde Tek Geçiş 3 Dolar’, 16.01.2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/01/16/yasam/yas02.html>, 01.04.2011.

- [131] Yeşilirmak, A., (2009). “Prof. Dr. Haluk Gerçek ile İstanbul’un Ulaşımı Üzerine”, Mimdap, <http://www.mimdap.org/w/?p=29717>, 14.06.2010.
- [132] Doyduk S., (2006). “Korumada Süreklilik Kavramına, Tamamlayıcı Bir Bilgi Üretme Aracı Olarak Kentsel Arkeoloji Disiplinine Yenikapı Limanı Örneği Üzerinden Bir Bakış”, <http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=12>, 27.12.2009.
- [133] Arkitera, Yenikapı Transfer Noktası ve Arkeo Park Alanı Projesi, <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=50840>, 01.04.2010.
- [134] BİMTAŞ, “Yenikapı Transfer Merkezi Uluslararası Projeye Şekillenecek”, http://www.bimtas.com.tr/duyurular/yenikapi_transfer_merkezi.html, 01.04.2011.
- [135] TEİAŞ, 154 kV Yenikapı GIS (Gaz İzolasyonlu Sistem) Çevre Yönetim Planı, <http://www.teias.gov.tr/CEVRE/cyp/YenikapiCYP.pdf>, 06.11.2010.
- [136] Özdoğan, M., (2002). “Yazısız Zamanlar: Tarihöncesi”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, İstanbul, 1:24-32.
- [137] Arsebük, G., (1995). İnsan ve Evrim, Ege Yayınları, İstanbul.
- [138] Balkan Atlı, N., (2004). Paleolitik Çağ Ders Notları, İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı, Güz Yarıyılı Seçimlik Dersi.
- [139] Esin, U., (1992). “İstanbul’un En Eski Buluntu Yerleri ve Kültürleri”, Semavi Eyice Armağanı: İstanbul Yazıları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 55-71.
- [140] Özdoğan, M., (2002). “Adım Adım Yerleşik Yaşam: Mezolitik Çağ”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, İstanbul, 1:58-63.
- [141] Özdoğan, M., (2002). “Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, İstanbul, 1:66-82.
- [142] Özdoğan, M., (2002). “Köyden Kente Kalkolitik Çağ”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, İstanbul, 1:110-129.
- [143] Harmankaya, S., (2002). “Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, 7-41. http://www.tayproject.org/downloads/ITC_SH.pdf, 20.11.2010.
- [144] Özdoğan, M., (1992). “Tarihöncesi Dönemde İstanbul”, Semavi Eyice Armağanı : İstanbul Yazıları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 39-54.
- [145] Gökçay, M.M., (2007). “Yenikapı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Mimari Buluntular”, Fotoğraflar: Köşker, B., Çelik, S., Güngör, M., Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 166-179.
- [146] Kocabaş, U., (2010). “İstanbul Üniversitesi Yenikapı Batıkları Projesi: Gemiler”, İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı 5-6 Mayıs 2008, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 23-33.

- [147] Gökçay, M. M., (2007). “Yenikapı Kazıları: Bizans’ın Kıyısında”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, 6: 120-127.
- [148] Algan, O., Yalçın, M.N., Yılmaz, Y., Perinçek, D., Özdoğan, M., Yılmaz, İ., Meriç, E., Sarı, E., Kırıcı Elmas, E., Ongan, D., Bulkanlı Yeşiladalı, Danışman, G. Ve Özbal, H., (2007). “Antik Theodosius Yenikapı Limanı’nın Jeoarkeolojik Önemi:Geç-Holosen Ortam Değişimleri ve İstanbul’un Son 10.000 Yıllık Kültürel Tarihi”, Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 242-245.
- [149] Perinçek, D., (2010). “Yenikapı Kazı Alanı’nın Son 8000 Yıllık Jeoarkeolojisi ve Doğal Afetlerin Jeolojik Kesitteki İzleri”, 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 191-217.
- [150] Yenikapı Batıkları, <http://www.yenikapibatiklari.com/>, 01.04.2011.
- [151] Kızıltan, Z., (2010). “Marmaray Metro Projeleri Kapsamında Yapılan Yenikapı, Sirkeci ve Üsküdar Kazıları”, Fotoğraflar: Köşker, B., Kara, S., 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 1-16.
- [152] İlhan Tekeli ve ötekiler (Hazırlayan), (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, ‘Bostanlar’, Tarih Vakfı, İstanbul, 309-310.
- [153] Pervititch, J., (1934-36). Sigorta haritalarında İstanbul = İstanbul in the insurance Maps of Jacques Pervititch: Proje Koordinatörleri Seden Ersoy, Çağatay Anadol, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- [154] Ayverdi, E.H., (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- [155] Van Millingen, A., (1899). Byzantine Constantinople: The Walls of the City and Adjoining Historical Sites, John Murray, Albemarle Street, London.
- [156] Berger, A., (1993), ‘Der Langa Bostani in İstanbul’, Istanbuler Mitteilungen, 467-477.
- [157] Koçu, R.E., (1963). İstanbul Ansiklopedisi, ‘bostan’, 6. cilt, Boğaziçi’ndeki İskele, Kayık ve Sandalları-Cemil (Mes’ud), İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, İstanbul.
- [158] Manners, I.R., (1997). “Constructing the Image of a City: The Representation of Constantinople in Christopher Buondelmonti’s Liber Insularum Archipelagi”, Annals of the Association of American Geographers, 87(1), Blackwell Publishers, Oxford, 72–102.
- [159] Algan, O., Yalçın, M.N., Yılmaz, İ., Kırıcı Elmas, E., Sarı, E., Ongan, D., Bulkan Yeşiladalı, Ö., Perinçek, D., Özdoğan, M., Yılmaz, Y. ve Karamut, İ., (2010). “Antik Theodosius Limanı’nın (Yenikapı) Jeo-Arkeolojisi”, 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 175-179.
- [160] Gökçay, M.M., (2007). “Yenikapı Kazıları”, 25-27 Nisan 2007 Marmaris, 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 81-100.

- [161] Gökçay, M.M., (2007). “Yenikapı Kazıları: Metro-Marmaray Projesi”, Fotoğraflar: Güngör, M., Köşker, B., İdol Arkeologlar Derneği Dergisi, 34: 16-27.
- [162] Tan, G., (2007). “Bulmak ve Koruyamamak”, Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi, 172: 120.
- [163] Görgülü, M., (2009). Bizanslıların Adli Paleodemografisi, Doktora Tezi, İÜ Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- [164] Ercan, A., (2010). Yenikapı, A Late Antique and Byzantine Harbor in Constantinople: A Historical, Archaeological and Architectural Study Of The Newly Discovered Remains, MA Thesis, Koç University Institute of Social Science, İstanbul.
- [165] Mundell Mango, M., (2000). “The Commercial Map of Constantinople” Dumbarton Oaks Papers No 54, Washington D.C., 189-207.
- [166] Gyllius, P., (1547). İstanbul’un Tarihi Eserleri (Çev.,E. Özbayoğlu, 1997), Eren Yayıncılık, İstanbul.
- [167] Magdalino, P., (2000). “The Maritime Neighborhoods of Constantinople: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries” Dumbarton Oaks Papers No 54, Washington D.C., 209-226.
- [168] The Oxford Dictionary of Byzantium, (1991). “Eleutheros”, Volume I, Prepared at Dumbarton Oaks, Oxford University Press.
- [169] Dirimtekin, F., (1953). Fetihden Önce Marmara Surları, İstanbul Fethi Derneği Yayınları- No:10, İstanbul.
- [170] Nicolescu, E. ve Safran, L., Konstantinopolis kentsel bölge ve limanları, <http://individual.utoronto.ca/safran/Constantinople/Map.html>, 23.02.2011.
- [171] Pulak, C., (2007). “Yenikapı Batıkları: Fırtınanın Armağanı”, Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, 6: 128-141.
- [172] Karamut, İ., (2007). “İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü’nce Yürütülen Kazılar”, Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 10-17.
- [173] MSGSU Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2007-2008 yılı Yüksek Lisans Proje Çalışması, Fatih İlçesi Yenikapı Yerleşim Alanı İçin Koruma Amaçlı İmar Planı.
- [174] Gökçay, M. M., (2009). “Bizans İstanbulu’nun Büyük Limanı: Eleutherios / Theodosios”, İlgi Dergisi, İstanbul, 116: 14-23.
- [175] Gökçay, M. M., (2007). “İlk İstanbul: Eski Dünyanın ‘Yenikapı’sı”, Fotoğraflar: Köşker, B., Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi, 172: 92-98.
- [176] Hovhannesian, S.S., (1996). Payitaht İstanbul’un Tarihçesi (Çev., E.Hançer), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [177] Baran Çelik, G., (2007). “Yenikapı’da Günlük Yaşam”, Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 216-229.

- [178] Özdoğan, M. (1990). “Tarihöncesi Dönemde Marmara Bölgesi”, Late Quaternary (Holocene) Bottom Sediments of the Southern Bosphorus and Golden Horn, Editor: E. Meriç, İTÜ Vakfı, İstanbul, 107-114.
- [179] TÜBA, (2008). “İstanbul 8 bin Yıllık Belleğine Kavuşuyor”, Mehmet Özdoğan ile Röportaj, 19.08.2008 <http://www.arkeologlardenegist.org/>, 31.08.2008.
- [180] Tan, G., (2008). “İlk İstanbullular Sekiz Bin Yaşında”, Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi, <http://www.arkeologlardenegist.org/>, 31.08.2008.
- [181] Erbil, Ö., (2009), ‘En Eski İstanbullu’, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&KategoriID=24&ArticleID=1081775&Date=11.04.2009&b=En%20eski%20Istanbul>, 11.04.2009.
- [182] Ocak, S., (2011). “İstanbul’un İlk Efendileri”, Radikal Gazetesi, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1044252&Date=27.03.2011&CategoryID=77>, 27.03.2011.
- [183] Pulak, C., (2007). “Yenikapı Bizans Batıkları”, Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 202-215.
- [184] Başaran, S. ve Kocabaş, U., (2008). “Theodosius Limanı’ndan Yenikapı Batıklarına”, Colloquium Anatolicum VII, 1-22.
- [185] Karamani Pekin, Arzu (Yayına Hazırlayan), (2007). Yenikapı Envanter Buluntuları, Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 247-299.
- [186] Onar, V., Pazvant, G., Armutak, A., Alpak, H., Karamut, İ. ve Gökçay, M., (2010). “Yenikapı Metro ve Marmaray Kazılarında Ortaya Çıkarılan Hayvan İskelet Kalıntılarının Ön İnceleme Sonuçları”, 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 223-231.
- [187] Oybak-Dönmez, E., (2010). “İstanbul Marmaray ve Metro Kazılarında Yapılan Arkeobotanik Çalışmaları”, 5-6 Mayıs 2008 İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, 233-243.
- [188] Yenikapı- Trafo Arkeolojik Kazı Çalışması, (2010). Mayıs Ayı Çalışma Raporu.
- [189] İBB, İ.E.T.T İşletmeleri Genel Müdürlüğü, http://www.iETT.gov.tr/iETT_stratejik_plan_2008_2012.pdf, 07.06.2010.
- [190] Harvey, D., (1973). Sosyal Adalet ve Şehir (Çev., M. Morali, 2003), Metis Yayınları, İstanbul.
- [191] Tekeli, İ., (2003). “Modernite Projesi İçinde Yapıların ve Kentsel Dokuların Korunması Sorunsalı”, Her Dem Yeşil Yapraklı Bir Ağaç: Cevat Erder’e Armağan (Derleyen: N. N. Şahin Güçhan), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, 71-79.

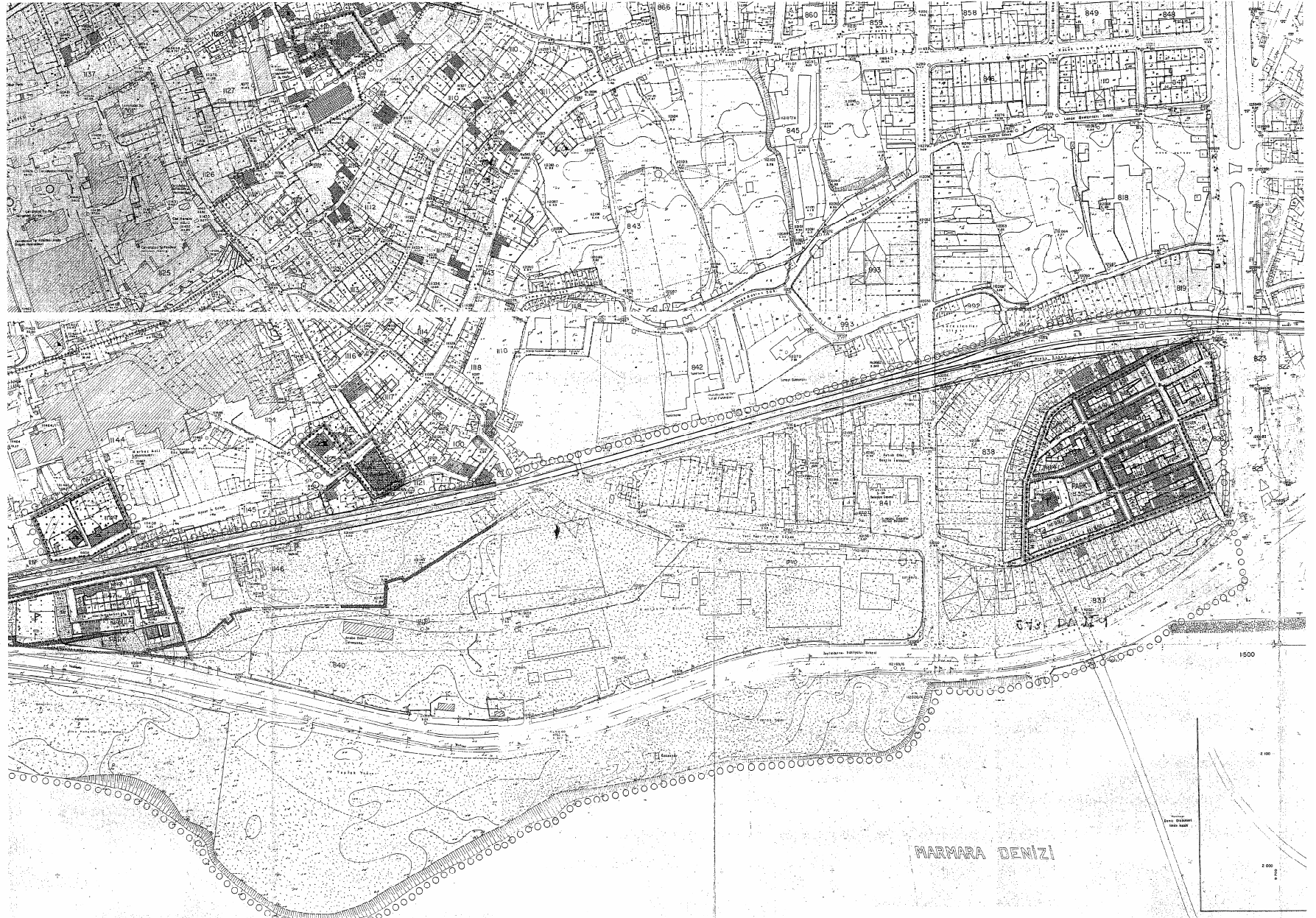
EDINBURGH RİSKLER VE ÇÖZÜM POLİTİKALARI

RİSKLER	POLİTİKALAR
<ul style="list-style-type: none"> • Yeni gelişimin sit içinde veya dışında silueti etkilemesi • Dokuya aykırı yeni gelişimin sitte yarattığı tahribat 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kentsel çevrenin bir bütün olarak korunması 2. Uygunsuz gelişimin kontrol edilmesi: Castle Rock, Calton Hill, Arthur's Seat ve Salisbury Crag ve bu alanlara bakıldığında ve bu alanlardan görünen manzara değeri üzerindeki sınır çizgisinin korunması <ul style="list-style-type: none"> • Çok katlı binaların uygun yönde gelişiminin sağlanması • Yeni gelişen alanlardan olumsuz yönde etkilenen Eski Kent görünümünün korunması • 1995 Yılında ICOMOS tarafından önerilen tampon bölgenin revize edilmesi ihtiyacının dikkate alınması 3. Kentsel peyzaj alanları için koruma yöntemlerinin geliştirilmesi 4. Bölgeye kamu erişiminin artırılması 5. Princess Street Gardens ve Waverley Vadisi'nin ayırıcı rolünün devamının sağlanması 6. Waverley Vadisi'ndeki yeni gelişmelerin izlenmesi
<ul style="list-style-type: none"> • Eski ve Yeni Kent arasındaki vadinin yeşil niteliğinin ve ayırıcı fonksiyonun kaybı • Gelişim alanlarının yeşil bant üzerindeki baskısı • Yeşil alan sürekliliğinin kaybedilmesi 	

<p>uygunsuz gelişme alanlarının vadiyi etkilemesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kentsel dokuya uygun olmayan gelişim alanlarının artması • Yanlış müdahale sonucu kentsel dokularda karakter kaybı (sokak yüzeylerinde uygun olmayan malzeme, uygun olmayan kent mobilyaları vb.) • Uygun olmayan müdahaleler yapılması ve yetersiz bakım uygulanması • Edinburgh'un benzersiz yer hissini ve eşsiz peyzaj değerinin erozyonu: yerel malzeme kaybı, kamusal alanda uygunsuz müdahale ya da kötü bakım yapılması, kamusal alanda küçük ölçekli ekler 	<ol style="list-style-type: none"> 7. Yeni gelişme alanlarının vadideki geleneksel ve kırsal mimari karakterine uygun olarak yapılması 8. Vadinin doğal habitatlarının korunması 9. Sitte farklı doku karakterlerinin ve kentsel dokunun korunması ve anlaşılması 10. Farklı kentsel dokulara sahip olan eski ve yeni kent alanlarına uygun planlama yapılması 11. Kendi içerik ve ölçeklerine uygun gelişme ve önerilerin sunulması 12. Kalkınma rehberleri doğrultusunda en yüksek mimari ve kentsel kalitenin takip edilmesi 13. Manzara noktalarının korunması ve yeni manzara noktalarının oluşturulması 14. Tarihi sokak yüzeylerindeki dokunun ve formların korunması 15. Kentsel tarihi dokuyu ve Dünya Mirası statüsünü korumak amacı ile bütünsel ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesi 16. Yeni gelişme alanlarında yüksek kaliteye uyulması, kötü durumdaki yapıların kazanılması 17. Uygulama sırasında durum tespiti yapılması, kontrol mekanizmaları geliştirilmesi 18. Güncel ve kontrollü planlama yapılması 19. Üstün evrensel değerlerin geliştirilmesi için farkındalığın artırılması 20. Geleneksel malzemelerin kullanımının teşvik edilmesi 21. Koruma becerisinin ekonomik olarak desteklenmesi 22. Geleneksel malzemelerin geri dönüşümünün teşvik edilmesi 23. Üstün evrensel değerlerin korunması için çevre ve trafik konularında önlemler alınması 24. Tarihi yapılarda olduğu gibi yeni
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Araç trafiğinin kentsel kaliteyi azaltması • Yangın ve diğer afet riskleri • Arkeolojik alanların kaybı ve bilgilerin kaybedilme riski • Uygun işlevli yapı azlığının neden olduğu yapı fazlalığı • Binalarda kalite ve özgünlük kaybı <ul style="list-style-type: none"> ▪ Çürüme ▪ Aşınma ▪ Zayıf ve yetersiz onarımlar ▪ Uygun olmayan malzeme kullanımı ▪ Geleneksel malzemelerin yetersiz olması • Yetersiz bakım ve uygun olmayan onarımlar yapılması • Heykel ve anıtların çevresinde uygun olmayan yapılaşma • Açık alanların kaybı • Açık alanların uygunsuz kullanımı • Uygun olmayan ve yetersiz bakım • Uygun olmayan bitkilerin kullanılması 	<p>yapılanmalarda da geleneksel malzemelere erişimin sağlanması</p> <p>25. Sokaklarda yer alan mobilyaların azaltılması (trafik işaretler levhaları, çöp kovaları, otobüs durakları, geri dönüşüm kutuları vb.)</p> <p>26. Kentte park alanlarının olumsuzluklarının azaltılması</p> <p>27. Araç trafiğinin azaltılması ve toplu taşıma araçları ile motorsuz araçların kullanımının yaygınlaştırılması</p> <p>28. Araç trafiğini azaltmak için eylem ve girişimlerin desteklenmesi</p> <p>29. Afet planlamasının yapılması</p> <p>30. Arkeolojik araştırmalara destek verilmesi</p> <p>31. Arkeolojik bulgulara rastlanılması durumunda anında müdahale edilmesi</p> <p>32. Tarihi yapıların geri kazanılmasının ve uygun işlevle yeniden kullanılmasının sağlanması</p> <p>33. Boş binaların bakımının teşvik edilmesi</p> <p>34. Tarihi binaları korumak için <ul style="list-style-type: none"> • Binaya uygun bakımın teşvik edilmesi • Yüksek kalitede onarım çalışmaları için uygun malzeme ve işçiliğin teşvik edilmesi </p> <p>35. Restorasyon ve diğer müdahalelerin Nara Sözleşmesi'ne göre aslına uygun olarak yapılması</p> <p>36. Tarihi yapıların iç mekanlarının da özgünlüğüne uygun olarak korunması</p> <p>37. Heykel ve anıtların özgün yerlerinde korunması</p> <p>38. Modern sanat üretiminin yanında eski üretim geleneğine de devam edilmesi</p> <p>39. Kentteki açık alanların karakterinin korunması</p> <p>40. Bahçelerin kamu tarafından kullanımının yaygınlaştırılması</p>
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • Kent içindeki kamusal alanların kaybı • Kent içindeki arkeolojik alanların kaybı • Kentin geleneksel topluluklarının, geleneksel kurumların ve işlevlerin göç etmesi • Modern hayatın ihtiyaçlarına uyum sağlanamaması • Küresel pazarda rekabet etme baskısı • Dünyaya eklemlenmede başarısızlık • Toplumsal bellek değerlerinin kaybedilmesi • Festivallerin azalması • Taşıma kapasitenin üzerinde festival düzenlenmesi 	<p>41. Açık alanların sınırlarının korunması</p> <p>42. Park ve bahçelerde, mezarlıklarda, yeni ve eski kent dokusundaki açık alanlarda uygun bakım rejiminin geliştirilmesi</p> <p>43. Princess Street Garden için geliştirilen koruma planlarının uygulanması</p> <p>44. Kent merkezinde bulunan kamu alanlarının geleneksel ve kurumsal araçlar ile korunması ve geliştirilmesi</p> <p>45. STK'lar aracılığı ile kamu alanlarının gelişiminin teşvik edilmesi</p> <p>46. Arkeolojik alanların yerinde korunması</p> <p>47. Arkeolojik alan potansiyelinin uygun biçimde değerlendirilmesi</p> <p>48. Kent içindeki geleneksel kurumların ve mesleklerin korunması</p> <p>49. Geleneksel toplulukların kentte yaşamasının teşvik edilmesi</p> <p>50. Farklı toplulukların yönetime katılımının sağlanması</p> <p>51. Küresel rekabet konusundaki baskıların ve nasıl karşılanacaklarının anlaşılması</p> <p>52. Tarihi dokunun dünyaca tanınmış kişilerle ilişkilendirilerek kimliklendirilmesi ve korunması</p> <p>53. Eğitim ve sosyal hizmetler yoluyla bilgi ve bilinç seviyesinin artırılması</p> <p>54. Kent içinde festivallerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi</p> <p>55. Kapasitenin altında kullanılan alanlarda kullanımı arttırmak için politikalar geliştirilmesi</p>
--	--

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI SOYADI : YASEMIN AYDOĞDU
DOĞUM TARİHİ VE YERİ : 22.01.1978 – İSTANBUL
YABANCI DİLİ : İNGİLİZCE
E-POSTA : YASEMINAYDOGDU@GMAIL.COM

ÖĞRENİM DURUMU

DERECE	ALAN	OKUL/ÜNİVERSİTE	MEZUNİYET YILI
LİSANS	ARKEOLOJİ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	2005
LİSE	SÖZEL	BEYLERBEYİ LİSESİ	1995

İŞ TECRÜBESİ

YIL	FİRMA/KURUM	GÖREVİ
2008	İNA (INSTITUTE OF NAUTICAL ARCHEOLOGY)	ARKEOLOG
2006-2007	YÜKSEL İNŞAAT A.Ş.	ARKEOLOG
1997-2003	KOÇBANK A.Ş.	YETKİLİ